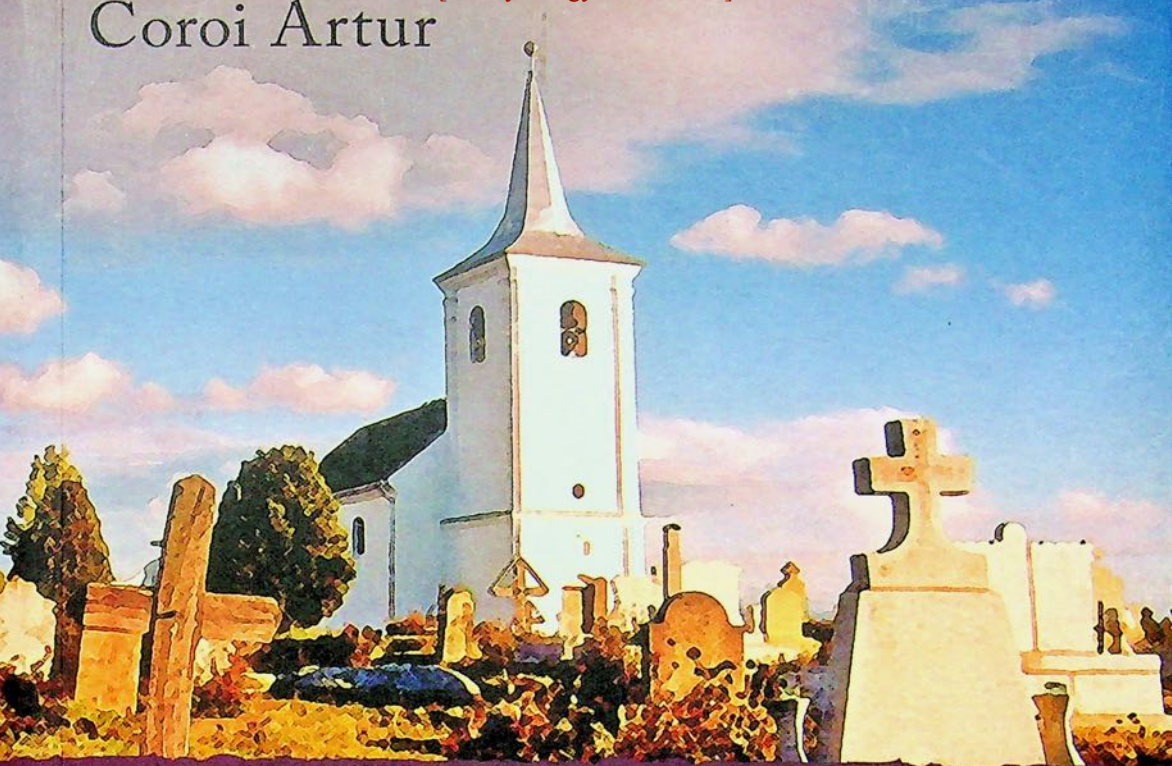

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Coroi Artur

Karatna

Pallas-Akadémia Könyvkiadó

COROI ARTUR

(1948–2010)

Nagyenyeden született 1948. december 5-én. Szülővárosában a Bethlen Gábor Kollégiumban érettségizett 1966-ban. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen szerzett történész oklevelet 1971-ben Kolozsvárott. Később is szakmai kapcsolatban állt volt egyetemi tanáraival, valamint erdélyi és magyarországi kutató történészekkel, műemlék-restauráló szakemberekkel és néprajzkutatókkal.

1971-től 1993-ig a háromszéki Torja nagyközségben tanított történelmet, alkotmánytant, társadalmi ismereteket, földrajzot. 1989 decemberének végétől 1992 márciusáig Torja nagyközség polgármestere volt.

Helytörténeti kutatásainak köszönhetően 1982-től 1990-ig évente a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum torjai és kézdikővári ásatásait készítette elő és irányította a múzeum szakembereivel együtt.

Coroi Artur
KARATNA

Coroi Artur

KARATNA

A református egyházközség története

Pallas-Akadémia Könyvkiadó
Csíkszereda

A könyv megjelenését
Kovácsna Megye Tanácsa, a Székely Nemzeti Múzeum

Consiliul Județean Covasna
Kovácsna Megye Tanácsa
Covasna County Council

Muzeul Național Șekel
Székely Nemzeti Múzeum

és Torja Község Önkormányzata támogatta,
valamint az ezüsfizetők:

Áda Magdolna, Akácsos László, Akácsos Zoltán, Baláska Ferenc, Báró Apor Csaba,
Beke Boróka, Bene Róbert, Csiki István, Csüdör Katalin, Dr. Daragus Attila,
Dr. Simon-Sárosi Adalbert, Duduly László, Egyed Hajnal, Forró Dezső, Gál Botond,
Héjja Ibolya, Kerekes Gyula, Kerekes Katalin, Kerekes Magdolna, Kerekes Tibor,
Könczei Aranka, Konnáth Ákos és Irén, Körtesiné Fésűs Izabella, Kovács Katalin,
Kovácsi Sámuel, Luka Medárd, Márton Iringó, Mátis Benedek-Botond, Mike Éva,
Moré Margit, Nyágyuly Sándor-László, Pakocs István ifj., Pilbáth Judit, Pop Mária-Izabella,
Rákosi Mária-Magdolna, Sipos Emil, Sólyom István, Sólyom Zoltán, Szántó Erika,
Székely Sarolta, Szokolai Olivér, Szokolai Zoltán-Zsolt, Tusa Gábor, Tusa Tivadar,
Zölde Sándor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COROI, ARTÚR

Karatna : a református agyházközség története / Coroi Artur. –
Miercurea Ciuc : Pallas-Akadémia, 2014

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-665-388-9

284(498 Karatna)

© Coroi Artur jogutódjai, 2014

© Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2014

Minden jog fenntartva.

Pallas-Akadémia Könyvkiadó – az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
www.pallasakademia.ro

A kiadásért felel:

a Pallas-Akadémia Könyvkiadó igazgatója

Főszerkesztő: Kozma Mária

A könyvet szerkesztette: Sarány István

Borítótér, könyvtipográfia és nyomda:

Gutenberg Nyomda, Csíkszereda

www.gutenberg-art.ro

Felelős vezető: Tózsér László igazgató

Előszó

Férjem, Coroi Artúr 1971-ben költözött a háromszéki Torja nagyközségbe, ahol 22 évig élt. Ez idő alatt tanárként, községi könyvtárosként, polgármesterként dolgozott. Közművelődési tevékenysége mellett előkészítette és szervezte a Székely Nemzeti Múzeum torjai és kézdikővári ásatásait és tanítványaival a munkálatokban is részt vett. Alkalma nyílt megismernedni Torja történetével, helytörténeti kutatásokat folytatott. Fokozati vizsgadolgozatát is e témában írta. Természetesen megismerte a torjai embereket, akik történeteikkel, hely- és helynévismeretükkel, egy-egy padlásról lekerült okirattal, a földből előkerült cseréptöredékekkel, nyílheggyel (ma is őrzi, őrzöm), segítették adatgyűjtését.

1993-ban Magyarországra települt, s ez lehetőséget nyújtott neki arra, hogy folytassa Torjára illetve Felső-Háromszékre vonatkozó kutatásait, kiegészítse a Magyarországon fellelhető levéltári és könyvtári források segítségével. Így születtek meg azok a tanulmányok, amelyek témája a háromszéki faluközösségek – elsősorban Torja – története.

Ezen dolgozatok egy része még életében megjelent az Erdélyi Múzeum Egyesület, a Debreceni Erdély-történeti Alapítvány, a Székely Nemzeti Múzeum és a Pallas-Akadémia Kiadó gondozásában, valamint magánkiadványokban.

Férjem 2010-ben bekövetkezett halála megakasztotta ezt a folyamatot. Sok befejezett és befejezetlen munkát hagyott hátra. Fiával Coroi Zsolttal elhatároztuk, hogy ezt az anyagot rendszerezzük, feldolgozzuk, megjelentetjük.

Ennek első darabja a *Baróti Csere János élete és pályája*, második darabja *Adalékok Kézdivásárhely és vidéke kapcsolataihoz a 15–20. században*, amelyek 2011 illetve 2013-ban a Székely Nemzeti Múzeum által kiadott Acta Siculica évkönyvben jelentek meg.

A harmadik az a munka, amit az olvasó a kezében tart: *Karatna. A református egyházközség története*. A kéziratot férjem készen hagyta ránk, a mi dolgunk már csak az irodalomjegyzék elkészítése, a képek feliratozása, a nyelvi lektorálás stb. volt. Igyekeztünk kötelezettségünknek híven eleget tenni.

A közeljövőben várhatóan megjelenik az Acta Siculicában két rövidebb dolgozata: *Az altorjai-karatnai Kőnczei nemzetségről* és *A futásfalvi római katolikus egyházközség története*.

Szándékunkban áll kiadni két nagyobb lélegzetű munkáját, *Feltorja. A református egyházközség története* és *A háromszéki írástudók a 19. században* címűt. Az előbbin dr. Takács Péter, a Debreceni Erdély-történeti Alapítvány munkatársa már igen sokat dolgozott, mivel ez a kézirat nem volt teljesen befejezett. Jelenleg a mű lektorálását végzi a sepsiszentgyörgyi Csáki Árpád történész.

A *Karatna* kötetet szeretettel ajánljuk a torjai faluközösségnek, amely életre hívta ezt a helytörténeti munkát.

Gál Tünde

Karatna, Al- és Felvolál községek keletkezése

A legrégibb ismert részletes térképen Karatna, Al- és Felvolál község belterkei olyan megszakítatlan láncot alkotnak a Torja vize bal partján, amely víznek fel Altorja Felszegével átellenben kezdődik és a Szejpes torkolatával átellenben végződik.¹ Egy 1800-as keltezésű okirat a következőket mondja: *Egy Malom Felső Volálnak felső végiben, a hol a Munkács vize és a Torja vize össze szakad Felső Volálnak Felső Torja felől való résziben.*² Ott az 1900-as évek derekáig az Apor család tulajdonát képező malom állt, amelyet a 20. században többek közt György Károly működtetett. Régen a lakott területen kívül is volt egy, a régi térképeken *Munkács malom*nak nevezett malom a Munkács patakán; emlékét a *Rossz malom* helynév őrzi.

A Torja vize bal partján, Karatna határában leginkább újkőkori, réz-kőkori és bronzkori településnyomokat és temetkezéseket találtak a régészek, Al- és Felvolál határa régészeti szempontból fehér folt a térképen.³ A Karatnai Teleknek nevezett helyen, a Sop híd közelében, az 1983-as régészeti feltárások során – a magyarság korai jelenlétének tanújeleként – egy honfoglalás korinak vagy nem sokkal későbbinek tekinthető cserépbogrács-töredékre, a Torja vize jobb partján pedig egy azonos korú kunyhó maradványaira is bukkantak.⁴ (A székely-magyarság korai háromszéki jelenlétét bizonyító leletek közül legjelentősebbek a Zabola és Petőfalva határában feltárt, minden jel szerint 12. századi köznépi temetők.⁵)

A Karatna és a Volál helységnevé szláv eredetű: az első jelentése *rövid mező* vagy *rövid föld*, a másodiké *falu*.⁶ A három község lakói egy részének népnévét, a *rutént* két, 1324-ben kelt hiteles oklevélben tévesen *besenyőnek* olvasták és először így is közölték,⁷ de Karatna, Al- és Felvolál néhány régi helyneve is a szlávok jelenlétét bizonyítja.⁸ A Torja vize vízgyűjtő medencéjében a nagy tatárjárás (1241) után továbbélő szláv vagy szlávokra utaló helynevek fennmaradása az itt korábban megtelepedett, a csekélyebb létszámú szláv elemet magukba olvasztó magyaroknak, nem pedig a szláv ruténeknek köszönhető. Ennek bizonyossága, hogy a Torja pataka vízgyűjtő medencéje helyneveinek döntő többsége a legkorábbi oklevelek tanúsága szerint magyar.⁹

Karatna és a két Volál a kézdiszéki Feltorjának a Torja vizén túli, Fehér vármegyéhez tartozó részei.¹⁰ Következésképpen a Torja vize bal partján létesült középkori települések névtelenül foglaltattak bele a Feltorjára vonatkozó korai oklevelekbe.

A *Torja* elnevezés ezen egyszerű formájával írott forrásban először 1307. szeptember 19-én találkozunk: *terram suam seu possessionem hereditariam Thorya et Reketyasuelge vocatam porcionem Ramacha*.¹¹ A kifejezés azt sugallja, hogy itt két völgyről, a Reketyás és a Torja völgyéről van szó. Az oklevél félreérthetetlenül birtokról ad hírt, amelynek fekvését igen fontos meghatározni, mert egy birtok értékét annak idején is az adta, hogy megművelték, a földművesek viszont letelepült életmódot folytatnak. Az oklevélben leírt területen tehát emberi településeknek kellett lenniük.

Rakotya vagy rakottyával kapcsolatos helyneveket csak a karatnai, az al- és felvoláli határban találunk (1656. április 18; 1717. május 29. *Az Rakotiara menőben*.¹²). A *Rakottyára menő láb* neve előfordul Karatna határában 1756-ban¹³ és 1773-ban is,¹⁴ 1865-ben pedig így magyarázzák a karatnai határban lévő *Rakotya* vész nevű erdős terület nevét: *ezen helyen a' rakottya fa nagy mennyiségben tenyész és innen neveztetik*.¹⁵ Cs. Bogáts Dénes is Peselnek¹⁶ (1740. *A' Rakottyásban vagyis Kerek Sás nevű helyen...* *A' Rakottyásba vagyis Sáskert nevű helyen*;¹⁷ 1797; 1799. *A Rakottyára menőbe*.¹⁸), Karatna (1749. *Rakottya*.¹⁹) és Felvolál (1777. *Torja – Kászon köze nevű határban Rakottyás völgyre menőben*.²⁰) határában, tehát minden esetben a Torja vize bal partján talált ilyen helynevet.

Hasonló a helyzet a Ramocsának nevezett területtel. Báthori Gábor 1610. január 23-án kelt oklevelében *poss[ess]ionis Peselnek* határában találjuk a *montis Ramaczia appellati*-t.²¹ Peselneki és karatnai tanúk vallják 1637. július 28-án, Réthi István főhírvármegyei birtokával kapcsolatban: *az Tulso aghbeli embereknek úgy mint az Tulso Peselnekieknek nem volt szabad innen az Ramochan kazalni es orotni*.²² A helynév később is előfordul Peselnek (1643. december 9. *Ramocha*; 1681. december 21. *Ramocsa nagyvápa*; 1723. március 30. *Ramocsa mező*;²³ 1811. július 9. *Közepső Ramotsa*;²⁴ 1806. *Közepső Ramotsa*.²⁵); Felsővolál (1807. *Szomszédja Peselnek felől a' Gödör, Tóvább a' Ramocsa felől*.²⁶), illetve Karatna határában (1725. március 12. *Ramocsán lévő szénafű*;²⁷ 1759. *A Ramotsa uttyára menőb[en]*.²⁸). Egy keltezetlen, 1659–1660 körül keletkezett – a peselneki Kövér Gábortól, Barcsay Ákos vagy a Rhédeyek hívétől elvett javakat felsoroló – irat Peselnek és Karatna között lévő rétnak állítja *Ramoczát*.²⁹ Egy ugyancsak keltezetlen irat az 1600–1700-as évekből Karatna határában említi a *Ramocsára menő lábat*.³⁰ (Feltehető, hogy 1502 és 1517 között még két Peselnek volt, amelyek közül *Naghpeselneket* később Tulso Peselneknek nevezhették.³¹ Valószínűleg a kisebb – Torjáról nézve az innenső – Peselnek templomát vagy kápolnáját tárta fel a Székely Nemzeti Múzeum 1984-es ásatása.³² Kézdizsék és Felső-Fehér vármegye területén vannak még hasonló elnevezések, például: Nagy- és Kisnyujtód – 1619; 1625³³, Kis- és Nagykantafalva – 1688. június 13.³⁴ stb.) A helynév tehát itt is Peselnek és Karatna határában, a Torja vize bal partján

bukkan fel. Cs Bogáts Dénes Kézdiszentlélek (1714. *Ramocsa, Felsőramocsa*.³⁵) és Peselnek (1760. *Ramocsa kapu*;³⁶ *A Középső Ramotsán... A' Felső Ramotsán*;³⁷ 1770. *Az ramocsa sokkut*;³⁸ 1799. *A Ramocsa kapuba... A Ramocsa bik alatt*;³⁹ 1799. *A Felső all Ramotsán... Alsó all Ramotsán*;⁴⁰ 18. század vége. *Ramocsa Malomná*;⁴¹ 1806. *Középső Ramocsán; A Felső Ramocsán*; 1811. *az erdön Ramocsa*;⁴² „1867. Szentlélektől három órányira, a csíki országút által átszelt Kászon völgyében, a Kézdivásárhely birtokában lévő Ramocsa alján...”⁴³) határában, tehát minden esetben szintén a Torja vize bal partján talált Ramocsa és Ramocsával kapcsolatos helyneveket.

Mivel Rekettyés(völgye) és Ramocsa egyaránt a Torja vize bal partján, Fehér vármegyei területen fekvő birtok neve – tehát helynév, nem pedig településnév – az idézett okiratokban felbukkanó Torja név azokhoz hasonlóan elsősorban földrajzi, azaz helynévnek tekinthető, mégpedig olyannak, amely a Torja vize balpartjára vagy annak egy részére is vonatkozik. Amit tehát az 1307-es oklevél Torja földjének vagy Torja tartományának nevez és szomszédosnak tekint Rekettyés-völgyével valamint Ramocsával, az – a korabeli európai szokásoknak megfelelően⁴⁴ – a Torja vize mindkét partján fekvő terület, tulajdonképpen a patak vízgyűjtő medencéje lehet. Erre utalhat egy 1662. november 7-én Alsóvolálban kelt, *Az közönséges Torja vizét* említő okirat⁴⁵ és az 1744. június 23-án Altörján kelt okirat következő kitétele is: *All Törján Felszegben az Törja között le folyó víz*.⁴⁶ A Torja között lefolyó víz egyértelműen a vízgyűjtő terület neve, mert Al- és Feltörja északkeleti határát egyaránt a Torja vize képezi, ezért maga a Torja vize sehol se folyik át rajtuk. Következésképpen, még ha a területen való tájékozódásra leginkább alkalmas Torja vize adta is a vízgyűjtő medence nevét, az már igen korán önálló területnévvé vált, mert nyilván nem eddig ismert legkorábbi említése idején keletkezett.

A Torja vize bal partján létesült középkori Karatna településnév a Torja vizébe torkolló Karatna pataka földrajzi névhez kapcsolódik, míg a Volál településnév nem kapcsolódik ma élő földrajzi névhez.

Karatna határában egykori koraközépkori településekre, településmagvakra utalhatnak a *Telek* (1761),⁴⁷ a *Templomszere* (1747)⁴⁸ és talán a ma is élő *Kiskaratna* (1760, 1804)⁴⁹ helynevek, Felvolál határában pedig a *Balázstelek* (1688, 1751, 1758, 1804, 1827),⁵⁰ *Telek és Alsótelek* (1713, illetve 1751),⁵¹ amelyek nyilván jóval régebbiek, mint első ismert lejegyzésük időpontja. 1767-ben előfordul a *Balásvára* helynév is: a névadó talán Csíkszentmártoni Balázs deák lehetett,⁵² mert a karatnai és voláli jegyző szerint: *Balástelek: bizonyos Balás nevezetű birtokosról gondoljuk elnevezését*.⁵³ A Telek és Alsótelek helynevek azonos területre is vonatkozhatnak: a legrégebbi térképeken ezek az elnevezések nem tűnnek fel. Kiskaratnáról a következőket írták 1865-ben: *szo hagyomány után hajdon a Török és Tatár dúlások alkalmával a' Község lakoi ide költöztek a faluból míg az ellenség el huzodott tovább, ez egy tágas pásintos hely*

éppen Karatna községe erdő alyánál, hol a voláli határ végződik.⁵⁴ Úgy tűnik, hogy itt nem az 1241-es nagy tatárjárásról, hanem a 15. században kezdődő török és tatár támadásokról van szó. Ezen a területen fekszik a Bódika nevű erdő is.

Karatna neve 1427. szeptember 28-án jelenik meg először *Jacobus de Karathna* nevében.⁵⁵ 1441. május 16-án ugyanezen személlyel *Jacobus filius Sijmonis de Karathna* néven találkozunk,⁵⁶ amiből az következik, hogy apja, Simon, már 1427 előtt is a Karathnai előnevet viselte. Karatna nevű település a Székelyföldön és a szomszédos vármegyékben máshol nincs, csak a Torja vize bal partján, ezért a Karatnai elő-, illetve ragadványnév a Torjai Karatnai, illetve a Karatnai Torjai formában is előfordul.⁵⁷

Al- és Felvolálra vonatkozó 17. század előtti írásos adatot mindeddig nem láltunk: ezen két falu a korábbi okiratokban minden valószínűség szerint időnként Feltorja, esetleg Karatna neve alatt lappang. A Felső Volál helységnév 1632. október 11-ei előfordulásából⁵⁸ azonban bizvást következtethetünk arra, hogy a két Volál a szomszédos településeknél semmivel se későbbi, bár plébánia egyikben sem létesült és a jelek szerint még kápolna sem épült a területükön. A két Volált azonban – mindkét falu igen kicsiny lévén – sem a voláli részjóságokat említő, 1639. május 6-án Szentléleken kelt okirat,⁵⁹ sem az altorjai római katolikus anyaegyház-község 18. század elei iratai nem különböztették meg egymástól. Valál – a Volált is így ejtik – nevű falu Bardócz fűszékben is volt valaha, ezért Száldoboson és Bardóczon előfordultak Valáli elő-, illetve ragadványnevű személyek,⁶⁰ de egyelőre Torjai Voláli, illetve Voláli Torjai elő-, illetve ragadványnévvel nem találkoztunk. (Meggjegyezzük, hogy van olyan szóhagyomány, amely szerint Alvolál nem Felvolál és Karatna között, hanem Karatna és Kantafalva között feküdt, a Torja vize bal partján, átellenben Altorja középszeri és alszegi részével.)

Meggondolkoztató, de nem különösen meglepő az az 1497-ben keletkezett oklevél, amely Karatnát a kézdiszéki települések közé sorolja, miután tudjuk, hogy az Apor László birtokának mondott Peselnekről – amelynek az erdélyi Fehér vármegyéhez való mindenkor tartozását senki sem vitatja – 1364-ben ezt írták: *possessionis Pysulnuk vocate, in terra Kizdi Syculorum habite*.⁶¹ Karatnai Konthika Lukács, Miklós és Péter beiktatása 1497. január 24-én a kézdiszéki kerületben fekvő Karatnán nyert birtokukba (*Possessionem ipsorum Karathna predictum in districtu sedis Kijzd existentem habitam*).⁶² többek közt ugyanazon szomszédos altorjai birtokosok – Mihálcz Benedek és Apor István (*Stephanus Apor de Thorija vel Paulus Tewrek de eadem... et Benedictus Mihacz de Thorija*)⁶³ – jelenlétében történik, akik két 1479-es okiratban is szerepelnek Szentmiklóstorjai néhai Török Pál, Bálint fia társaságában. (*Pauli filij condam Valentini Therek de Zenthmiklos Thorija... relicte condam Stephani Apor de Zenthmarton Thorija... et Elene consortis Benedicti Mihalcz de*

*Dobolij, filie eiusdem Stephani Apor... quendam possessionem ipsorum Thorija vocatam in comitatu Albensi existentem habitam.*⁶⁴) Egy 1462. november 21-én kelt okiratban Ky[z]di Török Bálint és Kun László Apor fia Istvánnal együtt szerepel, ez a Török Bálint pedig alighanem azonos az 1479-ben említett szentmiklóstojai néhai Török Bálinttal.⁶⁵ Az 1497-ben említett torjai Török Pál tehát az ő utódja,⁶⁶ az 1536. április 25-én említett *Lazaro Therek de Karatna* pedig Török Pálnak a leszármazottja volt.⁶⁷ A Konthika testvérek új birtokával *Johannes Sándor de Zenthmarton* (csíkszentmártoni), *Anthonius Kwn et Michael Kwn de Peselnek* és *Paulus Therewk et Benedictus Mihacz de Thorija* birtoka is szomszédos. (A Konthika testvérek valószínűleg azon *Stephanus dictus Konch de Peselnek* leszármazottai, aki 1427-ben mint homo regius – királyi megbízott – szerepel *Jacobus de Karatna* mellett, Török Bálint pedig feltehetően *Georgius Thurewk de Peselnek* leszármazottja, aki szintén homo regiusként szerepel ugyanazon Fehér vármegyei, árapataki birtokra vonatkozó oklevélben.⁶⁸) Török Pál és Apor István itt egyaránt a *de Thorija* előnevet viseli, tehát nem használ az al-, illetve a feltorjai templom védőszentjére utaló előnevet, dobolyi Mihácz Benedek pedig immár torjai előnévvel szerepel. A torjai tanúk, maguk is birtokosok lévén mind Al- és Feltorján, mind Karatnán, a Torja vize mindkét partján fennálló birtokviszonyokat jól ismerték. Az oklevélben talán épp azért szerepelnek csak *torjai* előnévvel, hogy ezzel is hangsúlyozzák: a Torja vize mindkét partján őshonosként élő vagy ott birtokkal rendelkező személyek egyaránt torjaiaknak tekintendők. Az 1497-es oklevél is arra a következtetésre vezet, hogy az 1307-ben és 1479-ben szereplő Torja nevű birtok tulajdonképpen a Torja vize bal partján, mégpedig Karatna és a két Volál határában lehetett. A székely falvakban ugyanis a régebbi időkben a szék hadnagya vagy kapitánya a székbíró jelenlétében iktatta be birtokukba a király vagy a fejedelem által a Székelyföldön megadományozottakat, az oklevélben említettek azonban semmilyen széki tisztséget nem viseltek.⁶⁹

Jogosan merül fel a kérdés, hogy létezett-e Karatna, Al- és Felvolál területén a Torja nevet tartalmazó vagy az Aporokkal összefüggésbe hozható helynév?

Mindkét kérdésre igennel válaszolhatunk. A 17–19. században a karatnai határban az *Apor hossza* (1747)⁷⁰ és a *Torja–Kászon köze* (a 17. század vége),⁷¹ az alvoláli határban az *Apor hossza* (1713, 1760, 1766)⁷² és a *Torja–Kászon köze* (1760),⁷³ a felvoláli határban az *Apor Hossza* (1732)⁷⁴ és a *Torja–Kászon köze* (1688, 1744, 1751, 1777)⁷⁵ helynév fordul elő. Az Apor családnak 1949-ig jelentős birtoka volt a karatnai templomon alul, az *Apor hossza* földlábban, épp a *Torja–Kászon közének* nevezett területen. (1709. *A vármegyei határon Apor hosszában*; 1756. Egy darab szántóföld *A' Valáli Apor Hossza nevezetű forduloban*; 1760. *Apor hossza nevű lábban*; 1820. Egy darab szántóföld *A Karatnai határon Apor hossza nevezetű lábban egy felöll*

a' Báró Apor Família, más felől T[e]k[inte]t[e]s Czirjék Josef Ur szántó fölgyök szomszédságaikban.⁷⁶) A Torja–Kászon köze az 1780-as években készült térkép szerint a Torja vize bal partján terül el,⁷⁷ 1865-ben pedig az alfelvoláli Apor hosszát, amely a Báró Apor családról veszi nevezetét,⁷⁸ továbbá a karatnai, al- és felvoláli Torja–Kászon között említik, mégpedig a következőképpen: Voláli Torja Kászon köze, Torja és Kis Kászon között; Karatnai Torja Kászon köze, Torja és Kis Kászon között közvetve fekvő szántókból álló határ rész, Peselnek és Alvoláli határok között.⁷⁹ A két helynév egyike sem fordul elő a szomszédos Peselnek vagy Szentlélek határában. Az egyébként ősi Torja Kászon között helynév ismereteink szerint oklevélben először a 17. század elején fordul elő:⁸⁰ „Anno Domini 1620 et die 1 Junii serie videlicet Feria Tertia post Pentecostem. En Also Toriaj Apor Jstuané Bekes Ersebet Azzonj,... Apor Mihajlnak hagiom masfel hold földet Toria Kazon közöt az kimenőben Hadnagi Mattiase mellet”. (Az 1824. május 10-én tartott tanúmeghallgatás szerint az Apor hosszára fut ki a Torja vizén át az altorjai Szász utca is.⁸¹)

A fennebb idézett oklevél kivételével minden, a Torja vize bal partján fekvő településekről szóló híradás Fehér, majd Felső-Fehér vármegyéhez sorolja Karatnát, Al- és Felvolált.

Az 1307-es, az 1364-es és az 1479-es adatnak azonban más magyarázata is lehetséges. Az okleveleket egyházi személyek állították ki, ők pedig elsősorban az egyházigazgatási határokat vették figyelembe. (Az 1736-ban és 1759-ben, a feltorjai anyaegyházközség épületeit felsoroló jegyzőkönyvekben felbukkanó karatnai vagy alsó templom elnevezés is azt bizonyítja, hogy a Feltorját, Karatnát és a két Volált is magába foglaló anyaegyházközséget a karatnai gyülekezet kiválása előtt feltorjainak nevezték.) Karatna és a két Volál pedig annak a Fehér vármegyei enklávénak a többi falujához hasonlóan, amelyben feküdtek, a reformáció itteni elterjedése előtt a Kézdi, utána pedig szerre a Háromszéki, a Kézdi-Orbai, a kantai székhelyű Felső-fehér vármegyei, majd ismét a Kézdi-Orbai római katolikus főesperességhez tartoztak,⁸² a reformátussá vált egyházközségek pedig előbb a Háromszéki, majd a Kézdi református egyházmegyéhez. Feltevésünket alátámasztja a Kézdi református egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvének a következő bejegyzése, amelynek bizonyító ereje már csak annál fogva is nagy, hogy a vizitátorok kézdiszéki papok voltak, élükön a kézdi esperessel vagy helyettesével: *Continuáltatik a Szent Egyházi Visitatio a Kézdi széki Karatnai szent eklézsiában az 1797^{ik} esztendőben Martiusnak 27^{ik} napján, a felyebb irattatott személyek által.*⁸³ Egy ennél korábbi adat is ezt bizonyítja: *A[n]no 1744 die 24 Junij a' G[ene]ralis Szent Visitatio Dálnokban lévén, Felső-Torjai, de Nemes Fejervarmegjehez tartozó Karatna.*⁸⁴

Végül feltehető, hogy az oklevelek kedvezményezettjeinek a székely vagy a vármegyei joghatóság alá való tartozása következtében sorolták az oklevél kelte ide-

jén lakóhelyét Kézdiszékhez, illetve Fehér vármegyéhez. Erre nézve két példát is felmutathatunk. Egy 1808. március 10-én felvett tanúvallomásban székely jogon birtokolt felvoláli szénáskertről esik szó, bár tudjuk, Felvolál a kezdetektől a 19. század végéig Fehér, illetve Felső-Fehér vármegyéhez tartozott.⁸⁵ A császár háromszéki látogatásának költségeit álló személyek névsorát tartalmazó, 1818. április 14-én kelt elszámolás még mindig a feltorjaiak között tünteti fel Csiszér Sámuel karatnai papot és más karatnai személyeket, bár akkor a Karatnai Ev. Ref. anyae gyházközség már több mint hetven éve kivált a feltorjaiból.⁸⁶ Ha a székely Csiszér Sámuel a legközelebbi székely község lakói közé sorolva kötelezték a költségekhez való hozzájárulásra, feltehető, hogy a többi karatnai személy is székely jogon került fel a névsorra. Az egykor köz- és egyházigazgatási szempontból egyaránt Feltorjához tartozó Karatnát és/vagy a karatnai református gyülekezetet ezért tekinthették időnként még a világi hatóságok is Feltorja részének, a karatnai papot pedig (akiről kortársa, Szabó Antal feltorjai pap, még csak említést se tesz, mert csak az előtte szolgált feltorjai papokat sorolja fel) feltorjai papnak.

Nem valószínű tehát, hogy a Torja vize bal partján létesült települések időnként Kézdiszékhez tartoztak volna, viszont több nemesi címet nyert kézdi székely valóban ott nyert birtokot és ott is telepedett meg. Ezt bizonyítja Báthori Zsigmondnak az altorjai eredetű karatnai Bodó család számára 1583. szeptember 25-én kibocsátott *nova donatioja*, amelyben az altorjai és dálnoki székely örökségek nyilván Bodó Bernád, a karatnai és peselneki birtokrészek és nemesi kúria felelése, Török Erzsébet felmenőiről, például az 1536-ban említett karatnai Török Lázárról szálltak közös gyermekeikre.⁸⁷ (I. Rákóczi György 1647. március 28-án megnevesítette a Bodó család Altorján maradt ágát is.⁸⁸) Az ugyancsak altorjai eredetű Karatnai Könczei család 1632. június 12-én kiállított nemesi címerlevelében csupán altorjai lófői örökségükről van szó.⁸⁹ A család egyik tagja – együtt a szintén megnevesített altorjai származású karatnai Tasaly Györggyel – ráadásul nem részbirtokokat, hanem székelyföldi módon karatnai, felvoláli, al- és feltorjai jobbágyságot nyert ugyanazon év október 11-én I. Rákóczi Györgytől.⁹⁰ Illyés Tamás, Karatna, Al- és Felvolál községek jegyzője 1865-ben úgy nyilatkozott, hogy ennek a három Fehér vármegyei falunak a lakossága Háromszékről telepedett be.⁹¹ Ami a karatnai és voláli nemességet illeti, a karatnai református anyae gyházközség történetében fontos szerepet játszó Bodó és Könczei család valóban kézdiszéki, altorjai származású volt.

A két Volálnak, Peselneknek és Szentléleknek 1788-ban még közös erdejük volt,⁹² Altorjának, Feltorjának, Karatnának, Al- és Felvolálnak pedig még 1864-ben is hatalmas a közös erdőhatára.⁹³ Mi lehet a magyarázata annak, hogy székely és vármegyei falvak közösen birtokoltak erdőket? A két Volál, Peselnek és

Szentlélek esetében egyértelmű a válasz: Szentlélek lakóinak egy része 1614-ben *vármegiehez való Jobbagi* volt,⁹⁴ a falu egy része hosszú időn át Fehér vármegyéhez tartozott⁹⁵ és 1717. február 1-én valószínűleg ez a falurész adózott Peselnekkel együtt.⁹⁶ 1581. június 1-én özvegy Mikó Ferencné és fiai vagyonmegosztásának bírái a következőket írták: *es az Felseo Torjai, és Peselneken valo hat haz Jobbágjokot mellyek vadnak Fejervármegjeben azonkeppen az Aszszonyynak attuk.*⁹⁷ Mikó Ferenc fia, Mikó György 1614-ben valóban hét altorjai jobbágy földesura volt, de eddigi ismereteink szerint Feltorján a Mikóknak nem voltak jobbágysai.⁹⁸ Kézzenfekvő a következtetés, hogy az 1581-ben feltorjainak mondott jobbágysok tulajdonképpen volálik vagy karatnaiak lehettek, tehát 1581-ben a két Volált és Karatnát Feltorja részének tekintették és/vagy úgy is nevezték. Ezen falvak lakói 1581-ben még egyértelműen a feltorjai anyaegyházközség tagjainak tekinthetők lévén, a rájuk vonatkozó okmányok írói, szerkesztői, hitelesítői az esetek többségében nyilván feltorjai egyházi személyek – papok és deákok – voltak és az okmányokat Feltorjáról keltezték. A két Volál és Karatna tehát egyházi szempontból, a közjavak birtoklása és az adózás terén is évszázadokon át egyaránt kötődött a kézdiszéki Feltorjához és Fehér, illetve Felső-Fehér vármegye falvaihoz, ami egyszersmind a közigazgatási besorolásukban mutatkozó következtetlenségek legfőbb oka lehetett. Az is biztosnak tekinthető, hogy Kézdiszék – épp úgy, mint a kézdi székelyek által benépesített Aranyosszék – egykori vármegyei területen létesült, de Kézdi-, Csík- és Kászsószék között az egykori összefüggő Fehér vármegye egy része továbbra is vármegyei igazgatás alatt maradt. Az altorjaiak ma is Vármegyén levőnek, röviden Vármegyének neveznek egy, a Torja vize balpartján, a karatnai határban lévő területet.

Mind Karatna, mind Al- és Felvolál keletkezésének, kezdeti közigazgatási hovatartozásának stb. kérdése újabb írott források, esetleg régészeti bizonyítékok felbukkanásáig némileg nyitott marad.

Az alsó és felső részre oszló, de egy községet alkotó Volál és (a némely református egyházi iratok szerint szintén alsó és felső részre oszló, de ugyancsak egy községet alkotó) Karatna évszázadokon át különálló, Fehér, illetve – Mária Terézia korától – Felső Fehér vármegye belkerületéhez tartozó község volt, és a 18. századtól kezdve mindkettőt a peselneki járásba sorolták be.⁹⁹ A két községet 1876–1877-ben a peselneki járás többi községével együtt (Peselnek, Szárazpatak) az akkor Háromszékből, Miklósvárszékből a velük szomszédos Felső-Fehér vármegyei területekből és Telegdibaconból alakult Háromszék vármegyéhez csatolták.¹⁰⁰ A két községet 1889-ben *Karatnavolál* néven közigazgatásilag egymással, 1917. augusztus 24-én pedig az 1899-ben Altorjából és Feltorjából alakult Torjával egyesítették, *Torja* néven.¹⁰¹

A történeti kutatások befejezhetetlenségének tudatában, a lehetőségeket és egyéb körülményeket is figyelembe véve, a fentiekben vázolt tények és feltevések alapján indokoltnak tartjuk külön megírni a kezdettől fogva ugyan nem önálló és felekezeti folyamatosságát sem őrző karatnai gyülekezet – eklézsia – és anyaegyházközség történetét.

A forrásanyag viszonylag gyér és szegényes volta, időbeli eloszlásának egyenetlensége stb. e dolgozatra is rányomja bélyegét: csak az olyan korokról és témákról tudunk bővebben és dokumentáltabban írni, amelyeknek forrásadottságai jobbak. Következésképpen helyesnek és hasznosnak ítéltük minden hozzáférhető, illetve minden általunk fellelt, részben publikált, részben mindeddig kutatatlan vagy közöletlen és tudományos munkában először feldolgozott forrásanyag minél sokoldalúbb felhasználását. Így sok olyan tárgyat is érintünk, amelynek nálunk szakirodalma is alig létezik, de nem mindegyiknek szentelhetünk külön fejezetet, ugyanakkor tájékoztatni kívánjuk az olvasót a karatnai anyaegyházközség iratairól és a rá vonatkozó iratokról is. Mindezek ellenére nem törekszünk teljességre, annál inkább arra, hogy munkánkat az érdeklődők és a későbbi kutatók is haszonnal forgathassák.

A karatnai gyülekezet plébánosai, prédikátorai, tanítói, más egyházi személyei, az egyházközség világi tisztségviselői, a karatnai származású vagy ott tevékenykedő írástudók életére, tevékenységére vonatkozó adatokat a megfelelő helyen, illetve munkánk végén közöljük.

A karatnai anyaegyházközség kialakulásának előzményei

Karatna legkésőbb 1427 óta önálló politikai községnek tekinthető, ami nem jelenti azt, hogy akkortájt egyszersmind önálló egyházközséggé is vált vagy válhatott volna. Késői adatok szerint a feltorjai katolikus, majd református anyaegyházközség magába foglalta Karatna és a két Volál lakóit is. A következőkben az önálló karatnai anyaegyházközség kialakulásának folyamatát kíséreljük meg nyomon követni a rendelkezésünkre álló, igen szűkös források alapján.

Apor Péternek a családjáról a 18. század első harmadában írt munkájában a következőket írja: *Neque putes, dum aliquando in annexis legeris quendam Aporium de Sz. Márton titulari, alium a nobis fuisse Aporium, nam antiquitus non solum Felső- et Alsó-Torja vocabantur exiguae possessiones Aporiorum: sed All-Torja etiam vocabatur Sz[ent] Miklós-Torja, ut leges in annexis ad annum 1479, Felső-Torja vero etiam Sz[ent] Márton-Torja, a dedicationibus scilicet ecclesiarum, prout ex scriptura supra sacristiam insculpta lapidi templi Felső Törjensis videre quis poterit, hoc modo: „Anno 1516. In honorem Sancti Martini episcopi erexit Stephanus Apor.” Vel tunc vere nobilis familia, quae divis templa erigebat, et vere vel inde nobilis, quod nullus ex illa haereseos labe infectus fuerit. Eraxerat haec humillima familia templum aliud supra pagum Karatna Deo Eucharistico sacrum, de quibus duobus templis inferius adhuc pauca, cum hodie sub acatholicis gemant.*¹⁰² (Ha azt olvasod a mellékelt régi iratokban, hogy egyes Aporok Szentmártoniaknak neveztetik magukat, ne gondold, hogy azok más Aporok, mint mi; régente az Aporok szerény birtokát nem csak Alsó- és Felső-Torjának nevezték, hanem Altorját nevezték Szentmiklós-Torjának is, amint az 1479-es keltezésű mellékletben olvasod, Feltorját pedig Szentmárton-Torjának, tudni illik a védőszentekről, akiknek anyaszentegyházukat ajánlották. Láthatni ezt a feliratból, amelyet a feltorjai templom sekrestyéjé fölötti kőbe véstek ilyen szöveggel: Szent Márton püspök tiszteletére építette Apor István az 1516. esztendőben. Különben vagy már ekkor is nemes volt ez a família, mert templomokat emelt Istennek, vagy igazából ekkortól vált nemessé, mivel az eretnokség egyik tagját sem fertőzteté meg. Egyébiránt e jámbor család más templomot is épített, Karatna faluja fölött a Jézus Krisztusnak szenteltet: e két templomról alább szólok még egy keveset, mivel ma ezek a nem-katolikusok alatt sóhajtoznak.)

Apor Péternek ez a feljegyzése az egyetlen általunk ismert írott forrás, amely a reformáció előtti karatnai templom, közvetve pedig talán egy karatnai gyülekezet – kápolnaközösség vagy egyházközség – létezéséről szól. A feljegyzés viszont semmit sem árul el a karatnai templom és egyházközség jogállásáról. (A fogalomzavar elkerülése végett az egyetlen valaha létezett karatnai kultuszépületet – lett légyen az kápolna vagy templom – az idézetek kivételével dolgozatunkban mindvégig templomnak fogjuk nevezni.) Az idézett feljegyzés tartalmi elemei közül igen figyelemreméltó, hogy a szerző építetőik és a reformáció térhódítása révén kapcsolatba hozza egymással a feltorjai és a karatnai templomot, amivel közvetve rámutat a két politikai (és talán egyház)község – Feltorja és Karatna – szoros kapcsolatára. (Jellemző, hogy ismert írásaiban Apor Péter meg sem említi családjának az altorjai templomhoz való kötődését.)

Apor Péter feljegyzésének legfőbb ellentmondásával (családja egyetlen tagja se vált meg katolikus hitétől – a család által építettnek és ezáltal kegyúrinak beállított feltorjai és karatnai templom a reformátusok kezére került) itt nem kívánunk foglalkozni. A feljegyzés forrásértékét csökkenti, hogy szerzője nem idézi a templomépítésre vonatkozó, hivatkozott hiteles okiratokat és esetenként okkal kételkedhetünk a szavahihetőségében is.

Apor Péter feljegyzései közül például egyik azt sugallja, hogy dédanyja, Lázár Borbála a 16. és a 17. század fordulóján, talán az 1600-as évek elején megakadályozta a feltorjai templomnak a reformátusok kezére való jutását és ezért Kálnoki Jánosné Apor Kata mellé temették a feltorjai templomban lévő kriptába.¹⁰³ Rudolphus Bzentsky brassai jezsuita páter 1699-ben írt műve egyik perdöntőnek tekinthető részletében viszont a következőket olvashatjuk: *6. Foeminae Siculicae haereticos arcent, et aliquot Pagos in Fide conservant. Refertur per traditionem, aliquot Pagos in Háromszék mansisse Catholicos zelo Foeminarum: cum enim earum Mariti Edictis Mandatisque Principis Calviniani opponere se vererentur, dum Templum catholicis eripiebantur; Uxores Amazonice sese opposuerunt, atque ab occupatione Templorum Haereticos prohibuerunt. Nominatim celebratur Mulier e Familia Apor, quae venientibus Calvinianis et Unitariis, ad demolenda Altaria Templi S[a]ncti Nicolai in All=Torja, recepit se cum caeteris foeminis in Caemeterium, adhortata socias, ne profanos illos homines intromitterent, aliventaqu[e] haereticos: huc inquiebat, ne accedite, quia nemo vestrum Salvus, nemo incolumis et recessurus; quam animosam comminatione eos adeo perterrituit, ut recedere non erubuerint.*¹⁰⁴ (6. A székely asszonyok távol tartják az eretnekeket és megőrzik a katolikus hitnek némely falvakat. A hagyomány úgy tartja, hogy néhány falut Háromszéken az asszonyok buzgósága tartott meg a katolikus vallásnak. Ugyanis miután férjeik a kálvinista fejedelmek rendeleteinek és parancsainak tiszteletből féltek ellenállni, midőn a templomokat a katolikusoktól el akarták venni,

a feleségek amazonok módjára ellenálltak és az eretnekeket legott meggátolták a templomok elfoglalásában. Név szerint dicsőítik az Apor családból való asszonyt, aki *midőn a kálvinisták és az unitáriusok az altorjai Szent Miklós-templom oltárainak lerombolására érkeztek*, a többi asszonnyal együtt a cinterembe vonult vissza, buzdítva társait, hogy ne bocsássák be ezeket az istentelen embereket, jöttment eretnekeket, itt így szólván: – Ne közeledjete, mivel senki közületek épen és sértetlenül nem tér vissza – amely vakmerő fenyegetés azokat olyannyira megrémítette, hogy nem állottak meghátrálni.)

Apor Péternek ismernie kellett ezt a kéziratot, brassói fogsága idején pedig (1706–1707) akár a szerzőjével is találkozhatott. Kapcsolatai a brassói jezsuita páterekkel közismertek: még a koporsókövét is egyikük közvetítésével rendelte meg egy brassói kőfaragótól 1737-ben.¹⁰⁵ Nem tartjuk valószínűnek, hogy altorjai Márton Miklós deák, Apor műveinek idős másolója¹⁰⁶ vagy Kazinczi Gábor alakította úgy az illető szövegrészt, hogy azt Feltorjára lehessen vonatkoztatni. Kálnoki Jánosról tudjuk, hogy még 1643-ban is élt: akkor már Dálnoki B. Mihály református prédikátor állt a feltorjai gyülekezet élén.¹⁰⁷ A katolikus Lázár Borbálát egyrészt a temetkezési helyhez való örökletes jogánál fogva temethették a templomban lévő kriptába, másrészt a vallásilag toleráns Erdélyben ez nem okozhatott gondot sem a papnak, sem a gyülekezetnek. Az altorjai templom pedig egy késői tudományos kiadvány szerint átmenetileg a reformátusok kezére került a 16. és a 17. század fordulóján: „16, Torya, Thorya, Torja, Torya inferior = Al-Torja Háromszékvármegyében. Régi plébániája utóbb megszűnt, de már 1616-ban újból helyreállott. Ma is önálló plébánia a kézdi és orbai főesperességben.”¹⁰⁸ Ezt látszik igazolni az altorjai Kolumbán-ház mennyezetgerendájának felirata, amely altorjai Csoboth János 1934. január 18-án kelt levele szerint így szól: „AN[N]O 1613 DE 27 MAY FECIT FIERI G[ENEROSI] D[OMINES] LADISLAUS ET MICHAEL APOR EDI[fi]C[ant] D[OMI]NE OMNES HABITANTES IN EA SAN[C]TUS,... IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTUS AMEN,... BE... IS... 9V...”¹⁰⁹ Csoboth idézetének töredékszavai talán az aláépített gerenda miatt nehezen olvasható *Matth[aeus]*. 28. május 19. betűit és számjegyeit rejtik. A templommal szemben álló ház nyilván katolikus imaház volt azon időszakban, amelyben a katolikusok nem használhatták a templomot, mert azt a reformátusok bírták. Csupor Mihály plébánost 1617. május 5-én nemesítette meg Bethlen Gábor fejedelmünk: *Nobilitatio Honorabilis Michaelis Czupor Concionator[is] Eccl[esi]ae possessionis Also Toria... Pastoris Catholici Eccl[esi]ae possessionis Also Toria.*¹¹⁰

Megjegyezzük, hogy Karatnán 1609. december 8-án (*az Nehai özvegie[n] maradott Apor Istvanne Ugron Margit Azon és az Fija Apor Lazlo Karatnan lako Nemes Zemelek.*) és 1615. február 23-án (*Kws Apor Istvanne Ugron Margit Azzonij...*

Karatna[n] Feiervarmegieiben valo Jozagoczkaia.)¹¹¹ is ott találjuk az Apor család képviselőit, Apor Mihály pedig még 1655. február 27-én és március 7-én is Felső-Volálban élt.¹¹² Ez a Kis Apor Istvánné Ugron Margit annak a Kis Apor István-nak lehetett az özvegye, akiről ez a feljegyzés maradt fenn: 1599. *Ölék meg András kárduinált Szent Simon nap után való második vasárnapon; mely vasárnapon Háromszéken Torján a nemesek házait égeték és Kis Apor Istvánt levágák.*¹¹³ (Nagyobb Apor István 1567-ben 10 ház jobbágyot nyert Altorján, mert 1566. július 11-e előtt János Zsigmond fejedelem hadában híven szolgált.¹¹⁴) Kis Apor Istvánról írja Apor Péter kiadatlan kéziratában: *Cardinalis Andreae Bathori primarius Aulicus fuit Stephanus Apor, qui modice prius est occisus, quam Cardinalis cum Mikone interfeceretur. Anno 1603 in campis Barzensibus cum Moyse Siculo perierunt Joannes senior, Joannes junior, Andreas /:hic erat meus Abavus:/ Laurentius et Thomas Apor.... uxor vero Andreas Apor Barbara Lázár ex Ill[ustriss]ima familia Lazariana, prout quondam Helena Aporffi Arianis, sic ista Calvinistis, cum foeminis restitit, et partem illam Sedis Haromszék, et totam Csík, ab Haeresi conservavit.*¹¹⁵ (Báthori András bíboros első udvari embere Apor István volt, akit közvetlenül a bíboros és Mikó megölése előtt ölték meg. Az 1603. esztendőben Székely Mózessel veszett el a Barcza mezején idősebb és ifjabb Apor János, Apor András /:az én ükapám:/¹¹⁶ Apor Lázár és Apor Tamás... Apor András felesége, az előkelő Lázár családból való Lázár Borbára az asszonyokkal épp úgy ellenük szegült a kálvinistáknak, mint egykor Aporffi Ilona az unitariánusoknak, Háromszéknek ezt a részét és az egész Csíkszéket megmentvén az eretnekségtől.) A Kazinczi Gábor által kiadott szövegben ez szinte szóról szóra ugyanígy van leírva, csak épp Aporffi Ilonáról nem esik szó ilyen összefüggésben,¹¹⁷ és azt is tudjuk, hogy mind a feltorjai, mind a karatnai templom már Apor Péter születése előtt a reformátusoké lett, tehát az Apor család asszonyainak azok egyikét sem sikerült megvédeniük. A Karatnán lakó Kis Apor Istvánné fia, László, bizonyára katolikus volt és feltehető, hogy ő volt az altorjai imaház egyik építtetője, de Altorján csak Bethlen Gábor 1619-es összeírásában szerepel, az 1602-es és az 1614-es összeírásban viszont nem, tehát az imaházat még karatnai lakosként építtethette.¹¹⁸

A 16. és a 17. század fordulójának más zűrzavaros eseményei is érintették azt a területet, amelyen a két Torja, Karatna és a két Volál fekszik. A torjaiak részt vettek az 1595-ös havaselti törökellenes hadjáratban és az azt követő, a nemesség ellen irányuló szervezkedésben, ezért a véres farsang idején, 1596-ban a fejedelmi hadak az egész környéket megdúlták. A torjai székelyek viszonzásul, Mihály vajda sellembergi győzelme után, 1599-ben feldúlták a nemesek házait és némelyik nemest le is vágták. 1600-ban Mihály vajda Moldva felé tartó hadának háromszéki csapatai elfoglalták a két Torját a kénbányákkal együtt. Mihály vajda miriszlói

veresége után újabb harcok folytak, majd következett Székely Mózes tragédiába fulladó küzdelme, amely után elkezdődött Básta rémuralma.¹¹⁹ Ebben az időszakban, illetve közvetlenül utána a karatnai birtokok többször is gazdát cseréltek, tehát ezek a harcok, dúlások, sarcolások stb. Karatnát, Al- és Felvolált is ugyanúgy érintették, mint a két Torját.

A karatnai templom és gyülekezet jogállására nézve némi támpontot ad egy korabeli oklevél. Básta György tábornok 1603. október 8-án az elesett Feltorjai Apor Lőrinc, Feltorjai idősb és Altorjai ifjabb Apor János szárazpataki, karatnai, peselneki, kantafalvi, feltorjai és altorjai birtokait és udvarházait – császárellenes magatartásukat büntetendő – Teleki Dónát Györgynek adományozta, azzal a kikötéssel, hogy ha az illető falvak katolikus papot tartának, jelentsék azt a püspöknek.¹²⁰ (Feltehető, hogy 1607. június 19-én Rákóczi Zsigmond fejedelem épp az említett feltorjai és karatnai javak egy részét adományozta Bedő István sepsiszéki kapitánynak.¹²¹) Az oklevél azt sugallja, hogy 1603-ban a felsorolt kézdiszéki és fehérvármegyei falvak mindegyikének lehetett temploma, harangja és papja, de ezekben a falvakban akkor épp az e korban megszokott paphiány volt, vagy közülük némelyekben – Básta oklevele így is értelmezhető – akkor már visszafordíthatatlanná vált a reformáció. A fentiekből Karatnára nézve két eltérő hipotetikus következtetés adódhat:

– Karatna lakói 1603-ban nem alkottak önálló egyházközséget, hanem a feltorjai egyházközség felekezeti hovatartozásától függetlenül továbbra is a feltorjai egyházközség tagjai voltak;

– Karatna lakói 1603-ban önálló katolikus vagy református egyházközséget alkottak.

Az eredetileg Karatnát, Al- és Felvolált is magába foglaló feltorjai egyházközségben 1603-ban már számolhatunk egy erős református gyülekezettel, hacsak – legalábbis átmenetileg – az egész egyházközség nem vált reformátussá.¹²² Ha a karatnaiak maguk is reformátussá lettek, nemigen lehetett okuk kiválni a feltorjai református egyházközségből, bár kerülhetett a faluba olyan prédikátor, aki a többséget meg tudta győzni az önálló gyülekezet, egyházközség létrehozásának szükségességéről, kíváncsiságáról és előnyeiről. Nem zárható ki tehát, hogy Karatna lakossága már 1600 táján csatlakozott a reformációhoz és református egyházközséggé – talán csak átmenetileg – ki is vált a feltorjai egyházközségből.

A karatnai templom reformáció előtti létezése – mint látni fogjuk – immár többszörösen bizonyított tény, de ebből továbbra sem következik az önálló karatnai plébánia és gyülekezet, egyházközség léte. Karatna katolikus egyházközséggé váló kiválása a feltorjai egyházközségből viszont – ha ez valóban bekövetkezett – feltehetően épp a feltorjai egyházközség reformátussá válásának és többek közt az

Aporok befolyásának lehetett a következménye. A karatnai plébánost és gyülekezetet azonban hiába keressük a 17. századi hivatalos katolikus missziós jelentésekben, mert még a legrészletesebb 1657-es sem említi.¹²³ Márpedig ha Karatna az idők folyamán bármikor önálló plébániává vált volna, úgy a szomszédos, a pápai tizedjegyzékekben (1332–1337) többször is említett, szintén Fehér vármegyében fekvő peselnekihez és a 17. századi forrásokban a peselnekivel együtt szintén többször említett szárazpatakihoz hasonlóan,¹²⁴ a reformáció koráig egyházigazgatásilag a katolikus Kézdi főesperességhez kellett volna tartoznia. A 17. századi katolikus források azonban kizárólag az altorjai, a peselneki és a szárazpataki plébániát és plébánost említik, a Básta-féle oklevél többi – általuk meg sem nevezett – falujának katolikusaira éppencsak utalnak, a 600 lelkes altorjait pedig még 1657-ben is kálvinistákkal kevertnek mondják,¹²⁵ feltehetően azért, mert a zömében kálvinistává vált feltorjai gyülekezet katolikus valláson maradt feltorjai, karatnai, al- és felvoláli tagjai is az altorjai gyülekezethez csatlakoztak, vagy annak rendelték alá őket az egyházi hatóságok. Ha tehát Karatna önálló katolikus plébániává vált volna, önállósága csak nagyon rövid ideig tarthatott.

A fentiek alapján arra következtetünk, hogy Karatna lakossága a 17. század elején vagy még mindig a feltorjai egyházközséghez tartozott, vagy ha abból akár református, akár katolikus egyházközségként kivált volna, önállósága rövid idejű volt. A karatnai templomnak azonban akkor már lehetett az önálló karatnai egyházközség előképének tekinthető külön gyülekezete.

Karatna a reformáció útján

Forrásadatok híján nem tudjuk, mikor vert gyökeret a reformáció a Torja vize bal partján. A Székelyföldön a protestantizmus már 1565 táján megjelent,¹²⁶ és gyanítható, hogy mindaz, amit a források a feltorjai egyházközség reformátussá válásáról elárulnak, Karatnára, Al- és Felvolálra is vonatkozik, mert a reformáció előtt ennek a három településnek a lakói egyértelműen a feltorjai római katolikus egyházközség tagjai voltak.

Kutatásaink során megpróbáltuk nyomon követni a feltorjai egyházközség reformátussá válásának folyamatát. Forrásaink elégtelensége ellenére kirajzolódni látszik egy – a további vizsgálódások által igazolandó vagy elvetendő – sejtés, amelynek segítségével esetleg a feltorjai egyházközség reformátussá válása és a feltorjai templom általuk való birtokbavétele, valamint a karatnai egyházközség önállósodása és régi temploma újjáépítésének vagy – a régi alapjain – új temploma építésének időpontja is pontosabban meghatározható.

Hivatalos református egyházi kiadvány szerint a karatnai református egyházközség – Feltorja filiájaként – 1600-ban alakult meg.¹²⁷ Az ismeretlen forrású adatot mindaddig a legnagyobb fenntartással kell kezelnünk, amíg hiteles forrás azt meg nem erősíti. Ha ugyanis az 1600-as dátumot helytállónak tekintenénk, akkor – mert filiák ritkán alakulnak az anyaegyházzal egyidőben – tényként kellene elfogadnunk azt a lehetőséget is, hogy a feltorjai református egyházközség már 1600 előtt létrejött, amire nézve viszont semmilyen bizonyítékunk sincs. A feltorjai református gyülekezet 1540-es létezésére vonatkozó,¹²⁸ szintén hivatalos református kiadványban előforduló adat ugyanazon kérdéseket veti fel, mint a Feltorja filiájaként 1600-ban létrejött karatnai református egyházközségre vonatkozó. Úgy véljük, hogy ezek a kerek dátumok valamilyen azóta elenyészett – és feltehetően hozzátétőleges – szóbeli hagyományban megőrzött időpontok késői írásbeli rögzítései, elírás, illetve egyszerű becslés eredményei lehetnek. (A szóbeli hagyomány igen változékony: tartalmi elemei gyakran cserélődnek, a hagyomány letéteményesei hajlamosak a maguk korának állapotait régebbi korokra visszavetíteni stb.)

A feltorjai református gyülekezetre és a belőle kiváló karatnaira vonatkozó fenti adatokat mégsem tekinthetjük teljesen légből kapottaknak: a feltorjai református egyházközség 1600 táján már valóban létezhetett.

Apor Péter családja történetében leírta, mikor és hogyan került véglegesen a reformátusok kezére a karatnai templom: *Hac relictā vidua – Juditha Imecs – templum supra Karatna anno 1660, ut in relatoriis apud pie defunctum patruelem meum Stephanum vidi, ipso die Theophoriae sacro vi raptum, sic: dum processio perrexisset ex templo All-Torjensi more solito ad sacrum hunc locum, praelatumque fuisset vexillum quod avia mea curaverat, et cui nomen suum acu in pictum erat, calvinistae vi obviam ruentes, „non huc feres amplius Juditham Imecs”, et sic miseri catholici in illis temporibus turbulentis et a devotione turbati et templo privati sunt.*¹²⁹ (Amint a megboldogult néhai István nagybátyámnál lévő írásos tanúvallomásokban láttam, megőzvegyült nagyanyám, Imecs Judit idején rabolták el a Karatna fölött épült templomot, az 1660. esztendőben, épp Szent Theophoria napján. Midőn a processzió – szokás szerint – az altorjai templomból átvonult azon helység szent épületéhez, elől hordozván a zászlót, amelyet nagyanyám csináltatott s a neve is rá volt hímezve, a kálvinisták ezt kiáltva jöttek szembe: Ide nem hozzátok többé Imecs Juditot! Abban a zűrzavaros időszakban így háborgatták meg szertartásaikat és fosztották meg templomuktól a szegény katolikusokat.)

Az eseményről egyelőre ez az egyetlen leírás áll rendelkezésünkre és kevés a valószínűsége, hogy akár az 1600, akár az 1660 körüli országos zűrzavar éveiben a felderítési kancellária vagy a püspökség hivatalos iratai¹³⁰ rögzítették volna a reformáció feltorjai és karatnai fejleményeit, vagy hogy ilyen tartalmú, más okiratok fennmaradtak volna. Apor Péter adata tehát megkerülhetetlen, bár előre kell bocsátanunk, hogy az eseménynek ez a háromnegyed évszázaddal későbbi rövid leírása – mivel az eseményre vonatkozó tanúkihallgatások szövegének meglétére hivatkozó szerző ezekből semmit se idéz – nem tekinthető teljes értékű forrásnak. Az alábbiakban összefoglaljuk az Apor Péter által is zűrzavarosnak jellemzett 1660 körüli időszak legfontosabb eseményeit.

II. Rákóczi György szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárata után, 1657 és 1663 között a Székelyföldet, benne Háromszéket – és minden jel szerint a két Torját, Karatnát és a két Volált is – többször végigpusztították az ellenséges hadak. Háromszéket 1658 július–augusztusában tatár, moldvai, havasalföldi és kozák hadak dúlták fel,¹³¹ 1659 végén ismét török és tatár hadak,¹³² 1661-ben újból tatárok törtek rá, majd Ali pasa hadai szállták meg: 1662-ben a székelyeknek a Kemény János melletti kiállása miatt érték újabb dúlások Háromszéket is.¹³³ A háromszékiek – és a torjaiak – 1662-ben hosszas habozás után megadták magukat Ali és Ismael pasa hadainak, illetve Apafi Mihály mellé álltak,¹³⁴ de ez sem menthette meg őket teljesen a további háborús pusztításoktól.

Az ugyanezen időszakban lezajlott polgárháborúk és következményeik sem kímélték tájainkat. Barcsay Ákos, Kemény János és II. Rákóczi György között 1659-ben polgárháború zajlott. Barcsay Ákos 1660. június 13-án elrendelte Apor Lázár

és Barabás Péter felakasztását.¹³⁵ Tudjuk, hogy erre nem került sor, 1660. augusztus 31-én viszont megfosztották javaiktól a legyőzött Barcsay Ákos fejedelem csiki és háromszéki párthíveit.¹³⁶ Kemény János 1661-ben bezáratta Apor Lázárt, aki később Béli Pál híve lett és vele együtt Konstantinápolyba menekült.¹³⁷

A karatnai templom reformátusok általi, 1660-ban történt elfoglalása és a fentebbi háborús-polgárháborús események között lennie kellett valamilyen összefüggésnek. Nem tudni pontosan, kihez húztak, kinek a párthívei voltak az említett háborús-polgárháborús események egyes szakaszaiban az Apor család különböző tagjai, akiket Apor Péter egyetemlegesen a karatnai templom kegyurainak tartott. Karatnán viszont más háromszéki – és fehér-vármegyei – nemesek is birtokoltak, ami kétséges, hogy az Aporok lettek volna a templom egyedüli kegyurai. Számolni kell ugyanakkor a karatnai jobbágyközösséggel is, amelynek anyagi és munkabeli hozzájárulása nélkül bajosan lehetett volna bármiféle kultuszépületet építeni és fenntartani, papot és tanítót fogadni. Franciaországban a 13–14. században a jobbágyfalu templomát maguk a jobbágyok építették fel és tartották karban, látták el haranggal és rendezték be minden szükségessé.¹³⁸ Nem kétséges, hogy nálunk felé is hasonlóképpen tettek. Jeleznünk kell azt is, hogy sem Háromszéken, sem pedig a vele szomszédos Fehér vármegyei enklávékban nem ismerünk bizonyítottan kegyúri templomot, legföljebb kápolnát. Maga a tény, hogy a karatnaiak egyszeri próbálkozással, könnyűszerrel elfoglalták a templomot, nem csak az Aporok – és más, a katolicizmushoz hű helyi csoportok – akkori gyengeségét, valamint a velük feltehetően szembenálló református nemesek és jobbágyok erőfölényét mutatja, hanem azt is, hogy az egyedüli kegyuraság inkább az Aporok vágyálma, mint valóságos tény lehetett. Azokban a zavaros időkben sok földesúr gondolhatta úgy, hogy a kápolnák, templomok birtoklása előnyös lehet a számára, ez alól pedig az Apor család akkori nagyszonya, Imecs Judit sem lehetett kivétel. Apor Péternek az 1660-as karatnai eseményt leíró feljegyzése alapján mindenesetre úgy véljük, hogy a karatnai, az al- és felvoláli lakosság jelentős hányada legkésőbb a 17. század derekán már református lehetett. A karatnai templom is református kézre kerülve, a feltorjai, karatnai, al- és felvoláli katolikusok az altorjai egyházközség tagjaivá váltak, amire nézve 1722-ből hiteles adattal rendelkezünk.¹³⁹

Mielőtt áttérnénk fentebb említett sejtésünk felvázolására, még egy idevonatkozóan tekinthető forrásadatot idézünk: *1699. január 31... pagi Catholici... in Háromszék circiter tres et viginti, ubi Pagi aliquot in haeresim prolapsi Processiones Sacras adhuc instituunt, volentes Progenitorum Suorum Catholicas Consuetudines continuare.*¹⁴⁰ (Háromszéken, ahol kb. huszonhárom katolikus falu van, némely eretnokségbe esett falvakban még most is Szent Körmenetet rendeznek, folytatni akarván katolikus őseik hagyományát.)

A fenti idézet nagymértékben elősegíti az Apor Péter feljegyzésében szándékosan vagy szándékolatlanul homályban hagyott valós tények felismerését. Apor Péter maga írta, hogy 1660-ig az altorjaiak és a karatnaiak közös körmeneteket tartottak, az előbbieket a lehető legtermészetesebb módon vonultak ezen az ünnepen Karatnára és léptek be annak templomába, hogy együtt ünnepeljenek az utóbbiakkal. Csakhogy maga az incidens azt is elárulja, hogy a karatnai reformátusok már 1660 előtt birtokukba vehették a karatnai templomot, amelyben azonban továbbra is megtartották Theophoria ünnepét: másképp érthetetlen volna, mit kerestek épp a körmenet napján a templomban és milyen jogcímen tiltották ki onnan Imecs Juditot, feltehetően a körmeneten résztvevő többi altorjai katolikussal együtt. A kitiltást célzó, talán nem előzmények nélküli megmozdulást a magukat szintén a templom patrónusainak tartó karatnai református nemesek vezethették. Apor Péter tehát annak a hosszú folyamatnak az utolsó állomását írta le, amelynek során a karatnai reformátusok szakítottak egy katolikus hagyománnyal. (A református egyházközségeknek a katolikus hagyománnyal való azonnali szakítása egyébként is elképzelhetetlen és bizonyíthatatlan.)

A fentiek alapján most már megfogalmazhatjuk előbb említett sejtésünket. Valószínűnek tűnik, hogy 1600 táján a karatnai egyházközség nem református, hanem katolikus egyházközséggé vált ki a feltorjai egyházközségből. Ebből az előfeltevésből és a karatnai templom 1600 előtti létezésének bizonyosságából kiindulva lehetségesnek tartjuk, hogy közös megegyezés nyomán a karatnai templomot a feltorjai egyházközség katolikus hiten maradt része, az ősi feltorjai templomot viszont a feltorjai egyházközség reformátussá vált része kapta meg, az utóbbi – a hozzá tartozó papi és tanítói bennvalóval együtt – a többségében reformátussá vált feltorjai székely faluközösség területén lévén. Ha 1600 táján a feltorjai egyházközség valóban a leírt módon szakadt ketté, akkor belőle lényegében két olyan egyházközség jött létre, amelyek közül a református egy kézdiszéki templom köré, a katolikus egy fehér-vármegyei köré tömörült. A két gyülekezet székhelye más-más közigazgatási területre kerülve, a karatnai, az al- és a felvoláli politikai község is végleg leválhatott a feltorjairól. A karatnai katolikus kultuszépület templom rangjára emelkedhetett, önálló gyülekezete pedig a karatnai székhelyű önálló református egyházközség előképévé válhatott. Később, 1600 és 1660 között valamely igen rátermett prédikátor tevékenysége folytán az egyházközség katolikusnak megmaradt tagjainak a többsége is a kálvinizmust karolván föl, a karatnai templom általuk birtokba vétetett, 1660-ban pedig a katolikus hagyományok zömével is véglegesen szakítottak. Apor Péter többször említett, az 1660-as karatnai eseményt leíró feljegyzése is a fenti feltevésről látszik alátámasztani.

Az itt leírtak arra is magyarázatul szolgálhatnak, miért nem foglalkoztak az erdélyi fejedelmek a reformáció feltorjai és karatnai eseményeivel (például nem kel-

lett arra inteniük a többségi felekezetet, hogy járuljon hozzá a felekezeti kisebbség templomának felépítéséhez), bár erre talán elegendő magyarázattal szolgálnak az 1600 körüli, továbbá az 1660 körüli évek zűrzavaros viszonyai. A viszonyok rendezése után, úgy véljük, a kész tényeket nem volt szükséges megerősíteni, amennyiben ezeket az érintettek-érdekeltek elfogadták.

Nem zárhatjuk ki ugyanakkor azt a lehetőséget se, hogy Karatnán 1600-ban a feltorjai római katolikus egyházközség filiája alakult meg, nem pedig a már református feltorjai egyházközség filiája, tehát a szakadás nem a felekezeti megosztottság, hanem például a megnövekedett lélekszám következménye volt. Nyilvánvaló, hogy ez is csak úgy képzelhető el, ha a filiává váló – tehát az egyházi önállósulás útján elinduló – Karatnának már 1600-ban volt megfelelő kultuszépülete, amit kétségtelen ténynek tekinthetünk.¹⁴¹

A karatnai reformátusok tehát valamikor 1600 és 1660 között birtokukba vették a falujuk területén álló kultuszépületet, amelynek birtoklásában lényegében háborítatlanul mindmáig megmaradtak, 1660-ban pedig szakítottak a gyülekezet reformátussá válása után is megőrzött katolikus hagyományokkal. (Arról azonban, hogy kik voltak a karatnai reformátusok lelki és világi vezetői azokban az évtizedekben, egyelőre semmit se tudunk.) Nehezen elképzelhető, hogy az állítólagos kegyúri család ebbe minden további nélkül belenyugodott volna, azonban ha tett volna is lépéseket a korábbi állapotok visszaállítása érdekében, ezek nyilván eredménytelenek maradtak. A katolikus egyház iránt a korábbi fejedelmeknél is toleránsabb I. Apafi Mihály idején az eredménytelenség magyarázata – más, egyelőre ismeretlen tényezők mellett – az lehetett, hogy a karatnai nemes és jobbágy lakosok többsége annakidején már református volt és az Apor család kizárólagos kegyurasága körül sem minden lehetett rendben, még akkor se, ha az Aporok és a karatnai nemesi családok között az idők folyamán számos házassági kapcsolat jött létre. Következtetésünket alátámasztani látszik az itt idézendő okirat is: 33. *Anno 1744 die 8[octa]va Julij nekünk alab subscribalando szemellyeknek parancsolván M[é]l[tósá]g[o]s L[iber] B[aro] All Torjai Apor Peter Ur Eő N[agysá]ga hogy mennénk Nemes Fejér Vármegyében Karatnára és az ottan őszve gyűlt böcsülletes Achatolicus Praedicatorok előtt contradicalnank és protestalnank illyen okon. 1[pri]mo Az mint Eő N[agysá]ga értette arra a végre gyűltek az meg irt helylyre, ugyan az meg irt böcsülletes Praedicatorok, hogy az Karatnai kapolnaba Praedicatorot rendellyenek, holott is ember emlékezetétől fogva bé vött usus volt hogy Possessorok hire s akarattya ellen azt ne cselekedhessék az Titfualt M[é]l[tósá]g[o]s Ur Eő N[agysá]ga pediglen az meg irt Karatnán Fő Possessornak tartya magát. 2[secun]do Hogy az Karatnai Kapolnabol Parochialis Ecclesiát csinállyanak holott azon kapolna quondam csak privata capellanak építettett volt et quod majus az M[é]l[tósá]g[o]s All Torjai Aporok fundussán, mü ezért engedelmeskedvén az Titfualt M[é]l[tósá]g[o]s Urunk Eő N[agysá]ga parancsolattyának,*

tartozó kötelességünk szerint el mentünk az meg írt Nemes Fejér Vármegyében Karatnára Nemzetes Karatnai Bodo Ferencz Ur[am] házához és ottan találván az fennebb meg írt böcsülletes Praedicatorokat Esperestyekkel tiszteletes Vas Miklos Urammal edgyütt, bé mentünk az házba és az fennebb meg írt okokra és punctumokra valo nézve a Tit[ulal]t M[é]l[tósá]g[o]s L[iber] B[aro] All Törjai Apor Peter Ur Eő N[agysá]ga az egész All Törjai M[é]l[tósá]g[o]s Apor Familia képekben mű általlunk contradicala, hogy az meg írt kápolnához Praedicatorot tehessenek, annál inkább a privata capellabol Parochialis Ecclesiát csinálhasanak s protestál is Eő N[agysá]ga mű általlunk, hogy ide hátrább ha valami non putarem talallya törvényes uton az böcsülletes Praedicatorokat sibi ads[. . .]ban[. . .]ta[m]. Melly contradictiona és protestatiora tiszteletes Vas Miklos Ur a böcsülletes Praedicatorok képekben úgy felele: Nem tudtuk az fennebb meg írt usust és rendtartást különben magam mentem volna Eő N[agysá]gához hogy Eő N[agysá]ga méltoztatott volna uri Gratiáját mutatni és ezen gyülekezetünkben meg jelenni, de az iránt talán bízunk hogy Eő N[agysá]ga meg enged s kérjük is Eő N[agysá]gát hogy Eő N[agysá]gát nem requiráltuk mint Fő Possessort, a mi pediglen a kápolnának proprietassát illeti azt mű most nem ruinállyuk hanem csak éppen az böcsülletes Karatnai Praedicator sustentatiojara valot rendelünk, mint hogy arra exmittaltattunk, különben is az meg írt kápolna ennek előtte is töllünk bírattatott, s reméllyük hogy ezután is mű fogjuk bírni, s az M[é]l[tósá]g[o]s Ur Eő N[agysá]ga Gratiájához is bízunk, hogy ezen mostani gyülekezetünkben nem fog Eő N[agysá]ga turbálni, sőt oltalmazni fog Eő N[agysá]ga, melyről alább subscribálendo személlyek attestalunk fide nostra mediante. Bodo Gergely Kezdi Szeki All Törjai Nemes Személy m[anu] p[ropria] + P. H. és Csobot Simon Kezdi Szeki All Törjai Primipillus m[anu] p[ropria].¹⁴²

A kápolna tehát az Apork telkén épült, amint azt a helynevek is bizonyítani látszanak (1760. A' Karatnai Kápolnán alól Apor Hosszába;¹⁴³ 1760. Apor hossza nevű lábban; Kápolnan valo lábban; Az Kápolnan alol az alsó lábban; Egy darab szántó A Kápolnan alol az elő lábban;¹⁴⁴ 1776. augusztus 25. Apor Hosszáb[an] a Templomon alol az Falura menő[en];¹⁴⁵ 1794. Pünkösöd hava 1^{ik} napján. Az Also Voláli határban, Apor hosszában a Karatnai Templomon alol a falu felé bé menő lábban egy szántó föld;¹⁴⁶ 1811. július 9. A karatnai kápolnán alól Apor hosszában.¹⁴⁷), de bár privata kápolnának nevezik, a többi karatnai nemes possessornak is volt hozzá köze. A reformátusok nem is vonták kétségbe az Apork főpossessori voltát és jogait, de – nyilván a reformátussá vált többi karatnai possessor és valamilyen mindmáig ismeretlen írott vagy hallgatólagos megállapodás révén – a kápolnát már 1744 előtt, talán az 17. század legelejétől kezdve bírták: a történeti kutatások eredményei és a hagyomány szerint is akkor került a reformátusok kezére a feltorjai templom, tehát akkor köthette meg a feltételezett megállapodást az Apor család valamely, a reformátusok iránt toleráns vagy épp reformátussá vált feltorjai tagja.¹⁴⁸

A karatnai református anyaegyházközség megalakulása

Apor Péter híradása a karatnai gyülekezet 17. századi önállóságáról feltehetően valós értesülésen alapult. A karatnai gyülekezet 18. századi önállóságigénye tehát nem lehetett újkeletű, véletlen fejlemény, hanem csak olyan, a kollektív emlékezetben, a református – és talán a katolikus – elődök hagyományában mélyen és erősen gyökerező igény, amely a feltorjai gyülekezettől való különválásnak egyik fő okává válhatott. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a Habsburg hatalom berendezkedése Erdélyben (1687) többek közt a császári csapatok ellátásának terhével szaporította a lakosság gondjait: 1717. február 1-én például Karatna 240 rénesforinttal és 250 köből búzával, a két Volál 130 rénesforinttal és 140 köből búzával járult hozzá a császári csapatok ellátásához.¹⁴⁹

A karatnai református gyülekezet 1660 és 1740 közötti nyolc évtizedéről úgyszólván semmit sem tudunk, de minden jel arra vall, hogy – már ha egyáltalán teljesen kivált volna belőle – valamikor újból a feltorjai anyaegyházközség filiájává, leányegyházközségévé vált. Feltorja és Karatna egykori összetartozásának továbbélő hagyománya, az azonos felekezethez való tartozás egyaránt indokolta a két, viszonylag kis létszámú gyülekezet kapcsolatának szorosabbra fűzését, épp úgy, mint az, hogy a feltorjai és a karatnai reformátusok kezdettől fogva beszorítva érezték magukat a népesebb és gazdagabb katolikus egyházközségek közé. Az erdélyi magyar felekezetek egyik korabeli gondjára, az általános paphiányra is leginkább az anyaegyház-leányegyház kapcsolat kínált megoldást, különösen olyan kislétszámú, viszonylag szerény anyagi helyzetben lévő egyházközségek számára, amelyek külön-külön nehezebben tudtak volna papot és iskolamestert fogadni.

A karatnaiak a nagyobb ünnepeken valószínűleg a 17. század második felében is eljártak a feltorjai istentiszteletekre, de az 1736-ban, illetve 1759-ben felbukkanó *karatnai* vagy *alsó templom* megnevezés, valamint Vas Miklós esperesnek az Apor Péter 1744-béli protestációjára adott válasza a feltorjai prédikátor által 1660 és 1740 között celebrált rendszeres karatnai istentiszteletek bizonyítéka lehet a karatnai reformátusok által az egész jelzett időszakban bírt kultuszépületben, amelynek használatával legfőljebb akkor hagytak fel ideiglenesen, amikor az javításra vagy felújításra szorult. A feltorjai egyházközségnek a karatnai kiválása után is voltak vármegyei részről való választott világi egyházközségi tisztségviselői, az

1736. január 24-én tartott feltorjai vizitáció jegyzőkönyve ugyanis *három részből álló ecclesiának* nevezte a feltorjait.¹⁵⁰ Ugyanazon vizitáció, de a régebbi és későbbi okiratok is, csak az eklézsia – egyházközség – székely és vármegyei részről való tagjait és világi tisztségviselőit említi. A hármass felosztás minden valószínűség szerint azt jelentette, hogy a székelységről való feltorjaiak, a vármegyeiek közül pedig a felvoláliai és a felsőkaratnaiak a feltorjai templom gyülekezetét, míg az alsókaratnaiak – és talán az alvoláliai – már akkor is a karatnaiét alkották.

Szini János kézdi református esperes 1887. január 16-án a következőket írta a karatnai anyaegyházközség megalakulásáról: *1744 előtt egy egyházközséget alkotott a' feltorjai a' karatnaival, melyhez tartoztak a' most is a' feltorjaihoz tartozó leány egyházak – diasporák – Altorja, Felvolál, Felsőkaratna (az összesen egy meglehetősen nagyságú területet elfoglaló egymásból folyó községek). 1744 = a' karatnai módos nemessegből álló birtokosság külön papot kért és nyert, külön templomot épített: szoval: külön egyházközséget alkotott.*¹⁵¹ A református egyháztörténészek is 1744-re teszik a különválás időpontját,¹⁵² bár van olyan hivatalos református kiadvány, amely szerint az önállósulás már 1740-ben megtörtént.¹⁵³ A feltorjai és karatnai reformátusok közötti ellentéteket 1740. április 10-én már valóban jelezte a Főkonzisztóriumnak Albisi idősbik Bakcsi István, a Kézdi Tractus Curatora: *3[ter]tio. Illyen difficultas is vagy on hogy a Felső Torjai Eccl[es]ia Szekelsegből és Varmegyéből alvan a Varmegyei Megyebiro a Curatoratus dispos[it]iojato l függeni nem akar, az Eccl[es]ia dolga penig edgyik Megyebiro[na]k a masik[na]k akaratty a nélkül nem folyhat, erről is akartam Excellentiato kot s N[agyság]to kat informálni és alazatosan választ varni.*¹⁵⁴ A karatnai gyülekezet teljes kiválását a feltorjai anyaegyházközségből – a viszonylag csekély távolság ellenére – nyilván elősegítette a feltorjai templomnak a karatnaiak számára való időnkénti nehéz megközelíthetősége is. *A közlekedési utak a Torja vizén által esős időben csaknem mindig járhatatlan állapotban vannak, s árvizek alkalmával a Feltorjávali közlekedés 10–15 napig is megszűnik,* igazolja hatóságilag Könczei Albert körjegyző és Könczei Gáspár hűtös karatnai falusbíró – egyszersmind mindketten a karatnai egyházközség világi tisztségviselői – 1886-ban.¹⁵⁵

Úgy véljük, hogy az 1740-es esztendő a karatnai egyházközség önállósulási folyamatának a kezdetét jelzi, azt az időpontot, amikor a kezdeményezés – bodoki Henter György feltorjai papságának első évében – az esperesség, a Főkonzisztórium vagy a püspökség elé került. (Meglepő, hogy Apor Péternek az 1748-as esztendő eseményeivel záródó krónika- és önéletrajz jellegű munkája¹⁵⁶ és a Szádeczki Lajos által közölt, az 1740-es években írt levelei még csak nem is utalnak a karatnai egyházközségnek a feltorjaitól való, közvetlenül a szeme láttára végbement elszakadásának folyamatára, mint ahogy a többi közzétett írásai sem. Apor Péter kiterjedt levelezésének a Kárpát-medence legkülönfélébb levéltári állagaiban szétszórva

található számos darabjáról azonban Szádeczki nem is igen tudhatott és nyilván nem közölte az összes általa talált és ismert levelet se.¹⁵⁷⁾

A karatnai egyházközség megalakulásának közvetlen oka azonban a két altorjai származású, főlegből lett karatnai nemesi nemzetség tagjai – egyfelől karatnai Bodó Mózes, Bodó István, Bodó Bernát, ifj. Bodó Ferencz és Kun Mihály, másfelől karatnai Könczei Gergely és Könczei Elek – között a feltorjai templomba való bemenet és kijövetel, valamint az úrvacsorához való járulás elsőbbségéért megindult vetélkedés volt.¹⁵⁸ A Bodó és a Kun familia panasza megjárta az összes egyházi fórumot: *Mivel Fejér V[ár]Megyei Karathnai Köntzei Gergely, Gábor és Elek Uraimék /: holott semmivel mi nálunknál nem nagyobb sem nem régiebb N[e]m[e]s Emberek, a T[iszteletes] Praedicatornak is többet 's annyit sem adnak Szolgálatyáért, mi 100 kalongya buzát, ő k[e]gy[e]lmekek tsak 80 vant Szolgálatván fizetéseül a T[iszteletes] Pap[na]k /: még is sem a' Sz[ent] Communióra valo felmenetelben, sem a Templombol való kijövetelben minket Bodo és Kun Familián lévő Nemeseket nem akarnak patialni, hogy egy gradusban Secundum aetatem progredialhassunk eő k[e]gy[e]l[mek]kel Sőt Jobbágyokkal fegyveres kézzel minket megtámadván a' Cinterem előtt az ország uttyán, Husvét első napján, mikor a' Communiórol kijövének megszszünnen circiter tíz tizenkét kerteket meg hágdosván jövének előnkben, 's irtóztatos potentiakat patráltak, mellyért még in A[n]no 1743 11 Julii emanált Deliberátum... a mi nemes regi szabadságunk[na]k meg romlása is forog ebben... mivel taszigáldotak a Templomban, és a Szent helyet Isteni szolgálat alatt így prophanáltak, mellyből továbbá még nagyobb gonosz következik...* stb. Az ügyet 1743-ban a pünkösöd utáni hétfőn a kükküllővári, majd 1744. június 17-én a nagybaconi zsinat is tárgyalta: az utóbbi a Generális Vizitációra bízta az eligazítását. Végül 1744 nyarán megszületett a döntés. *Resolutio: A K[a]ratnai Reformata Ekklesia mely eddig a Felső Torjai Reform[ata] Ekklesiának Filiaja volt; de mivel a Bodo és a Könczei familiák között olyan harag és gyűlölség uralkodik mely miatt a Bodo familia a Könczei familiával a Templomba nem járhat, a Bodo familiát a Könczei familia kergeti, üldözi, ölással fenyegeti, a' mint hogy Husvét első napján mikor az Ur vacsorájáról kijötenek a Bodo familiát meg támadta, és félő hogy ha egy Templomban járnak halális fog közöttök esni, erre nézve hogy valami gyilkosság közöttök ne essék és minden egy más között valo gyűlölség el távoztassék, kívánnya a Sz[ent] G[ene]ralis Visita[t]i[j]otol a Filialis Ekklesia hogy magok lako helyekben K[a]ratnán magok erejekkel Praedicatorat tartsanak a mint hogy a Sz[ent] Visita[t]i[j]o G[ene]ralis a Filialis Ekklesiának e jo igyekezetet látván megengedi és arraSzabadságot ad hogy Praedicatorat magok Ekklesiájáb[an] tarthassanak. Extradata e S[ancti] G[ene]ralis Visita[t]i[j]one in Dálnok 23. Junij 1744 celebr[ata] per Joh[annem] Pelsőczy S[ancti] Synodi G[ene]ralis Jurato Notar[i]o m[anu] s[uum] P. H.¹⁵⁹* Altorjai Csoboth János régi iratokból készült kivonatai szerint a vetélkedés 1740. június 11-én kezdődött, a papi szék pedig úgy

ítélt, hogy a Könczeiek járuljanak előbb az úrvacsorához, mert igen sokan lévén, épp betöltik az úrvacsora-osztó helyet. A Bodók megfellebbezték az ítéletet, de a Generális Szék azt megerősítette és 200 forint büntetés terhe mellett arra utasította a fellebbezőket, hogy ahhoz tartsák magukat. Válaszul a Bodó és a Kun családok a feltorjai templomtól és ekléziától való elszakadásra határozták el magukat és külön papot, tanítót kértek a Generális Széktől, amelyet azonban akkor még nem kaptak meg.¹⁶⁰ (Ennek az esetnek a tanulságai sugallhatták a karatnai anyaegyházközség alapítólevelének 9. pontját.) A vetélkedés az említett iratkivonatok szerint a Kézdi traktus kurátora által jelzett ellentétek elmérgesedése után két hónappal indult meg, tehát az ellentét eleve a vármegyei részről való, talán a Bodó nemzetséghez tartozó megyebíró és a feltorjai székelyeket maguk mögött tudó Könczeiek között feszülhetett. Jó lenne pontosan tudni, mikor vette feleségül bodoki Henter György korábbi kézdivásárhelyi rector karatnai vagy felvoláli Köntzei Annát,¹⁶¹ mert akkor azt is el lehetne dönteni, miért időzítette 1740-re a nyilván régebbi ellentétek kiobbantását a két karatnai nemesi nemzetség. Ha ugyanis erre a házasságkötésre 1740 előtt került volna sor, akkor Henter György nyilván már feltorjai szolgáltatának kezdete előtt is a Könczeiekhez állott közelebb és talán az ő szavazataikkal nyerte el magát a feltorjai prédikatori állást is, viszont ha a házasságkötésre csak 1740 után került sor, úgy az ellentétek kiobbantásának egyik oka épp az lehetett, hogy mindkét rivális nemzetség a maga befolyása alá igyekezett vonni az akkor választott új prédikátort. Tény, hogy Henter György és Köntzei Anna mindkét lányát ugyancsak a Köntzei nemzetségből való férfiak vették nőül.¹⁶² Tény továbbá, hogy a 18. században a karatnai egyházközség tagjai között nem találunk Köntzei nevűt, de a feltorjai egyházközség tagjai között előfordulnak Bodó nevűek.

Tény, hogy 1744. július 8-án, az Apor Péter megbízottai által előterjesztett protestatio napján 25 karatnai református család kivált a feltorjai egyházközségből és önálló anyaegyházközséget hozott létre: az eklézsia irattárában erről fennmaradt okirat a *N[umer]o 6.* jelzetet viseli.¹⁶³

A Nemes Fejérvármegyei Karatnai Reform[ata] Nemes kis Eccl[esian]ak fel alitatasa, melly lött A[nn]o 1744. die 8. Julij, et ad p[er]petuam rei memoriam eodem A[nn]o et die meg is irattatott e szerint. A[nn]o 1744 die 24 Junii a' G[ene]ralis Szent Visitatio Dálnokban lévén, Felső-Törjai de Nemes Fejervarmegjehez tartozó Karatna, praegnantes ab ratione a' Felső Törjai mater Eccl[esi]atol ra[ti]one cultus divini el szakadást, és így Praedicator tartásra is különös facultást impetralván ott magá[na]k, a' Praedicator[na]k azo[n] Neo Eccl[esi]ab[an] lehető Subsistentiajat quo ad omnes circumstantias a' G[ene]ralis Sz[ent] Visitatio bírta a' V[e]n[era]b[ili]s Kézdi Tractus dispositioja alá. Mellyhez képest ezen dolog[na]k definitiojára Tekint[e]t[e]s N[em]z[e]t[e]s Curator Albisi Baktsi István Ur mellé e' gremio Sui tetszett a Sz[ent] Sedri[an]ak Tiszt[ele]ts Kézdi Espe-

rest és Dalnoki Praedicator Albisi Wass Gábor Ur[un]kot, Notarius Keresztes Peter Felső Csernátóni, Csavási Samuel K[ézd]i Vásárhellyi, Vásárhellyi K. Miklos Martonfalvi és Felső Csernátóni Mihacs Ferencz Albisi Praedicator Urainkot eő K[e]g[ye]ll[me]ket exmittalni, hogy eő K[e]g[ye]ll[me]k ad faciem Loci el menvén Istenes dispo[siti]ot tégyenek, melly exmissio szerint el menvén eő K[e]g[ye]ll[me]k in A[nn]o p[rae]specificato die 8 Julij és a Karatnai Incolakot convocaltatván, ibi in Loco a' Praedicator Subsistalhatását és egyéb dologról is ex consensu Partis uniusq[ue] a' determinatio e szerint lött.

1. Ami a' parochialis fundust illeti: nem lelete ugyan akkor determinálniok arról, de unanimiter fogad[na]k hogy sub decursu Anni p[er]renni mind illendő Parochialis Jóságot excindal[na]k, mind penig arra meg kívántatható szükséges Épületeket fel állíta[na]k.
2. Az Ősz és Tavasz kalongya beli bér irant lejendő adakozásokat magok Nomináltatások által így adak elő eő K[e]g[ye]ll[me]k.

Donát Mihály Ur[am]	ősz – gelimas	5	tavaszt – gelimas	5
Kun Mihály Ur[am]	– –	5	– –	5
Bartok István Ur[am]. ¹⁶⁴	– –	5	– –	5
Bartok János Ur[am]	– –	5	– –	5
Bodó Andras Ur[am]	– –	5	– –	5
Bodó Ferencz Ur[am] sen[ior]	– –	5	– –	5
Bodó Elek Ur[am]. ¹⁶⁵	ősz – gelimas	5	tavaszt – gelimas	5
Illyés Tamás Ur[am]	– –	5	– –	5
Kun Farkasné Assz[onyom]	– –	5	– –	5
Bodó Péter Ur[am] sen[ior]	– –	5	– –	5
Bodó Moses Ur[am]	– –	5	– –	5
Bodó István Ur[am]. ¹⁶⁶	– –	5	– –	5
Bodó Péter Ur[am] jun[ior]	– –	5	– –	5
Bodó Mátyás Ur[am]. ¹⁶⁷	– –	5	– –	5
Bodó Ferencz Ur[am]. ¹⁶⁸	– –	5	– –	5
Czerjék Antal Ur[am]	– –	5	– –	5
Hamar Péter Ur[am]	– –	3	– –	3
Hamar Lőrincz Ur[am]	– –	3	– –	3
Erdő András Ur[am]	– –	3	– –	3
Incze Mihály	– –	3	– –	3
Tölcséres János	Oszporat i[d] e[st] denarios			36
Mihály Andras	Oszporat			
Bodó Gergelyné	Oszp[or]at			
Küs Anna	Oszp[or]at			
Incze Mátyásné	Oszp[or]at			

perpetualiter igerenek.

3. Szántó földeket is minden fordulóra Szabad jó akarattyokból három három köből féréjet igere[ne]k jure p[er]petuo.
4. Hogy minden bér adó Ember pro virili edgy edgy tereb Fát küld vagy viszen erre is ultro kötelezék magokat eő K[e]g[ye]ll[me]k.
5. Az halottak eltemettése után járandó fizetésb[en] comportállyák eő K[e]g[ye]ll[me]k magokat az eddig practizalt usushoz.
6. Keresztelő Tyukkal is tartoz[na]k Secundum usum ab olim in Eccle[si]is n[os]tris receptum.
7. Copulatioért a bér adó Emberek két két sustakkal tartoz[na]k.
8. Mivel gyermekek tanítása is meg kívántatik azért Didactrummal tartoz[na]k a Szülék.
9. A Templom[na]k repeto igyekezettel vako építésire is eő K[e]g[ye]ll[me]k köteleztet[ne]k, és mikor Isten eő K[e]g[ye]ll[me]ket arra segíti, hogy a Templomb[an] székeket építse[ne]k, azt közből építsek és Senki maga[na]k privatumot ne arrogallyon, hanem az Sessiok in utroq[ue] Sexu közök legye[ne]k, a' mint mar a' M[é]ll[és]g[os] Suprema Curatela és a' G[ene]ralis Sz[ent] Visita[ti]o is el vegezte. Az Ur Asztalához való fel menetelb[en] penig és le jövetelb[en], ugy az Isten Hazából való ki jövetelb[en] is szép Istenes és Atyafiságos harmoniat observallyanak, non posthabita ratione aetatis et virtutum.
10. A Megye Bírósb[an] meg hagyatik Jun[ior] Bodó Ferencz Ur[am]. Consistork[na]k penig eő K[e]g[ye]ll[me]k mellé Surrogaltat[na]k Kun Mihály, Donát Mihály, Illyés Tamás és Bartok János Uraimek eő K[e]g[ye]ll[me]k, aedituus[na]k penig deputaltaték Balint Istvan, és a kik eő K[e]g[ye]ll[me]k közzül az Eccle[si]ához hűttel kötelesek nem voltak, humagiumok[na]k depositiojával kötelezteték mint hogy penig ezekre a Positiokra ezen nemes [Ecclesiaba]... Itt a lap elszakadt, ezért az alapító okmány – egyben az eklézsia törvénye – további részét csak töredékesen ismerjük. (Az 1756-os vizitáció is meghagyta a 9. pont szigorú betartását: *Hogy az Iseni szolgaltatb[an] mindenek ekesen es jo rendel legyenek, minden magat Isten számára tarto Leleknek, mind az Isten Hazab[a] való bemeneteleb[en] ugy onnan való kijöveleleb[en], az Ur asztalához való fel meneteleb[en] és onnan való vissza jöveleleb[en] a jobb reszt forgassa elmejeb[en], és arra sohajtozzon, Senkit meg ne botrankoztasson, hanem a mint egyéb állapotb[an] ugy kivalteppen Isteni Szolgaltatyanak végb[en] viteleb[en] kinek kinek erdemlett tisztességit es becsületit adgya meg.*¹⁶⁹)

A karatnai anyaegyházközség megalakulásának legfőbb bizonyítéka, hogy az új anyaegyházközség megosztott az egyházi javakon a régivel, a feltorjaival.

Az 1736. január 24-én tartott feltorjai vizitáció jegyzőkönyve szerint a karatnai egyházi iratokat, énekeskönyveket, klenódiumokat (= kincsek, ereklyék) – a szertartásokhoz használt megszentelt eszközöket – és készpénzkészleteket akkor még a feltorjai eklézsia ládájában tartották: a jegyzőkönyv nem

említi a karatnai templom ládáját. (A jegyzőkönyv karatnai papot és tanítót sem említ, tehát a szolgálatot – bár a karatnai anyaegyházközség megalapítása óta rendelkezett pap- és iskolamester-fogadási joggal – valószínűleg még mindkét templomban a feltorjai prédikátor látta el, Karatnán pedig akkor még biztosan nem működött iskola.) A jegyzőkönyv alább idézendő tételei viszont nem csak a karatnai templomban 1740 előtt rendszeresen megtartott istentiszteletekre nézve szolgáltatnak bizonyítékot, hanem arra is, hogy a feltorjai egyházközség javai már 1740 előtt is részben a feltorjai, részben a karatnai templom fenntartását szolgálták. 1736. január 24. *Az karatnai Templomhoz való három sing egyszer ványolt két posztó. Azon Templomhoz való egy szakadozott Graduál Impressum. Az karatnai, fejér kötéses és vége varrott tisztességes abrosz Nemzetes Könczei Ferenczné asszony Benkő Clara asszony collatuma... Sylvae – Vagyon ezen ecclesiának egy darab tilalmas erdeje vicinitássában az felsőtörjai tilalmas erdő, item más az Bodika nevű helyben az alsó templom számára való vicinitássában az karatnai tilalmas erdő, ab altera az felsővoláli határ.*¹⁷⁰ A karatnai istentiszteletekhez szükséges szertartási tárgyakat a feltorjai eklészia karatnai egyházfia vihette a feltorjai ládából a karatnai templomba és onnan vissza, a karatnai templom fenntartását szolgáló javakért pedig bizonyára a feltorjai eklészia karatnai megyebírája felelt, ami a karatnai gyülekezetnek a feltorjaitól való teljes különválását és a két egyházközség közötti osztozkodást egyaránt megkönnyítette.

Forrásanyag híján a két egyházközség közötti osztozkodásnak csak néhány lépését tudjuk bemutatni: az első lépésre mindjárt a karatnai református anyaegyházközség megalakulása után sor került.¹⁷¹

A Generalis Szent Synodushoz alázatos Instantiaja a Karatnai ujj Ekklesia igaz tagjainak.

Tiszteletes Püspök Urunkhoz Ugy a' Szent Generalishoz alázatos instantiaja a' Karatnai ujj Ekklesiának. Tiszteletes Püspök urunk és Tiszt[e][e][t][e]s Szent Generalis! Nagy alázatossan folyamodtunk Atyai kegyes indulattuk kinyerése végett ilyen okokon lévén Praetensionk a' Fel-Torjai Templomhoz, és hozzá tartozandó alkalmatosságokhoz Ugy mint:

1mo A Templomot nem régen együtt ujítottuk meg, a nagyobbik harangot együtt öntettük meg.

2do Az Eccl[esi]a Házát több épületekkel, és körülötte való kertekkel együtt építettük.

3^{io} Az Ur asztalára való három ezüst Pohárokból, Tányérokból, Szőnyegekből, Abroszokból, keszkenyőkből, és ón Palatzkókból részt kívánunk.

4° Hasonlóképpen az Ekk[lési]a pénzéből, mivel ez előtt Oskola Mesterünk[ne]k adatott Bérből kezdődött, melyb[en] miis ugy fizettünk mint a mostani Fel-Torjai Ekk[lési]ának tagjai.

- 5° Mint hogy a mi mostani Templomunk egész Ruináb[an] volt, és ő k[e]g[ye]lmeik minket teljességgel nem Segítettek, azért azt kívánnyuk hogy ő k[e]g[ye]lmeik a mi Templomunk körül ne temetkezzenek, mivel a Templom körül lévén temető helyünk sok kerteléssel kerítettük bé nagy munkával, ő k[e]g[ye]lmeik egy karó kertet sem tétettek velünk együtt, ha ő k[e]g[ye]lmeikkel köz lészen temető helyünk ő k[e]g[ye]lmeik miatt pusztává tétetik Templomunk és temető helyünk, mely nekünk gyalázat lenne, mely szer[in] meg nem engedhetjük hogy velünk temetkezzenek, mi látat is volna, hogy halottat egy faluból másb[an] vigyék temetni.
- 6° Eztis hátra nem hagyhattjuk: Vagyon Bodika nevű tilalmas erdő, mely eleitől fogva mostani Templomunk számára tartatott és abból építtetett, kíványuk alázatossággal a Szent Generalistol ezután se szakasztassék el még nagy részin építtetendő Templomunktól hadd viselhessük jó gondját, a mint eddig is tsak mi viseltük, hogy el ne pusztullyon, hadd legyen Templomunk építésére alkalmas fánk.
- 7° Vagyon Templomunkhoz I[ste]ni indulatból adatott kis Harang, melyet ő k[e]g[ye]lmeik el akart töllünk venni azért méltoztassék a Szent Generalis parantsolni íranta, hadd maradjon meg Templomunknál, ne légyünk éppen Harang nélkül, mivel oly véggel adatott, hogy mindenkor Templomunknál legyen, ezért egyikünk sem fizetett.

Mind ezek kényszerítettek minket, hogy a' mostani Szent Generalist alázatos Instantiánkkal megtalállyuk, kérjükis nagy reménkedéssel ilyen Istenes és gyámoltalan Dolgainkb[an] kegyes szemekkel tekintsék meg bajos Igyünköt, és méltoztassanak minket kívánságainkb[an] megvigasztalni, Atyai indulatból el igazítván fenn forgo bajainkat mely kegyes munkájokat a Juhok[na]k nagy Pásztor, Tiszteletes Püspök Urunk[na]k, és a Szent Generalis hív Tagjainak bővséges ajándékokkal jutalmaztassa meg, és Fejenként állandó egészséges étellel szerezse. Miis a Karatnai Ujj Ekkl[ész]iának egyigyű Tagjai háládatossággal megköszönni el nem mulattjuk. A Szent Generalisnak Segítségét szívesen elvárva.

(In Anno 1527 Bodo Ferencz Erdelji Püspök volt ugyan Bodo Ferentz in 1528 Erdelji generalis volt Janos Kiralynak hadi generalissa. Bodo Ferentz és Bodo Mihály testvérek voltak néhai Bodo Gáspár Fiai voltak.)

A válasz nem késett: – Resolutio. A Szent Generalis Synodus, mind a Karatnai kitsin Ekkl[ész]iának Instantiáját és Praetensioját, mind pedig a F[el] Torjai Sz[ent] Eccl[esi]ának arra tött Resolutioját látta, megolvasta és intíme rumoralta. De a két Eccl[esi]a között való Controversiat nem decidalhatta, personalis Comparati[on] et kívánván et quidem in facie Loci a dolognak állapottya, melyhez képest azon Controversianak eligazítására exmittaltuk a Tiszt[ele]t[s] Kézdi R[el]f[er]matu[s] Tractus senior Vas Gábor atyánkfiát ő k[e]g[ye]lmeit olly mandatummal, hogy mentől hamarébb a Kézdi Tr[actu]s Curatort ő k[e]g[ye]lmeit három T[isz]teletes Assessor

Atyafiakkal együtt maga mellé vévén, in facie Sedis juxta exigentiam justitiae igazítsa el. Extradata e S[ancti] Synodo G[enerali] die 29 Junij 1745 in Deés celebr[ata] Per Johan[nes] Pelsőczy S[ancti] Syn[odis] G[eneralis] Jura[to] Notar[io] m[anu] s[ua].

Az 1756. január 26-án tartott karatnai vizitáció jegyzőkönyvében a kiadásokról a következőt olvassuk: – *Amellj 15 forintok pedig Hamar Lőrincz[ne]k által adatak volt a Felső Torjai Nemes Eccl[esi]ától ezen Karatnai Nemes Eccl[esi]ának, azok impendaltattak a' T[í]szteletes Pr[aedicator] Parochialis Jóságában.*¹⁷² A feljegyzés egyértelműen bizonyítja a feltorjai egyházközség készpénzkészleteinek a megosztását a karatnai egyházközséggel. Sajnos, a prédikátort nem nevezték meg.

Az 1756-os karatnai vizitáció jegyzőkönyvében megjegyezték: *Az Eccl[esi]a a erdeje. Eccl[esi]a Erdeiről. Vagjon ezen Eccl[esi]ának erdeje a Bodika nevű helyben a Karatnai Tilalmas erdő vicinumáb[an] ab altera a Felső Voláli határ vicinumáb[an].*¹⁷³

Az 1759. május 7-én tartott feltorjai vizitáció jegyzőkönyvének csak egy tétele egyezik az 1736-oséval: – *Sylvae... Más Bódika nevű helyben, az alsó templom számára való, a karatnai tilalmas erdő vicinumjában, ab altera a felsővoláli határ.*¹⁷⁴

Az 1759. május 8-án tartott karatnai vizitáció jegyzőkönyvében szóról szóra ugyanazt olvassuk, mint az 1756. január 26-án tartott vizitációban.¹⁷⁵

Az 1762. február 17-én tartott feltorjai vizitáció jegyzőkönyvében ugyanez a tétel így szerepel: *Más Bódika nevű helyben vármegye részéről való ratione ecclesiae a karatnai tilalmas erdő vicinumjában ab altera a felsővoláli határ.*¹⁷⁶

Az 1767. február 25-én tartott karatnai vizitáció jegyzőkönyvében ez áll: *Vagyon egy darab erdeje az ecclesianak a Bodika nevű helyben a karatnai tilalmas erdő vicinumjában, ab altera a felsővoláli határ vicinumában, amellyhez az 1756^{dk} esztendőbeli Generalis Visitationak deliberatuma szerint nem pretendálhatnak a Felső karatnaiak.*¹⁷⁷

Az 1767. február 23-án tartott feltorjai vizitáció jegyzőkönyvében a Bódika már nem szerepel.¹⁷⁸ A Bódika nevű erdő hasznát tehát – általánosan elterjedt szokás szerint – nyilván ősidők óta a karatnai templom szükségleteire fordították, így az illető erdőt az alsókaratnai egyházközség, rövid idővel megalakulása után, a tulajdonjogra szintén igényt tartó, a feltorjai egyházközség keretében megmaradt felsőkaratnaiakkal való, a Generalis Visitatio határozatával lezárt jogvita nyomán véglegesen kizárólagos tulajdonába vehette. Az egyéb javakon való osztozkodás mikéntjéről és részleteiről egyelőre semmit sem tudunk. Megjegyezzük, hogy a feltorjai egyházi emberek használatára rendelt, 1736-ban felsorolt szántók és kaszálók épp úgy nem képezték és nem is képezhették osztozkodás tárgyát, mint a feltorjai, illetve a karatnai templom fenntartására és az illető egyházközségek

szükségeire legált javak: az új anyaegyházközség maga kellett gondoskodjon egyházi emberei megélhetéséről.

Az alsókaratnai és a feltorjai egyházközség közötti jogviták még eltartottak egy ideig és csak valamikor a 18. század második felében folytatott per lezárása nyomán értek véget:

- (1801) 2[secun]do Egy Csomoban az Also# Karatnai Ekklesiával perlekedő sok darab levelek.¹⁷⁹
- A[n]no 1828. 5. Az Also Karatnai Ekklesiával a Pörben eléfordult minden Documentumok, a Suppreum Consistorium Deliberatúrával egyetemben a Két Ekklesia között való métárról vagy is határról. Ez ide be a Partialison elkezdőd-vén folyt a Communitáson, Synoduson, onnan Appellaltatott a Fő Consistorium eleiben innen a Favorábile Deliberátumát megnyerte ezen Fel Torjai Evang. Ref. Ekklesia. Nota Bene Ezen Deliberátum az Ekklesia Protocolumában is be vagyon iktatva és ezekre igen szükséges a jo gondviselés.¹⁸⁰

A feltorjai egyházközség okiratai az új egyházközséget következetesen alsókaratnainak nevezik, amely elnevezés feltehetően a karatnai templom földrajzi fekvéséből ered, az ugyanis a Torja vizébe torkolló Karatna patakától keletre, tehát a Torja vize folyásához viszonyítva a torkolatnál lennebb épült. Mivel azonban Karatnán más egyházközség és anyaegyház nem létezett – az altorjai római katolikus egyházközségnek a 17. századtól kezdve Karatna csak filiája volt – az alsókaratnai egyházközséget a továbbiakban a felsőbb egyházi szervek gyakorlatának megfelelően többnyire egyszerűen karatnai egyházközségnek fogjuk nevezni.

A karatnai egyházközség alapításának körülményei elég egyértelműen kizárták annak a lehetőségét, hogy a két egyházközség között kezdettől fogva éles földrajzi körzethatárt vonjanak meg,¹⁸¹ de amint látni fogjuk, az egyházközséget magát területileg felosztották aszerint, hogy Alsókaratna melyik részének lakói képezzenek a karatnai papnak, illetve a kántornak. Valószínűleg ennek a felosztásnak az alapján döntöttek el 1924. január 27-én, hogy az egykori Karatnavolál reformátusai Albert Józsefnéig az alsókaratnai egyházközséghez tartoznak.¹⁸² A következő hiteles adatokból is arra következtethetünk, hogy nem kizárólag a lakóhelyük szerint tartoztak az egyes családok vagy személyek a feltorjai, illetve az alsókaratnai egyházközséghez. A karatnai Bárdi család minden, a karatnai Könctzei család számos tagja tartozott a feltorjai egyházközséghez, amelyben megyebírói és más világi egyházközségi tisztségeket is betöltöttek,¹⁸³ de a karatnai Bodó család tagjai is felbukkannak a feltorjai gyülekezetben.¹⁸⁴ A feltorjai egyházközség 1726-ban Feltorjai, Karatnai és Felvoláli ekléziájának nevezte magát,¹⁸⁵ a kisebbik harangján azonban ez a felirat volt olvasható: AN[N]

O 1731 CURAVIT FIERI REFOR[MATA] FEL TORJENSIS ECCL[ESI]
 A. HENRICUS LAMP CORONENSIS.¹⁸⁶ Az eklézsia 1798-ban is egyszerűen feltorjainak neveztetik,¹⁸⁷ az 1750-ben öntött harang felirata azonban jelzi a szakadást: *Anno 1750. Curavit in Laudem Dei Eccl[esi]a Ref[ormata] Fel Torja. F[első] Karathna, Cum F[első] Volal.*¹⁸⁸ A karatnai egyházközség alapító tagjai többnyire alsókaratnaiak voltak, az alvoláli reformátusok *sem egyik, sem másik Eccl[ézsia]hoz de jure nem tartoztak*, de – amint azt a 18. századi és a 19. századi források is bizonyítják – néhányuk már kezdettől fogva ehhez az egyházközséghez csatlakozott,¹⁸⁹ ugyanakkor, jellemző módon, a Könczei család jónéhány tagját is a karatnai egyházközség kebelében találjuk,¹⁹⁰ a 19 század utolsó harmadában pedig feltehetően néhány felsőkaratnai is ide csatlakozott.¹⁹¹

A feltorjai-karatnai egyesült református egyházközség létrejötte

A 19. század utolsó negyedében a karatnai *református* birtokosság számban és vagyonban alább szállott, 's bár áldozat készségét, hit buzgóságát tagadni nem lehet, az egyházközség életképessége kétségessé vált. Szini János kézdi református esperes Zajzon István feltorjai prédikátor elhunytá után felszólította a feltorjai és a karatnai egyházközség kebli egyházi tanácsait, hogy *gondolkozzanak – vessenek a' jövővel 's körülményekkel – különösen a' körül özőnlő erős catholicizmussal számot* és egyesítsék a két egyházközséget. A két kebli tanács együttes ülésén, 1886. november 7-én társegyházakká nyilvánították a két egyházközséget. A kézdi traktus 1886. december 18-án tartott egyházmegyei közgyűlése megerősítette a kebli tanácsok közös határozatát. Szász Domokos püspök ekkor *a' feltorjai úgy nevezett missionarius javadalmazását... 200 forinttal segélyezni biztos kilátásba tette.* Így állítatott fel még ugyanazon évben a feltorjai *missiói állomás* és egyúttal elhatározott, hogy a karatnai idős pap (Szakács János) visszavonulásával vagy halálával a karatnai egyházközség önállósága is meg fog szűnni, Karatnán is a feltorjai pap és kántor fog szolgálatot teljesíteni.¹⁹² (A püspökség 1883. augusztus 19-én kimutatást kért a kicsiny és szegény református egyházközségektől politikai községük lakosainak számáról, nemzetiségi és felekezeti összetételéről, az egyházközség ingatlan és ingó vagyonáról, a pap és a tanító fizetéséről, továbbá a legközelebbi református egyházközségtől való távolságról, vagyis a leányosítás vagy társítás lehetőségéről.¹⁹³)

A karatnai egyházközség közgyűlése 1886. november 14-én valóban elfogadta a társegyházzá nyilvánítást, mert általa remélte megszűnni a kepefizetőkért való versengést: a feltorjai egyházközség ugyanis, az egyházi törvényeket figyelmen kívül hagyva és a karatnai lelkész jövedelmét csonkítva magához csatolt olyan kepefizetőket, többek közt altorjaiakat is, akiknek elődei a karatnai egyházközséghez csatlakoztak, a karatnai lelkész szolgálataival meg voltak elégedve, Karatnán keresztkedtek, a karatnai református temetőbe temetkeztek és utódaik is a karatnai egyházközséghez tartózkodnak vallják magukat. A közgyűlésen úgy határoztak, hogy míg Szakács János papjuk él, a megválasztandó feltorjai papnak ne legyen befolyása a karatnai ügyekre, elvetették viszont a feltorjai és a karatnai kepe azonosíttatásának indítványát.¹⁹⁴ Az Állandó Igazgatótanácsnak a két társegyházközség egyháztanácsa ülésén 1887. május 22-én felolvasott 713/1887. számú leirata leszögezte, hogy a körlelkészt,

aki tagja kell legyen a Rikánbelüli Özvegy Árva Gyámintézetnek, nem választhatják közösen, de az megkapja a missziós alapból a 200 forintos évi segélyt, mert több lesz a teendője. Az Állandó Igazgatótanács érdeklődött az altorjai, peselneki és szárazpataki fiókegyházakban történő papi szolgálat módjáról és idejéről is, jelezve, hogy hivatalos becslés szerint az egyesült egyházközség papi jövedelme 786 forint. A két egyházközség egyháztanácsai jól képzett pap megválaszthatása reményében állandó juttatásként kéri a 200 forintos évi segélyt és arra való hivatkozással, hogy a protestantizmus védbástyái, hallgatóik pedig többnyire vegyes vallásúak, fenn kívánják tartani papjelölő jogukat. Tudatták az Igazgatótanáccsal, hogy Altorján, Peselneken és Szárazpatakon igen kevés protestáns van, templomuk nincs, ezekben a falvakban eddig is csak lelki gondozás történt, felhívásra, mert az ottani reformátusok Karatnára és Torjára jártak istentiszteletre, a papi jövedelem pedig ma a legmagasabb áron számítva is alig 600 forint, ami szintén indokolja a 200 forintos évi segély állandósítását.¹⁹⁵

A karatnai egyházközség 1887. július 31-én tartott megyegyűlése kijelentette, hogy a megtett lépések ellenére sem egyesül a feltorjai egyházközséggel, mert az egyesülést a rendes egyházkerületi közgyűlés sohasem tárgyalta és az csak a feltorjaiak speciális érdekeit szolgálná, viszont az egyháztanács válaszul az Állandó Igazgatótanács 1310/ 1887. augusztus 23-án kelt leiratára 1887. szeptember 23-án úgy foglalt állást, hogy hajlandók elfogadni az egyesülés tényét és a papjelölő és választó jogokról is készek lemondani a 200 forintos állandó évi segély fejében. Itt is elhangzott különvélemény, amely szerint a két egyházközségben sohasem volt körlelkészi állomás, mindkettőnek volt saját papja, mindkettő gyakorolta autonómiáját, tehát körlelkészi egyházközségekként nem is egyesülhetnek, az egyesülés célja kizárólag a nagyobb összesített papi jövedelem és általa *miveltebb* pap megnyerése lehet: a kandidálási jogról nem mondanának le, van ugyanis saját papjuk és olyan alapítványuk, amely annak magasabb jövedelmét biztosítaná, ha a karatnai egyházközség önálló marad.¹⁹⁶

Az egyesülés körüli viták ezzel nem értek véget. Az Egyetemes Convent 1887. október 16–17-én a karatnai lelkésznek élte fogytáig 200 forint évi segélyt szavazott meg és hármas kijelölési jogánál fogva kiírta az egyesült egyházközségek II. osztályú papi állására a pályázatot, a hét pályázó közül Kis Sándort, Kis Józsefet és Pál Károlyt nevezve meg. Az 1887. november 15-én tartott közös egyháztanácsülés a kétfelé osztott 200 forintos segélyt nem csak a karatnai pap élete fogytáig, hanem mindenkorra kérte, cserébe lemondva a papjelölési jogáról és válaszul a Convent határozatára, kérte, hogy az vonja vissza jelöltjeit, mert ha kell, a segélyről is lemondva fogadnak papot. Ez alkalommal a feltorjai egyházközség felkérte Szakács János karatnai lelkészt és Máté Barabás énekevezért, hogy kéthetenként Feltorján is szolgáltassanak istentiszteletet.¹⁹⁷

A legfontosabb kérdésekről az egyesült egyházi közgyűlésen tárgyaltak 1888. január 20-án, amikor kiderült, hogy a körlelkészet csak addig marad fenn, míg a feltorjai pap a karatnai papi fizetés élvezetében jut, utána az egyesült egyháztanács ismét visszanyeri kandidálási jogát. A közgyűlés a minél előbbi papválasztás mellett foglalt állást, kérve a visszalépett pályázó helyére új jelölt kinevezését. A kézdi esperesség valószínűleg nem engedélyezte Szakács János feltorjai szolgálatát, mert időközben gondoskodott feltorjai adminisztráns papról.¹⁹⁸

Az egyesült egyházközségek papi díjlevelét az 1886. november 14-én felvett jegyzőkönyvnek a kepe egyenlősítéséről szóló kivonatával együtt 1888. április 28-án az esperes elé terjesztették. A díjlevel szerint a megválasztandó pap kötelességei: vasárnapi istentisztelet egyik egyházközségben délelőtt, a másikban délután, a délutánin prédikáció vagy bibliamagyarázat; hétköznapi istentisztelet Feltorján naponta, *poenitentialis heteken* reggel egyik, délután másik egyházközségben; Úrvacsora kiszolgáltatása Feltorján Karácsony, Húsvét és Pünkösöd első napján, Adventben Böjtfő vasárnapján, Újzsengekor és a törvényben megszabott napokon, Karatnán a felsorolt ünnepek másodnapján és az Úrvacsoraosztásra rendelt vasárnapokat követő vasárnapokon; temetés, esketés, keresztelezés a bejelentések sorrendjében; vallásoktatás mindkét egyházközségben heti 2–2 óra; minden második, esetleg harmadik évben a konfirmálandók oktatása és konfirmálása Feltorján, ahova a karatnai növendékek is kötelesek járni. A pap járandósága 1888-as állapot szerint Feltorján 117–117 kalongya ősz- és tavaszgabona, 40 szekér tűzifa, a 420 forintos *Pethőianum legátum* évi kamatának $\frac{2}{3}$ -a, 39 kepeváltótól 38,60 forint, egész oszpora 5,20 forint, féloszpora 11,20 forint, keresztelezésért 20 krajcár vagy egy tyúk, esketésért 2 forint, temetésenként koporsóbatétellel 1,50 forint, anélkül 1 forint, canonica portio 12 köből férejtű szántó, Önyében 1 köből, Almásban 4 köből férejtű kaszáló, a feltorjai temető széna- és sarjútermésének $\frac{2}{3}$ -a, a templomkerítés és torony előtti kis kert haszonélvezete, tisztességes lakás gazdasági épületekkel, kerttel, veteményhellyel. Ehhez járul Karatnáról 3-3 kalongya ősz- és tavaszgabona az egész kepezőktől (16 fő), ennek fele a félkepezőktől (7 fő), 8 szekér tűzifa, egész oszpora 1 forint, féloszpora 50 krajcár, esketésért 2 forint, felnőtt temetéséért 2 forint, gyermekéért 1 forint, keresztelezésért 20 krajcár vagy egy tyúk, canonica portio 7 köből férejtű szántó, 2 köből férejtű kaszáló. Mindkét egyházközség állja a canonica portiója állami adóját, és a megválasztandó lelkész az egyházkerületi közpénztárból 200 forint évi segélyt kap, míg a karatnai papi fizetés élvezetében nem lép. A karatnai kepe leszállítását ismét elutasították, mert az $19\frac{1}{2}$ – $19\frac{1}{2}$ kalangya ősz és tavaszgabonával (57 forinttal) csökkentené a lelkész jövedelmét. Feltorján az őszgabona fele búza, fele rozs, egy kalangya helyett két régi 16 kupás véka gabona vagy annak piaci ára adható, a marhás gazdák 1–1 szekér tűzifát adnak, Karatnán

az őszygabona búza vagy rozs, szemül ugyancsak 2 véka adható egy kalongya helyett, ami a termés hozamok igen gyenge voltát bizonyítja.¹⁹⁹

Az esperes 397. számú utasítására 1888. május 21-én a papválasztásra való tekintettel a két egyházközség képviselőinek névsorát három napra közzsemlére tették, a papválasztás időpontját a szószékről kihirdették és Feltorja részéről Kőnczei Domokost, Karatna részéről Bodó Ferenczet bizalmi férfiaknak választották a papválasztásra.²⁰⁰

Az 1888. június 17-én tartott közös egyháztanácsi gyűlésen kérték az esperességtől, hirdesse meg a feltorjai énekvezéri pályázatot, számba véve a közös énekvezér várható fizetését, az állás több mint egy éve üres lévén. Az énekvezér járandósága Feltorjáról 39–39 kalongya ős- és tavaszgabona, 20 szekér tűzifa, a *Pethőianum legátum* évi kamatának $\frac{1}{3}$ -a (9 forint), a 20 forintos *Kőnczeianum legátum* évi kamata (1,60 forint), temetésenként 50 krajcár, canonica portio 3 hold szántó és 2 szekér szénát termő kaszáló hasznélvezete, a Volál községi temető egész főtermése, a feltorjai református temető főtermésének $\frac{1}{3}$ része, tisztességes lakás gazdasági épületekkel; Karatnáról az ottani énekvezér lemondása vagy elhalálozása után 19–19 kalongya ős- és tavaszgabona, 8 szekér tűzifa, temetésenként 50 krajcár, canonica portio 4 hold szántó és 3 szekér szénát termő kaszáló. Mindkét egyházközség állja canonica portiója állami adóját. A gyűlés megkért jegyzője Bodó Albert volt, a díjlevelet azonnal továbbították.²⁰¹

Az egyesült egyházközségek papját 1888. november 11-e előtt megválasztották, de a karatnai egyházközség kevés jövedelmére hivatkozva a felszentelés költségeihez való hozzájárulást nem, csak a közös jegyzőkönyv árának felét vállalta és hivatkozással a társuláskor felvett közös jegyzőkönyv tartalmára, javait továbbra is maga kívánta kezelni.²⁰² A megválasztott Z. Kis Albert azonban 1893-ban vagy 1894-ben Illyefalvára távozott.²⁰³ Az újonnan választott pap, Zayzon Lajos 1894. december 18-a előtt foglalta el feltorjai állását: költözése költségeihez a karatnai egyházközség is hozzájárult 40 forinttal.²⁰⁴

A két egyházközség egyesülésének kérdése azonban hamarosan lekerült a napirendről: 1901. július 6-án a Zayzon Lajos feltorjai lelkész elnökölte karatnai egyháztanács a karatnai lelkészi állásra pályázati hirdetést bocsátott ki és elfogadásra a megyegyűlés elé terjesztette a megválasztandó karatnai lelkész díjlevelét, amelyet az el is fogadott.²⁰⁵

A karatnai egyházközség így ténylegesen csak az 1940-es évek legelején egyesült a feltorjaival, bár úgy tűnik, hogy 1953-ig a karatnai egyházközségnek önálló lelkésze volt és csak 1953 és 1998 között szolgált Karatnán is a feltorjai lelkész és kántor.²⁰⁶ Az 1989-es decemberi fordulat után, Meggyaszai László feltorjai pap-sága idején, 1991-ben a karatnai egyházközség újból önállósult és 1998-ban saját lelkésze is került Beke Boróka személyében.

A karatnai templom

Az egyetlen régi karatnai szakrális építmény a Padlábján állt,²⁰⁷ pontosan ugyanazon a helyen, ahol a mostani karatnai református templom: sem hagyomány, sem helynév, sem okirat, sem rom nem utal arra, hogy valahol a faluban vagy annak határában lett volna valaha más, istentiszteleti célt szolgáló épület. Ez a magaslat a karatnai határ nagy részét kitevő negyedekori üledékkúpnak egyik, a falu és a Karatna pataka, illetve a Torja vize felé kitüremkedő nyúlványa. A karatnai templom a régebbi és a 18. század végén készült térképeken is ugyanezen a helyen látható.²⁰⁸

A karatnai református templom hármas térfűzésű, keletelt épülete toronyból, hajóból és szentélyből áll. (Keletelt az a templom, amelynek a hossz tengelye kelet-nyugati tájolású és a szentélye keletre esik.)

A keletelt templomépület nyugati végén álló torony – az alapjától a koronázópárkányáig – elnagyoltan megfaragott bányakőből épült. (Koronázópárkánynak a falak felső részén körülfutó, azokat lezáró és a tetőzettől elválasztó, többé-kevésbé díszes párkányt nevezzük: ez teszi lehetővé, hogy a tető kintebb nyúljon és a tetőről lefolyó víz ne áztassa a falakat.) Falait belül csak a torony aljának gerendás, meszelt deszkamennyezetéig, kívülről egészen bevakolták és lemeszelték.

A szegmentíves záródású, befelé szélesedő bejárat nyílásba vízszintes szemöldökfával ellátott cserefakert illeszkedik, abba pedig lakattal zárható, egyszárnyú deszkaajtó. (A szegmentív a 18. századtól kezdve előszeretettel alkalmazott, a vállvonal alatti középpontból szerkesztett körszeletből álló lapos ív, körszeletív.) A bejárat fölött egy téglalap alakú, eredetileg feltehetően az építési és javítási feliratok számára készült fali fülke, fölötte pedig – de már az övpárkány fölött – egy ovális, keret nélküli ablakocska nyílik. (Övpárkánynak az épületet – esetünkben a tornyot – körülfutó, többnyire a belső szinteket is jelző külső vízszintes párkányt nevezzük.)

A torony sarkait a lábazattól az alsó harmadát lezáró külső övpárkányig, ettől a vízvetőig is szolgáló, pléhvel fedett övpárkánytól pedig a toronysisak alatti koronázópárkányig álféjezetes, téglából rakott lizénák – oszlopot utánozó, a falból kismértékben kiemelkedő falsávok – díszítik. Az övpárkány fölötti rész alapterülete kisebb az alsó szint alapterületénél, a kívül függőleges falak belül fokozatosan, lépcsőzetesen vékonyodnak a koronázópárkányig.

A feltorjaihoz hasonló, de bádoggal fedett toronysisak pléh toronygombján csillagos csúcscsúsz áll, erről az északi oldalon villámhárító áramlevezetője fut le a földbe.

A toronysisakon a BL 1983 felirat látható. A két betű az akkori megyebíró, Bodó László monogramja: az évszám az újrabadogozás időpontját jelzi.²⁰⁹

A toronyfalak felső harmadában négy félköríves záródású, habarcsból képzett keretű hangvető ablakot nyitottak (ablakkeretnek nyoma sincs), amelyeknek félköríves záródása téglából van kialakítva. Az ablaknyílások közepe tájára, a falak belső síkjához közelebb, vízszintes kötőgerendák vannak beépítve.

A toronynak a toronyalji mennyezet fölötti részébe a hajó nyugati végében lévő karzatról lehet bejutni. A karzat nyugati falának a közepén nyíló bejáratot valamikor befalazták, majd újból megnyitották. A templom két – 1893-ban és 1925-ben öntött – harangja valamivel a hangvető ablakok felső záródásánál magasabban függ.

A torony építési idejét és körülményeit – a karatnai templom hajójával és szentélyével ellentétben – sikerült egyértelműen tisztázni, ezért helyénvalónak találtuk már itt felvázolni eme épületrész teljes történetét.

Az 1780-as években készült katonai térkép feltűnő pontossággal ábrázolja a mai Torja község területén épült templomokat.²¹⁰ Ezen a térképen az altorjai régi templom még a templomerőd falába illeszkedő toronytól különálló épület, a karatnai templomnak nincsen tornya, a feltorjai templomnak pedig jól láthatóan alacsonyabb a hajója, mint a szentélye.²¹¹

A karatnai templom tornyának hiányát az említett térképen a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában található, 1783-ban kelt, 1477. iktatószámú irat²¹² és az 1797-es vizitációs jegyzőkönyv magyarázza: *A templom és harangláb meg vagynak a régi állapottjában.*²¹³ A 18. század végén tehát tornya még nem volt a templomnak, csak egy több évtizedes vagy még ódonabb – a szomszédos Háromszéken és Erdélyben megszokott – harangláb állott a közelében.

Beke Tivadar tiszteletes úr 2001-ben felhívta a figyelmünket a vizitációs jegyzőkönyveknek a karatnai eklézsiára vonatkozó kivonatait, az egyházközség címére érkezett felsőbb rendeletek másolatait és az egyháztanács valamint az egyházközség (gyakran mint *megyét* vagy *eklézsiát* említik) gyűléseinek jegyzőkönyveit tartalmazó hiánytalan, jó állapotban lévő, kemény táblába kötött, az egyházközség irattárában található *registrumokra* és különálló iratokra.²¹⁴

A vizitációs jegyzőkönyvben található elszámolásokat vizsgálva feltűnt, hogy 1826 elején az eklézsianak még 593 magyar forint 16 dénár kamatozásra kihelyezett tőkéje volt,²¹⁵ amiből 1827 elejére csak 26 magyar forint 8 dénár maradt,²¹⁶ 1828 elejére pedig az is elfogyott. Idézzük a megfelelő feljegyzést: – *A[nn]o 1828 Die 12[decima secunda] Febr[uarii]... Foenerans Capitalis a Torony építésre fel vétetvén nintsen. Kiadta 13[decima tertia] Febr[uarii] 828 Ferentzi János m[aga] Kez[ével] S[anctae] Visitationis Notar[us].*²¹⁷ Ugyancsak az idézett jegyzőkönyvben olvashatók a következő sorok: *Meg fordulván a Karathnai Sz[en]t Ecl[ési]ában a Visitatio...*

Foenerans Cap[ita]lis ninc. Kiadta 27[igesima septim]a Febr[uarii] 1829 Bodola Ferentz m[anu] p[ro]pria] Visitationis ord[inarius] Notarius.²¹⁸ A következő évi vizitáció leszögezi: – Az 1830 Esztendőb[en] 6[sext]a Martij... Foenerans Cap[ita]lis nintsen.... Meg Jedzi mostani Visitationk hogy Tekintetes Kun Gyárfás Ur[am] edig volt Megye Biro fő fel vigyázása alatt építetett a' Karathnai igen Szép, és ujjonnan fel állitatott Torony. buzgo és Fáradhatatlan Szorgalmatossága által; az 1827 és 1828^{ik} Esztendőkb[en] – Mellyetis emlékezetnek okáért meg jedzeni Kívánt Visitationk Die 6[sext]a Martii 1830 ezernyoltzszáz harmintz. Jantso Áron m[anu] p[ro]pria] Kézdi Ref[ormata] Esperest, Bodola Ferentz m[anu] p[ro]pria] Kézdi ord[inarius] Visitationis] Notarius.²¹⁹

A toronyépítésről a toronygombba helyezett dokumentum tartalmaz részletes leírást:²²⁰ Ez a' Torony építetett Kristus Urunk születése után számlálásba lévő 1826^{ik} Esztendőben, Első Ferencz Császár uralkodása idejében a' Karatnai Reformata Ekklesia jövedelméből, a nevezett Ekklesia Tagjainak szorgalmatos munkálkodások közben jövedelmével, Kantában lako Kőműves Pallér Miller Ferentz által és Áts Mester Kézdi Vásárhelyt lako Erdő Josef által a' kik közül a Kőműves Pallérnak fizettetett 212 Renens forint válto cédulában, az Áts Mesternek 60 Renens forint, a nevezett Áts Mestereknek fizetett pénzen fellyül két köből kenyérnek valo gabona, a' Kőműves Pallérnak 20 köből gabona és öt véka főzelék 's egy kö só meg az állásfák Megye Biro Kun Gyárfás, Ekklesia Consistorai Kun Gábor, Dónáth Antal, Könczei Dávid, Bodo Sándor, Bodo Pál, Bodo Gábor, és az Ekklesia Felsőbb és Alsobb renden lévő tagjai: ugymint: Kun Sigmond, Kun János, Kun Joseff, Bodo Sámuel, Bodo László, Bartok István, Bodo János, Bodo Gábor Arvai, [Bodo?] Ferentz, Bodo Antal, Illyés Sámuel, Illyés Moses, Bartok Janos Arvaja Sigmond, az Özvegyek közül Bodo Simonné Czerjék Anna, Bodo Ferentzné Tompa [...], Susánna, Köntzei [...], Kis Boldisárné Köntzei Rákhel, Janko Elekné Bartok Betulia, Remenyik Gáborné Kun Julianna, – az egyháziak közül Hamar László, és András, Pilbált Elekné a' fiával Joseffel, Mihály László, a' Colonusok közül Intze Mattyas, Intze Ferentz, Kertész Joseff egyházfi, Intze Sámuel, Tréfán Jánosné, Bartok Andrásné, Jakab Ferentzné, és Baka Antalné. Dobra Ferentz szorgalmatos munkálkodások által, minden hozzá meg kívántato materialek a fen tisztelt Megye Biro és Consistorok által ki állitattván, ezen Gombot pedig mellybe ez az írás találtatik Kantában lako Jenáki Istvánné Pantzki Margit Asszon ajándékozta az Ekklesiának, ekkor pedig fungens Papja volt a' Karatnai Evangelico Reformata Ekklesiának Gidofalvi Tiszteletes Csiszér Sámuel, iskola mestere pedig Papoltzi Bagoly András, Isten Ó felsége Dítsőségére építetvén ezen Torony Ó felsége Tartsais meg buzgo indulattal kérjük minden veszedelmektől. Kinek legyen Áldás, Hatalom, Dítséret, Dítsőség mind örökkön örökké ÁMEN. Ezen Gomb tétetett fell a' fen írt Esztendőben Octobernek 11^{ik} napján, a' midőn olyan szárazság volt helységünkben hogy az el vetett Gabonáink ki nem kelhettek a' Földből ehez hasonló szárazságtól őrizze meg az Isten az ez után követtkezendőket kívánnjuk. Szent Ur Isten Mennyei erőddel mint

Földön mindeneket igazgato és megtarto, Tartsd meg ezt a' Tornytó épységben és fordítsd el mind erről, mind helységünkről Iteletedet, és minden tsapásodat, buzgo indulattal kérünk. Csiszér Sámuel s[aját] k[ezével] Karatnai ref. akkori pap. A fenn írt esztendőben első Ferentz Császár uralkodása alatti pénz tétetett bé a gomba egy 5 x[krajcár]os egy garasos új x[krajcár]os egy pénzes és egy fél pénzes pénzek.

Kőtorony építését először 1783-ban határozta el a gyülekezet:²²¹ Méltóságos L[iber] B[áró] Erdélyi Gubernator Ur! Felséges Királyi Gubernium Nekünk Gratosus Patronus Uraink, Ecclesiankban lévő Emberek ennek előtte feles idővel Conferaltanak s deponaltanak külön külön magok jó Szándékokból bizonyos számú pénzt, olly véggel, hogy az fructificallyon és abból a Templomunk körül esendő ruinákat meg építsük, mely pénz acrescalt valami 121 forintokra, lévén pedig egy Fa Tornytóskánk, Templomunkis falun kívül van, két rendbenis Harangjaink[na]k útejeket el lopták, külömben is düllő félben vagyon, az melly helyyében kőből akarunk majd építeni, az fenn említett Summa pénznel nem tsak hanem azon kívüls megszarapodván az Templomunkotis nyujtani kívannok a Felséges Császári engedelemből, melly pénz szándékunk[na]k az fellyebb meg mondott mod szerint való végbenvitelére való szabadságunkot Excellentiadtól és az felséges Guberniumtolis alázatoson Instálljuk s midőn kegyességgel telyes válasszszokot obajtvá várnok maradtunk Excelentiádnak és a felséges Guberniumnak alázatos Szolgái az fejér felső vármegyei Karathnai Reformata Ecclesia. Resolutio. Preces Supplicantium sub hodierna Tabula Contfinua] Co[m]i[t]a]tus Albae Superioris eum in finem Com[m]unicatae exstiterunt, ut an indigitatus 121 fl fundus in repara[t]ionem Eccl[esi]ae Supplicantium Inflecturus sit, vel minus? R[egium] Gubernium informet. E Re[gio] M[agni] P[rin]cipat[us] Transilvaniae Gubernio. Cibinii d[ie] 4[quart]a Martii 1783 Extr[adata] per Jos[eph]us Donáth secr[etarius].

A toronyépítést és a templom megnyújtását tehát egyszerre kívánták elvégezni. Az eklézsia kihelyezett tőkéjét 1826-ban szinte az utolsó dénárig felvették az építőanyag beszerzésére és a munkálatot vállaló mesteremberek fizetésére, de a toronyépítésre és a templom megnyújtására ez az összeg sem volt elegendő, amint az alábbiakból elég egyértelműen kiviláglik. Az építkezés költségeinek fedezése érdeklében az eklézsia kéregető-engedélyért folyamodott, amit 1823-ban nyert el.²²² 823. *Sacratissimae Caesaris Regiae et Apostolicae Majestatis Archiducis Austriae M[agni] Principis Transylvaniae et Siculorum Comitatus etc. Regium M[agni] Principatus Transylvaniae Gubernium! Universis et singulis, cujuscunque Status, Gradus, et Ordinis Altestatae Suae Majestatis Fidelibus Praesentes visuris. Salutem et Officiosam Nostrae Comendationem. Postquam Ecclesia Evang. Reformata Karathnaiensis, In[n]cl[us]i Comitatus Alb[ensis] Superiori ingremiata, expensis, pro restaurando Templo suo necessariis semet destitutam esse, medio Supremi Consistorii reformatorum coram Regio hocce Gubernio fidedigne comprobasset, inque hac sua necessitate ope et munificentia Benefactorum uti, charitativumque eorum subsidium intra ambitum Magni hujus Principatus implorare posse, decenter institisset:*

justae huic supplicantis Ecclesiae Reformatae Karatnaiensis petitioni Regium Gubernium deferre, ac ut eadem praeivium in finem per M[agni] hocce Principatum charitativum Benevolorum, Benefactorumque suorum subsidium per Sex menses a dato praesentium medio deputator[um] Ladislai Mihály, et Mathia Intze implorare et colligere possit, indulgere, Praesentibusque Litteris Facultatorio – Patentalibus Munire non dubitavit. E Regio Magni Principatus Transylvaniae Gubernio. Claudiop[oli] Die Vigesima Mensis Januarij Millesimi Octingentesimi Vigesima Tertii. B Joannes Josika P. H. Ladislaus Csedő cancellarius, Joannes Bethleni m[anu] p[ro]pria]. A két megbízott május elején indult útnak és az illetékes helyi tisztségviselők által az okirat hátára írt és aláírt engedélyével május ötödikétől Brassóban, tizenötödikétől Fogarason, huszonegyedikétől és huszonnyolcadikától két olvashatatlan nevű szász településen (valószínűleg Szebenben és Szászvároson), június harmadikától Vízaknán, tizedikétől Tordán, tizenhatodikától Kolozsvárott, huszonharmadikától kezdve pedig Nagyenyeden gyűjtöttek adományokat. A legnagyobbak a kolozsváriak voltak: az általános három nappal szemben Szentiványi Mihály főbíró nyolcnapi adománygyűjtést engedélyezett.

A karatnai templom ma is álló tornya tehát 1826-ban épült, építéséhez pedig fenyőfa állványt használtak: 1857. április 14. *Megye gondnok atyánkfia elé mutatott egy 1826^{ba} akkori Megye Biro Kun Gyárfás által tett kötelezvényt, mely szerint, Cserei Sigmond Uról kölcsönvett fenyőfákért hat szál cserefát ígért volt – 's a jelen évben itélet következtében, a megye erdejéből a' kölcsön adó ivadékát ki elégítette.*²²³ (A karatnai református egyházközség iratai között bukkanhatott rá A. Csoboth János is arra a feljegyzésre, amely szerint a torony 1826-ban épült, Csizsér Sándor papsága idején.²²⁴)

Az 1802. október 26-án, 1821. február 8-án és november 17-én lezajlott földrengések²²⁵ számos háromszéki templomtornyot és templomot megrongáltak, ezek nagyjavítására vagy újjáépítésére általában az 1820-as években került sor. Hecht András besztercei építőmester, a II. székely határőrezred mérnöki hivatalának alkalmazottja nagyrészt ugyanezen időszakban építtette fel az általa kijelölt kőműves-sel és ácsmesterrel, saját tervrajzai alapján – a lebontott régi helyébe – az új altorjai római katolikus templomot.²²⁶

A karatnai egyházközség tagjainak toronyépítési szándékára nyilván serkentően hatottak a közeli községekben zajló templomépítések és -javítások. A torony építése, ha a hívek az akkori szokás szerint fuvarral, eszközökkel, munkával ne segítették volna a kőműveseket és ne vállalták volna az étkeztetésüket valamint más terheket, feltehetően a feljegyzésekben említett közel 600 magyar forintnál is többre került volna.²²⁷ A templom 2003-as nagyjavítása során ez a hagyomány újjáéledt: az egyházközség tagjai nem csak anyagiakkal járultak hozzá a költségek fedezéséhez: tehetségük szerint minden lehető módon kivették a részüket a munkálatokból is.

Az újonnan épült tornyot zsindeleyel fedték. Egy 1856. február 13-án kelt feljegyzésben viszont ezt olvashatjuk: – *Tatrangi János és nője Bagoly Anna Asszony azon jótékonyaságok, mely szerint újra épített Templomunk tetejére, önkéntes adakozás uttyán, a magok költségeken egy pléh gombot vásároltak – a jövőndőre nézve, hogy mások is hasonló adakozásra buzdíttassanak – ezennel Jegyző könyvre vétetni meg határozottatott 's ebbéli szíveségeket köszönettel vette Megyénk.*²²⁸ Mint már láttuk, a toronysisakra annak építése évében, 1826-ban már (pléh)gombot ajándékoztak és tettek fel. Feltorján mindmáig a zsindeleyel fedett toronysisakon díszleg a pléhgomb, de a karatnai tornyot 1856 után is zsindeleyel fedték: az egyháztanács 1875. május 23-án a lelkész és a megyebíró bizta meg 2000 zsindeley, megfelelő számú szeg és festékanyagok beszerzésével, mivel a *toronyról a zsendely leromlott.*²²⁹ A torony befedéséhez szükséges anyagokat azonban csak azután szerezték be, miután a Bódika erdejében és a Bódika szántói között található tűzifát az 1877. március 10-én megejtett árverésen 60 forintért Dobra András elnyerte és 1877. április 23-án az összeget hiánytalanul átadta ifj. Czirjék József megyebírónak, akit az egyháztanács utasított: keressen a toronyfedéshez értő mesterembert.²³⁰ A munkálatot feltehetően még 1877-ben elvégezték, de a mesterember nevét nem találtuk a fennmaradt iratokban.

Az 1892. március 7-én tartott megyegyűlés úgy határozott, hogy a tornyot a Bódika gyepei közötti fáknak nyílt árverésen – Simon János altorjai birtokosnak – való eladásából származó 25 forintból fogják kimeszelní, amit valószínűleg meg is tettek.²³¹

Az 1891-ben újrafedett toronysisakot 1892. június 16-án délután 7 órakor az orkászserű zivatarban villámcsapás érte és a vihar is megrongálta, a torony többi része és a templom azonban sértetlen maradt. Szerencsére, nem gyújtóvillám rongálta meg a toronytetőt, mert az egyháztanács az egy évvel korábbi esperesi utasítás ellenére sem kötött rá és a többi egyházi épületre a meglévónél nagyobb összegű tűzbiztosítást, azok nem a legjobb minőségű anyagból lévén építve. A megrongált tető helyreállítására a kebli tanács az egyházi épületek fenntartására létrehozott cserefa-alapból 150 forintnyi összeget tervezett felvenni a felsőbb egyházi fórumok engedélyével, de máris utasította a megyebíró: keressen ácsot, kőművest és szerezz be a javításhoz szükséges anyagokat. A megyebíró 1893. október 15-én jelentette az egyháztanácsnak, hogy a toronytető 188,72 osztrák értékű forintért teljesen kijavított, 1894. február 13-án és április 1-én pedig azt, hogy a toronyjavításból megmaradt apró vasakat és kapcsokat az egyháztanács megbízásából eladta (1,48 forintért), a szintén megmaradt állásfákat és állásdeszkákat pedig mind felhasználta új disznóól építésére a papi telken.²³²

A viharok egyike – valószínűleg 1927-ben – a toronygombot is levetette és megrongálta a toronyfedele, ezért 1929. október 20-án elhatározottatott a toronyfedél

újrajavítása és a torony meszelése. 1930 májusában a templom Keresztély János vállalkozó általi restaurációja során a tornyot újrafedték, a gombot Fésüs András malommester és Keresztély János ácsmester tette vissza a helyére, tehát az 1934-ig tartó a munkálatokból az egyházközség tagjai is kivették részüket.²³³

Kutatásaink során a toronyra vonatkozó további lényeges adatra nem bukkanunk, így áttérünk a templom hajójának leírására.

A toronyból a templomhajóba egy szegmentíves záródású, a hajó felé szűkülő átjáró vezet, amelybe a toronyfal belső síkjában lévő, a toronybejáratéhoz hasonló keretelésű, zárható, kétszárnyú ajtón át lehet bejutni, és amelynek a déli oldalán egy kiugrás is jelzi a torony és a hajó fala egyébként is jól látható elválását.

A hajó falai szintén elnagyoltan megfaragott bányaköből épültek, és hogy azokat kívül-belül simára vakolhassák, a kilazult, kiesett köveket helyenként téglával pótolták, illetve a nagyobb egyenetlenségek kiküszöbölése érdekében a vakolatba tetőcserép-darabokat illesztettek. A hosszanti falak felső részét, azoknak egymástól való eltávolodását megakadályozandó, három acélmerevítővel kötötték össze: legmagasabban a közvetlenül a hajó nyugati fala előtt húzódó, valamivel alacsonyabbra a szentélyhez közelebbi, legalacsonyabban a közvetlenül a karzat mellvédje előtti van kifeszítve. Körülbelül a karzattól kezdve a hajó hosszanti falainak és a szentélyfalnak a felső harmadán – kívül – egy vastag, csak vakolattal borított acélsodronyt futtattak végig hasonló céllal, mint az acélmerevítőket. Az acélsodrony a szentélyablakok felső negyedén szabadon fut át.

A hajó délnyugati sarkát átlós irányú támpillér erősíti, ezt és vízvetőjét ugyancsak elnagyoltan megfaragott kőből rakták. Az északnyugati sarkon támpillér nincs.

A hajó nyugati végén egyetlen szélesívíű, vakolt tégláárkádokon nyugszik a megnövekedett lélekszámú gyülekezet befogadását lehetővé tevő karzat, két virágszerű stukkódísszel ellátott, téglából rakott, könyöklőpárkányos mellvédjével. A karzat gerendákon nyugvó kettős deszkapadlója alul vakolt, a padlószintet a mellvéden – kívül – párkány jelzi. A karzat közepére építették rá az orgonát. A torony felőli bejáratától balra beépítettnek látszó, faragott kőlappal indul a karzat északnyugati sarkába vezető falépcső. Vele átellenben a hajó síkmennyezetébe utólag vágott nyílás vezet a hajó padlásterébe: a padlásfeljárót 1942-ben készítette Barthos Imre.²³⁴

A hajó déli falán, a karzat árkádjához közel egy szegmentíves záródású, a toronybejáratéhoz hasonló, de annál nagyobb, manapság ritkán használt, befelé rézsűsödő bejáratot találunk. Kétszárnyú ajtaja be van reteszelve és lakatolva: készítője és készítésének időpontja – épp úgy, mint a többi épületasztalossági részlete – ismeretlen. A karatnai *templom aijtai jo zarosok lévén szüntelen jól bé zárulva tartassanak, tartvan az inopinata irruptiotol: a mint történt sok helyeken*, figyelmeztette az eklézsiát az 1756-os vizitáció.²³⁵ Az említett jó záras ajtók talán még 1744-előtt készültek.

A hajó északi és déli fala kívülről nézve folytonos és tökéletesen párhuzamos, a karzatra eső szakaszok azonban vastagabbak a tőlük keletre eső falszakaszoknál, ennél fogva a karzat belső tere a hajójénál kevésbé széles. A hajó nyugati fala a hajó hosszfalainak a karzattól keletre eső szakaszaival azonos vastagságú.

A hajó déli és északi falán egyaránt egy-egy félköríves záródású ablaknyílás van, amelyek a karzat megvilágítását szolgálják. Ezeknek az alsó harmadát elfalazták, de könyöklőpárkányukat meghagyták. Az ablakok körül és másutt is sok a finom repedés a falakon. Az ablaktányérok védelmére 1840-ben 14 forint 60 dénár költséggel *rostěj köttetett drotból* és pótolták a törött ablaktányérok is 1 forint 20 dénár költséggel, az ablakszegezés céljára pedig 12 dénár értékben *sing szegeket* vásároltak.²³⁶

A hajó hosszfalainak a szentély felőli belső oldalán a falnak – vagy csak a vakolatnak – a padlótól a mennyezetig húzódó csekély, falsávszerű megvastagodása a szentély ablakrézsűjénél a hajó vastagabb falával együtt ér véget. Az északi fal vízszintes (külső) lábazata eme belső falsáv nyugati szélével egyirányban derékszögű töréssel magasabbra szökik. A hajó lábazatának az így felugró szakasza is alacsonyabb a torony és a szentély lábazatánál.

A hajóteret vakolt síkmennyezet zárja le.

A külső járószint – a több évszázados feltöltődés következtében – már 1756-ban is magasabb volt, mint a hajó padlószintje: *A Templomb[an] kívántatik ante omnia, hogy annak földete illő képen meg töltetvén meg deszkáztassék.*²³⁷ A 2003-as nagyjavítás során a beszívargó víz által elkorhasztott, mélyen fekvő, bizonyára későbbi deszkapadlózatot a templombelső vízmentesítésének biztosítása után téglaburkolattal helyettesítették.

A hajóé után következnek a szintén durván faragott bányakőből épült szentély leírása.

A karatnai templom félköríves záródású szentélyének északi és déli egyenes – és rövid – falszakasza kívülről nézve a hajó hosszfalainak töretlen folytatása. A szentélyfal azonban vékonyabb a hajó falainál, ezért a szentély belső tere kissé szélesebb a hajójénál.

A szentélymennyezete töretlen folytatása a hajó mennyezetének, koronázópárkánya a hajó koronázópárkányának. A szentélypadló viszont – nyilván a 2003-as nagyjavítás során feltárt négyzetalapú szentély megépítése óta – egy lépcsőfoknyival magasabban fekszik a hajó padlójánál. A mostani szentély alapjának északi és déli egyenes szakaszát közvetlenül a régi, négyzet alapú szentély megfelelő falai mellé ásták – kívülről. A szentély padlatát ismeretlen időpontban lebetonozták,²³⁸ ezért falai folyamatosan vizet szívtak magukba: 2003-ban ezt is téglaburkolattal helyettesítették, amelyen a téglák elhelyezése kirajzolja a padlózat alatt feltárt régi alapfalakat.

A szentély északi, illetve déli egyenes falszakaszának nyugati részén, egymással szemben, a hajóbeliekkel azonos méretű, formájú és azonos magasságban lévő ablakok nyílnak, amelyeknek a szentély felőli rézsűje rövidebb: a hajó felől a tényleges rézsűkhöz hozzáadódik a hajó vastagabb fala. A szentélyt három, a félkör sugaraival egyező irányú, kettős tagozású támpillérrel megerősítették: a délkeleti valamivel alacsonyabb a másik kettőnél. A rajta keletre nyíló, a hajóban és a szentélyben lévőkkel mindenben megegyező méretű ablakot valamikor befalazták. A támpillérek rézsűs felületeit lapos tetőcserepekkel fedték, amelyek vízvetőkül is szolgálnak.

A befalazott szentélyablak előtt áll a vakolt téglalapzatú, felirat nélküli, az 1915 és 1920 között készült feltorjai szószerű egyszerűbb kivitelű előképének tekinthető, vaskos kehelyhez hasonlító szószerű, amely valószínűleg már a templom 1850-es évekbeli (részleges) újjáépítésekor elkészült, mert az 1857. november 12-én tartott megyegyűlésen ezt jegyezték le: *Köszönetet nyilvánítottunk egyszer, 's mind a' Catedránk készítése alkalmával költsönbe adott 100 darab téglá el engedéséért.*²³⁹ (A kölcsönző altorjai Gazda József volt.) A szószerű mögött a falat kissé megvastagították. Tőle jobbra, a téglából rakott karfájú, vakolt lépcső által félig takartan a repedések befalazott ajtót sejtettek. A 2003-as nagyjavítás során a vakolat leverésével valóban láthatóvá vált a téglával berakott ajtónyílás, amelyről egyetlen eddig ismert forrás sem emlékezik meg.

A hajót és a szentélyt egységesen kiképzett tető fedi: ereszcsonornája – öt (egy-egy a hajó észak- és délnyugati sarkán, egy-egy a szentély mindkét ablakától keletre és még egy a szentély legkeletibb részén) lefolyóval – 2003-ban készült. A toronytól nyeregterítő indul, amelyhez a szentély fölött függőlegesen elfelezett, nyolcszögű sátorterítő négy ferde, lekerekített végű tetősíkja csatlakozik. A csatlakozásnál képződő konty csúcsán a bádoggal toronygomb és a rajta álló csillag kisebb mása látható.

A hajó és a szentély részletes leírása után megkíséreljük felvázolni a karatnai templom építéstörténetét, ezért együttes vizsgálat alá vesszük a templom építésével kapcsolatba hozható – általunk ismert – összes adatot és az így elért eredménnyel összevetjük mindazt, amire a két épületrész megfigyelése során véltünk rájönni.

Apor Péter talán a karatnai templom reformáció előtti, 16. századi meglétére utalt, midőn nem azonosította az általa a katolicizmus 16–17. századi háromszéki-székelgyőldi védelmezőjeként ábrázolt Aporok valamelyikével a templomot – szerinte – építtető Apor-óst.²⁴⁰ Apor Péter írásai és más források nemigen engedik meg azt a feltevést, hogy a karatnai templom építésére – talán épp az Aporok kezdeményezésére és hathatós támogatásával – a feltorjai templomnak a reformátusok általi, a 16. és a 17. század fordulóján bekövetkezett elfoglalása után került volna sor.²⁴¹

A 19. század húszas éveiben Köntzei Antal egyértelműen Apor Péter egyik feljegyzését bővítette és színezte ki – talán valamilyen hagyományra és saját képzeletére támaszkodva – midőn a karatnai templom építéséről szóló, csekély forrásértékű sorait papírra vetette: – *Ducsá (Burczia, Burcsa, Borsa?) Máté leányai, Anna és Ilona... nagy kencsűek voltak... Az karatnai kápolnát (Ilona) építette volt Bolcsús kápolnának. Volt ott Bolcsú Szent Kereszt napján, azért hívatik az az láb föld ma is Kereszt Urnak.*²⁴² Köntzei Antal híradása alapján a karatnai templom építése a 15. század végére tehető. Vizsgáljuk meg a továbbiakban a helyneveket, kezdve a Köntzei Antal feljegyzésével kapcsolatba hozhatóakkal.

A Kereszt Úr helynévként többször is megjelenik a karatnai határban: 1708. július 18. *Képláb*;²⁴³ 1715. december 13. *Az Kereszt Úrnál*;²⁴⁴ 1721. november 1. *Az Kereszt Úrnál*;²⁴⁵ Én. *Képláb*.²⁴⁶ A Képláb helynevet azért soroltuk ide, mert ez lehetett a később *Kékláb*,²⁴⁷ még később *Kéllábtető* néven felbukkanó határrész egyik régi neve.²⁴⁸ Úgy véljük, ez a régi helynév, mint más falvak határában is,²⁴⁹ valamilyen kőből vagy fából készült emlékműre, faragott képre, valamelyik katolikus szent szobrára vagy például olyan keresztre, feszületre utal, amelyre ráfaragták a Corpus Christi-t is: Jézus Krisztust és az őt a keresztfán ábrázoló faragott képet – általában a feszületet – nevezték a régiak Kereszt Úrnak. A helynév megváltozása minden valószínűség szerint a reformáció következménye. A *kép* a karatnai templom reformátusok általi végleges elfoglalása után a hívek őrzete és gondoskodása nélkül maradván, karbantartás híján elenyészett, vagy a katolikusok által Altorjára vitetett. Bizonyos idő múltán tehát már semmilyen tárgy sem emlékeztetett a Képláb helynév eredetére, ezért magának a helynévnek az eredeti formája is értelmét veszítette. Így az csak az újabb, eltorzított formákban maradhatott fenn és élhetett tovább. Más háromszéki helységekben – például Rétyen és Sepsiszentgyörgyön – is neveztek el hasonló *képekről* dűlőket stb.²⁵⁰

Az 1619-ből adatolható *Keresztkápolnája* dűlőnév, bár Cs. Bogáts Dénes az al- és feltorjai helynevek között említi, a Köntzei Antal által is említett régi karatnai templom helyén állott kápolnára utalhat.²⁵¹

A karatnai kultuszépületre további régi helynevek is utalnak: 1713. *az Kápolnán alól az ut altalkelőbe*;²⁵² 1717. május 29. *A Kápolna mellett Padon*;²⁵³ 1722. *Kápolnánál*;²⁵⁴ 1747. *Kápolnagyepe; Templomszere*;²⁵⁵ 1756. *A Kápolnán alól az út által kelőben a középső lábban a Karatnai határon*;²⁵⁶ 1756. Egy darab szántó *A Kápolnán alól az út által kelőben*;²⁵⁷ 1760. Egy darab szántó *Az Kápolnán alól az első lábban az Alsóvoláli határban; Kápolnán való lábban; A Kápolnán alól az elő lábban*;²⁵⁸ 1766. június 3. *Kápolna gyepe, A keresztút nál alámenőben és a Kender helyre menő lábban a Vásár útra jó ki véggel*;²⁵⁹ 1784. június 7. *A Nemes Felső Fehér vár[me]gyei Karatnai határb[an] a Kápolnára menő lább[an]*;²⁶⁰ 1807. Felső Volál. Egy darab szántó *A' Karatnai Ká-*

polnán alol,²⁶¹ 1810. *Templom gyepe*,²⁶² 1811. *A karatnai kápolnán alol*,²⁶³ 1854. július 13. *Benkő féle földek a Vármegyei határon a Kápolnán alol*.²⁶⁴

A Karatnai templom 2003-ban – holland segélyből és más forrásból származó összegek felhasználásával, a gyülekezet tagjainak anyagi és munkáhozjárulásával – elvégzett, régóta esedékes nagyjavítása során a mostani szentélyben, a padló alatt feltárultak egy négyzetalapú, keletelt szentély kő-alapfalai.²⁶⁵ A Kovászna Megyei Művelődési Felügyelőség részéről Hlavathy Izabella építészmérnök, a Székely Nemzeti Múzeum részéről Bordi Zs. Lóránd régész szállt ki a helyszínre. A feltárt maradványokról Hlavathy Károly sepsiszentgyörgyi építészmérnök készített jó minőségű fényképeket.²⁶⁶

A krónikás feljegyzések, Apor Péter 1744-béli protestációja és a helynevek egyaránt a kápolna – templom kettős elnevezést használják a karatnai szakrális épületre. Az előbbieken alapján a régi karatnai templom építését a 15. század vége és a 17. század eleje közötti időszakra tehetjük. A keletkezésüknél sokszor évszázadokkal később lejegyzett helynevek – Apor Péter helymeghatározásához hasonlóan – egyértelműen tanúsítják, hogy a mostani karatnai református templom az egykori kápolna helyén áll, de közülük az egyetlen, de bizonytalan 17. századi és a számos 18–19. századi sem nyújt tényleges támpontot a templomépítés időpontjára nézve. A felbukkant alapfalak – és talán a hajó délnyugati sarkát erősítő támpillér – tanúsága szerint viszont a régi karatnai szakrális építmény lényegében a régi altorjai és feltorjai templom kortársa, építése a 13. század második felére, legkésőbb a 14. századra tehető: szentélyét valamikor lebontották, helyére pedig új alapon másikat építettek. A hajó hosszfalainak a feltárt négyszögű szentély falaiéval megegyező vastagságából nagy óvatossággal arra következtetünk, hogy a mostani hajó hosszfalai a régi templomfal alapjára épültek, bár keleti végük kissé ráfekszik a régi szentély falaira.

Jelzésszerű, hogy – bár nyilván nincs birtokunkban minden ilyen adat – Apor Péter az 1730-as években már templomnak nevezi a karatnai szakrális építményt, az általunk ismert okiratok közül is először az 1736-ban Feltorján felvett vizitációs jegyzőkönyv nevezi azt egyértelműen *karatnai*, illetve *alsó templomnak*, a helynevekben pedig először 1747-ben találkozunk a *Templomszere* elnevezéssel: a kápolna elnevezés ennek ellenére később is fel-felbukkan.

Adatainkból arra következtethetünk, hogy Karatnán a 13–14. században egy kápolna épült, amely egyházszervezetileg a feltorjai templomhoz kapcsolódott: a jelek szerint ugyanis a karatnai templomhoz eredetileg nem tartoztak olyan telkek, amelyek templomok esetében az egyházi embereknek jártak és annak sincs nyoma, hogy az épülethez valaha sekrestye csatlakozott volna. A kápolnában a 17. század derekától kezdve rendszeresen tartottak református istentiszteletet, ezért az épü-

letet templomnak kezdték nevezni, de az istentiszteletre szolgáló épületek megnevezésére a reformátusok által nem használt kápolna elnevezés is szívósan tovább élt a köznyelvben és a helynevekben. (Hasonló folyamat játszódott le Kilyénben, ahol 1615-ben a kápolna református templommá alakult át, de 1848-ig továbbra is kápolnának nevezték.²⁶⁷) A további kutatások megerősíthetik vagy megcáfolhatják mindazt, amit a régi karatnai templom építésének idejéről megállapítottunk.

A továbbiakban a 6–700 éves templomépület további sorsát feltehetően vagy bizonyosan befolyásoló eseményekre figyelmeztünk.

A templom ősidők óta művelt szántók között álló épületét semmi se rejtette el jótékonyan a kíváncsi szemek elől: fekvésének köszönhetően is mindenkor igen messzire ellátszott és nyilván magára is vonta a kóborló-portyázó hadak figyelmét.

Kis Apor István családja Karatnán élt, így az 1599-es és 1600-as torjai eseményeknek ez a falu is szenvedő alanyává válhatott. Háromszéket 1658-ban török és tatár hadak dúlták a templomokat se kímélve,²⁶⁸ majd közvetlenül 1660. október 26-án előtt csiki, gyergyói és kászoni hadak kóborlottak.²⁶⁹ Hiteles források szerint Thökölynek és török, tatár, havaselti szövetségeseinek a portyázó-fosztogató hadai 1690 októberében kétszer is betörték a mai Torja község területére, november 3-án pedig – gyaníthatóan szintén Torján áthaladva – rajtaütöttek a kézdivásárhelyi vásáron és hatalmas sarcot szedtek a megrohant vásárosoktól. A Thököly-járást minden valószínűség szerint Karatna, Al- és Felvolál is megszenvedte, épp úgy, mint a még ugyanazon év novemberében a két Torjára beszállásolt császári katonák garázdálkodásait.²⁷⁰ A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc idején zavargások törtek ki Torján.²⁷¹ Nincs rá bizonyítékunk, de a közeli és távoli falvakra vonatkozó hiteles források alapján feltételezhető, hogy a felsorolt események némelyike során a karatnai templom is károsodott. A szándékos emberi rombolást az emberi gondatlanság és hanyagság, a földrengések, égháborúk és más természeti csapások is tetézhették.

Fentebb idéztük Szini János kézdi református esperes 1887-ben papírra vetett sorait, amelyek szerint 1744 után a feltorjaitól frissen különvált karatnai anyaegyházközség külön templomot épített magának. A közvetlenül 1744 utáni karatnai templomépítés valószínűsége azonban igen csekély, mert egy ilyen mérvű építkezés – ha a régi templomnak az egyházközség tagjai általi lebontása az épület feltételezhető rossz állapota következtében nem is vett volna igénybe hosszabb időt – évekig eltart és még tovább emlegetik: a korabeli feljegyzésekben azonban mindeddig még egyetlen, templomépítésre vonatkozó utalást sem találtunk, bár az 1599 és 1744 közötti időszaknak a karatnai templomot vélhetően károsító háborús eseményei és földrengései valóban szükségessé tehettek legalább egy nagyjavítást. A 19. század eleji toronyépítés, amint láthattuk, 18-19 évre kiürítette az egyházköz-

ség pénztárát. Az annál is költségesebb templomépítésnek a feljegyzéseken kívül a hivatalos elszámolásokban is nyoma kellett volna maradjon. Az 1756-os vizitáció idején azonban – 12 évvel az önálló karatnai anyaegyházközség megalakulása után, de az anyagi javakon a feltorjaival való osztozkodás befejezése előtt – a karatnai egyházközség pénztára nem volt üres. Kétségesnek tűnik az is, hogy a feltorjai egyházközséggel való, az 1760-as években véget ért osztozkodás befejezése előtt a karatnai egyházközség rendelkezett volna az építkezéshez szükséges anyagiakkal.

Úgy véljük, hogy az események után közel másfél évszázaddal készített esperesi feljegyzést a nyelv- és szótörténet segítségével értelmezhetjük. A 19. századig építés szavunk egyaránt jelenthette valamely régi épület nagy- vagy főjavítását, *éppé tételét* és a mai értelemben vett tényleges építést, vagyis új épület emelését. Bizonyosság erre a karatnai templom építésére – az összegek nagyságából ítélve nyilván inkább karbantartására, javítására – tett adományokat rögzítő korabeli okiratok szóhasználata.

- *Anno 1762 Die 13[decima ter]tia 8[octo]bris T[ek]i[n]t[etes] Kun Sigmond Uram és az ökegyelme felesége T[ek]i[n]t[etes] Bárdi Ágnes Aszszo[nyom] maguk Istenes Indulattyokból Templom(!) építésire Flor. 1 D 20.²⁷²*
- *Anno 1793. in Mense Januario Kezdi Széki Al Torjai T[ek]i[n]t[etes] Kiss Lukáts Uram a Karatnai Refor[mata] Nemes Eccl[esi]ának adott két Aranyat építésre eről emlékeztetül.²⁷³*
- *Anno 1798 Die 23 Junij Karatnai T[ek]i[n]t[etes] Bodo Gábor Ur[am] ajandekozot a Nemes Ecclesianak egy ött forintos és 20 xq[krajcár]r[os] Aranynyat a Templom építésire.²⁷⁴*

Egyelőre sem az 1762 és 1798 közötti időszakból, sem későbből nem ismeretes a karatnai templom újjáépítésére vonatkozó feljegyzés, mint ahogy az egyházközség 1756 és 1852 közötti kivonatos elszámolásaiban sem találunk a templom nagyjavítására, átépítésére vonatkozó adatokat. Szini János kézdi esperes minden valószínűség szerint az esperesség vagy a karatnai egyházközség irataiban olvasott, a karatnai templom nagyjavítására vagy részleges átépítésére vonatkozó 18. századi feljegyzést értelmezte templomépítésnek. A templom nagyjavítása és/vagy részleges újjáépítése azonban a 19. század derekán valóban megtörtént.

Szakács János karatnai lelkipásztor 1886-ban a karatnai egyházközségről a következő feljegyzést vetette papírra: *Hivatalom megkezdésekor pénztárát üresen találtam, mind a melletti lelkesítés buzdítás által oda törekedtem, hogy össze roskadozott templomát újra építette.*²⁷⁵ A karatnai lelkipásztor állítását igazolja az 1851. november 1-én tartott megyegyűlés jegyzőkönyve és az egyházközség pénzkészleteinek csekélyisége az 1853–1860-as időszakban: *Mint hogy a Templomunk romlando félbe van s már leis omlott egy szeglete, s több részeiis anyira meg vagynak gyengülve, hogy az Isteni Tisztelet tarthatásais félelmes, kapitalis summánk anyi nints hogy ujra építhessük.*

A gyűlés úgy döntött, hogy forduljanak kéréssel a református partiális székhez, mert *romladozott Templomunkat teljességgel megépíteni nem tudjuk, csak ha Bodika Erdejéből cserefákat adunk el az építés elősegítésére.*²⁷⁶

Az 1851. december 1-én tartott megyegyűlésen a *Kézdi Tractus református Directora, Tiszteletes Zajzon István Ur* bemutatta *Kézdi Esperest Bodola Ferenc Ur* levelét, amelyben utasítja a directort, hogy a megye tagjaival a helyszínen állapítsa meg, mekkora költséggel járna a *Templom ujjtás*, és az összeg előteremtéséhez hány darab cserefa eladása szükségeltetik. A megyegyűlés a helyszíni szemle után elhatározta, hogy *leg elsőbben és rövid idő alatt egy ahoz értő kőműves által a' Templom vizsgáltsék meg, hogy ujjtani leheté, vagy mereibe újra építés kívántatik.* A kőműves a véleményét a megkívántató költségről egy *Kimutatásba ki adja – az után, és a szerént számot vetve a' megye meglévő Tőke pénzéről – intézkedgyék a' szükséges pénz forrásokról.* Ilyen pénzforrásnak tekintette az 1852. április 12-én tartott megyegyűlés a Bódikában lévő, 1846-ban hat évre árendába adott *pityókaföldek* haszonbérét is: a templomépítésre való tekintettel ezeket – megfelelő hírveréssel – árverés útján kívánták újabb hat évre haszonbérbe adni. Az árverés nyomán az egész nyilat bíró egészségpekések hat éven át évi 4, a fél nyilat bíró félpekések évi 2 magyar forintot kellett befizessenek, mindig *Pünköst* első napján.²⁷⁷ Az 1852. június 1-én tartott megyegyűlés a templomjavításhoz *előlegesen* szükséges *10 mása mész* helyszínrészállítására a költségek csökkentése érdekében Bodó Józsefet, Könczei Józsefet, Kun Gábort, Bodó Lajost, Bodó Zsigmondot, Könczei Istvánt, Bodó Ferenczet, Bodó Eleket, Bodó Gábornét és Bodó Károlyt jelölte ki, az építkezéshez szükséges *fővent* – homokot – pedig négy napon át folyamatosan, napi nyolc téréssel Bartók Zsigmond, Remenyik Gábor, Bodó Pál, Illyés Ferencz, Baka Antal, Intze Ferencz, Esztojka József, Czerjék József és Deák Antal kellett a helyszínre hordja. A megyebíró kellett kijelölje, kik küldjenek dolgosokat templom elbontásához, aminek június 6-án kellett nekifogni. A Bódika erdejében kivágott cserefákat a megyebíró és egy vagy két megyetag jelenlétében kellett eladni, mihelyt vevő jelentkezett, araszát egy magyar forintért. Az 1852. július 4-én elkezdett építkezéshez a megyebíró előző napi értesítésére a megye minden tagja egy napi vízfordásra köteleztetett. A munkálatokra kijelölt személyeket hanyagság esetén egy pengő forint büntetés és a kőműves napidíjának kifizetése mellett is a munka elvégzésére kötelezték. Időközben megkezdték a Bódikabeli pityókaföldek haszonbérének, a kamatra kiadott összegeknek és kamatainak a beszédését is. Bodó Lajos (60 forint 20 krajcár), Bartók Zsigmond (16 forint 50 krajcár), Könczei Elek (13 forint 34 krajcár), Bodó József (54 forint), Bodó Ferencz (36 forint és kamatja), Csiszér Károly (12 forint és kamatja), Bodó Gergely (18 forint), Könczei József (54 forint kamat nélkül) és Illyés Sámuel (8 forint) összeget fizetett be az 1851/1852-re felvett kölcsönökből 1852.

július 24-éig, Remenyik Gábor pedig befizette a Bódikabeli pityókaföld 1 forintos évi árendáját.²⁷⁸ Az egyházközség 1852-ben Karatna közpénztárából is felvett 300 váltó Rénes forintot az építkezés költségeire, amiből 1853. március 7-én már vissza is fizettek 100 váltó Rénes forintot Bodó Ferencz karatnai bírónak.²⁷⁹

A templomépület különböző részeiben – többek közt – nyilván a templom építésétől a 19. század közepéig terjedő időszakban bekövetkezett földrengések tehettek kisebb-nagyobb mértékben kárt. Figyelembe kell vennünk azonban egy további tényezőt is: az 1826-ban épített vastagfalú kőtoronynak igencsak mély alapot kellett ásni, mégpedig közvetlenül a régi, számos viszontagságot, korábbi javítást, esetleg átépítést megért karatnai templomépület nyugati fala mellé, miáltal az utóbbit az építetők akaratlanul is a lerokkanás veszélyének tették ki. Úgy véljük tehát, hogy a templomhajó északnyugati szeglete omolhatott le: ezt sugallja a hajó északnyugati támpillérenek a hiánya is, amely valószínűleg a 16. században épült és amelyet vélhetően az újjáépítés során ítélték fölöslegesnek, míg a vele egykorú délnyugati támpillér ma is áll. Ha feltevésünk helyes, akkor csak a templom leomlott északnyugati szegletét és a többi meggyengül-meglazult falrészeket bontották le, de ebben nem lehetünk biztosak, bár az 1853. november 27-én kelt kötlevel szövege is ezt sugallja. (Lásd alább.)

Az 1853. március 18-án tartott megyegyűlésen rögzítették azok nevét, akik a Bódikából cserefát vásároltak,²⁸⁰ köztük Lang pallérét is, aki valószínűleg azonos Land András pallérral, aki 1841–1842-ben a feltorjai templom javítását még a II. székely gyaloghatárőr-ezred palléraként vezette.²⁸¹ Feltehető, hogy tőle kértek szakvéleményt az építkezés megkezdése előtt, a kivitelezést azonban egy 1852. május 9-én megkötött szerződéssel Hübner József kőműves pallérra bízták.²⁸²

A templomfal 1852 végére elérte a kívánt magasságot és az 1853. február 28-án tartott megyegyűlésen a *Templom fedéséig elkészülvén* már a szarvazatot elkészítő ácsmesterrel kötöttek szerződést: – *Edgyezmén. Mai napon kéz bé fogással meg edgyezénk K[ézdi] Vásárhelyi Cívis Máté Antal ats mesterrel, és meg fogadok Templomunk bé szarvazására 2 feltételek mellett, hogy mi, Megye Tagjai adánk elő pénzt 6 az az hat Válo R[énes] forintot – meg fogadván a fenn írt Máté Antalt napi díj mellett 3[hár]om V[álo] R[énes] forintot adunk minden élelem követelés nélkül, mely három forint napi díjért tartozik a naponként farago emberek számára kellő gyári eszközökkel megjelenvén azokat szo telyes értelmében el látni és ki elegíteni. 2. Határozatván mint hogy fenn írt Máté Antal atsmester mellé minden nap 6 hat farago ember szükségeltetik, tehát köteleztetik minden Megye Tagja midőn Megye Bíró Aty[ánk]fia ki porontsolya pontoson a meg nevezett napra egy faragáshoz tökeletesen értő farago embert elő állítani vagy az atsmester magával hozott farago embernek napi díjját meg fizetni és egy nap etellel tartani – mind annyiszor, a bányászor mindenkire az munka embere ele állittasa el következik.*

Az 1853. április 4-én tartott megyegyűlésen felolvastattott, hogy idősb Könczei Dávid 15, ifjabb Altorjai Bodó Zsigmond 3, özvegy Könczei Lászlóné Könczei Sára 3, Könczei István 3, Altorjai Gazda József 6, Kis Farkasnő Demén Trésia 1 forintot ajándékozott a templom építésére. A gyűlés úgy döntött, hogy a templomtetőt cseréppel fedik, amelyet helyben készíttetnek el: – *Megye Gondnoka Köntzei Elek atyánkfia elő terjeszti azt, minthogy a Megye Cserépel szándékozik a Templomot bé fedetni, az Megyének a Templomba járó utzája végibe vagy on a Kis Farkas curialisa mellett egy darab agyagos helyre, melly Cserepnek igen jo, oda ha a Megye meg engedi Cserép Csűrt szándékozik építtetni s önkéntesen igéri magát, hogy a Templomra a menyí Cserép kívántatik, anyit fog adni Tíz Valto R[énes] forintokban ezerit, fát pedig a Cserép égetésire a Megye köteles adni – ezen szent czélra való ajánlatátt Köntzei Elek atyánkfiának a Megye köszönet mellett el fogadá és a kért helyre a Cserép Csűr fel állíttását megengedi, olly formán, hogy Tíz Évekig az említett helyet a Megyének Evenkenti Tíz Valto R[énes] forintok le fizetesen M[egye] B[író] használlya a Templomba járó ut pedig két öl szélességbe szabadon hagyattasson a Megye kívánsága ez, mellyre kötelezi magát Köntzei Elek atyánk fia, hogy a ki járó utat tellyességgel meg szoríttani nem szándékozik, megjegyzendő az hogy Köntzei Elek atyánkfia a Cserépről, mellyet a Templom fedelire ad felelős lészen 3^m Esztendeig, hogy ha ez alatt lekopnék vagy elromlanék aban az esetben köteles lészen új Cserépet anyit adni, a menyí kívántatni fog és a maga költségén bé fedetni, ugy szintén kötelezi Köntzei Elek atyánkfia arrais magát, hogy ha az idő engedi, ezen Évbe esendő Junius Holnapja 24^a Napjara az ígért Cserépet el készítteti és a Megyének kézbe fogja adni. Melly fennírt edgyezés irattatott meg ugy, a hogy a dolog történt mellyet mindenik fel akik jelen vagyunk neveink aláírásunkkal meg erősíttének Karatnán, az 1853^a Évbe Aprillis 4ⁿ. Szakács János helybeli Ev. Refpap, Bodo Josef h[elyettes] jegyző, Köntzei Elek Ecclesia Gondnoka, haszonbérő, Idősb Bodo Zsigmond, Ifj. Köntzei Josef, Bartok Zsigmond, Bodo Károly, Bodo Sándor, Remenyik Gábor, Deák Antal Kántor. Azt is eldöntötték, hogy a Húsvéti bál 60 forint 25 krajcáros tiszta bevételét a megye csakis cserépre fogja költeni.²⁸⁵ az 1838-as megyebírói elszámolás szerint korábban a templom zsindeellyel volt fedve.²⁸⁶*

A határidőre elkészült 4400 lapos és 200 kupás cserepet Bodó József és Bodó Ferencz vette számba és az aznap tartott megyegyűlés elrendelte, hogy a megye minden tagja küldjön egy-egy embert, aki a cserepeket felhordja a templomba. Azt is tudomásul vették, hogy tekintetes Fülöp Sándor Ur 5 pengő forintot ajándékozott a templomra. Az 1853. november 27-én tartott megyegyűlésen Hübner József kőműves pallér a kötlevelben rögzített 350 forint 30 krajcáron felül még 30 váltó Rénes forint előleget kért. A gyűlésen leszögezték, hogy a megye nem tartozik további összeget folyósítani, amíg az egész Templomi ki javíttási ep[ít]ményünk egész valóságba készen nintsen. De minthogy jelenté és kéré Megye Közgyűlésünköt hogy

a párkán meg készítésével a munkás embereinek tartozik, mire elkerülhetetlen szükség van, mely ebbéli kérését meg tekintvén Megyénk meghatározok 's megis hatalmazok Megye Gondnokunkot, hogy a mikor pénz kerül bé, adjon 30 V[áltó] R[énes] f[forin]tokot oly fel tétel alatt, hogy 1., Kötelezze magát Körmves Pallér Hübner Joseff eő kegyelme, a kötelevelünkön kívül egy új kötelezésbe, hogy a., Milyent Megyénk a kellékekkel készen lesz és a Jo Isten az alkalmas időt meg engedi ernünk 's mikor a Gondnok Ur meg hívást és tudosítottás tézen, azonnal tartozzék rögtön minden más munkáit mellékelve Templomunk végképpen való el készítettét végre hajtani – mit ha nem tenne miis az Cs[ászsári] Kir[ályi] Albiztosság erejénél fogva bár honnanis és minő munkarol el fogadni, és Templomunk munkaja mellé alittatni. – b., Hogy ha mitől Isten mentsen Halala történnék a nevezett Hübner Joseff körmves mesternek, kötelezésebe kösse minden jövait és, hogy Felesegeis tartozzék a még hatra lévő 116 forintokért és 70 krajcárokért Templomunkot végképpen bé végeztetni a Férje kötelezése szerént. Mely ebbéli határozatunknál fogva a kötelezvény át vevésére meg hatalmazok Megye Gondnok Köntzei Elek atyánkfiát.²⁸⁷

Az 1853-as esztendő végén tehát már csak a templom koronázópárkányának az elkészítése volt hátra. (Nem valószínű, hogy a templom falai valaha magasabbak lettek volna a mostaniaknál, avagy a mennyezete boltozott lett volna: ha mégis, ezzel a bontással és építkezéssel ennek még a nyomai is elenyésztek.) Valószínűleg még mindig a templom részleges újjáépítését szolgálta az a 216 váltóforint 16 krajcáros összeg, amelyet az 1854. február 4-én tartott megye bálja eredményezett és a megye ládjába tétetett be a megyegondnok számadása alá.²⁸⁸ Hübner József azonban még 1856. február 13-án is, miután a karatnai református egyházközség az utolsó fillérig kifizette a munkadíját, magánál tartotta a templom újjáépítése ügyében készült köteleveket, így az aznap tartott megyegyűlés a papot és a megyebírót bízta meg azok visszakérésével és a következő megyegyűlésen való bemutatásával. Ugyanazon megyegyűlésen befejezettnek nyilvánították az építkezést és megállapították a berendezés elkészültét is: – Miután Isten kegyelmességéből öszve roskadando Templomunkat két évi fáradozása után kitsin Megyénk tagjainak azon pontra állítottuk, hogy ma már készen, minden belső és külső kellékeivel el látva találattik, – jövendőre nézve szükségesnek láttuk azon egyének, hivatalnakok név sorát laistromba venni, kiknek fel vigyázások s munkás bé folyások által ezen Szent Terem tökéletességre vitetett – azok a következők: 1[elősz]ör Szakács János – Lelkész – 2[másodsz]or Bagoly András Fő és Deák Antal Segéd Cantorok – 3[harmadsz]or Köntzei Elek – Megye Gondnoka – 4[negyedsz]er Bodo Josef – Könczei Josef – Kun Gábor – Könczei Farkas – Bodo Lajos – Könczei David – Könczei István – Bodo Ferencz – Ifj. Bodo Zsigmond – Remenyik Gábor – Bartok Zsigmond – Bodo Ferencz – Id. Bartok János – Bodo Elek – Bodo Károly – Bodo Gergely – Illyés Ferencz – Illyés Josef – Kun Zsigmond – Illyés Tamás – Illyés Mosesné – Bodo Gáborné – Bodo [. . .]né – Bodo Antalné – Czirjék Josef – Sztojka Josef – Incze Ferencz –

*Dobra Ferencz – Dobra Istvánné, Megye tagok és Incze Pál egyházi és Al Torjáról Gazda Josef és Bodo Zsigmond filialis Megye tagok – mely fén elősorolt tagoknak hő fáradaik, azért is méltánylást igényel, hogy datzára szegény Megyénknak, s kitsinségétis tekintve, készítették úgy el, hogy semmi passzív adosság nem maradt Megyénk nyakában.*²⁸⁹ Mint láttuk, a templom pléhgombját is csak 1856-ban vásárolták meg.²⁹⁰

Az árkád formájából ítélve a karzat nagy valószínűséggel 1852 és 1856 között épült, bár erre vonatkozó korabeli vagy későbbi dokumentumot, feljegyzést, elszámolást vagy tervrajzot nem találtunk. Az 1826-os építést, mint lehetőséget mégsem zárhatjuk ki. Mint fennebb láttuk, az eklézsia 1783-ban egyszerre kívánta elvégezni a toronyépítést és a templomnak a hívek megszorodása miatt szűkessé vált megnyújtását, 1823-ban pedig a templom építésére nyert kéregető-engedélyt. Karzatepítésre mindenkor a hívek megszorodása miatt került sor, a toronyépítéssel egyidejűleg tehát valószínűleg ezzel a karzattal nyújtották meg a templomot. Ebben az esetben a karzat sarka azért rogyanhatott meg alig 30 évvel az építése után, mert a karzat és a régi templom alapja között nemigen lehetett semmilyen kötés, a pallér pedig nem fordított elég gondot a karzat falai megfelelő alapozására, a régi templomfalakkal való összekötésére, vagy abban bízott, hogy a masszív torony megfelelő támasza lesz a karzatnak és épp ezzel követett el súlyos hibát. Falkutatással talán tisztázni lehetne, hogyan javították ki a feltételezett hibákat 1852 és 1856 között.

A templom újabb javítását az 1860-as évek derekán végezték, midőn – többek közt – megjavították a templom orgonáját is, a ma létező padok is akkor készülhettek.

A templomfedél *cseréppeli* javítására előbb 1864-ben, majd 1868-ban került sor: 1868. május 24-én a megyegyűlés 500 darab cserép megvételére utasította a megyebíró. Valószínűleg ezekkel a cserepekkel pótolták az egyháztanács 1869. május 9-én hozott határozata nyomán az időközben lehulltakat is, mert másnapról a megyebírónak két cserepezőt kellett beállítania 40 krajcár napszámmért és minden képezőnek egy-egy napszámost kellett adnia melléjük.²⁹¹ Az egyháztanács 1876. március 26-án ismét 500 darab cserépnek az egyházközség költségén való megvételére és a templomtető megjavíttatására utasította a megyebíró. A cserepezésre azonban az 1877. június 10-én kelt bejegyzés szerint csak 1877. április 23-án táján került sor.²⁹² A templom javítására 1882-ben 3 forint 95 krajcárt,²⁹³ cserepezésére és kisebb javításokra 1883-ban 33 forint 92 krajcárt,²⁹⁴ további javításokra 1885-ben 4 forint 59 krajcárt költöttek.²⁹⁵ A templomtető az épület legsérülékenyebb része lehetett, mert 1890. június 8-án ismét a lehullott és törött cserepek pótlását határozták el, amire az Egyházkerületi Közgyűlés 1891-ben 50 forintot utalt ki a karatnai eklézsának. A megyebíró 16,20 forintért 1800 db. lapos, 7,42 forintért 106 db. kupás cserepet szerzett be, 1891. augusztus 30-án pedig utasították, hogy a

megfogadott kőműves még az őszi esők bekövetkezte előtt cserepezze be a templomot. A kőműves 27 forintot kapott a munkájáért, Bartos Ferencz pedig 2 forintért végezte el az ácsmunkát.²⁹⁶

Az egyháztanács 1891. április 5-én meghallgatta a lelkész beszámolóját arról, hogy az ismét roskadozó templom javításának költségvetését hiteles mérnökkel elkészítette: az egyházközség mindössze 46 forint 96 krajcárt tudna áldozni a költségekre, ezért az Egyházkerületi Gyűléstől 196 forint államsegélyt kell kérni erre a célra. Bodó Albert és neje, Bodó Ferencz és neje, Vajna Ferencz, Vajna Lázárné, Köncei Elek, Bodó Farkas, Máté Barabás és Bodó Zsuzsa 1891. október 24-én a templom javítására egy 41 forint tiszta bevételt eredményező jótékonyági bált rendezett: az utóbbi csupán virágból 2,59 forintot árult.²⁹⁷ A templom tetejének javítására, a torony újrafedésére, a templom és a torony lemeszelésére 1891-ben újabb 200 forintot költöttek. A torony 1891. október 24-én, a templom 1891. november 8-án már be volt fedve és ki volt meszelve, a munkálatokra szánt összegből 19,65 forint megmaradt.²⁹⁸ A templomot 1937-ben az egyházközség tagjai kívül-belül kimeszelték.²⁹⁹

Hiteles források híján egyelőre nem tudjuk, mely földrengések milyen mértékben rongálták meg a karatnai templomot az elmúlt évszázadok folyamán. (Az 1473. augusztus 29-én, 1516. november 24-én, 1554. augusztus 21-én, 1654-ben, 1681. augusztus 19-én, 1690. január 7-én, 1701. június 12-én, 1728. szeptember 25-én, 1738. március 16-án, 1738. június 11-én, 1738. július 30-án, 1740. április 5-én, 1742. április 6-án, 1744. január 15-én, 1745. január 5-én, 1747. február 2-én, 1778. január 18-án, 1802. október 26-án, 1821. február 8-9-én, 1821. november 17-én, 1823. február 10-én, 1838. január 23-án, 1838. február 10-én, 1850-ben, 1902. március 11-én stb. bekövetkezett földrengések közül egyesek kisebb-nagyobb kárt tettek vidékünk templomtornyaiban és templomaiban is.³⁰⁰) Az általa is észlelt, 1861. március 29-én éjjel egy óra után lezajlott földrengés és az 1862 márciusának elején lezajlott gyenge földlökés kapcsán Köncei Elek nem említi a templomot.³⁰¹ Az 1903. október 27-én tartott kánoni vizitáció azonban megállapította, hogy két kisebbfokú földrengés (együkük valószínűleg az 1902-es) és a tavaszi bő esőzések miatt a templom szentélyén repedések keletkeztek, közbiztonsági szempontból halaszthatatlanná téve az épület javítását, ezért az esperes és a presbitérium megállapodott, hogy 1903. november 1-én du. 3 órakor az esperes, az egyháztanács és a megye tagsága közös gyűlést tart, amelyre az esperes szakértőt, okleveles építőmestert hoz magával. Kritek Ottokár okleveles mérnök, nyugalmazott dohánygyár-igazgató és Szabó István építész szakvéleményét, javaslatait és az általuk készített költségvetést szó szerint idézzük:³⁰²

– A templom hátsó falán a szószerk hátának mindkét oldalán egymástól 8 m. távolságra lévő és az egész fal magasságára kiható 2 – 2 1/2 cm szélességű repedés a templomfal azon részének – szemmel is látható – kihajlásából származott – amit továbbterjedésében az-

zal lehet megakadályozni és a veszélyt elkerülni, ha a szószerk irányában kívülről látható ablak alakzattal szemben támaszlop építtetik az alábbi méretek szerint és módon. a.) A támaszlop kötalapzata a földben 2 m mélységben, 2 m szélességben és 3 m hosszúságban állapíttatik meg, a földszinten felül szélessége 1 m 60 cm, hosszúsága 2,50 m, oly módon, hogy a támasztó oszlop b.) a templom fedelég építtetik fel 4 m 80 cm magasságra és pedig alulról kezdve egészen beépítve a falba, s az ablak helyénél a régi falat kiszedve egészen átfalazni. c.) A támaszlop a föld színétől 2 1/2 m[éter]re kapja az első beszökölést, a második 1,50 m[éter]re, a harmadik 0,80 méterre, a két alsó beszökölésnél 75 cm, a harmadiknál 1 m szélességnél olvad be a templomfödélzetbe. d.) A beszökölések födése 2 cm tertzini(?) cementtel történjék 3 cm kiszököléssel, hogy ne az oszlopok falán folyjon le a víz. é.) A templomfalak ezen kihajlásánál támadó rések mindkét oldalon simán cementtel kitöltendők előzetes kitakarítás után, felül circa 1 m mélységre és 2 m szélességre kiszedni a köveket – és ezen részt nagyobb kövekkel megkötni. 1.) Ha az a.) pontban jelzett mélységben sem volna szilárd talaj, kőszikla, agyag vagy kavicsréteg – ez esetben biztosítékul a szélektől számítható 1 m távolságban 4–4 db vastag tölgyoszlop lenne 1–2 m mélységre leverni(!), mint az eszközlendő próbaásás kívánja. 2. A falrepedéssel kapcsolatban – a fedélzet a felett aláereszkedvén a falazat felépítése után eredeti helyére visszahelyezendő. Ezzel kapcsolatban a cserép leszedendő és újra rakandó. 3. Az északi részen fattyúszarvazat alkalmazandó, hogy a mostani tetőrés enyésztesse el és az esés egyenlő legyen. 4. Ezen jelzett munkálatok csakis a közvetlen veszély elhárítására és az épület biztonságának megvédésére szorítkoznak, melyeken kívül jöllehet számos belső átalakítási és csinosítási munkák szüksége marad fenn, azonban a szakértők által összeállított alábbi tervezetben és költségvetésben csak a fentjelzett halaszthatatlan munkálatok vannak feltüntetve:

a.	I.	Talapzatban kő	12 köbméter	40 korona	
b.	II.	Felépítményhez kő	20 köbméter	67 korona	
c.	III.	Mész	21 métermázsa	60 korona	
d.	IV.	Cement tertzini	0,2 métermázsa	2 korona	40 fillér
e.	V.	Cement romániai	2 métermázsa	10 korona	
f.	VI.	Cserép	1.000 darab	20 korona	
g.	VII.	Fattyúszarvazathoz az északi oldalon minden darabnál circa	10 darab	6 korona	
h.	VIII.	Homok	10 köbméter	20 korona	
i.	IX.	Vas	50 kiló	12 korona	
j.	X.	Léc	20 darab	4 korona	
k.	XI.	Kőművesmunkára		360 korona	
n.	XII.	Külső és belső újrameszelés (munkabér és méz)		120 korona	
l.	XIII.	Ácsmunkára		100 korona	
m.	XIV.	Előre nem láthatóra		70 korona	
Összesen:				891 korona	40 fillér

*A beállott fagyok miatt az idén a munkálatok elmaradnak, de az éjszaki oldal cserépjete alsó részének behajlása miatt már ez év folyamán a legszükségesebb cserépjetei javítások végrehajtandók, a többi tavaszra marad.*³⁰³

A megyegyűlésen előterjesztett jelentésből és a szakvéleményből nyilvánvalóvá válik, hogy az esőzésektől fellazult talaj engedett a templomhajó északi fala és a szentélyfal súlyának, kivéve azt a két pontot, amelyen az utóbbi a régi szentélyfal sarkán nyugodott, a földrengések hatására pedig a falak elkezdtek kihajolni: a szentélyfal repedéseinek oka ugyanis minden kétséget kizáróan az volt, hogy azt – valószínűleg az 1850-es években – ráépítették a régi, négyszögletes szentélyfal sarkaira. Következésképpen nem zárható ki, hogy az 1850-es években a torony kivételével az egész templomépületet újjáépítették, bár valószínűleg legalább részben a régi alapokon és az akkor még szilárdan álló régi faldaraboknak az újakba való befoglalásával. A néhány pontjában lényegesen módosított tervet valószínűleg még 1904-ben felhasználták a templomépület megerősítésére. Az eredeti tervet bizonyára a régi szentély falait is feltáró próbaásás nyomán módosították, mert nyilván a talaj- és esővíz által elkorhasztott padlóra is gondoltak, midőn belső csinosításról szóltak. Így egyetlen *támoszlop* helyett hármat építettek: az északkeleti és a keleti a koronázópárkányig emelkedik, a délkeleti, mivel ott a fal süllyedése nem volt megfigyelhető, valamivel alacsonyabb, közülük az északkeleti a leghosszabb és a keleti a legvaskosabb. A szentély szószék mögötti részén a már régebben befalazott ablakot valóban újra befalazták: a repedések által határolt szentélyfal-szakasz szilárdságát és a *támoszlop* épületfenntartó szerepét biztosítandó, ott egy darabon a falat is megvastagították.

Az 1903-as épülethelyreállítási terv kivitelezésére 1904-ben valóban sor kerülhetett, mert az 1904. május 17-én tartott megyegyűlés a templom helyreállítása szükségességét, június 6-án pedig halaszthatatlanságát hangsúlyozta és 400 korona felvételét határozta el a kepeválsági alapból, mivel pedig az új szószékkorona 1905–1908 között készült, valószínűleg 1905-ben készült el a mostani szószék, amelyet az előzőleg már lebetonozott szentélypadlatra építettek rá.³⁰⁴ A templom állapota azonban továbbra sem lehetett kielégítő, mert 1913. június 12-én Apró András kézdivásárhelyi építési vállalkozót felkérték a rongálódások felmérésére, majd 1923. augusztus 12-én Pásztóhy Tibor adományozott 200 darab cserepet a templom javítására.³⁰⁵

A következő, 1940. november 10-én éjjel 3 óra 45 perckor lezajlott súlyosabb földrengés után Pótsa János feltorjai református pap 1941. január 12-én kért szakvéleményt a Műemlékek Országos Bizottságától a feltorjai és a karatnai templom állapotáról. A Sepsiszentgyörgyi Magyar Királyi Államépítészeti Hivatal szakmérnöke március 3-án végezte el az előzetes vizsgálatokat és 1941.

április 6-án írta meg jelentését, amelynek a karatnai templomra vonatkozó része így szól: *A Karatna-torjai református templom megrongálódása aránylag nem súlyos természetű. A főfal szószerű felőli oldalánál történt megrepedést 2 sor lapos falkötő vas beépítésével (abroncs szerűleg) a templom állagát biztosítani lehet. A torony repedése is kisebb jelentőségű, amit a következőképpen lehet javítani: A harangtornyot 4 sarkán vertikálisan elhelyezett szögletvasakkal merevíteni kell, azon felül ezen szögletvasakat egymáshoz is 80 cm-enként anyacsavarokkal ellátott 8-10 cm. széles lapos vasakkal össze kell fogni, hogy ezáltal a további megrongálásnak elejét lehessen venni. A fenti szakvélemény csak rövid helyszíni szemle alapján készült. A templom rendbehozását csak pontos felmérés alapján készült terv és előmérés(!) költségvetés alapján lehet majd kivitelezni.*³⁰⁶

Az egyháztanács nem várta meg a szakvéleményt: Szilágyi Béla vállalkozó és szobafestő már 1941. március 9-én 402 pengőért elvállalta a földrengés-rongálta templom összes belső javítását és a lelkési lak ebédlőjének kifestését. A munkálatakat az Ősz Lázár lelkészből, Fésüs Andrásból és dr. Pásztohy Dezsőből álló bizottság felügyelte. A templom keleti fala azonban az újrafestés után átnedvesedett a fal melletti töltésre folyó csatornavíztől.³⁰⁷ A templom belső festésének költségeire a helybeli Református Nőszövetség szervezett 242 pengőt eredményező gyűjtést 1941-ben, a torony külső meszelése pedig ugyanakkor 150 pengőbe került.³⁰⁸ Tehát akár elkészültek a szükséges felmérések, akár nem, az előírt állagmegóvó javításokat némi módosítással elvégezték: beszerelték a hajó hosszfalait összetartó három acélmerevítőt, Fésüs András malommester pedig laposvasak helyett acélsodronnyal abroncsozta össze a hajó- és szentélyfalakat.³⁰⁹ Talán az ablakok alatt is hasonló acélsodrony fogja össze a falakat és valamiképpen bizonyára a tornyon esett károkat is kijavították.

A frissen kifestett templom mennyezete később két helyen is beázott, ezért 1947. május 4-én a lecsúszott cserepeket visszatétetni határoztak el.³¹⁰

Összefoglalva az eddigieket, megkockáztatjuk azt a feltevést, hogy a szentélyfalnak a hajóénál kisebb vastagsága egyben két különböző építési korszakot jelez: ha feltevésünk helyes – és minden jel erre mutat –, úgy a szentély tekinthető fiatalabbnak. Az eltérés azonban abból is adódhat, hogy a mostani szentélyfalat részben a fent leírt módon alapozták a régi templom szentélyének alapfala mellé, a régi templomhajó hosszfalait pedig csak kijavították, vagy pedig a hajó új hosszfalait a le- vagy visszabontott régi templomhajó hosszfalainak alapjára húzták fel, talán ugyancsak 1852–1856-ban. Csak módszeres, teljes feltárással lehetett volna megállapítani, hogy a mostani templom hajójának északi, déli és nyugati fala a régi alapokra lett-e felhúzva, vagy sem, ezeknek a falaknak a vastagsága szinte pontosan megegyezik a feltárt szentélyalapfal vastagságával. A hajó hosszfalainak

a karzatra eső szakaszait feltehetően műszaki okokból vastagították meg, mégpedig azért, hogy szilárdítsák a hajó torony felőli, a toronyépítés során némileg meggyengült részét. Kevés a valószínűsége, bár nincs kizárva, hogy karzat a toronnyal egyidőben épült volna az 1820-as évek végén: mint jeleztük, a torony keleti fala jól láthatóan elválik a hajó nyugati falától, a hajó nyugati fala pedig a hajó hosszfalainak a karzattól keletre eső szakaszaival azonos vastagságú. A karzat megvilágítását szolgáló ablakok alsó harmadának elfalazása az eredeti könyöklőpárkányok megőrzésével annak a biztos jele, hogy a karzat, de legalábbis annak téglamellvédje a hajó hosszfalainál később épült. A hasznosítható régi építőanyag felhasználását a mostani templomhajó és szentély építésénél vagy újjáépítésénél biztosra vehetjük.

A templom karbantartása, javítása, bővítése, újjáépítése még akkor is igen költséges, nagy erőfeszítést, sok utánajárást és gondos tervezést, szervezést kívánó vállalkozás, ha tudjuk, hogy ebből az egyházközség tagjai építőanyagok el- és előkészítésével, szállításával, a mesteremberek keze alá adásával, a szaktudást nem, csak a szakirányítást igénylő feladatok és munkálatok elvégzésével, valamint más módon is kivették a részüket. Hasonló, bár talán kevesebb anyagi, szellemi és fizikai munkaráfordítást igénylő tennivalókkal találták szemben magukat az egyházközség tagjai a templom berendezésének, felszerelésének, díszének és egyéb javainak elkészítése, elkészíttetése vagy beszerzése során is. Mindez kisebb léptékben a pap és az iskolamester lakásának elkészítése és berendezése esetében is így volt. Az egyházközség tagjai azonban minden időkből vállalták ezen feladatok elvégzését, ami önmagában is igen dicséretes, ugyanakkor az egyházi és világi vezetők rátermettségét is dicséri.

Az egyháztanács a templomon esett rongálásokat szigorúan ítélte meg. Benedek Ignác nyugalmazott uzoni prédikátor szolgálóját, Pinti Márist Jakab József és fia János, a harangozó tettenérte, amint a templom és a torony faláról egy rúddal lerontotta a vakolatot és a kőport egy tarisznnyába rakta. A tarisznnyát elvették tőle, az egyháztanács pedig 1876. március 26-án megkereste a község előljáróságát, hogy a tettest szigorúan büntesse meg és térítse meg vele az okozott kárt.³¹¹

A karatnai templom díszai és berendezése

Az egyházközség ingó és ingatlan javait, *clenodiumait*, készpénzét a leköszönő megyebíró az újonnan választottnak *Regestrum szerént*, iratait pedig *originaliter* adta át: 1856. február 22-én például a *Regestrumon* kívül *öt paketba száz öt darab* iratot. Ezalkalommal szükségesnek tartották megjegyezni, hogy az *ecclesia* ládájában van egy 1796-ban vert *császári esüst húszas*.³¹² Amikor új pap foglalta el a karatnai lelkészi állást, mindezeket a javakat felleltározták és átadták neki a leltár egyik példányát. Az 1850. november 3-án tartott egyháztanács-gyűlés például elrendelte, hogy a Bodó József megyebíróból, Könczei Elek jegyzőből és Bodó Gergely egyháztanácsosból álló, frissen választott leltározóbizottság 1851. január 15-én kezdje el munkáját és azzal elkészülvén, a leltár egy példányát adja át Szakács János lelkésznek.³¹³ Az új pap nem volt meglegedve az 1850. március elsején készült, alább bemutatandó leltárral.

A karatnai templomban vagy az egyházközség ládájában lévő, fémből, fából, kerámiából és textíliából készült felkelhető javak többségén bizonyára fel volt tűntetve adományozójuk neve, mert azok eredetét a leltárak csak esetenként rögzítették. A felkelhető javak legrégebbi, teljesnek mondható leltárát az 1756-os vizitáció alkalmával rögzítették:³¹⁴

*Bona Ecclesiae.*³¹⁵

Vagjon egy virágos, aranyas ezüst Kehelly

Vadnak két virágos onn Tángjérok

Vagjon egy fedeles bokálljal edgyütt más ugyan fedeles virágos bokállj:

Vagjon egy négy szegletű onn Craedentia:

+ *Vagjon egy kötéses közepű Kotzkás Abrosz*³¹⁶ *egy veres selyem keszkenyővel együtt: !!!*

Más Kötéses kerületű Len Abrosz,

Vagjon egy veres selyemmel, Szkofoimmal négy szegletre varrot és arany galand körületű Tiszteséges keszkenyő,

Vagjon egy veres fejtővel mind a két véginél tiz virágol ra varrott kendő ³¹⁷

Más mind két végén mind pedig közepin hat virágokkal veres fejtővel varrott kendő ³¹⁸ *Vagjon*

Vagjon egy három Singni Kék posztó a Praedicalo szeken.

*Vagjon egy Tiszteséges Gyolts Abrosz melljben vadnak 15 Recze Táblák egész Kerületű Tshipkés, kerületű Sellyem zöld Tafota.*³¹⁹

*Vagjon egj Praedikáló székre való Kék bibor Sellyem Tafota arany Tsipkés kerületű a közepin a Collatornak Inscriptiojokkal.*³²⁰

Egj Tiszteseges sellyemmel elegyes Kotzkás kötésekel es 12 patyolat Tablákból álló Tiszteseges Abrosz.

*Vagjon egj két Sellyem kötéses közepin kender abrosz.*³²¹

*Egj festékes az Praedikallo szeken.*³²²

*Vagjon egj két rend kötéses öt kotzkás abrosz.*³²³

*# Egj kötéses közepű Szöt abrosz.*³²⁴

*Egj vekonj kötéses közepű # kotzkás abrosz.*³²⁵

*Egy másfél singes Láda ad Conservationem bonorum Eccl[esi]ae.*³²⁶

Az 1775. április 3-án tartott vizitáció jegyzőkönyve az 1767-ben még meglévő tárgyakat, az eklézsia egy nyolcadrét alakú könyvét és a következő új adományokat sorolja fel.³²⁷

1. *Egj 6 Szegű srófor on palatzk t[ek]i[n]t[e]t[es] Czerjék Tamás ur collatuma.*
2. *Egj kamuka himes kötéses kerületű abrosz t[ek]i[n]t[e]t[es] Bartok Jánosné Nagy Anna aszony collatuma.*
3. *Egj fekete Selymes 8 virágos és aprókotzkás virágos végű gjolts kendő t[ek]i[n]t[e]t[es] Czerjék Antalné Kováts Ilona aszony collatuma*
4. *Egj Graduál néhai Kováts Istvánné Söllyom Sára collatuma.*

Az 1797-es vizitáció jegyzőkönyve szerint *Az Úr asztalára tartozó szent edények és ékességek se nem fogytak se nem szaporodtak, hanem az 1790th esztendőbeli protocolatio szerint találtattanak.*³²⁸ Az 1797-es vizitáció vélhetően ugyanazon szent edényeket és ékességeket találta az eklézsia tulajdonában, amelyeket az 1789-es leltárjellegű átadási jegyzőkönyv is feltüntet, azok pedig a fentiekben felsoroltakkal szinte pontról pontra azonosak. Úgy tűnik, hogy az 1756-ban készült lajstrom helyett nem készítettek minden vizitációra újat, hanem azt – más eklézsiák korabeli gyakorlatához hasonlóan, többször javítva – folyamatosan használták legalább 1789-ig. Az eklézsia tagjai az idők folyamán klenódiumokat, énekeskönyveket, az asszonyok értékes kelméből sajátkezűleg készített abroszokat, terítőket és más textiliákat ajándékoztak a templomnak: (1762–1766 között) *Czerjék Tamás Uram Kun István Megyebírósgáb[an] egy ejteles onn palaczkot a Karatnai Eccl[esi]a Szamara;*³²⁹ *Anno 1767. Conferalt az Karatnai Eccl[esi]a Szamara egj fekete sellyemmel varot Negj sarkán Kotzkával meg varot Len Gjolts Abroszt T[ek]i[n]t[e]t[es] Kun Kalára Aszszonj[om];*³³⁰ *1774 előtt. Nehai Kovats Istvanné Söllyom Sara Aszszony adott a pulpitusra egy graduált;*³³¹ *A Karatnai Reformata Eccl[esi]anak Conferalt T[ek]i[n]t[e]t[es] Czerjék Antalné T[ek]i[n]t[e]t[es] Kovats Ilona Aszszony egy Selemel varott kendőt in Anno 1774;*³³² *Illjes Jánosné Kasza Johanna Aszszonj Bodo Simon Ur[am] Megjebiroságáb[an] Conferált egj Fekete virágos veres Selljem ruhat a*

*Karatnai Ecc[lesi]a Szamara in Anno 1777; Anno 1783^{ban} adot Paxi Samuel feleségevel Bodo Lidiával egy fejr Virágos vel. Czilagos Patyolat Keszkenyöt.*³³³

Megjegyezzük, hogy a lenből készült textíliák minden valószínűség szerint helybeli, házilag készített termékek voltak: a feltorjai, karatnai, al- és felvoláli asszonyok által a 18–19. században szőtt jó minőségű lenvászon az erdélyi, sőt a moldvai vásárokon is kelendő portékának számított.³³⁴ A textíliák ajándékozói között feltorjai személyeket is találunk.

Kun István leköszönő megyebíró 1789-ben a következő javakat és iratokat adta át az új megyebírónak, Kun Pálnak.³³⁵

*Anno 1789 Die 3 Febru[arii] Adtam által a Domesticu[m] Consistor[ium] előtt.
Ugy Megje Biro Kun Pál Ur[amna]k.*

1[pri]mo	Harminczbarom darabbol álló külömb különfele Ecc[lesi]a leveleit. ³³⁶
2[secun]do	Egy viragos ezüst aranyas Kehelyt.
3[ter]tio	Két virágos on Tüngyért.
4[quar]to	Két fedeles viragos Bokályt.
5	Négy Szegeletű on Credentiat.
6	Egy veres Selyem Keszkenyöt.
7	Egy hímes kötéses Len Abroszt Bartok Janosné Collatuma.
8	Egy veres Sellyemmel Szkofiummal Arany Galandal van körülétén.
9	Vagyon egy veres fejtővel tíz Virágokkal varrot kendő.
10	A Praedicalo Szeken levő poszto 3 Singni. Egy Tisz. ³³⁷
11	Egy Tiszteseg[es] Gyolts Abrosz 15 Recze Táblákkal körül Tsipkés.
12	Sellyem zöld Tafota Keszkenyő Arany Csipkével körül véve.
13	Egy Kék Sellyem Tafota Donat Ferencz ³³⁸ Collatuma.
14	Egy Tiszteseges Selyemmel elegyes kotzkás kötésekkal és 12 Tablak Patyolatbol allo Tisz[te] seges Abrosz.
15	Egy két rend ött Kotzkás Abrosz a közepin két rend Kötés.
16	Egy fejr virágos Patyolat Keszkenyő.
17	Egy fekete Selymes 8 virágokkal varrot kendő.
18	Egy abrosz fekete Sellyemmel 45 Kotzkára varrot virágokkal az közepin egy rend kötés. Kun Klara Asszony oblatura.
19	Egy on Palatz(!) hat Szegeletű.
20	Egy Csesze on Persely helyet valo. Kun Palne oblatura.
21	Nyolcz Sing Gala[m]b szin Fabrica Poszto. ³³⁹ Nehai Illyés Tamás oblatura.
22	Egy Steczin ³⁴⁰ Sarga Pétzeneget. ³⁴¹
23	Eg[y] Más fél singes Ládát ad Conservandum Bonor[um] Ecc[lesi]ae.
24	A Pulpitusra egy Nagy Gradual Kováts István oblatura.

Ezek az én Szám adásomban voltak. Kun István.

A toronyépítés és a templom (részleges) újjáépítése időszakában az adományozási kedv az átlagosnál is nagyobb volt, így a templomot díszítő textiliák és a klenódiu-mok száma tovább gyarapodott: 1826^{ban} *Zagoni Janko Elek ur[am] élete párja Tekintetes Bartok Rozalia asszony ajándékozott egy Zöld Sellyem Levantin [...] virágos? rojtos keszkenőt.*³⁴² *K[ézdi] Vásárhelyi Szóts Balindné Kis Rebeka asszony ajándékozott az Ecclesianoknak egy Fedeles on Kanát az Ur asztalára az 1846^{ik} Évbe Karatnán az Ecclesia házánál. 1847 hét 26^{ik} Februarii Köntzei Elek m[anu] p[ropria].*³⁴³ *Also Voláli Illyés Josef Ur[am] nőjével Bodo Ágnes asszonyal ajándékoztak egy Katedrára való Ször Szőnyeget az 1856^{ik} Evben – mely 45. r[énes] f[forin]tba került, önként jötekonny adakozások a' fen irtaknak Szolgályn másokra nézve is követendő példaul – s köszönetet nyilvánít a n[eme] s megye a' bálás adakozásért az illetőknek – Szakács János m[anu] p[ropria] ref[ormátus] pap, bizonyítván Bodo Gergely jegyző, Köntzei Elek.*³⁴⁴ 1856. Karatnai hajadon n[eme] s Kun Honorata a' tulso oldalon ajándékozott Szőnyeg szegélyezésére ajándékozott egy ön szorgalma által készített fejer Csipkét – Szakács János m[anu] p[ropria] ref[ormátus] pap, Köntzei Elek, Bodo Gergely m[anu] p[ropria], Bodo Ádám.³⁴⁵ 1857. november 12. *Al Torjai Gazda Josef a[tyánkfi]ja által a' megyének ajándékozott tárgyak U[gy] M[int] egy Szent Biblia – és Kálvinus Jánosnak magyar nyelvre fordított munkája igtatassanak Jegyző könyvbe – az ajándékozo által ki kötött azon feltétellel, hogy mind a' Szent Bibliát, mind a' Kálvinus János munkáját használják a' Lelkész Urak – de történhető változások, vagy halálok alkalmával, mint megye javadalmi maradjanak a' megye kezelése alatt, és azokról a' megye bírák számolni kötelesek lesznek.*³⁴⁶

Az 1850 előtt adományozott tárgyak fel is bukkannak az 1850. március 1-én készült, már említett C. 22. jelzetű leltáríven.³⁴⁷

Inventarium. Az Ur Asztalához Valo Portékák fel írása és Az Ekklesia pénze Contrac-tussainak Laistroma.

Az Eklesia ládájában tartando Ur Asztala körül lévő portékáknek laistroma illy ren-del következik.

- 1°. Egy Ezüst Pohár arany füstel iratott a papnál áll.
- 2°. Két Szegedi onfedél bé borított kantso a zöldnek a füle letörött.
- 3°. Egy On Credentia.
- 4°. (Egy) virágos on tángyér Kettő.
- 5°. Egy On Tésze persely helyett valo.
- 6°. Egy Kék tafota arany tsipkével körül vett Praedicalo Szék terített.
- 7°. Egy Zöld tafota arany tsipkével Ur Asztalára valo keszkenő.
- 8°. Egy kék rojtos Ur Asztalára valo Selyem keszkenő.
- 9°. Egy veres virágos Kamuka Selyem keszkenő eladatott.
- 10°. Egy Görög gyots keszkenő arany paszomántal körülvéve.

- 11°. Egy fejer patyolat kaszkenő virágos.
- 12°. Egy görög gyots kötées abrosz.
- 13°. Egy Patyolat abrosz veres retzével + nints
- 14°. Egy himes abrosz tsipkével körül.
- 15°. Egy len gyotsbol valo abrosz fekete Selyem ki kötve eladatott.
- 16°. Egy kender abrosz kotzkával ki van varva.
- 17°. Egy Praedicalo Székre valo gyots Kendő Fekete Selyemmel meg van varva.
- 18°. Egy Kender kendő a' két vége veres fejtővel ki van varva.
- 19°. Egy Énekes könyv nints.
- 20°. A Szám ado könyv.
- 21°. Egy Nagy Nádbol kötött szatyor de A[nn]o 1813 vevődött melyben az Asztali készületeket rakja az egyházfi elszakadott.
- 22°. Egy on fedeles Keresztelő Kanna a papnál áll.
Egy Zöld levantín selyem fejer virágos keszkenő jó rojtos.
Egy Urvacsora [. .]
Egy atzélbol készített pecsét nyomó réz borítékkal papnál áll.
- 26°. Az Ekklesia Penzeből Interesse ki adott Contractualis leveleknek Regestuma.
Sub N° 1°. Kun Gyárfás Uram két forintrol szollo (contractus) reversalis.
(Sub N° 2°. Karatnan lako Vajna Ferentz Uram 9 m[agyar] forintokrol szollo maga reversalisa.)
Sub N° (3°). 2°. Karatnai Kis Miklos Uram két reversalisa 24 m[agyar] forintok.
Sub N° 5°. Hamar István reversalisa 12 m[agyar] forintokrol 's még ezen kívül 11 m[agyar] forint adosságáról nints contractus.
(Sub N° 6°. Bodo Ábel Uram reversalisa 21 m[agyar] forintokrol.)
Sub N° 6°. Kun István Uram reversalisa 3^{em} m[agyar] forintokrol 's még ezen kívül adoss 6 m[agyar] for[inttal] melyről nints Contr[actus].
Sub N° 7°. Nehai Kun Gyárfás Uram reversalisa 20 m[agyar] forintokrol 's még ezen kívül tartozik 10 m[agyar] for[intokk]ral(!) melyről nints Contr[aktus].
Sub N° 8°. Senior Bodo Sandor Uram reversalisa husz m[agyar] forintokrol 's még ezen kívül tartozik 18 m[agyar] for[int] és 86 d[enár]ral melyről nints Contractus.
Sub N° 9°. Junior Bodo Sándor Uram reversalisa 27 m[agyar] forintr[ol] 's még ezen kívül adoss 4 m[agyar] forinttal melyről nints Contractus.
(Sub N° 11°. Pető Györgyné Bodo Susánna aszony reversalisa 8 m[agyar] for[intokrol].)
Sub N° 10°. Bodo Ferentz Uram reversalisa 12 m[agyar] for[intokrol].
Sub N° 11°. Remenyik Gaborné contract[usa] 18 m[agyar] for[intokrol] szollo.
Sub N° 12°. Milinte Janos contract[usa] 24 m[agyar] for[in]tokrol szollo.
Sub N° 13°. Bodo Mária Kun Istvánné contract[usa] 20 m[agyar] for[intokrol] szollo.
Sub N° 14°. Bodo Gabor Laszlo fia 18 m[agyar] forint[ok]r[ól] szollo contractus.

Sub N° 15°. Bodo Pál 120 m[agyar] for[intokról] szollo contract[usa].

Sub N° 16°. Bodo Abel 12 m[agyar] forintokrol szollo contract[usa].

Sub N° 17°. Bodo Ádám contract[usa] 22 m[agyar] forintokrol szollo.

Sub N° 18°. Intze Mátyás contract[usa] 7 m[agyar] f[orintokról] és 20 den[árról] szollo.

Az Ecclesia Clenodiumai át adattak Megye Bíró Bodo Josef atyánk fának a szám adása alá 1850te martius 1te napján a levelekkel edgyütt. Köntzei Elek m[anu] p[ro]pria h[elyettes?] jegyző.

Az Ecclesia Clenodiumai át adattak Megye Bíró Köntzei Elek atyánk fának szám adása alá 1853^{ik} esztendő febr[uár] 20^{ik} napján. Bodo Elek h[elyettes] jegyző.³⁴⁸

Az egyházközség felkelhető és ingatlan javainak, klenódiumainak, iratainak és alapítványainak a püspökség által 1857-ben,³⁴⁹ majd 1863. január 30-án elrendelt összeírását Karatnán 1864-ben vitték véghez, a felkelhető javakat táblázatba glalták:³⁵⁰

Az Egyház felkelhető javainak megnevezése		darab
1	Egy fatyol abrosz fejér és sárga virágos	1
2	Ugyan egy abrosz kereken fejér csipkével kivarva	1
3	Egy más fekete varásos -----	1
4	Egy más fejér, fejér Kötéssel koczkázot	1
abrosz összesen vagyon		4
5	Egy kendő melynek a négy szegén selyemből kivarot virág vagyon -	1
6	Egy fejér kendő végei veres fejtővel kivarva	1
7	Egy más fejér fekete és fejér virágal kivarva	1
Kendő összesen vagyon		3
8	Egy Zöld selyem asztal terített czánklival kereken kivarva	1
9	Ugyan egy selyem kék terített	1
10	Egy más Zöld virágos terített -----	1
selyem asztal terített összes[en]		3
11	Egy kék selyem Katétra terített.	1
12	Ugyan egy veres virágos szöv[et] Katétra takaro	1
összesen Katétra takaro		2

Az Egy Ház felkelhető és fekvő javainak feljegyzése.

13	Vagyon egy Ur asztalára valo ezüst pohár meg aranyazva -	1
14	Egy On tanyér -----	1
15	Egy On tal	1
16	Egy On tsesze	1
17	Két On kanna egy Keresztelő On kana	3 ³⁵¹

Összehasonlításképpen 1864. február 16-án a következőket írták:³⁵²

I. Felkelhetők.

Urasztalához valók, 's a Templomhoz tartozó felkelhetők.	
1.	Ezüst pohár ezüst füsttel üketve(?) -
2.	Két Szegedi, Onfedéllel bé borított kancsok -
3.	Egy on Credentia. T[udni] i[illik] egy négyszögletes on tálcá vele egy füles kerek on csésze -
4.	Virágos On tángyér
5.	Egy kék tafota arany csipkével körülvevett szoszékre való terítő -
6.	Egy Zöld tafota arany csipkével kerített urasztalára való keszkenő -
7.	Egy kék rojtos urasztalára való selyem keszkenő -
8.	Egy görög gyolcs keszkenő arany paszomanttal körülvevő -
9.	Egy virágos fejtér patyolat keszkenő -
10.	Egy görög gyolcs kötéses abrosz -
11.	Egy hímes abrosz csipke szegélye -l
12.	Egy lengyelcsbol való fekete selyemmel kivarva abrosz -
13.	Egy praedicalo székre való gyolcs kendő fekete selyemmel varva -
14.	Egy kender kendő két végén veres fejtővel kivarva -
15.	Egy patyolat abrosz veres fejtér és sárga selyemmel kotzkázva és -
16.	Egy zöld Levántin rojtos selyem fehér virágos keszkenő -
17.	Egy urvacsorához való asztal a' Templomnál van
18.	Egy acélba foglalt pecsétnyomo rez borítottékkal
19.	Egy szoszékre való 'senilia keszkenő Illyés Josef's nője adományoztatva mely állandoan a' szoszéken tartatik -
20.	3 fedeles kannák 2 az urasztalához, egy a keresztelésre -

Az egyházközség fekvő és ingó javai az 1867-ben és 1869-ben megejtett leltározás alkalmával ugyanazok voltak, mint 1864-ben.³⁵³

Könczei Dávid és felesége, született Könczei Juliánna 1873. május 4-e előtt egy szép bársony katéttra takarót és az urasztalára egy szép keszkenőt ajándékoztak, amelyet a Máté Barabásból, id. és ifj. Bodó Ferencből álló köszönő bizottmány köszönt meg: az ajándékozás ténye jegyzőkönyvbe vétetett.³⁵⁴ Az 1877. március 10-én készült leltáríven más sorrendben ugyanazon tételeket találjuk, mint az 1864-esen, de a 17. és 18. tétel, valamint a füles kerek ön csésze kimaradt, viszont részletesebb leírásban szerepel az előbb említett adomány: egy kékes vereses kék rojtos szőr keszkenő és egy szoszékre való fekete bársony arany zsínoros rojtos belől bélelt nagy keszkenő. Az új megyebíró csak a textíliákat vette át elődjétől, akit felmentettek a további számadás alól.³⁵⁵

Az esperesi vizitáció 1890. június 18-án pontos új vagyonleltár elkészítésére kötelezte az egyháztanácsot, amely azt valószínűleg el is készítette: 1895. február tizedikétől kezdve az egyháztanács által helybenhagyott megyebírói számadásokat a vagyonleltár két példányától kísérve küldték meg az esperesi hivatal számvevőjének.³⁵⁶ Az 1900. február 4-én bemutatott vagyonleltár szerint az egyház-község fekvőségeinek az értéke 1036 forint, a canonica portióé 712 forint, a tőke összege 2764,41 forint, az egyéb javaké 414 forint volt.³⁵⁷ (Az összegeket nem hasonlítottuk össze más korabeli adatokkal és nem tudjuk, mit értettek egyéb javakon.)

Az eklézsia tagjai és mások a későbbiekben is gyarapították adományaikkal a templom díszait. A karatnai templom szószékére 1890. december 21-én néhai Bartók Zsuzsa emlékére nővére, Bartók Juliánna egy 10 forint érő díszes kötött takarót ajándékozott,³⁵⁸ Özvegy Kun Istvánné pedig 1908-ban egy újabb 180 koronát érő díszes szószéktakarót,³⁵⁹ Barthos Bözsi a papi padra ajándékozott egy takarót 1931. április 12-én.³⁶⁰ A mostani szószékterítő felirata: *A Karatnai Ref[ormátus] Hívek adománya 1969. Április] 6. Erősek Legyetek a Hitben, Péter 1. 5. 9.*

Nem tudni, hogy a régi leltárakban felsorolt iratokat, a textíliából készült, ma már nagyjából valószínűleg fel nem lelhető templomi ékességeket, énekeskönyveket, a templom klenódiumait, a megye készpénzét stb. őrző, 1756-ban említett láda azonos-e az 1789. február 3-án, az 1826. február 25-én, 1850. február 27-én és március 1-én, az 1853. február 20-án, az 1854. február 4-én és 22-én, az 1856. február 22-én és az 1898. november 12-én említettel:³⁶¹ az utóbbi(ak) további sorsát egyelőre nem ismerjük. A megye ládáját a megyebíró őrizte: 1882-ben annak már két kulcsosnak kellett lennie.³⁶² Nem tudni, készített-e, mint más egyházközségek, 1889-ben levéltár-szekrényt a karatnai egyházközség Séra Imre kézdivásárhelyi asztalossal.³⁶³

A református templomok egyik legfontosabb szertartási kelléke és egyúttal berendezési tárgya az Űrasztala. A karatnai, felirat nélküli Űrasztala a szentélyben áll. Stílusjegyei alapján megállapítható, hogy azonos azzal az 1827-ben, feltehetően helybeli vagy kézdivásárhelyi mesterember által készített Űrasztalával, amely a következő feljegyzés tanúsága szerint adományként került a templomba: *1827^{ik} esztendőben Áprilisnek 13^{ik} Napján ajándékozott Tekintetes Martonfalván Lako Pávai Vajna Ferentz Ur[am] Kedves Feleségevel Karatnai T[ek]i[n]t[et]es Bartók Anna Aszszonyal együtt a' Karatnai N[eme]js Ref[ormata] Ekllesiának egy Asztalt, az Uri Sz[en]t Vatsorának ki Szolgálatasara, Isten Ditsóssege építésére, és terjesztésére.*³⁶⁴ Bodó Albert egyházmegyei képviselő 1911-ben egy 64 koronát érő Űrasztali kenyérosztó tálat adományozott a templomnak.³⁶⁵ Űrasztali terítőt Tóth Janka adományozott 1931. április 12-én a templomnak.³⁶⁶ Az asztallap te-

tején látható virágdíszén kívül az egész asztalt letisztította és az eredeti színek megtartásával 2003-ban újrafestette Vas Krisztina orvostanhallgató, Vas József magyar szakos tanár, presbiter leánya. Az Úrasztalán egy nem régi, de igen szép és értékes korondi váza áll.

A régi leltárak – közvetve – gyakran utalnak a templomi prédikáló székre, a katedrára, mai szóhasználatnál a szószékre. Az ilyen, többnyire fából készült alkalmatosságok általában a templomhajó északi hosszfala mellett, a szentély felől álltak, illetve állnak. Ott állhatott a karatnai templomban 1744 előtt tartott istentiszteletek egyik tanúja, az egyelőre ismeretlen sorsú régi karatnai szószék is, amely először 1756-ban említettik: *A templomb[an]... a mostani dísztelen Cathedra demolialtatvan uj és takarékosabb építették.*³⁶⁷ Az újabb, bizonyára elkészült szószék sorsa is ismeretlen.

A szószék fölé általában díszes szószékkoronát szereltek fel. Ilyen szószékkoronának a karatnai református templom régi szószéke fölött is lennie kellett, bár a leltárkészítők ezt a szószék szerves részének tekintették és 1868. január 5-e előtt még közvetve sem utaltak rá, akkor azonban a megyegyűlés köszönettel vette, hogy *Könczei Dávid és nője, Könczei Juliánna a szószék mennyezetire* – tehát a szószékkoronára – *önerőből készíttetnek egy díszítményt.*³⁶⁸ A karatnai templom 2003-ban, Vas Krisztina által felújított szószékkoronájának felirata: *BARTOK KÁROLY AJÁNDÉKA – 1905 – MÁJ. HÓ 10.* Hivatalos egyházi kiadványban az olvasható, hogy Özvegy Bartók Károlyné 1908-ban – férje emlékére – új szószékkoronát készíttetett, 50 korona értékben.³⁶⁹ A szószékkoronát még maga Bartók Károly rendelhette meg 1905-ben, de az csak a megrendelő elhalálozása után készült el, az özvegy pedig nem kívánt változtatni a férje által megfogalmazott feliratszövegen.³⁷⁰ Ez a szószékkorona a ma is létező szószékre készült.

A templombeli állószekekről mostani ismereteink szerint először 1756-ban esik szó: *A Templomb[an] kívántatik... új székek építessenek jo moddal.*³⁷¹ 1759-ben esik szó, a következőképpen: *Továbbá a Templombeli Székek meg építtettek lévén injungaltatik serio et sub poena Constitu[t]ionis Supremae Cutatela[!] hogy minden rendbeliek tartsák ahoz magokat a végre hogj az Aszszonj állo Class[is]ok közül deputaltatn[a]k az Idősb Tit[ulalt] Tit[ulalt] Apák mint Anyák[na]k a következők közül mindegyik[ne]k a maguk sorsaik szerint hogy azokb[an] üllyenek minden botrankoztatás nélkül nem valogatván a külső v[agy] belső ülés helyekb[en].*³⁷²

Az idézet szerint az ülésrendet a karatnai templomban is kezdettől fogva szabályozták, ezt a szabályozást pedig 1767-ben újabb előírással egészítették ki: *Commisio Ugj adatik fel a Visitatoria, hogy a Karatnai Tit[ulalt] T[ek]i[n]t[etes] Megje bíró az Eccl[esi]ával együt tett volt valami Szekbéli rendelést az ide rend Szerint az Isteni Tiszteletre jaro Tit[ulalt] T[ek]i[n]t[etes] Külső Személyek[ne]k Szá-*

mokra, hogj azokban amikor érkezének, ülhetnenek Szabadoson, amely aránt úgy adgja a dolog elő magát, hogy Comisioja volt a felljeb való Visitationak, amellyen fundalhatta az Ecc[lesi]a azon rendléset. Jovais hagja a Visitatio és igen illőnek tartja hogj a Templombéli azon végre rendeltet utolsó Classis tartassék meg azok[na]k Számokra, akik a szomszéd helyekről ide szoktanak járni Isteni Tiszteletre, ugj mint kik nagj Beneficiumokkal voltak az Ecc[lesi]ana]k alkalmatosságok Szerint, vannak és lesznek ezutánis, ha el nem idegenitetnek, hogy azért azon rendelés megtartassék, Serio Committaltatik a T[ek]i[n]t[et]es Megye Bironak és Consistoriumnak Sub Poena Minoris Contumeliae flor 3. ab inobedientibus exigendae.³⁷³

A templom mostani, 2003-ban újrafestett, hímzett terítőkkal letakart padjai hasonlítanak az al- és a feltorjaiakhoz. Készítőjük és készítésük időpontja egyelőre ismeretlen, felújításuk és újrafestésük Varga Ernő alsócsernátoni asztalos-mester műve.

A 20. század előtt a templomokat általában nem fűtötték, így a karatnait sem. A karatnai templom hajójának déli hosszfala mellett ma egy, a 20. század elején készült vaskályha áll, amely minden valószínűség szerint 1930-ban került a helyére, amikor a templomot fűthetővé tették.³⁷⁴ A kályhacsövet kemény híján az ablakon vezették ki: a mennyezetben lévő füstlyukat tűzvédelmi okokból nem használják. A tűzifáról gondoskodó hívek nevét időnként feljegyezték az egyház-község Aranykönyvébe, amely 1937-ben már szinte betelt.³⁷⁵

A templomban temetkezési felszerelést is tartottak: – 1866. április 3. *a' halott hordo négy darab karikák, a' használatból ki jöttek, mint nélkülözhető eszközök árverésen adassanak el... a négy darab karikák... 62 o[sztrák] é[rtékű] krajcár készpénz összegért el adatott a legtöbbet ígérő Bodo Josefnek.*³⁷⁶ A templomi felszerelések és berendezések közé tartozik az a ravatal is, amelyet Bartók Mária készíttetett a templom számára 1912-ben, 40 korona értékben.³⁷⁷ Ez az alkalmatosság ma is használatban van.

A templomba 2003-ban bevezették a villanyáramot. Jancsó Tibor felsőcsernátoni faragó mester a székely famunkák mintájára két lakkozott, natúrszínű csillárt készített az égők számára, amelyek a templomot megvilágítják.

A karatnai templom orgonája

A karatnai templom egyik legbecsesebb berendezési tárgyát, első orgonáját 1839-ben már javítani kellett: az *orgona igazító hozása és vitele* 3 forint 82 dénárba került.³⁷⁸ Más forrás szerint az egyházközség 1850 és 1886 között *kis orgonával ellátta, mind a' maga erején* a karatnai templomot.³⁷⁹ Valószínű, hogy a templom 1850-es évekbeli részleges újjáépítése idején ismét felújított orgonát építtettek rá 1854-ben a karzat mellvédjének a közepére. Megállapítható tehát, hogy a templomnak legkésőbb az 1830-as években már volt orgonája és valószínűsíthető, hogy azt nem sokkal a toronyépítés után vásárolták, valamint az is, hogy a templom megnyújtására és a karzat építésére a toronyépítéssel egyidejűleg került sor. Az 1866. május 22-én tartott egyháztanács-gyűlésen ugyanis megállapították: *A Templomban lévő orgona használhatatlan, 's míg orgona mester által ki nem javíttatik, nem alkalmas orgonás Isteni Tisztelet telyesítésére.* Ugyanakkor a részleges Szent Zsinathoz fordultak, kérve, hogy a *polgári politikai hatóság által kéressék fel volt cantor Deák Antal*, javíttassa meg saját költségén az orgonát mely 1854^{be} mereibe ki javítva és jó állapotba adatott számadása alá.³⁸⁰

Az orgona kijavításának kérdésével az egyháztanács már 1865 végén, 1866 elején foglalkozott: a karatnai consistorok 1866. január 6-án vették számba az orgona kijavítására Bartók Károly és Könczei András által két nappal korábban rendezett táncvigalom 13 osztrák értékű forint tiszta bevételét, amelyet Bodó Ferencz évi 6%-os kamatra azonnal ki is vett. Ugyanakkor írtak köszönő iratot és jegyzőkönyvi bejegyzést arról az 1–1 osztrák értékű forintról, amit *Báró Apor Mihály* és *Benkő Dénes* adományozott az orgona javítására.³⁸¹ A megyegyűlés 1866. december 31-én számba vette a Bodó Károly és Kun István által két nappal korábban szervezett táncvigalom 40 osztrák értékű forint – szintén az orgona javítására szánt – tiszta bevételét.³⁸² Ugyancsak az orgona javítására szánta az 1867. április 20-án tartott megyegyűlés azt a 20 osztrák értékű forintot és 22 karjcart, amely egy újabb táncvigalom tiszta bevétele volt: ebbe az összegbe beleszámították Karatnai Könczei Dávid e célra ajándékozott 2, Könczei Elek, Altorjai Benkő Dénes és Martonfalvi Vajna Ferencz 1–1 új forintját.³⁸³ A fenti összegeket, beleértve a Bodó Ferencz által kamatostúl visszafizetett 13 forintot (ezt 14 forintnak könyvelték el) az 1867. szeptember 29-én tartott megyegyűlésen a Bodó András által fizetett 4 osztrák értékű forinttal kiegészítették 80 forintra és hozzáadták a Bodó András által 1867.

augusztus 24-én rendezett bál 10 osztrák értékű forint 92 krajcár tiszta jövedelmét, továbbá a Könczei Elek és Kun István által ajándékozott 1–1 osztrák értékű forintot is, a teljes összeget pedig 2 forint 92 krajcár híján *orgona művész Kolonits István* kezébe adták *az alkuba vett orgona árába*.³⁸⁴ A 1868. január 5-én az orgona már meg volt javítva: az akkor tartott megyegyűlés az 1867. december 29-én tartott táncvigalom 24 osztrák értékű forint tiszta bevételét a Bodó Gergely által fizetett 80 krajcárral együtt az orgona javítására fordította. Kolonics Istvánnak azonban 1868 februárjának elsején még át kellett volna adni 40 forintot és ekkora összeg nem lévén a pénztárban, az egészségképekre 80, a félkepekésre 40 krajcárt róttak ki, amelyből 12 forint 80 krajcár folyt be. Ehhez adták hozzá a megyebírónál maradt 2 forint 92 krajcárt, a 24 forint báli bevételt, a Bodó Sándor és Pilbárt János által befizetett 1–1 forintot, majd 1868. február 1-én utasították a megyebíró, hogy február másodikán adjon át Kolonics Istvánnak 40 forintot, a maradékot pedig őrizze meg.³⁸⁵

A felújított orgona tehát 1854-ben helyeztetett el a templomban, 1867 végén pedig igen nagy összegért javíttatott meg: – *Meg jelenvén Vizgálatunk a' Karatnai n[eme]s és Sz[ent] Egyházba folyo 1868 – Martius 7ⁿ... Jegyzés: a' mult évbe volt az alaptőke 221 for[int] 46 kr[ajcár], a melyből 13 for[int], mint Orgona Számára fel ajánlott öszveg ki huzatván, 's az orgona művésznek fizetésébe, mint mint állíttatik, át adatván, marad az előbire 208 for[int] 46 kr[ajcár] alap Tőke – 2[másodsor]or a' Szám adás rendin nem lévén látható az ujbol állított nagy részbe kifizetett árara, – azis meghagyatik, hogy a' jövő évi Számadáskor a' Vizgálat eleibe bé mutattassék –.*³⁸⁶

Az orgona javítására 1866 vége óta gyűjtött összegekből két év alatt sikerült kifizetni az orgonaépítő mester munkadíját: a karatnai egyházközség 1868. november 30-án még 50 osztrák értékű forinttal tartozott Kolonits Istvánnak, ezért az 1868. december 5-én tartott egyháztanács utasították a megyebíró, vegyen fel minden egészségpéstől 2, minden félkepestől 1 forintot, a marhas oszporásoktól 20, a marhátlanoktól 10 krajcárt és 8 napon belül adja át az orgonaművésznek, mert ha az perrel veszi meg az összeget, a perköltség a megyebíróra háramlík.³⁸⁷ A megyebíró az 1869. február 16-án tartott egyháztanácson számolt el az orgonajavításra felszedett és kiadott összegekről. A nála maradt 1 forint 52 krajcár mellé e célra ajándékba kapott ifjabb Bodó Ferencztől 1 forintot, Pilbárt Jánostól báli jövedelmet 1 forint 20 krajcárt, Debreczi Károlytól 80 krajcárt, a rovataltól pedig 36 forint 90 krajcárt, ami összesen 41 forint 42 krajcárt teszen. Ebből 34 forint 25 krajcárt a megye jövedelméből származó 15 forint 75 krajcárral kiegészítve kifizetett Kolonitsnak 50 forintot, maradt 7 forint 17 krajcár elszámolnivalója. Az első rovataltól még nem fizettek ki 1 forint 60 krajcárt, a másodikból 9 forint 20 krajcárt. Az adósok a következők voltak:³⁸⁸

Első rovatal	Első rovat			Második rovatal	Második rovat		
	Név	Ft.	Kr.		Név	Ft.	Kr.
1.	Deák Károly		20	1.	Illyés József ³⁸⁹	1	
2.	Remenyik Gábor		40	2.	Deák Antal	2	
3.	Nagy Istvánné		20	3.	Altörjai Bodó Zsigmond	1	
4.	Deák Antal		80	4.	Remenyik Gábor	1	
Összesen		1	60	5.	Gidófalvi Lajos ³⁹⁰	2	
				6.	Könczei Kelemen ³⁹¹	2	
				7.	Nagy István		10
				8.	Bartók Lajos		10
				Összesen		9	20

Az orgonajavítás költségei egyértelműen tükröződnek az egyházközség pénzkészleteinek a csökkenésében is. Az orgona, feltehetően eredetileg is az azt megjavító Kolonics István kézdivásárhelyi orgonaépítő műve, 1868-ban már ismét működőképes volt.³⁹² (Az altörjai római katolikus templom új orgonáját is Kolonits István építette 1879-ben³⁹³ és feltehetően ő javította meg 1872-ben a feltörjai református templomét is.) Karatnai Könczei Elek (1800–1881) kézzel írott naplója 20. lapján, az 1867-es esztendőnél feljegyezte: „A fentebbi jegyzeteim közé még beírom, hogy Karatna reformált Templomába a folyó évben vásároltunk egy szép orgonát 200. osztrák forintokkal orgona művész Kolonits Istvántól”.³⁹⁴ Az orgonajavításra fordított magas összeg és az orgonavásárlás költsége megegyezik, a javításon pedig valószínűleg az orgona régi sípjai beolvasztását és újraöntését, új orgonaszekrény és fűjtató elkészítését érthették, vagyis egy lényegében új orgona készítését, így az adatok közti ellentmondás csak látszólagos: maga a naplóíró pedig, aki 1866–1868-ban egyháztanácsos, 1866-ban a gondnoki számadást elkészítő bizottság tagja volt, orgonaművésznek nevezte Kolonics Istvánt, mint az egyházközség protocolluma.

A megjavított orgonát 1881-ben, egyelőre ismeretlen körülmények között, ismeretlen tettesek *elorozták* a templomból. Vajna Vincze, Bodó Albert és Máté Barabás 1882. január 17-én 40 forint 80 krajcár tiszta jövedelmet eredményező zártkörű táncvigalmat rendeztek egy új orgona beszerzése céljával.³⁹⁵

Az egyházközség gyűlésén 1912. február 4-én jelentették, hogy orgona további használatra, különösen a téli időben alig alkalmas.³⁹⁶

A helybeliek úgy tudják, hogy a II. világháború idején a karatnai templomot orosz katonák szállták meg, akik az orgona fasípjait eltűzelték, a fém sípokat pedig elvitték. A ma is létező orgona használhatatlan, de megfelelő összegért egy hozzáértő orgonaépítő valószínűleg meg tudná javítani.

A karatnai templom harangjai

A ritka kivételektől eltekintve a 16–17. században már minden erdélyi magyar templomnak és kápolnának volt egy, két vagy több harangja. A legrégebbi karatnai harangok is legkésőbb a 16–17. században, még a katolikus elődökben készülhettek és azokat használhatták 1660 után a reformátussá vált utódok is. Ha a katolikus elődök harangjait 1660 táján elszállították volna a feltorjai vagy az altorjai templomba, a karatnai egyházközség feltehetően hamarosan újakkal pótolta volna azokat. A harangöntés költségei az egyházközség tagjaira hárultak, de az összeg előteremtéséhez önkéntes adományokkal kívülállók is hozzájárulhattak és hozzá is járultak.

A karatnai református anyaegyházközség megalakulása idején – amint azt az 1745. június 29-e előtt kelt panaszlevél tanúsítja – a karatnai templomnak csak egy kis harangja volt, ezért nemsokára egy nagyobb harang öntését tervezte: 1762. augusztus 6. – *Kantai Rácz Andr[ás] Conferalt az Harangra D. 24. az Eccl[esi]á[na] k.*³⁹⁷ Akkortájt gyűjteni is kezdtek a harangra:

1762. X. 13. <i>Az Harang Áráb[an] pedig Conferaltak ezek enyit enyit in Numero.</i> ³⁹⁸			
		<i>Flor.</i>	<i>Dr.</i>
1.	<i>Könczei Gergelly Ur[am]</i>	1	2
2.	<i>Ada Ilona Aszszo[nyom]</i>		34
3.	<i>Ada Janosné Aszszo[nyom]</i>		34
4.	<i>Kis Pálné Aszszo[nyom]</i>		42
5.	<i>Incze István</i>		30
6.	<i>Dobra Josi</i>		22
7.	<i>Dobra -</i>		6
		2	70

Ugyanezen gyűjtés eredményét tartalmazza egy keltezetlen lajstrom is.³⁹⁹

Ki mit adott az Harangban.

Potsa Dávid Ur[am]	Flor	öt
Illyes Sigmond Ur[am]	D[énár]r	68
Illyes János Ur[am]	D[énár]r	48
Kun Sigmondné Aszsz[onyom]	D[énár]r	68
Dobra János	D[énár]r	34
Dobra	D[énár]r	6
Dobra István	D[énár]r	14
Bárdiné Aszszony	D[énár]r	14
Bodo Sára Aszsz[onyom]	D[énár]r	14
Kis Ilona Aszsz[onyom]	D[énár]r	14
Kis Gáspár Ur[am]	D[énár]r	14
Kis Pálné Aszsz[onyom]	D[énár]r	12
Ada János junior	D[énár]r	36
Ada Jánosné Aszsz[onyom]	D[énár]r	34
Áda Ilona Aszsz[onyom]	D[énár]r	34
Zóde Janosné	D[énár]r	6
Bálint Mihály	D[énár]r	34
Dobra Joseff	D[énár]r	22 ¹ / ₂
Köntzei Gergely Ur[am]	D[énár]r	102
Vajna Ferentzné Aszsz[onyom]	D[énár]r	48
[To]rsa Ilona	D[énár]r	34
[In]tze István	D[énár]r	30
[In]tze Joseff	D[énár]r	18
Bodo Bernád Ur[am]	D[énár]r	9
Kun Klára Aszsz[onyom]	D[énár]r	14
Kun Susa Aszsz[onyom]	D[énár]r	14
	12 forint 41 ¹ / ₂ dénár	
Vajna Ferentzné Aszsz[onyom] 2 lot materiát		
Kun László Ur[am] fél font materiát		
Erdő Andrasné Aszsz[onyom] egy quárt hiján két font materiát		
Bodo Ferentz Ur[am] 3[há]rom fertály materiát		

Ezeket adták jó szándékból.

Új harangot általában új templom vagy torony építése és régi templom újjáépítése vagy nagyjavítása során öntettek: 1762 után azonban inkább egy régi harangot öntethettek újjá, vagy a templom új státusához illőbb harangot öntettek. (Jellemző, hogy a feltorjai egyházközség kettészakadásának egyik állítólagos okozója, a feltorjai egyházközségből később sem kilépő Karatnai Könczei Gergely is adakozott a harangra.)

A karatnai református templom harangjáról egy későbbi feljegyzés is szól: *En alább nevetem meg írt meg gondolván a Karatnai n[eme]s Ecclesia szükségét nevezetesen az Ecclesia nagy harangjának megromlása tekintetéből ajándékozom és Léghalom azon 50 M[agyar] forintokat mellyeket aranyban és ezüstben adtam vala még 1797re K[ézdi] Vásárhelyi Nagy Sigmond eő Kegyelmeének Interesre mellyet eddig valo sok sürgetéseimre meg nem fizetet, az arrol szollo Contractussal és több Leveleimmel sub A. B. C. D. E. F. egész hatalmat adok a T[ek]i[n]t[etes] Ecclesianak hogy ezen igasságos és Törvényes Levelek mellet az Ecclesia a maga Szamara felvehesse vetethesse. Melly ajándékomat tulajdon kezem aláírása által megerősitem az 1833ik Esztendőben Janu[ár] 22^{ik} Napján a Parochialis háznál Karatnán Idősbb Kun Gábor m[anu] p[ropria].⁴⁰⁰*

A fenti feljegyzés egyértelműen bizonyítja, hogy a templomnak már korábban is két harangja volt és közvetett bizonyítéka annak, hogy a nagyobbik harang valamikor 1762 után valóban elkészült: az 1783-ban kelt, 1477. iktatószámú irat is *Harangjaink[na]k ütejeket* említi.⁴⁰¹ A szerződés és a további hat okirat érvényesítéséről egyelőre nem találtunk adatot: ha ez mégis megtörtént, a megromlott nagyobbik harangot vélhetően 1833 és 1835 között olvasztatták be és további haranganyag hozzáadásával annak anyagából öntettek a nemrég épült toronyba való, új, nagyobb harangot. Akkor készülhetett az alábbi lajstrom is: a rajta szereplő személyek közül mindannyian éltek az 1830-as években, de néhányuk 1849 előtt, egyikük pedig 1836-ban vagy 1837-ben elhunyt.⁴⁰² *A Karathnai Nemes és Szent Ecclesia nagyobb Harangja ujonnan lett öntése az ahoz tett potlékkal egyetembe' ment 215 R[énes]forintokra, e' szerent mégyen Repartitio (szerent) a Következendő számmal [. . .] a' Karathnai Ecclesia tagjaira illy rendel. ezen Summából tsupán 50 R[énes]forintok adattak meg a mivesnek.*

	Rfor	xar	
Illyes Sámuel	5	14	solvit
Illyes Moses	5	14	solvit
Gazda Joseff	5	14 xr	solvit
Bodo Gábor	5	14	solvit

	<i>Rfor</i>	<i>xar</i>	
<i>Bodo Páál</i>	-	-	<i>solvit</i>
<i>Kunn Gáborné Aszszony</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Remenyik Gáborné aszszony</i>	-	-	-
<i>Bodo Abel</i>	-	-	-
<i>Bodo Antal</i>	5	27	<i>solvit</i>
<i>Bodo Lázárné</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Bartokné Aszszony</i>	-	-	-
<i>Bodo Sigmond</i>	(5)	(14)	(<i>solvit</i>)
<i>Bodo János</i>	2	30	<i>solvit</i>
<i>Bodo Ferentz</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Bodo Laszlone aszszony</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Bodo Sámuel</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Bartok Istvánné aszszony</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Kunn Sigmond</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Kunn Gyárfás</i>	5	-	<i>solvit</i>
<i>Kunn Anna aszszony</i>	-	-	-
<i>Donáthné aszszony</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Bodo Lajos</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Köntzei Dávidné</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Kunn Eva aszszony</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Kunn Gábor</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Bodo Joseff</i>	5	14	<i>solvit</i>
<i>Vajna Ferentzné</i>	-	-	-
<i>Mihály László</i>	5	-	<i>solvit</i>
<i>Intze Mihály</i>	-	-	-
<i>Dobra Ferentz</i>	-	-	-
	104	95	

Az 1833–1835 között az eklézsia által öntetett új harangról adhat hírt az 1836. február 1-én kelt, 1835. évi megyebírói elszámolás 8. kiadási tétele:⁴⁰³ *A nagyobb Harang karjának kaptásáért 1 Magyar forint.*

Az 1745 előtt már meglévő régi kis harang az idők folyamán ugyancsak elhasználódott: Könczei Józsefné, született Kun Juliánna 1879-ben a karatnai egyháznak 40 forintot adományozott a kis harang megnagyobbítására.⁴⁰⁴ A kezdetben külön kezelt összeg 1885-ben már 75 forint 5 krajcárt tett ki.⁴⁰⁵ A más adományokat is magába foglaló teljes harangalap gyarapodását az alábbi táblázat szemlélteti:

Év	Kézpénzben		Kötvényben		Takarékban	
	Forint	Krajcár	Forint	Krajcár	Forint	Krajcár
1880 ⁴⁰⁶	40					
1881–1882 ⁴⁰⁷	46	40				
1883 ⁴⁰⁸	7		46	40	53	71
1884 ⁴⁰⁹			61	12	55	51
1885 ⁴¹⁰			69	48	59	92
1888 ⁴¹¹			60	82	109	23
1889 ⁴¹²					181	25

Remenyik Teréz, Remenyik Gábor kb. 30 éves korában elhunyt leánya végrendeletileg 6 forintot hagyott az egyházközségre. Az egyháztanács ezt 1876. január 30-án vette át mint alapítványt (Remenyik Teréz alap), időnként kiadta 10%-os kamatra, majd csekély kamatja miatt 1884. február 17-én kelt határozatával 1885-től kezdve beolvasztotta a harangalapba.⁴¹³

Év	Flo	Xr
1876 ⁴¹⁴	6	-
1877–1878 ⁴¹⁵	6	60
1879–1883 ⁴¹⁶	7	30

(Remenyik Kálmán édesanyja sírjának gondozására 2.000 lejes alapítványt tett 1937-ben⁴¹⁷ és 1943. január 20-án egy 66 pengős Remenyik alappal találkozunk a karatnai egyházközségnek a Torjai Hitelszövetkezetben Ősz Lázár, Veres L. pénztáros és Pásztóhy Dezső napibiztos által nyitott betétkönyvében. A Torjai hitelszövetkezet 1937-ben és 1943-ban tagja volt a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetségének.⁴¹⁸)

Feltehető, hogy a tornyot 1892-ben ért villámcsapás következtében egy régebbi harang használhatatlanná vált, ami halaszthatatlanná tette a templom 1891-es javításának előkészítése során tervezett új harang öntését. Az egyháztanács már 1891. november 8-án megállapította, hogy a harangalap elegendő egy új harang beszerzésére és annak alapítója is szeretné, ha az új harangot mielőbb beszereznék, ezért egy harangöntővel való kapcsolat felvételére utasította a megyebíró. A megyebíró 1893. február 13-án jelentette, hogy *Brassai harangöntő Roth György* vállalta egy 100-110 kilogrammos harang elkészítését, amire 50 forint előleg utaltatott ki az egyházközség pénztárából. Valószínűleg a harangöntés céljára fordították az 1893. január 22-én Máté Barabás, Bodó Ferencz, Bodó Albert és Vajna Ferencz által szervezett táncvigalom 16,81 forintos bevételét is.⁴¹⁹ Bizton állíthatjuk tehát, hogy az eklézsia az összegyűlt harangalapból fedezte azon harang öntését, amelynek felirata a következő: *Karatnai Ev. Ref. Egyház 1893 Öntötte Roth Georg Brasó*. Nem tudjuk viszont, mi lett a sorsa az ugyancsak Roth György által ugyanakkor öntött kisebb harangnak, amelyet 1893. április 23-án rendelték meg a harangalap létesítőjének kívánságára, aki még életében látni szeretne volna a harangöntés teljesülését. A nagyobbik harang elkészültét Roth György levelének kézhezvétele után Bodó Albert 1893. július 2-án jelentette az egyháztanácsnak, a hazaszállítással őt magát és Máté Barabás jegyzőt bízták meg: díjazásuk 5,50 forint volt. Az egyháztanács 1893. október 15-én jegyzőkönyvben rögzítette, hogy a nagyobb harang 110 $\frac{1}{2}$ kilogrammot nyom a *felszerelés* (vagyis a felfüggesztő rész és a harangkar) nélkül, ára pedig különként 1,80 forint, összesen 198,90 forint. A 40 forint értékű *felszerelésben* bennefoglaltatott egy 12 kilogrammos kis harang ára is, különként 0,90 forint, összesen 10,80 forint értékben. A két harang még július folyamán feltetették a toronyba. Hazaszállításukra és felszerelésükre Benedek Ignácné, született Kun Mária 10, Idős Bodó Ferenczné, született Pethő Klára 5 forintot adományozott.⁴²⁰

A templomtoronyban egy ennél újabb harang is függ, amelynek felirata: *Isten Dicsőítésére és Magasztalására Közadakozásból Létesítették az Úrnak 1925. Évében a Karatnai Ref. Egyházközség Hívei*. Nagy a valószínűsége, hogy az 1925-ben öntött harang elődjét 1916 táján az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege ágyúöntés céljából rekvirálta és beolvasztatta: egy feltorjai és egy, a 20. század elején öntetett altorjai haranggal is ez történt 1916-ban. (Ha a feltehetően jóval 1762 után vagy az 1830-as években öntött harangról volna szó, azt a Műemlékek Országos Bizottsága talán nem tartotta elég réginek, hogy műemlékként mentesítse e sors alól.) A harang beszerzésének szükségességéről 1923. október 14-én és 1925. február 15-én tárgyalt az egyháztanács: a dr. H. Evenger

mérnök által 1925. április 19-én megrendelt, 37,40 dollár értékű harang 1925. július 8-án a Halmi Vámhivatalból a Brassai vámhivatalba került és úgy tűnik, a vámköltséget csak 1927. május elsején egyenlítették ki.⁴²¹ Az 1924. április 6-án, június 15-én és december 7-én említett harangalapot a harangöntés költségeire fordították és a költségekhez 1925-ben önkéntesen hozzájáruló személyek névsora is fennmaradt.⁴²²

A fennmaradt dokumentumok szerint a voláli harangot 1849-ben felajánlották Gábor Áronnak ágyúöntésre.⁴²³ Csakhogy Volálnak se temploma, se kápolnája, se harangja, se papja nem lévén, ezesetben a feltorjai vagy a karatnai harangok valamelyikéről lehet szó, amelyet talán valóban beolvasztottak, hogy anyagából ágyút öntsenek: az 1848 előtt öntött feltorjai harangokon mindig szerepelt Volál neve is.

A karatnai papi és kántori lak a 20. századig

A régi karatnai papi bennvalóra az 1756-os vizitáció jegyzőkönyve szerint 15 forintot költöttek.⁴²⁴ Maga a parochiális ház 1756-ban és 1759-ben a karatnai határ másodlábja végénél, a templom közvetlen közelében állt.⁴²⁵ Ez talán az egyetlen közvetett bizonyíték arra, hogy a templom és az egyházi személyek lakásai legalábbis egymással szomszédos telkeken álltak, mint általában a régi egyházközségekben, bár a *parochiális ház* csak 1744 után épült fel, de a hely megválasztásában, kijelölésében az egyházközség nyilván követte a régi, általános szokást. Az 1824. május 10-én tartott tanúmeghallgatáson többször is elhangzott, hogy a parochialis jószág – amelyen a papi és mesteri lakás áll – szomszédai északról a *karatnai Templomhoz ki járó utza, Nap keletről Kiss Boldisár Curiálissa, melyben néhai testvér bátyja, Kiss Miklos lakott, délről Bodó Bernád pusztá fundussa, Nap nyugatról az országot útta*.⁴²⁶

Az 1797-es vizitáció megállapítja: *A papi és mesteri jószágok némely helyeken, kivált a kertek hibások. Imponáltatik a tekintetes megyebíró úrnak, hogy a hibákat igazítsák most a tavaszon, mert különben a canoni büntetést el nem kerülők*.⁴²⁷ Maga a prédikátor, Benkő József ugyanakkor arra panaszkodik, hogy a *parochiális épületeket is nem curálják az eklézsia tagjai*.⁴²⁸ A mesteri jószág tehát minden valószínűség szerint már akkor is szomszédos volt a papi jószággal, mint a későbbiekben.

A papilak állapota a jelek szerint időnként kívánnivalókat hagyott hátra, amit a következő időszak adományai és költségei bizonyítanak: *A[nn]o 1805 Die 14[decima quart]a Aprilis Tiszteletes Benkő Ferentz Ur[am] a Papi háznak Sendellyez[és]ire önként jó akarattyából ajándékoza 10 mft iz Magyar forintokat*.⁴²⁹

Feltehető, hogy ebből az összegből és kamataiból 1815-ben vásároltak zsindelet, amint a következő feljegyzésből kitűnik: 1816. március 23. *Emellett az Ujj M[egye] Biro T[ekintetes] Bodo Miklos Ur[am] mind a' 1815^k mind pedig az 1816^k esztendőkre a foenerans Capitalisnak Interessiről számolni tartozik Ugy szinten T[ekintetes] Bodo Gábor Ur[am] is 1000 Sendellyről vagy pedig annak áráról 8 M[agyar] for[int] Számolni tartozik*.⁴³⁰ 1838-as megyebírói elszámolás szerint egy bizonyos összeg a' *Papi Ház Sendellyezésére, és egyéb romlásokon tett ujjíttásra költ*.⁴³¹

A papilakon sütökemence is volt. Nem tudjuk, mikor költötték el azt a megnevezetlen összeget, amelyből az alábbi feljegyzés szerint a papilak kemencéjét építették fel vagy javították meg: *In A[nn]o 1805. Die 20[vigesim]a Febr[uar]ii. ... 4[quart]o Tiszt[ele]tes Benkő Uramnak a' mit a' Kementzére költött, azzal számolnia kell*.⁴³²

A papi ház tehát 1814-ben legalább kétsejtű, kerek üvegtányérokkal üvegezett ablakú épület volt: *A[nn]o 1814 Die 18[decimo octav]a Martij Az hátulsó Papi háznak tsináltattam Két Üveg Ablakot melyekben vagy 24 karika, minden karika Denar[um] 12. Az ráma tsinálás Dr 24.*⁴³³

Az egyházi tanács gyűléseinek és a megyegyűléseknek 19. századi leggyakoribb színhelye a paplak, ablakai az 1848. október 1-én tartott egyháztanács ülés előadója szerint újból igazításra szorultak, a folyosó – tornác – talpa elrothadt, az istállóval egybeépített csűr fedelére ráért volna a javítás és a csűrkeret kapujához is új kapuláb kellett volna.⁴³⁴ 1849. május 17-én kiderült, hogy a papi lakház egész talpa elrothadt és a ház mélyen besüllyedt a földre: a *felynyilaztatásához* az egyházközség minden szalmával kepéző tagjának *egy-egy szekér jó darabos követ* kellett a helyszínre szállítania Szent Mihály napjáig, amelyről a pap vagy a megyebíró adhatott *nyugtatóványt*. A folyosó alá szükséges cserefa talp kihúzását Könczei Elek, árva Bodó Juliánna *gyámnoka* vállalta önként, a faanyag a *Kerekvölgyből* *assignáltatott*, ezt kellett 15 napon belül kihúzatnia. A csűr fedelére a megye minden tagjának 5 kéve *suppot* kellett adnia.⁴³⁵

Igen szemléletesen írja le a papi jószágot az 1851. január 15-én készült inventárium: *Tanáltatik egy régi Cserefa rámakra sorkokra vas perselyel fa övedzővel ellátott deszkás új Nagy és kis kapu, 3 viseltes Cserefa kapu lábakkal. – A kis kapu vas övedzővel lévén el látva. A' Kapu Szomszédságában vagy 24 romladoszott Zsendely fedelű Istáló, rajta lévő jó ajtóval, és az ajton lévő reteszfővel, négy szemből való vas lántz szemmel, vas sorkokkal – az Istáló mellett lévő Szekér Szinnel, és a Szekér Szin mellett egy sertés ollal – gyenge állapotban. A papi lak keleti oldalában vagy 24 szalmával fedett borna Csűr, melléje ragasztott Istálóval, meglehetősen Csűr ajtóval, és az ajton lévő vas fogantyúval – az Istáló hasonlólak lévő gyenge ajtóval, fa sorkokra csinálva. – Az Udvaron vagy 24 kut gémmel, és vasas vedderrel, melyen két vas abroncs, és egy vas kapots van. Vagy 24 rozsz zsendely fedél alatt három szoba, és egy költség tartó kamora – melyek közül a Cselédházba vagy 24 régi kályhákból ujonnan rakott tüzelő és Sütő kementze új állapotba – rozsz rajta lévő ajtóval, két vas sorkokkal – 2 üveg ablak fa fligerekbe rakott 24. tángyérokkal, melyek közül kettő rozsz és három hijánzik – A' Cselédház mellett van egy kamora, a' rajta lévő ajtóval fa sorkokon – a' Kamorán innen van egy nagy Szoba, egy tiszta új tüzelő kementzével, két ablakkal fa fligerek közé rakott üveg tángyérokkal, jó állapotba. – A' nagy Szobán belül vagy 24 tanuló kis szoba két ablakkal fa fligerek közé rakott üveg tángyérokkal viseltes állapotba. *N[ota] B[ene]* A' nagy Szobába vagy 24 két ajtó vas sorkokkal, és zárral el látva. – a kamora alatt vagy 24 pintze melynek 3 oldala kővel ki vagy 24 rakva Cserefa gerendákkal – rajta lévő viseltes ajtóval fa sorkokkal – vas reteszfővel. A' ház előtt vagy 24 tornátsz fenyő deszkákból Cserefa kötéssel rozsz állapotban. A' Jóság északi részében tanáltatik egy árnyék széki fenyőfa deszkákból*

*a' rajta lévő ajtóval fa sorkokon. A mi bél kertek vagynak, a mesteri lak felől lévő бүтү kertekkel edjütt, nem külömben a Czirjék Josef által tett deszka kertnek felét, mostani fungens pap Szakács János Ur[am] a' maga költségén tétette fel, – ugy a tanuloház deszka also padlásátis a' Pap a' magáébol csináltatta.*⁴³⁶

Az 1851. december 1-én megyegyűlésen megállapították, hogy a papi és mesteri ház fedelei annyira elomladoztak, hogy a lakhatást veszélyeztetik, úgyszintén a mesteri csűr fedele: a mester emiatt semmit se tarthat a csűrben. A megyebíró megbízták 1000 db. zsindely és 2000 zsindelyszeg megvásárlásával, a házak fedelének megdugdosztatásával és azzal, hogy a csűrre vegyen szalmát pénzen, ha a szalmával kepező gazdák által adandó félkalongya zsupp nem lesz elegendő.⁴³⁷ A megyebíró 1850. augusztus 3-án már vett 1000 zsindelyszeget 11 rénesforint 30 krajcárra és 104 zsindelyt a mesteri házra.⁴³⁸

Az 1864. december 18-án tartott egyháztanácsi gyűlésen Szakács János lelkész azt kérte, hogy a lerokadozott, nagyon nedves, egészségtelen papilakból költözhessen a saját házába, az *inventárium* szerint talált *parochiát* pedig az egyházközség saját felelőssége alatt rábízva egy karatnai lakosra, fordítsa a maga céljaira. Az engedélyt az egyházközség megadta, ettől kezdve pedig a megye és az egyháztanács gyűléseit a pap saját házában tartották.⁴³⁹

Az egyháztanács 1866. január 21-én az előző évi vizitáció utasítására a papilak lakhatóvá tétele céljából elrendelte kő és egyéb építőanyag beszerzését,⁴⁴⁰ 1868. május 24-én pedig a megyegyűlés a papilak rossz istállója elárverezését rendelte el: a legtöbbet ajánló Kun István 9 forint 40 krajcárért kapta meg az épületet.⁴⁴¹

Az esperes 250/1869. számú körlevele révén 1869. szeptember 26-án az egyháztanács tudomásul vette az Egyházi Főtanács 476. számú rendeletét a magyar törvényhozás által az 1869-es évre jóváhagyott 14 000 forint államsegélyről és a pályázati feltételekről. Szakács János lelkésznek be kellett szereznie az új papilak tervrajzát és megyegyűlést kellett összehívnia. Az 1869. november 14-én tartott megyegyűlés sürgette a megyebíró, hogy az államsegély elnyerése céljával szerkesztett folyamodványt nyújtsa be az espereshez. A megyegyűlés 1869. november 19-én folytatódott és elrendelte, hogy minden egészkepező gazda hánjon ki egy öl, minden félkepező egy fél öl követ az új papilak építéséhez és szállítsa a papi laktelekre, a gondnok pedig egyezkedjék a téglavetőkkal és nyerjen az állásokhoz szükséges faanyagot a községtől.⁴⁴²

Az új papilak építésére 1870-ben 300 forint államsegélyt utaltak ki a karatnai egyházközségnek, a papilak tervrajzát Altörján lakó tekintetes Bodó Napoleon készítette el, akit ezért a karatnai egyházközség tiszteletbeli tanácsosává neveztek ki, az építkezés kivitelezésére pedig Bodó József és Köncei Elek ajánlkozott. Az összeget a megyebíró nyugta ellenében átvette és az 1870. június 4-én tartott egy-

háztanács utasítására biztos helyre kiadta kamatra. Bodó József, Bodó Ferencz, Bartók Zsigmond, Vajna Lázár és Incze Ferencz kötlelél mellett 50–50 forintot vett fel az összegből.⁴⁴³

Az egyháztanács 1879. szeptember 21-én Szakács János karatnai lelképásztor elnökletével megalkudott a papi telek tőszomszédságában lévő gazdasági épületekkel ellátott házas telekre, amelyet Deák Antal (a korábbi karatnai tanító) a fiai, Gerő (Gergely) és Sándor beleegyezésével örökösön áruba bocsátott 700 osztrák értékű forintért. A törvényes szerződés megkötését a lelkészre és a megyebíróra bízták. Az építkezési alap adósa tartozásának felhajtását és a vételár kifizetését 1880. január 4-én elrendelték, de 1880. február 11-én utasítják a megyebíró, hogy a felmerült akadályok elhárításáig helyezze el kamatra a takarékpénztárba az építkezési alapba begyűlt 700 forintos vételárat. Szini János esperes 1880. április 26-án a vásár iratának kiegészítését kérte, a kifizetésre 1880. május 2-án került sor.⁴⁴⁴ Az adásvételi szerződést, annak hiteles másolata szerint 1879. október 27-én kötötték meg, a bekebelezés 1880. február 4-én történt meg.⁴⁴⁵ (A hivatalos református egyházi kiadványok szerint a telket a papi telek megnagyobbítására felsőbb engedéllyel 1881-ben vásárolták meg.⁴⁴⁶) Az egyháztanács 1880. május 2-án utasította a megyebíró a régi papi ház elhánnyatására: a használható építőanyagból a megvásárolt telken lévő épületeket fogadott mesteremberek javították meg.⁴⁴⁷ Így 1881-ben a papilak a karatnai 244, illetve 246. házszám alatti két lakrészes faház volt, udvarral.⁴⁴⁸ Az 1882-es vizitáció alkalmával az esperes a papi telken lévő épületeknek az egyházmegyei közügyigazgató ügynöksége útján a Magyar Általános Biztosítótársaságnál való biztosításra utasította az egyháztanácsot.⁴⁴⁹

A papi ház és a kertek javítására 1886-ban 12 forint 49 krajcár kelt el.⁴⁵⁰ Az egyháztanács 1890. június 8-án utasította a megyebíró, hogy a gyenge állapotban lévő istállót javíttassa meg, a munkálat 50 forintba került.⁴⁵¹

A karatnai papi telken lévő csűr és istálló, valamint a szomszédos telken álló kántori csűr 1892. augusztus 18-án, délután 3 órakor, a cséplőgép szikrájától kigyuladt és porig égett. Szerencsére, az 1891. június 27-én tartott vizitáción elhangzott esperesi utasítás nyomán 1892. május 22-én az egyházközség minden épülete biztosítva volt tűzkár ellen az Első Magyar Általános Tűzbiztosító Társulatnál (225 forint értékig), amely összeg fedezte a keletkezett kárt, *mivel az épületek régiek, rozszantak voltak.* (A biztosító dálnoki kirendeltsége végül 1992. október 9-én összesen 227,50 forintot fizetett.) A leégett épületek közül csak a papi telken lévő istállót építették újra, mert a kepe elhelyezését megoldották, a két egyházközség tényleges egyesülésére várva pedig egyelőre feleslegesnek tartották a többit is felépíteni. (A tényleges egyesülés után a feltorjai pap és kántor szolgált Karatnán is.) A biztosítási összeget az istálló építésére szánt összeg levonásával azonnal takarékbba tették, a

megyebíró pedig utasították az istállóhoz szükséges építőanyag beszerzésére és a kerítések kijavíttatására. Az építőanyag 1892. október 29-én már a helyszínen volt és Bedő Pál építő mesterember 15 forintért vállalta az istálló teljes felépítését.⁴⁵² A papi telken lévő ház födelét 1899-ben kétrendbéli jégeső is megrongálta, a befolyó esővíz miatt lehetetlenné vált a gabona tárolása az épületben, ezért az egyháztanács augusztus 23-án utasította a megyebíró, hogy a két elégett csűr biztosításából keletkezett, takarékbán lévő 170 forintos építkezési alap kamatját használja fel 2000 zsindey, megfelelő számú zsindeyezőszeg vásárlására és a tetőjavító mesterember fizetésére, vagy ha az nem elegendő, vegyen fel megfelelő összeget a tőkéből.⁴⁵³

Később mégis új papilak építését határozta el az egyháztanács: a költségek előteremtésére 1900. február 26-án rendezett műsoros táncvigalom jövedelme 135 forint, azaz 270 korona volt, amit március 24-én takarékbá tettek.⁴⁵⁴ Az új papilak építési költségeire szándékoztak fordítani az arányosítás során az egyházközség közvetlen tulajdonába és haszonélvezetébe jutott 4 holdas, kötelezően beerdősítendő, de csak nagy áldozatok árán beerdősíthető, Györke orra nevű oldal és a 723 négyszögöles, nehezen megközelíthető Bálványos nevű oldal 1900. május 4-én elhatározott, május 13-án tartott nyílt árverésen való eladásából befolyt összeget is. Az árverésen Máté Barabás, Jankó Károly és Deák Károly letette a kikiáltási árral azonos összegű bánatpénzt, ami a Györkeorra-oldal esetében holdanként 20, a Bálványos-oldal esetében összesen 10 forint volt: az utóbbit 10,01 forintért végül Máté Barabás vette meg, az előbbi 140,50 forintért Deák Károly. Az ügylet további intézésével Zajzon Lajos lelkész, Máté Barabás jegyző és Bodó Mátyás bízott meg.⁴⁵⁵

Az egyháztanács 1902. június 14-én ismét foglalkozott az új papi ház építésének kérdésével, 1903. február 27-én elfogadta az új papilak Bodó Albert által bemutatott építési tervvázslatait és március 3-án építő bizottságot választottak. Az 1903. október 27-én tartott vizitáció meglelégedéssel nyugtázta, hogy Zajzon Lajos feltorjai lelkész, a karatnai egyházközség adminisztráns lelkésze és Bodó Albert egyházmegyei képviselő a kor követelményeinek megfelelő papilak építéséhez szükséges anyagokat a megye tagjaival, *társadalmi uton, közmunkával* a papi telekre hordatta, az építkezés befejeződött és a festés, meszelés is a végéhez közeledik. A papilak építésénél segédkezők nevét Bodó Albert és Máté Barabás beírta az egyházközség *Aranykönyvébe*.⁴⁵⁶

Az Ősz Lázár lakásául szolgáló új papilak egyik szobáját 1906. április 22-én megtámadta a könnyező fagomba, amelyet még 1907. július 18-án sem sikerült kiirtani.⁴⁵⁷

A papi telken álló csűrre a megye tagjai nem mindig tudtak elegendő szalmát adni: a megyebíró 1874. május 14-én 4 kalongya zsuppot kölcsönzött erre a célra év végéig, amiből következik, hogy az előző évi szalma tavaszra már fogyatékán volt,

cséplésre pedig csak az őszi betakarodás után került sor.⁴⁵⁸ Az egyháztanács 1881. április 3-án utasította a megyebíró, hogy a papi telken lévő csűr fedelét javíttassa meg, hogy az esővíz kárt ne tehessen az épületben.⁴⁵⁹

Az egyháztanács 1882. április 23-án a papi telken lévő kút beomlani kezdő kőakatának a megjavíttatására utasította a megyebíró. A kút egyik oldala be is omlott, ezért 1887. március 6-án a megyebíró ismét a kijavíttatására utasították. A beomlott kút kijavítását 1887. április 3-án Kovács József mesterember vállalta 9 forintért, 2 évi jóállással.⁴⁶⁰

*Az Ecc[lesi]a seu Parochialis jóságis változni nem szokott,*⁴⁶¹ ezért kétségtelen, hogy a templomtól nem messze fekvő mostani *parochiális jóság* részben az 1756–1759-beli telekből, részben a szomszédságában fekvő Deák-féle telekből alakult ki, a legutóbb 1998 és 2005 között külsőleg és belsőleg átalakított mai karatnai lelkészi lak pedig valószínűleg azonos az 1903-ban épülttel.

A legrégebbi karatnai iskolamesteri lakás feltehetően a legrégebbi papilaknál később, a Felső Kenderes Telek szomszédságában épült,⁴⁶² legkésőbb a 19. század elején, amint a következő feljegyzés tanúsítja: – *Eodem Die [A[n]no 1814 Die 18[decimo octavo]a Martij] az Mesteri Clasisrais Két Ablakot [tsinaltattam] Melyekben az Darabokkal együtt vagyon Üveg Tábla N[ume]ro 21, ezekis az elsőbkek Szerint Fizetődte[n]ek per Denarios 12 Tizenkét kispénzen.*⁴⁶³

A feljegyzés szerint az akkor – és talán már korábban is – üvegezett ablakú, a papilakkal szomszédos iskolamesteri lakás egyik helyisége tanításra szolgált. Az 1836. február 1-én kelt, 1835. évi megyebírói elszámolás 2. és 5. kiadási tétele szerint a parochiális épületekre 2 magyar forintot és 96 dénárt költöttek, ezenkívül mészre és a *Mesteri Ház építésre* – valószínűleg egy kisebb-nagyobb javításra – 2 magyar forintot és 14 dénárt.⁴⁶⁴ Az egyházi tanács 1864. április 10-én utasította Bodó Gergely megyebíró, tétessen fel egy gerendát a mesteri házra és zsindeleztesse be a tetőt.⁴⁶⁵ A tolvajsággal megvádolt Deák Antal azonban időközben lemondott a kántori hivatalról és 1866. április 3-án Bodó Károly megyebíró új kántori lak építése céljából az egyházközség pénzalapja terhére 8 öl építőkö kihányását kérte, ölet 1 osztrák értékű forintért és megbízott a kántor által addig bírt Bódikabeli föld felibe, a kántori laktelek ugarainak kiadásával pedig oly módon, hogy Incze Pál egyházfinak a harangozásért az utóbbiakból szakítsanak ki egy darabot. A nyolc öl kőből 1866. május 10-én már ki volt hanyva 5 öl, így az egyháztanács elrendelte, hogy igaereje szerint minden megyebeli birtokos rövid idő alatt folyjon be a hordásba, a megye tagjai pedig hányják el a kántori lakot és a megyebíró vásároljon a használhatatlan épületfa helyett elegendő bornát.⁴⁶⁶

Az iskolamesteri ház építésére az 1866. május 22-én tartott egyháztanács jegyzőkönyve szerint a vizitáció utasította a megyét.⁴⁶⁷ A három helyiségből álló új

mesteri lak és iskolaház 1866. augusztus 19-én már készen állott, a megye pedig Nagy Lajos kézdivásárhelyi asztalosmesterrel szerződést kötött két bérlet és egy félvésett ajtó, továbbá hat edzett fenyőfából keresztel, fligelekkel készült, kétfelé nyíló ablak három héten belüli elkészítésére és helyükre való beállítására. Az asztalos a munkát 14 ausztriai forint 40 krajcárért vállalta és 3 osztrák értékű forint előleget vett fel.⁴⁶⁸ Kun István 1866. november 11-én egy új, *három plattenes* kemencével ajándékozta meg az iskolaházat.⁴⁶⁹

A kántori telken a 19. század közepén csűr is állott. Az egyháztanács 1866. május 22-én a kántori hivatalról lemondó Deák Antalt a *polgári politikai hatóság által* köteleztette arra, hogy pótolja a csűr hiányzó alsó gerendáját és állítsa helyre a saját költségén a csűr alatt lévő istálló *fészi vágások által* kibontott hátsó bornafalát.⁴⁷⁰ Az 1868. május 24-én tartott megyegyűlés a kántori lak csűrrajtajának elkészíttetésére utasította a megyebíró.⁴⁷¹ A csűr azonban 1877. április 29-én már nagyon *romlandó félben* volt, ezért árverésre bocsátották és 10 osztrák értékű forintért karatnai Erdő Márton vette meg, aki kötelezte magát arra, hogy 15 napon belül fizet, de ha az egyházközségnek a toronyfedés miatt szüksége volna a pénzre, hamarabb is: az egyháztanács végül úgy döntött, hogy ha az egyházközség nélkülözni tudja az összeget, évi 10%-os kamat fejében magánál tarthatja.⁴⁷²

Az *oskola tanító telkén álló épületeket* a megyebíró 1870. július 27-én *inventálta*: – *Van az említett telken egy lakó ház, mely három szobából és egy kamarából áll, jó ajtókkal, ablakokkal jó móddal ellátva. Van a tanuló szobában egy sparhel(!) jó állásban, két jó hosszú fenyő asztal, négy pad, kettő nyárfából, kettő deszkából készítve. Van a középső szobában egy tüzelő kályha kemencze – megjegyzendő, hogy a tanuló szoba ablakjain sarkak nintsenek. Továbbá van a telken 5. láb deszka kert épségben állva, egy kis kapu fa nyaklóval, egy nagy kapu vas nyaklóval, vas sarkokkal ellátva. Van egy szalmás csűr 's alatta egy istálló gyenge állapotban új ajtóval ellátva – az istálón is van egy közönséges ajtó. Van egy pince vassarkas ajtóval. Árnyékszék és rossz gárdolású kút is volt a telken.*⁴⁷³

Máté Barabás 1871. február 26-a előtt önfejlőleg elköltözött a saját házába és az iskolamesteri telken lévő épületekre – bár a telket és a gazdasági épületeket továbbra is használta, magát a lakást pedig csekély haszonbérért ki is adta – nem viselt gondot. Az üresen álló iskolamesteri házat 1872. május 30-án iskolakezdésig az egyháztanács csekély bérért a község előljáróságának rendelkezésére bocsátotta a Karatnára érkező helyszínelő biztos lakásául. Máté Barabás 1872. szeptember 8-án elfogadta az egyháztanácsnak a Vajna Lázár községi bíró bejelentése nyomán hozott azon határozatát, hogy ha az iskolamesteri házat az általa hozzá igen közel rakott *széna és sarjübugja* miatt elemésztene a tűz, mivel ő viseli érte a felelősséget, saját költségén kell újjáépítenie. Csekély jövedelmére való tekintettel az egyháztá-

nács 1874. március 15-én azzal a Máté Barabás kántor által is elfogadott feltétellel hagyta meg használatában az iskolamesteri lakot, hogy azt karbantartja.⁴⁷⁴ Az iskolamesteri lakot 1876. március 26-án Deák Antalné Dobra Zsuzsánna kapta haszonbérbe 1876. április huszonnegyedikétől egy évre, évi 5 forintért, amelyből a meszelésért és a letakarításért 1 forintot visszakapott.⁴⁷⁵

A megyegyűlés 1877. március 10-én elfogadta a megyebíró indítványát, hogy az iskolamesteri házat alakítsák át betöréssbiztos magtárrá: felverése esetén azonban a zár épen maradása mellett nem kívánt felelősséget vállalni.⁴⁷⁶

Karatnán 1928-ban újja szándékoztak építeni a kántori lakást: egy március 13-án kelt feljegyzés szerint ehhez 54 500 lejre volt szükség.⁴⁷⁷ A munkálatok 1930. szeptember 21-én még folytak, a belső vakoláshoz a templomjavításból maradt meszet használták fel, a külső ajtót a Nőszövetség 9238 lejes adományából javították meg: a szükséges faanyaggal az építkezéshez hozzájáruló egyháztagok névsora fennmaradt, de a Nőszövetség még az 1932. március 13-án tartott teaest 5000 lejes bevételét is a kántori lakra fordította.⁴⁷⁸

Az egyházközség épületeinek tűzkármentesítésére minden valószínűség szerint a 19. század közepén sor került.⁴⁷⁹ A karatnai papi telken álló csűr tűzkármentesítését a mesteri csűrrel együtt 1870. május 1-én újították meg, 1898-ban pedig a tűzbiztosítási kötvényt és a nyugtákat az egyházközség ládájában tartották.⁴⁸⁰

A papi- és a kántori lak kerítésének elkészítése, karbantartása és időnkénti felújítása, mint mindenütt, Karatnán is az egyházközség tagjaira hárult. Az 1849. május 17-én tartott megyegyűlés kimondta, hogy a papi és a mesteri jóság régiség miatt elromlott kerítése helyére a képező gazdák kötelesek fejenként *2 öl 1 láb és 4 hüvelyk* hosszúságú deszkakertet állítani, *a vessző kert pedig száműzessék*. Cserefa sasokat a falutól, annak erdejéből kértek és kaptak, a deszka árát azonban *ki ki a maga erszényéből* kellett állja. A deszkakert szakaszait a mesteri jóság dél felőli részétől (Deák Antal kertje szeginél) *csordajárás* szerint, a falu alsó végén kezdve osztották rá a megye tagjaira. Bodó Pál önként vállalta, hogy a Deák Antal jóságától a papi ház szegéig fennmaradó 3 öl kertet felteszi, Karatnai Kiss Farkas pedig 5 szál fenyődeszkát ajándékozott a papi és mesteri kerítésre. A szükséges anyagokat az egyházközség tagjainak június elsejéig be kellett szerezniük, ellenkező esetben marhájukat elkötötték a csordából és mindaddig nem válthatták vissza, míg azokat be nem szerezték. A papi és mesteri jóság belső kerítése azonban ugyanazon megyegyűlés határozata szerint továbbra is karóból és vesszőből készült: a néhai Csiszér Sámuel papnak egy-egy szekér fával akkor tartozó Bodó Gábor, Bodó Antalnő, Bodó Lajos, Baka Antal, Czirjék József, Incze Ferencz, Dobra Ferencz és Sente Elek a fa helyett 15 napon belül egy-egy szekér vesszőt és megfelelő számú karót kellett hozzon a papi jóság belső kerítéseire. A kerítések hosszát a *falu*

lánczával mérték meg, amelyet máskor is említettek.⁴⁸¹ (Ilyen hitelesített mérőeszközöket, köztük a mérőláncot és más, ritkán – elsősorban közmunkáknál – használt eszközöket annakidején minden faluban őriztek a mindenkori falusbíró házában vagy a községházán.⁴⁸²) A kerteket azonban 1850. május 20-ig, sőt, ugyanazon év november 3-ig sem tette fel mindenki, az eklézsia gyűlése pedig úgy határozott, hogy aki 14 napon belül nem teszi fel, fizessen 3 forint bírságot.⁴⁸³

Deák Antal *adjunctus iskolamester* 1851-ben a papi lakhelyből a két bennvaló közötti közkertnek a maga és utódai nevében megígért tartása fejében a maga jószágához kertelt a csűr mindkét végénél mindkét felől egy-egy 3 lépésnyi széles sávot, amelyeket az ígéret megszegése esetén az egyházközség jogosult visszavenni. A papilak kerítése levonásakor megrongálódott darabot Bodó Ferencz, Bodó Elek és Illyés Ferencz kellett feltegye, mert ők se a papi, se a mesteri jószágra nem tettek kertet. Végül a papilak kerítését esperesi utasításra még ugyanazon évben az eredeti helyére állították vissza és Deák Antalt mentesítették a közkert-tartástól.⁴⁸⁴ Az 1854. szeptember 24-én tartott megyegyűlés Bagoly András iskolamester panaszára elrendelte, hogy Incze Ferencz és Dobra Ferencz három napon belül tegye fel a mesteri lak körüli kert hibádzó részeit.⁴⁸⁵ A papi és mesteri laktelek közötti kertet 1875. április 25-én a Bódikai nyilak közötti gyepen nőtt fákból tétette fel az egyháztanács.⁴⁸⁶

A karatnai református egyházközség iskolája

Az 1767-es karatnai vizitáció jegyzőkönyvében ezt olvashatjuk: – *A T[ek] i[n]t[er]v[iz]it[at]io minister o kegyelme iránt úgy minden rendbéli maga comportantiai aránt mind papi hivatalyára, mind pedig külső maga viselése aránt az ecclesiának elsőbb tagjai ad inquisitionem Sanctae Visitationis igen jó és illő relatiót tettek.*⁴⁸⁷ A jegyzőkönyv nem említ iskolamestert, deákot, tehát akkor épp – vagy még – nem működött iskola Karatnán és bár eddigi ismereteink szerint tanítóját csak 1782-ben említik, a reformátusok valószínűleg már korábban is tartottak fenn iskolát ebben az egyházközségben.

A karatnai iskola 1840-ben triviális iskola volt, egy fiú- és egy leányosztállyal.⁴⁸⁸ Az iskola községi elemi népiskolává való átalakulásáig, 1871-ig a karatnai iskolába csak az alsókaratnai és az alvoláli református gyermekek jártak,⁴⁸⁹ a felsőkaratnaiak és felvoláliak Feltorján, míg a katolikusok Altorján tanultak, mint valószínűleg egy évszázaddal korábban is. (Az 1850-es években a feltorjai, az al- és felvoláli katolikusok Feltorján néhány éven át tantermet béreltek és tanítót fogadtak; abban az időszakban gyermekeik oda jártak tanulni.⁴⁹⁰)

Kezdetben nem volt iskolaépület, hanem a kántortanítói lakás egyik szobája szolgálta ezt a célt.⁴⁹¹ A kántori lak rossz állapota miatt Deák Antal oskolavezető önként vállalta, hogy az 1865–1866-os iskolai évtől kezdve a saját házában tanítja az iskolaköteleseket.⁴⁹²

A tanév – a *téli iskolázás* – hivatalos kezdete a karatnai iskolában is meglehetősen későre esett, 1867-ben például november elsejére,⁴⁹³ bár szeptember 29-én már a tanítási időszak közeledtéről beszéltek a megyegyűlésen és utasították a megyebíró, hogy az oskolaházat a szükségességgel lássa el.⁴⁹⁴ A szülők bizonyára igénybe vették a gyermekek munkáját, de a pap és a tanító is gazdálkodott, ezért kezdődött a tanév a legeltetési időszak vége felé, a mezei munkák befejezése után, és ért véget feltehetően azok kezdetével, március-áprilisban. A tanítást az időnként kitörő járványok szakították félbe, 1868. február 9-én például a himlőjárvány. A megyegyűlés utasította az iskolamestert, hogy a járvány elmúltával kettőztetett szorgalommal folytassa a tanítást.⁴⁹⁵ Az egészségügyi rendszettel megbízott helyi közegek ugyanúgy intézkedtek volna, ha az 1884-es kolerajárvány elérte volna a vidéket.⁴⁹⁶

Az 1868. december 5-én tartott egyháztanács felsőbb utasításra *oskola vizsgálat* választott Bodó András megyebíró és Könczei Albert jegyző személyében. Az

utóbbi azonban hivatalos ügyei miatt 1869. március 10-én lemondott. A újonnan választott oskolavizsgálók, Könczei Kelemen megyebíró és Bodó Ádám hetente kellett látogassák az iskolát, a tavaszi közvizsgálatot pedig május másodikára tűzték ki, amikor az oskolamester köteles volt pótolni a hiányokat.⁴⁹⁷

A koedukációs oktatás annakidején még elemi szinten se volt általánosan elfogadott, ezért az 1869. november 14-én tartott megyegyűlés elrendelte, tudakolják meg a megye tagjaitól, ki nem akarja leánygyermekét a fiúkkal együtt taníttatni és a lelkész vállalta, hogy a leányokat vallásra, írásra, olvasásra, számolásra és földismére saját házánál fogja tanítani.⁴⁹⁸

Az egyháztanács 1870. június 4-én sajnálattal közölte a tanügyi szervekkel, hogy a karatnai egyházközség szegénysége miatt nem nyújthat segédkezet a községi iskola felállításához,⁴⁹⁹ de közvetett úton segítette a községi iskola szervezését. A nyugdíjazása után Karatnán letelepedett Benedek Ignác uzoni prédikátor elnökletével 1870-ben megalakult a községi iskolaszék. A község ugyanazon évben felajánlotta a községházát iskolául és tanítói lakásul, továbbá megszavazta a fűtéséhez szükséges tüzelőt is, Réthi Lajos tanfelügyelő pedig kinevezte az ideiglenes tanítót, Lénárd Istvánt, így 1871-ben meg kellett volna nyílnia a községi iskolának. Az iskolát azonban csak 1872-ben rendezték be abból a 86 forintos bevételből, amelyet egy erre a célra rendezett táncmulatság eredményezett.⁵⁰⁰ Abban az évben azonban forrásaink szerint a *tan-helyiség* rossz, a tanító pontatlan.⁵⁰¹

Az egyháztanács 1871. február 26-án megállapította, hogy az egyházközség iskolamestere, Máté Barabás hanyag a tanításban, az iskolamesteri ház tanulószobájában magukra hagyott gyermekek csak helytelenkedéssel töltik az időt, ő maga pedig önfejlőleg saját házába költözött és az iskolamesteri épületekre nem visel gondot. Az egyháztanács a vizitációtól intézkedést kért. Zajzon István feltorjai református lelkész 1871. december 12-én Könczei Elek, Bodó Károly, Bodó Gergely, ifj. Bodó Ferencz, Bodó Mátyás és Vajna Lázár egyháztanácsosok társaságában tartott iskolavizsgálata megállapította, hogy az iskolakezdés az esperesi körlevél, a szülői meghagyások és az egyházfiú által közvetített papi értesítés és felszólítás ellenére is elmaradt, a meghirdetett iskolakezdekör megjelent gyermekek elmaradoztak az iskolából, a szülők pedig másként voltak kénytelenek intézkedni, mert iskola pillanatnyilag nem működött Karatnán. Máté Barabás az egyháztanács előtt sem jelent meg, ezért az ügyet az egyházmegyei előjárósághoz továbbították.⁵⁰² Máté Barabás magatartása az adott körülmények közt, ha nem is helyeselhető, de érthető.

A hitoktatást az iskola állami elemi iskolává való átalakulása után is a lelkipásztorok végezték, a lelkésznek 1888-ban például azt is jelentenie kellett az es-

perességnek, hogyan oldják meg a vegyes felekezetű családok gyermekeinek hitoktatását, de az érintett szülők például 1903-ban sem nyilatkoztak arról, hogy római katolikus vagy református hitben kívánják-e nevelni gyermekeiket.⁵⁰³

Karatnán 1888-ban már csak községi iskola volt: a községi iskolában a hitoktatás 1888-tól Szakács János lelkészre hárult, de még 1899-ban is ő tanította a hittant.⁵⁰⁴ A karatnai református egyházközség iskolájának elsovadását előidéző községi iskola épülete 1892-ben javításra szorult, felszerelése hiányos volt.⁵⁰⁵ Az 1893. június 2-án tartott vizitáció során az esperes azonban az egyháztanácstól kért jelentést az *ismétlőiskola* nemlétének okáról.⁵⁰⁶

Karatnán feltehetően elsősorban a református anyaegyházközséget megalapító családok utódai jártak az 1871-ben alapított községi iskolába is, de például az 1903. október 27-én tartott kánoni vizitáció megállapította, hogy a hitsorsos növendékek feltehetően a községi iskola tanítójának, Túróczi Lászlónak a távozása miatt nem iskoláztattak be.⁵⁰⁷

A karatnai és a feltorjai református egyházközség 1919. október 12-én úgy határozott, hogy a megváltozott körülmények között közösen tart fenn iskolát. A közösen fenntartott iskolát a vármegyei tanfelügyelőség 1925. október 18-án bezárta.⁵⁰⁸

Itt következő táblázatunk a karatnai iskolakötelesek és iskolabajárók évenkénti számát tartalmazza azokból az évekből, amelyekből ilyen adatokkal rendelkezünk.⁵⁰⁹ (Az 1948-as tanügyi reform előtti, leltározott iskolai anyakönyveket és más iratokat átvételi elismervény ellenében minden romániai iskolának át kellett adnia az illetékes állami levéltárnak, így az al- és feltorjai, a karatnai és a futásfalvi iratanyagot az azóta elhunyt Márton Mária iskolatitkárnő a sepsiszentgyörgyi állami levéltárba juttatta el.)

Év	Iskolaköteles			Iskolába járó		
	Fiú	Leány	Összes	Fiú	Leány	Összes
1786 ⁵¹⁰				9	2	11
1840 ⁵¹¹			25	4	1	5
1855 ⁵¹²						12
1857 ⁵¹³						8
1858 ⁵¹⁴						12
1859 ⁵¹⁵						25
1861 ⁵¹⁶						12
1863 ⁵¹⁷						12

Év	Iskolaköteles			Iskolába járó		
	Fiú	Leány	Összes	Fiú	Leány	Összes
1869 ⁵¹⁸						22
1881 ⁵¹⁹						10
1884 ⁵²⁰			16			10
1888 ⁵²¹			15			10
1891 ⁵²²			7			7
1892 ⁵²³	59	53	112	35	26	61
1894 ⁵²⁴			16			
1896 ⁵²⁵			15			15
1897 ⁵²⁶	7	8	15	7	8	15
1900 ⁵²⁷			26			22
1901 ⁵²⁸			25			21
1909 ⁵²⁹						32

A 19. század vége előtt Karatnán tanított tárgyakról, tankönyvekről, taneszközökről, a tanítás módjáról és eredményességéről nincsenek értékelhető adataink, de Felső-Fehér vármegye és Háromszék számos ismert karatnai születésű tisztségviselője bizonyára a karatnai református egyházközség iskolájában kezdte tanulmányait: közülük bizonyára számosan szereztek magasabb képzettséget a hazai református kollégiumokban és feltehető, hogy némelyikük megjárta a külföldi akadémiákat is. Két nagyenyedi diák, aki magasabb osztályba lépve aláírta – subscribálta – a kollégium törvényeit, teljes jogú kollégiumi polgárrá vált és tógát öltött, biztosan karatnai születésű volt: további négyről ez csak feltételezhető.⁵³⁰ Andreas Hamar de Karatna (subscribált 1762-ben)⁵³¹ és Alexander Intze de Karatna (subscribált 1822-ben).⁵³²

A református iskolás gyerekek természetesen számot adtak a hitbéli kérdésekben való jártasságukról, tájékozottságukról, tudásukról is, azaz konfirmáltak. Alább a karatnai református egyházközség fennmaradt régebbi konfirmálási névsorait közöljük. Egy teljesebb adatsor az egyházi, állami és iskolai anyakönyvek adataival egybevetve számos demográfiai következtetésre adna lehetőséget.

1850 ⁵³³	1859. VI. 5. ⁵³⁴	1862. ⁵³⁵	1871 ⁵³⁶	1873. V. 25. ⁵³⁷	1884. ⁵³⁸	1886. ⁵³⁹	1890 ⁵⁴⁰
Könczei Kelemen					Könczei Anna Könczei Klára		Könczei Albert
Incze Josef	Intze László	Incze András					
Bodo Anna Bodo Anna Antalé	Bodo Gisella			Bodo Simon Bodo Anna		Bodo Gergely	Bodo Ferencz
Remenyik Josefa	Remenyik Terésia Remenyik Olivia						Remenyik Gábor
Nagy Eszter		Nagy Ágnis Nagy Kata		Nagy Rozsa ⁵⁴¹			
Bartok Juliánna		Bartok Anna					
Bagoly Susa ⁵⁴²							
Deák Ágnis Deák Károly						Deák Károly	
Kun Iloni(!)							
	Mike Josef Al Torjai	Mike Lajos Mike Ágnis					
	Ráduly Juliánna						
		Opra Josef					
		Vajna Ágnes					
		Vass Anna					
		Benkő Anna					
		Jánosi Kata					
		Illyés Vilma	Illyés Susan Illyés Ida	Illyés Etelka Illyés Ida	Illyés Mária		
			Dobra András	Dobra Mihály Dobra Anna			
				Szakács Mária ⁵⁴³			
						Bartok András ⁵⁴⁴	
						Szabo Ida	
						Bartos Berta	
						Kalit Ilona	
							Janko Jenő

Az 1937 május 7-én tartott vizitáció keretében történt konfirmálásról az egyházközség irattárában találunk adatokat.⁵⁴⁴

A karatnai református temető

A karatnai református temető emberemlékezet óta körülveszi a karatnai református templomot keleti, déli és nyugati irányból, előzménye pedig nyilván a régi karatnai istentiszteleti létesítmény körül elterülő katolikus temető volt. Jelenleg a templomtól északra is van néhány sír. A régebbi korokban romlandó anyagból, fából készültek a síremlékek, ezért még száz évesnél régebbi fejfát sem igen találunk. A kőből faragott régi síremlékek közül többnek a felirata is tisztán olvasható, mint az eddig ismert egyik legrégebbi is: *1787 A' MEG BOLDOGULT NEHAI BODO SIMON ES UNOKAJA KÖNTZEI JULIANNA ITT FEKÜSZNEK*. A felirat a síremlék felső felét tölti be, az alsó fele földbe volt ásva.

A templom körüli temetőkertet előbb az 1745. június 29. előtt kelt panaszlevélben, majd 1756-ban (*A Nagj rész nevű helyben, a Cinnteremm Kertre jövőb[en] egy darabb szántó föld Metr. 1. ugjanennek vicinumiáb[an] Metr. 1 mar együt 2 vékás, vicinussa egj felől Kun Laszlo Ur[am], ab altera Kun Sigmond Ur[am].*⁵⁴⁵), a kert kapuját 1767-ben említik (*A templom előtt a cinterem kapujára jövő lábban egy darabocska szántó föld metr. 2, vicinussa ab utraque parte Kún Sigmond ő kegyelme.*⁵⁴⁶). A temetőkert-készítés és karbantartás vagy a sírhely pénzzel való megváltása egy 1773-ból való feljegyzés szerint a templom körüli sírkertbe való temetkezésnek a karatnai anyaegyházközség alapító okmányában, az egyházközség törvényében lefektetett feltétele volt: *az Eccl[esi]a alegallya hogy Constitutiojok az, hogy Senkit: be temetni az Czinteremb[en] nem enged[ne] k, han[em]ha kertet tart... melly Temetésbeli Constitutioja az Eccl[esi]ának vigoraltatott és ratihabealtatott: Vagy Szolgálatért vagy Taxáért Temetkezzenek a Czinterembe.*⁵⁴⁷

Az 1797-es vizitációs jegyzőkönyv szerint a temetőt vesszőből font lészás kert övezte: az egyházközség tagjai a rájuk eső részt háromévenként újították meg és folyamatosan karbantartották.⁵⁴⁸ Az 1850. november 3-án tartott gyűlésen elrendelték a temetőkerítés felmérését, de hogy az új kerítés kőből legyen-e vagy sáncsal övezett vessző-, illetve deszkakerítés, azt a következő meggyegyzülés kívánta eldönteni.⁵⁴⁹ A megye az 1858. augusztus 8-án tartott meggyegyzülés jegyzőkönyve szerint az utóbbi megoldást választotta: *Több rendbeli Kormányi határozatok nyomán elő terjesztette megye bíró a[tyánkfi]a, hogy a' temető keríttessék bé, külömben a' megyét a' következhető büntetés ha sujtani fogja, nem felelend rolla.... A' régen kihányt, de már bé tölt sántz ujra takaríttassék ki – még pedig kötelességévé tétetik megye bíró a[tyánkfi]ának, hogy fogadjon sántzásokat, azon tekintetből, hogy a sántz egyenes vonalban légyen ki hányva – s miután*

a sántzbányás megtörtént – minden megye tagja köteles a reája eső illetéket meg fizetni.⁵⁵⁰ A határozatot a császári-királyi helytartóság azon rendelete nyomán hozták, amely megtiltotta a temetőkben való legeltetést és bizonyára végre is hajtották.⁵⁵¹

A templomba és a körülötte elterülő temetőbe vezető utcán lévő kaput mindenkor az egyházközség tartotta: 1812. december 12-én említik a *Templomba járó utat*,⁵⁵² az 1838-as megyebírói elszámolás szerint a *Templomba kijáró Kapudeszka Csinálására* is költöttek.⁵⁵³ 1866. május 10. A *Templomba járó utzába lévő kapu[t], mely eddig alkalmatlan helyen volt, a' hely oldalos fekvése miatt, mint egy három öllel építse bennebb egyházunk gondnoka... az elbányandó Cantori lak padlás deszkáiból, legrövidebb idő alatt, a Templom utzába lévő, és eddig is a' megye által tartott kaput, a' régi helyéről, három öllel, hol a hely fekvése egyenes, oda építse fel.*⁵⁵⁴ A templomba járó utcába az 1868. május 24-én tartott megyegyűlés utasítására is deszkát kellett vennie a megyebírónak, de hogy ez a kapuhoz vagy a kerítéshez kellett-e, nem derül ki a jegyzőkönyvből.⁵⁵⁵ A kapu 1877. január 9-én *merőben hiányzik* és az egyháztanács utasítja a megyebíró, hogy a kapu helyét – csak egy kiskaput hagyva – színdeszkával kertetesse be.⁵⁵⁶ Ezt Könczei Kelemen indítványára 1883. október 21-én szekérrel járható kapura cserélni utasították a megyebíró, ezt a kaput rontották össze a faluban 1917-ben elszállásolt katonák.⁵⁵⁷ Az egyházközség azonban nemcsak a *Templomba járó utza* kapuját tartotta, hanem magára az utcára is gondot viselt: a megyebíró 1849. május 17-én a megyegyűlésen jelentette, hogy Incze Antalné – elszántva belőle – összeszorította az utcát. A megye azonnal kiszállt a terepre és kötelezte az asszonyt, hogy kapálja vissza és az utcát igaz határába tegye vissza. Miután ezt megtette, a biztonság kedvéért öt helyen a *falú lánczával* lemérték és feljegyezték az utca szélességét, ami a temetőkapunál 2 öl 5 hüvelyk, azon belül 2 öl 3 hüvelyk, *bellyebb* 2 öl 5 hüvelyk, *még bellyebb* 3 öl 3 hüvelyk, a *Kis Farkas sántza* végénél pedig 4 öl volt.⁵⁵⁸ A köztemetőhöz és templomhoz kijáró ut 1906. április 22-én is a karatnai egyházközség tulajdonában volt, a papilaknak a templom utca felőli kerítéséről pedig 1929. március 10-én feljegyezték, hogy megrongálódott.⁵⁵⁹ Az 1935-ös vizitáció meghagyta, hogy a templomba járó utat lépcsőkkel tegyék járhatóbbá, de ez még 1937-ben sem történt meg.⁵⁶⁰

Temető AI- és Felvolál határában is volt: [52] (1832) *N[ota] B[ene] Fennebb a Fel Torjai Ekklesia Bonumaiból mi kimaradtott volt a két Temető Hely, mellyek közzül az edgyik vagyon Fel Torján, az Áda István Kántor és az Albisi Barabás Familia Jóságai között, a másik temető mellyben a Vármegyén lakok temetkeznek vagyon a mező szélén, Felső Volál mellett, mellyet Demehegyinek is hívnak.*⁵⁶¹ Ezt a voláli temetőt egyelőre nem tudjuk egyértelműen azonosítani sem a Téglagyár patakától keletre, közvetlenül a Kerekes Álmos kertje mögött kezdődő, használaton kívül álló temetővel, sem pedig a Felvolál vége fölött elterülő, ma is használatban lévővel. A két Volálban eddigi ismereteink szerint e kettőn kívül más temető nem volt. AI- és Felvolál ha-

tárában 1864-ben ott találjuk a *Temetőfele* helynevet is, amely feltehetően a Kerekes Álmos bennvalója mögötti községi temetőt jelenti.⁵⁶² A Feltorja-Karatnai egyesült református egyházközség 1890. január 23-án kelt Díjlevele szerint – lévén, hogy a temetés annakidején kizárólag egyházi szertartással történhetett – a két voláli községi temető valamelyikének, talán a most használaton kívül állónak az egész főtermése az énekvezért illette meg.⁵⁶³ A telekkönyvek szerint a 20. század eleje óta mindkét említett temető a később Torjához csatolt Al- és Felvolál község tulajdonát képezte és ma is Torja község tulajdonát képezi.

Valószínűleg a karatnai református temetőben nyugszik Kőnczei Gábor, az 1848. május 11-én megalakult, 1848. május 23-án még csak 50 fős, vadászpuskákkal felszerelt karatnai nemesi nemzetőrcsapat parancsnoka is. Bár ez a csapat részt vett a peselneki és a szárazpataki jobbagymozgalmak leverésében, abból, hogy létszáma 100 főre emelkedett, arra következtetünk, hogy később befogadta a volt karatnai úrbéreseket is. A csapat naponta gyakorlatozott: számára Felső-Fehér vármegye főispánja 1848. május 20-án és 27-én fegyvereket kért Brassóból. A fegyvereket nem tudni, kiutalták-e, s ha igen, megkapták-e a karatnai nemzetőrök.⁵⁶⁴ A szabadságharc végefelé, 1849. május 17-én feljegyezték, hogy a zömében nemesekből álló karatnai református egyházközség úrbéres oszporafizető tagjai nem akartak részt venni a megye szolgálatában. A templom, a papi és iskolamesteri jóság körüli munkák azonban minden megyetagság hagyományos kötelességei lévén, az egyházközség tanácsa felhatalmazta a megyebíró, hogy az engedetlenek terhére fogadjon pénzen dologtevőket, a pénzt pedig hajtsa be, vagy a szintén nemesi összetételű községi előjárósággal hajtassa be rajtuk.⁵⁶⁵ Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc karatnai harcosai és hősei közül bizonyára többen is a karatnai temetőben alusszák örök álmukat. Közülük Kőnczei Albert többször, Donáth János egyszer tűnik fel az általunk megismert forrásanyagban,⁵⁶⁶ de a karatnai református temetőben nyugszik Bodó Ádám bátyja, Bodó György, 1848-1849-es honvéd főhadnagy, aki 1903. január 11-én, nyugdíjasként hunyt el Karatnán.⁵⁶⁷

A tősgyökeres karatnai lakosoknak, bármely felekezethez, illetve egyházközséghez tartoztak volna is, eleinte joguk volt a falu temetőjében temetkezni, ha vállalták a temetőhasználattal járó kötelezettségeket. A temető az 1870-es évek végére azonban szűkké vált, ezért az egyháztanács 1880. április 18-ától kezdve az idegenektől és az ideiglenesen Karatnán lakóktól 1 forintot kért a temetkezési helyért,⁵⁶⁸ 1887. március 6-ától kezdve pedig már csak azzal a feltétellel engedélyezte idegenek temetését, ha kerül benne hely és ha 5 forintot befizetnek az egyházközség pénztárába.⁵⁶⁹ Nagyházi Antal például 1924. április 6-án jelentette be, hogy sírhelyet vásárolna a karatnai református temetőben a felesége sírja mellett.⁵⁷⁰ A család tagjai azóta is a karatnai temetőbe temetkeznek.

A karatnai határbéli keresztek

A régi kőkeresztek a református falvak határában is megmaradtak, a régi fakeresztek felújítása sem volt kizárólagos katolikus szokás. A református Ikafalva határában a 18–19. században a *Keresztnél* nevű határrész a Templom-mezőben fordult elő,⁵⁷¹ a *Kőkereszt* nevű határrészt pedig 1761-ben és 1790-ben is említik.⁵⁷² A határbéli keresztek templom vagy kápolna felé vezető utat jelöltek, tájékozási pontok voltak az utak mentén és az útkereszteződéseknél. A katolikus előidőkben nyilván a karatnaiak is állítottak kereszte(ke)t a faluban és határában. Ilyen lehetett a *Keresztfán fordulóban* nevű dűlő melletti is, amelyet 1760-ban említettek.⁵⁷³

A Karatna fölötti domb pereme ma a *Perenge* nevet viseli, ez azonban nem a *perem*, hanem a *pellengér* – régiek a kalodát nevezték így – szóból vette eredetét. A Felvoláli határban egy másik elnevezés is felkelti a figyelmet: 1742. április 9. *Dosa alatt a' Voláli akasztó fán fellyel*;⁵⁷⁴ 1750. *Akasztó bércz nevű helyen*; 1751. *Az Akasztófán belül a Telekben*; 1759. *Az Akasztó Bérczen*; 1760. *Az Akasztófa Bérczen a' Csere mellett*; 1836. Böjtelő hava 19. *A Felső Voláli határon Akasztóbérczen*;⁵⁷⁵ 1855. *Az Akasztófa kutjánál a két gyepe között*;⁵⁷⁶ 1807. Felsővolál. *Akasztó Bértzin*.⁵⁷⁷ A község jegyzője, Illyés Tamás 1865-ben erről a következőt írta: *Akasztó bércz, ezen most szántókból álló határ rész régebben erdős hely volt, történetesen ott, a' marha pásztor gyerekek közül egy felakasztatott, innen veszi nevezetét, a' mint a szájhagyomány tanúsítja*.⁵⁷⁸ A *Perenge* és az *Akasztóbérc* helynév tehát a világi és egyházi törvények ellen vétők fenyítésére, illetve kivégzésére szolgáló valamikori büntetés-végrehajtó hely elnevezése volt. A büntetés-végrehajtásnál jelen kellett lennie azon egyházközség papjának is, amelynek a megbüntetett személy tagja volt. Legkésőbb a 17. század óta minden háromszéki és Fehér vármegyei falu és város határában ott állt a *pellengér* és az *akasztófa*.⁵⁷⁹

A karatnai egyházközség ingatlan vagyona

Az egyházközség ingatlan vagyonát, fekvéseit az épületállomány (a templom, az iskola, a papi és iskolamesteri bennvaló és az azokon álló épületek), a temető, több darab szántó és egy darab erdő alkotta. A templom kizárólag az istentiszteletnek, a különböző egyházi szertartásoknak és az egyházközség közéletének adott helyet, az iskola pedig a világi és vallási ismeretek átadásának a helye volt. Az egyházközség tagjainak végső nyugvóhelye, a temető szintén egyházi szertartások helyszíne volt, de a rajta termett fű épp úgy az egyházi személyek létfenntartását szolgálta, mint az egyházközség szántóterületei. Ismereteink szerint az erdő faállománya viszont kizárólag az egyházi létesítmények fenntartását szolgálta. A templom, a papi és a mesteri bennvaló, az iskola és a temető után a szántókat és az erdőt mutatjuk be. Az egyházközség szántói az 1756-os vizitáció idején készült kimutatás szerint a karatnai, al- és felvoláli, akkor már régóta háromfordulós határban terültek el:⁵⁸⁰

Terrae arabiles in 3[tri]bus terminis[bus]

- *A Karatnai határban Hosszú nevű helyben a Felső Voláli határkertben állól egy darab szántó föld Metr. 5, vicinussa alól Bárdi Gáspár Ur[am], ab altera Nehai Bartók János Ur[am].*⁵⁸¹
- *Egy darab szántó föld a Parochiális Jozzágon alól egy darab szanto föld,*⁵⁸² *V[icinussa] ab una T[ekintetes] Gyulai János Ur[am] kertje.*⁵⁸³
- *Ugjan a Karathnai határon Rakottyára menő lább[an] egy darab szántó föld Metr. 4, vicin[ussa] felyel Donát Mihály Ur[am], ab altera Bodo Peter Ur[am].*⁵⁸⁴
- *A Nagj rész nevű helyben, a Cinnteremm Kertre jövőb[en] egy darab szántó föld Metr. 1. ugjanennek vicinumiáb[an] Metr. 1 mar együt 2 vékás, vicinussa egy felől Kun Laszlo Ur[am], ab altera Kun Sigmond Ur[am].*⁵⁸⁵
- *Ugjan a Karatnai határon Szármány nevű helyben Közepső Lábban Metr. Harmadfel, vici[nussa] egy felől Peselneki N[em]z[e]tes Rapolti Istvan Ur[am].*⁵⁸⁶
- *Item a Hosszú nevű helyben a Felmenő helyben egy két vékás föld, vicinussa ennek belől felől Könczei Gergely Ur[am].*⁵⁸⁷
- *Ugjan ennek felin Vajna Ferenczné es Janósné ezis Metr. 2.*⁵⁸⁸
- *A Peselneki határon Völgy pataka mellett a Kutnál egy darab föld Metr, 3, vic[inus]ssa] Küljel Bodo András Ur[am].*⁵⁸⁹
- *Ismét a Karatnai határb[an] Szármány megett egy kis föld Metr 1 a rövid Labban, vic[inus]ssa] Donat Mihály Ur[am].*⁵⁹⁰
- *Ismét a Karatnai határban Nagy rész nevű helyb[en] egy két vékás föld Kun Laszlo Ur[am] vicinumiáb[an].*⁵⁹¹

Az 1759-es vizitáció jegyzőkönyvében olyan szántódarabok is fel vannak sorolva, amelyek az 1756-oséban nem, vagy nem így szerepelnek:⁵⁹²

- *Czangóné nevű helyben egy két vékás szántó föld, vicinussa alól Bodó Mátyásné asszony.*⁵⁹³
- *Ismét más két vékás szántó föld Rakottyára menő lábban, vicinussa Bodó Péter uram alól.*⁵⁹⁴
- *Más ismét egy vékás Szármány megett a felső lábban, vicinussa Bodó Mózesné asszony.*⁵⁹⁵
- *Ismét a Hosszú nevű helyben a ki hágo földeknek a lábján egy hat vékás szántó föld, vicinussa a rá menő földek lábja.*⁵⁹⁶

Az 1767-es vizitáció jegyzőkönyvében további változásokkal találkozunk:⁵⁹⁷

- *A felsővoldali határon Szármányban a Körtvély fára*⁵⁹⁸ *jövő külső lábban egy darab föld metr. 4, vicinussa fellyül Köntzei József, más felől vízmosta árok.*

A Rakottyára menő lábban az egyik szomszéd azonos az 1756-belivel, de itt egy másik földdarabról van szó: más a Szármány megett, a Szármányban és a Hosszúban lévő föld is.

Az egyházköztség tagjai egy vetés idejére vagy örökösen korábban és később is adományoztak a templomnak szántóföldeket, így az egyházközség alapításakor, 1740–1744 táján és később is, amint 1863-ban feljegyezték: *Pro memoria in Anno 1863. T[ek]i[n]t[e]t[es] Donáth Antal Ur[am] condonált edgy Köblös Szántó Földet az Apor Hoszsza nevű Határb[an] a Bors Kertire menő Lábban a Szász utnál Szomszédja alól a Horvát Kozma maradéki fellyül Bálint János; T[ek]i[n]t[e]t[es] Kun Gábor Ur[am] is condonált 1 vékás Földet a Templomnal [...] odalba kívül vicinussa Bodo Lőrinczné Asszony belől Kis Boldisár kertye – a felett az eleje adott vala az Eccl[esi]a fundálásakor két másfél vékás Földet az Nagy Reszb[en].*⁵⁹⁹

A Főkonzisztórium mindenkor szorgalmazta az eklézsiák fekvő javai és a rájuk vonatkozó bizonyító iratok számbavételét és a leltárívek felterjesztését.⁶⁰⁰ *A Karatnai Ekk[ézsi]a fekvő javairól szollo Levelek Regestruma. Nr. 13. Regestruma A Karatnai Reformata Ekk[ézsi]a Parochialis Házához tartozando fekvő joknak 's azokról szollo Leveleknek, mely vitetett véghez a M[é]l[tósá]gos Fő Consistorium 1825te Majus 29^{án} 99. Szám alatt költ rendelése következtésül.*

Kelések ideje

Regestri numerus	A Levelek foglalatnya	Esztendő szám	Holnapszám	Original	Copia	Hány darab
1.	A Parochialis Fundusrol egy örökös Csere Contractus mely költ	1745	Apr[ilis] 25	Orig[inal]	-	1
2.	Más Contractus ugyan a' Parochialis fundusrol mely költ	1745	Jun[ius] 11	Orig[inal]	-	1
3.	A Kézdi Dioecesisnek visitatioja által, az Ekklesia Bodika nevű Erdejéről, és pénzinek számba vételéről mely költ. ⁶⁰¹	1775	6 ^a Maji	Orig[inal]	-	1
4.	A Parochialis Fundusrol egy Örökös Contractus mely költ	1745	24 ^a Apr[ilis]	Orig[inal]	-	1
5.	Egy Köblös szántó földrol való kötelező Levél mely költ. ⁶⁰²	1805	6 ^a Maji	Orig[inal]	-	1
6.	A Karatna Ekk[ézsi]ának fel állittásáról szolo Levél Subscriptio nélkül	1744	8 ^a Junij	Orig[inal]	-	1
7.	Egy Csere Contractus szántó földről való mely költ. ⁶⁰³	1804	24 ^a Apr[ilis]	Orig[inal]	-	1
8.	Az Ekk[ézsi]a Széna fűvéről való Contractus mely költ. ⁶⁰⁴	1802	26 ^a Junij	Orig[inal]	-	1
9.	Egy Szántó földről való örökös Contractus mely költ. ⁶⁰⁵	1812	1 ^a Apr[ilis]	Orig[inal]	-	1
10.	Az Ekk[ézsi]a egy Szántó földének ki jártatásáról szollo Testimonialis mely költ	1805	2 ^a Junij	Orig[inal]	-	1
11.	Az Ekk[ézsi]a Számára cserélt Szántó földről szollo örökös Contractus mely költ. ⁶⁰⁶	1820	12 X[decem] br[is]	Orig[inal]	-	1
12.	Vagyon az Ekk[ézsi]ának egy otavaba Compingalt Könyve, melybe az Ekk[ézsi]a Tagjai által Conferalt Szántó földek vagynak béírva melyeket a Tiszteletes Parochus és Oskola Mester használnak mely kezdődött	1796	29 Januar[ii]		-	1
13.	Egy esketés Levél az Ekk[ézsi]a jóvairól mely költ 1824 ^a . ⁶⁰⁷	1824	12 Martij	Orig[inal]	-	1

Hogy a' Karatnai R[e]f Ekk[ész]iá[nak] fekvő jóvairól szollo Levelei mi általunk Consistorok által a fen írt módon Regestraltattak, azt tulajdon Neveink allírásával bizonyíttjuk Karatnán 1826^{ik} Esztendőben Februarius 20^{ik} napján.

Karatnai Kun Gábor m[anu] p[ropria]. Karatnai Megyebiro
Karatnai Köntzei Dávid m[aga] k[ezével] Kun Gyárfás s[aját] k[ezével]
Karatnai Bodo Gábor s[aját] k[ezével]
Domest[icus] Consistorok

Csiszér Sámuel m[aga] k[ezével] Karatnai Ref. Pap jelen létében.

Hogy ezen Levélnek a' tulso Lapján specifikalt 13 id est tizen három szám alatt lévő, és az Eklésziának Parochialis Jozzagainak, szántó földeiről, és kaszálójáról szollo originalis Levelek, a' Méltóságos Fő Consistoriumnak de dato 29 Maj 1825 költ Fő Felvigyázói poroncsolatánál fogva, máii napon a' Karathnai N[eme]s Domesticum Consistoriumnak jelen létében, az Ecclesia ládájából Visitationk kezéhez vette légyen, azzal a megjedzéssel hogy 10, a' tizedik, 12, a' tizenkettődik, és 13^{dk} szám alatt lévőket ezen okból, hogy a 10^{diknek} párját kell venni; a 13^{dikot} authenticaltatni kell; a 12^{diket} pedig nem lehet ki küldeni, mint hogy abban a' Megye Biroi számadásokról valo absolutiok, a' Szent edények descriptioi vagynak – mindezekről adjuk ezen hivataloson költ bizonyitto írásunkot: Karathnán az 1826^{ik} Esztendőben Febr[uius] 25^{ik} tartandó Visitatio alkalmatosságával.

Bodola Ferencz m[anu] p[ropria] Visitationis Notarius

Kezéhez vette 1826 Esztendőben Mártiusnak 1 Napján Márkosfalván a' tizedik és tizenharmadikot, 13 bizonyíttja

Ferentzi János m[anu] p[ropria] S[anctae] Visitationis Director.

Hogy atulirt jokot vagyis Leveleket a volt Megye Biro urtol mind kezemhez vettem aztot ezennel bizonyíttom és nevem alírásával megerősíttem folyo 1830^{ik} Esztend[őben] Martiusnak 9^{ik} napján.

Bodo Gábor Megye[bi]ro.

Zágoni Jankó Elek néhai hitvese, Bartók Bethulia két darab szántóföldet testált a karatnai ekléziára, amelyekért Bodó Gábor megyebíró 1830. szeptember 11-én Bodó Pál járási szolgabíró jelenlétében a két földszomszédnak *conventios pengő* pénzben 18 x[krajcá]rokat fizetett a birtokbaiktatás alkalmával.⁶⁰⁸

A püspökség 1857-ben kelt rendelete nyomán 1857. december 21-én jegyzőkönyvbe vették a megye birtokállományát: A' Karatnai ev. reformata megyének birtoka, mind a jegyző által ki adott Birtok túból meg tetszik, ál 128¹¹/₁₆ véka szántó földből, 3 hold és 1.570 négyszögöl kaszálóból, 6 hold 900 négyszögöl erdőből, 1.123 négyszögöl terméketlen területből. 1858. Februarius 27^{en} jövődöbeli emlékezet 's tudás okáért megjegyzetett – a peselneki határonis van egy 3 vékás szántóföld.⁶⁰⁹

A püspökség 1863-ban kelt rendelete nyomán Karatnán 1864-ben, valószínűleg január tizedike után írták össze az egyházközség ingatlan javait, a következőképpen.⁶¹⁰

Az Egyház föld birtokának feljegyzése.

Határ rész vagy neve				Szántó földek	Kaszálok és Kertek		Tiszta jövedelem		
Egyes föld hely írási szám	A földbirtoknak			200 n[égyyszög] ölet egy Erdélyi vékára számítva	1600 n[égyyszög] öles holdakban		ft	xr	
				véka $\frac{1}{16}$	Hold	Öl			
804.	Helység	Ház Udvara	Első osztály						Papi lak 2 lak rész 323 n[égyyszög] öl
805		házi Kertye	– “ –	2		200		40	
806	Helység	Ház Udvara	1 ^o osztály						Mesteri lak 2 lak rész 200 n[égyyszög] öl
807		házi Kertye	– “ –			100		20	
1516	Helység	a. Kertes láb ⁶¹¹	– “ –	2			1		
1569		b. Belső láb	– “ –	4			2		
1585	III.		– “ –	1				30	
1889	Közép forduló	d. Harmad láb	– “ –	1				30	
1982		e. Padláb	– “ –	4			2		
1984									Templom és temetőhely 800 n[égyyszög] öl ⁶¹²
2100			– “ –	2			1		
2243		h. Nagy rész	– “ –	4			1		
2674		a. Sz[ent] léleki utra jövő ⁶¹³	2 ^{ik} osztály		2	570	8	37	

Határ rész vagy neve				Szántó földek	Kaszálok és Kertek		Tiszta jövedelem		
Egyes föld hely irási szám	A földbirtoknak			200 n[égyszög] ölet egy Erdélyi vékára számítva	1600 n[égyszög] öles holdakban		ft	xr	
				véka $\frac{1}{16}$	Hold	Öl			
2756			- " -	3			1	4	
2933	IV Szár- mány	e. Másadláb	- " -	2				43	
2935			- " -	2				43	
2961			3 ^{ik} osztály	1				12	
3181		d. Elöláb Voláli kihágó ⁶¹⁴	- " -	$3\frac{8}{16}$				42	
3373		b.	- " -	2				24	
3425	V. Hosszu		2 ^{ik} osztály	2				43	
3947		g. Pálbiro ⁶¹⁵	- " -	5			1	46	
3995		h. Bemenő láb	1 ^{ad} osztály	2			1		
4779		a. Karatna pataka ⁶¹⁶	2 ^{ik} osztály			1200	2	44	
4780	Csík- bércz ⁶¹⁷		1 ^{ik} osztály		6	900	2	51	
4781			3 ^{ik} osztály	$88\frac{3}{16}$			17	26	
4782			2 ^{ik} osztály			1200	2	45	

Összehasonlításképpen 1864. február 16-án a következőket írták:⁶¹⁸

II. Fekvő javak.

Telek könyvi szám	Határrész	Szántó	Kaszáló		
		véka	Hold	négy- szögöl	
804	<i>Helys[ég]ben</i>	-	-	-	<i>Udvar lakházzal és gazdasági épületekkel ellátva</i>
805	<i>Kertye</i>	-	-	200	
806	<i>U. o.</i>	-	-	-	<i>Udvar cantori lakházzal 's csűrrel ellátva</i>
807	<i>Kertye</i>	-	-	100	
1.516	<i>Kertes</i>	2	-	-	<i>A cantor birja</i>
1.569	<i>Belső láb</i>	4	-	-	
1.585	<i>U. o.</i>	1	-	-	
1.889	<i>Harmad</i>	1	-	-	<i>A pap által bíratik</i>
1.982	<i>Padláb</i>	4	-	-	
2.100	<i>U. o.</i>	2	-	-	
2.243	<i>Karatnai nagyrész</i>	4	-	-	
2.674	<i>Nagyvölgy</i>	-	2	570	<i>A pap és a' cantor által</i>
2.756	<i>Szentlélek utrajö[vő]</i>	3	-	-	<i>Birja Deák Antal⁶¹⁹</i>
2.933	<i>Szármány</i>	2	-	-	<i>A pap birja</i>
2.935	<i>U. o.</i>	2	-	-	
	<i>1[el]ső lap összesen</i>	25	2	870	

Telek könyvi szám	Határrész	Szántó	Kaszáló		
		véka	Hold	négy- szögöl	
2.961	<i>Szármány</i>	1	-	-	<i>Birja a pap</i>
3.181	<i>U. o.</i>	3 ⁸ / ₁₆	-	-	<i>Birja a cantor</i>
3.373	<i>Voláli kihágó</i>	2	-	-	<i>A pap birja</i>
3.425	<i>Voláli kihágó</i>	2	-	-	
3.947	<i>Pálbíró</i>	5	-	-	
3.995	<i>Hosszu</i>	2			<i>Birja a cantor</i>
4.779	<i>Karatnapatak</i>			1.200	
4.780	<i>Bódika (erdő)</i>	-	6	900	<i>A' megye által használtatnak</i>
4.781	<i>Bódika szántók</i>	88 ⁸ / ₁₆	-		
4.782	<i>Bódika kaszáló</i>	-	-	1.200	
	<i>2[másod]ik lapösszev</i>	103 ¹¹ / ₁₆	7	500	

Ismétlése a lapösszegeknek

<i>1[el]ső lap</i>	25	2	870
<i>2[másod]ik lap</i>	103 ¹¹ / ₁₆	7	500
<i>Egész összev</i>	128 ¹¹ / ₁₆	9	1.370

Catastralis felmérés szerint

III. Kötlevelek a fekvő jóvakról.⁶²⁰

I-es	Romai számmal jegyzett csomag borítékban 13 három darab levelek a megye fekvő jóvairól szollok Toldalék a' felkelhető jóvakhoz. ⁶²¹
II.	Romai számmal jegyzett csomag borítékba 12 darab a megye fekvőjéről 's számadásokról szollok levelek
III.	Romai számmal jegyzett borítékba 10 darab
IV.	Romai számmal jegyzett borítékba 41 darab
V.	Romai számmal jegyzett borítékba 24 darab
VI.	Romai számmal jegyzett borítékba 21 darab
	A' számadáshoz meg kívántató kis könyv
	Toldalék a' felkelhető jóvakhoz
	Négy darab vas karikák koporso viteléhez valók

Felolvastatt, számbavettettek 's aláíratott 's hogy valósággal mind meg vagynak bitelesen bizonyítottak a' fennírt évben és napon.

Szakács János Lelkész
Bodo Gergely megye bíró

Kőncsi Elek jegyző
Kun István szolgabíró egyházi tanácsos
Bodo Ferencz egyházi tanácsos
Illyés Tamás

Bodo Ádám

Látta az e[gy]h[á]zi vizsgálat K[ézdi]vásárhelyen 's azon észre vetellel hagyja helybe hogy az előbbi 75 lapon 4.783 helyiség szám alatt Bodikabeli kaszálo teriméjt(?) vonalzata az e[gy]h[á]zi tanács által kiegészítendő. K[ézdi]vásárhelyen, 1864^k. február 23^{án}. Simo Sándor közügy igazgató.⁶²²

A karatnai egyházi ingatlanok 1881. január 28-án a következők voltak:⁶²³

624. Karatna al és felvolál

A Karatnai Helvéthitvallású egyház			Térmérték	
Rendszám	helyrajzszám	+	hold	négy-szögöl
1.	1984	Templom III. fo. é., Padláb dűlőben		800
2.	4779	Kaszáló VII. fo. d., Karatnapatak – " –		1.200
	4780	Erdő – " – " – " – " –	6	900
	4781	Szántóföld – " – " – " – " –	11	38
	4782	Kaszáló – " – " – " – " –		1.200
3.	4785	Árok – " – " – " – " –		400
4.	802	Faház 294 sz[ám] a[latt] két lakrész udvarral		200
	803	Kert		80
5.	3544	Szántó V. fo d., Balástelek ⁶²⁴		400

304. Karatna al és felvolál

A Karatnai Helvéthitvallású egyház			Térmérték	
Rendszám	helyrajzszám	+	hold	négyszögöl
1.	804	Faház 296 sz[ám] a[latt] két lakrész udvarral		323
	805	Kert		200
2.	1889	Szántóföld III. fo d., Harmad aldülőben		200
3.	1982	Szántóföld – “ – é., Padláb – “ –		800
4.	2100	Szántóföld – “ – “ – “ – “ –		400
5.	2243	Szántóföld – “ – h., Karatnai nagyrész		800
6.	2674/2	Kaszáló IV. fo a., Szentlélek utrajövő		1.447
7.	2756	Szántóföld – “ – “ – “ – “ –		600
8.	2933	Szántóföld – “ – c., Másodláb aldülőben		400
9.	2935	Szántóföld – “ – “ – “ – “ –		400
10.	2961	Szántóföld – “ – “ – “ – “ –		200
11.	3373	Szántóföld V. fo. b., Voláli kihágó		400
12.	3425	Szántóföld – “ – “ – “ – “ –		387
13.	3947	Szántóföld – “ – g., Pálbíró		1000

Hivatalos református egyházi kiadvány szerint Könczei Dávid és nője lelkeszi használatra egy 80 forint érő, 400 négyszögöles szántót hagyományozott az egyházközségnek 1882-ben.⁶²⁵ Valójában, amint a fenti táblázat is mutatja, az illető, valószínűleg a Balázstelekben lévő szántó már a Kézdivásárhelyi királyi törvényszéknek a 6629/1879. szám alatt kelt végzése alapján bekebelezett a karatnai egyházközség javára: tény, hogy a szántó haszonélvezetéről Könczei Dávid özvegye, született Könczei Juliánna csak 1881. május 15-én mondott le.⁶²⁶

A karatnai egyházközség fekvéseiről 1888-ban a lelkész saját költségén kellett hiteles telekjegyzőkönyvi kivonatot beszerezzen.⁶²⁷

Az egyházközség földbirtokának tagosítására és erdőbirtokának a földbirtokához való arányosítására az 1890-es években került sor: midőn az esperesség 1891. február 15-én felszólította, hogy *a regálé, tagosítás, erdőarányosításnál bízson meg egy szakértőt ki az egyházközséget képviselje* és az egyháztanács Bodó Mátyásra bízta minden ilyen ügye képviseletét.⁶²⁸ A tagosításról még 1902. június 14-én és 1904. július 22-én is – akkor már 5 éve folyt – szólnak a feljegyzések.⁶²⁹

A Bódika

A már többször előfordult Bódikát – mint a karatnai templom erdejét – először az 1736-os, majd az 1759-es és az 1762-es feltorjai, illetve az 1756-os, 1759-es és az 1767-es karatnai vizitáció alkalmával említik⁶³⁰ és szó esik róla az 1745. június 29-e előtt kelt panaszlevélben is, de nem tudni, mikortól volt az *alsó templomhoz* rendelve. Ezt az erdőt és kaszálót említik 1688-ban,⁶³¹ 1750-ben,⁶³² 1788-ban,⁶³³ 1808-ban,⁶³⁴ 1822. március 16-án⁶³⁵ és 1865-ben is.⁶³⁶ A Bódika (kaszáló) 1688-ban, a Bódika vápája (szántó) 1803-ban, 1808-ban⁶³⁷ és 1813-ban bukkan fel.⁶³⁸

A karatnai egyházközség 1864-es nyilvántartása szerint az egyházközségnek a Bódika nevű területen 6 hold 900 négyszögölnyi erdeje, 88⁸/₁₆ véka férejtű szántója és 1200 négyszögölnyi kaszálója volt.⁶³⁹ A megye tagjai által használt szántó és kaszáló hasznosbéré elsősorban a templom és az egyházközség épületei karbantartására és újjáépítésére, az erdő jövedelme az egyházközség évi kiadásainak fedezésére szolgált. Az 1824. május 10-én tartott tanúmeghallgatás szerint a Bódika alatti kaszálóból, amely korábban *a falu helye* volt, 1820 táján egy darabot a pap és a mester bekertelt, ezért az nem számoltatott az eklézsia javai közé.⁶⁴⁰

A források kezdetben kizárólag a Bódika nevezetű, a *Bodóké* nevű erdővel⁶⁴¹ szomszédos csereerdőről (cserefa = kocsánytalan tölgy) szólnak. Az altorjai Bodó nemzetség egyik ága a 16. század második felében már Karatnán lakott, a Bódika eredetileg a karatnai református egyházközség alapításában vezető szerepet játszó karatnai Bodó nemzetség közös tulajdona lehetett. A karatnai templom – tulajdonképpen az egyházközség, mint földesúr – kizárólagos köztulajdonát képező erdőt, kaszálót és szántót az egyháztanács kezelte, a rájuk vonatkozó fontos határozatokat azonban mindig a megyegyűlések hozták. Az egyházközség javait kismértékben károsító személyek fölött az egyháztanács bíraskodott, pontosan ugyanúgy, mint a falusbíró és hűtösei a falu belterületén és a falu határában lévő javakban kárt tevők fölött, súlyosabb esetekben azonban a bíraskodás a faluszékére hárult. A karatnai református egyházközség a karatnai politikai község rész-egészeként létezett évszázadokon át,⁶⁴² a Bódikát pedig úgy igazgatta és kezelte, mint bármelyik faluközség a maga határát.

A szántó és a kaszáló talán eredetileg is gyepes terület volt, amelynek arra alkalmas részeit feltörték szántónak, de az is elképzelhető, hogy az erdő egy részét letarolva nyerték a kaszálót, majd annak egyes részeit feltörve a szántót.

Az erdő az egyházközség közös erdeje volt, de az egyházközség tagjai fizettek a fájáért: a Bódika fája és füve ellenértéke mindenkor az eklézsia bevételeinek egyik legjelentősebb tétele volt.

- 1822. március 16. *Jegyzés A jövőendő Ratio alá a Bodikából, Csere, Nyír, és ág fákból jön bé 133 m[agyar] f[orint] 68 Dr. Mellyekről suo t[e]mp[or]e a T[ek]i[n]t[e]t[es] M[egye] Biro Ur ratiocinaljon.*⁶⁴³
- Az 1836. február 1-én kelt, 1835. évi megyebírói elszámolás 2., 4. és 5. bevételi tétele szerint *A' Templom erdejéből eladattatott cserefákból* 44 magyar forint 64 dénár, *Két leégett Cserefákért* 4 magyar forint 20 dénár folyt be az eklézsia pénztárába, *A Templom erdeje füve pedig eladattatott árverés által* 3 magyar forint 80 dénárért.⁶⁴⁴
- Az 1837-as megyebírói elszámolás 2. bevételi tétele szerint a *Bodikából eladott Cserefákért és a' benne találtatott pascuatioért* 40 magyar forint 18 dénár folyt be az eklézsia pénztárába.⁶⁴⁵
- Az 1838. február 9-én kelt, 1837. évi megyebírói elszámolás szerint Rácz János 31 rénesforint 12 krajcárt fizetett 6 szál bódikabeli cserefáért, az ágakért Remenyik Gábor 36 krajcárt, Illyés Mózes 1 rénesforint 27 krajcárt.⁶⁴⁶
- Az 1839-es megyebírói elszámolás 3. és 4. bevételi tétele szerint a *Bodikából eladott Cserefákért és a' benne találtatott pascuatioért* 77 magyar forint 50 dénár, a fákön termett makkért 1 magyar forint 44 dénár folyt be az eklézsia pénztárába.⁶⁴⁷
- Az 1840-es megyebírói elszámolás 1. és 2. bevételi tétele szerint a Bódika *fűbéli haszna* 4 magyar forint 80 dénár, a *Bodika erdeiből eladott két szál fáért* 5 magyar forint 52 dénár folyt be az eklézsia pénztárába.⁶⁴⁸
- 1856. február 22. *Jegyzés Bodo Zsigmondnál fa ára vagyon 3. három R[énes] forint a Köncei Elek a[tyánkf]ja fel adása szerint.*⁶⁴⁹
- 1857. december 21. *Indítványba hozatott a' Bodikába lévő Cserefáknak árverés uttyáni eladattatások. Mire nézve határoztatott – hogy folyó hó 23^{án} reggeli 8 orakor a' hely színeire a' megye tagjai ki menvén, ottan állítsanak Kultsot meg – mi szerént a' fák el árvereztessenek. Még néhány tagok superveniálván... a következőket indítványozták – mint hogy a' most meg levő horgas borgas fák a' közöttök meg indult szép reményű Csemeték növéseinek és ki fejlődésnek nagy akadályokra vagynak, az árverés alkalmával a' vevőknek azis tudokra adando lesz, hogy a' meg vásárlando fákot, egy év alatt el hordani kötelesek lesznek, és a' levágatást 's elhordást, az erdőszeri Törvénnyel megedgyszöleg ugy igyekezzenek tenni, hogy a' Csemetékbe ez által tetemes kár ne okoztassék.*⁶⁵⁰ 1858. március 11-én az előbbiekkal kapcsolatban a következőket jegyezték fel: *Némely Megye tagjai a Bodikába vásárlott Cserefákra nézve panaszul adták fel, hogy a nyilokba jutott fákból hiányoznak, 's kérték, hogy ebbéli sérelmeik orvosoltassanak – mire nézve határoztatott – hogy a' megye biro maga mellé vett consistorokkal ugy mint Bodo Ferenczel és Köncei Josefel mindazon egyeneknel,*

- kik Cserefákat vásárlottak, házról házra járjanak el, 's revidiallyak és vegyék számba hogy ki mi féle és mely osztálybeli, 's szám alatti fákat hozott haza – tartozván mindenki engedelmeskedni, és meg mutatni és számba adni, minden csere fát.⁶⁵¹
- 1877. január 6. Jelenti gondnok a[tyánkfi]a miszerint a Bódika nevű megye erdőségünkben lévő tűzifa levágatása tárgyában kérelemre az engedély SKH 17/876 alatt megérkezett s kéri az e[gy]h[áz] tanácsot kérdéselt erdő levágatására nézve intézkedni. Mire nézve határozatott – egyházi gyűlésünk felkéri minden egyházi tagot az el adando erdő határa kikerekítése és megmérése tekintetéből folyó hó 8na a helyszíneni megjelenésre, azonban kötelességivé tétetik megye bíró Bodó Ferencz, egyháztanácsos Kun István, Bodó András, Bodó Mátyás, Könczei Elek a[tyánkfi]jainak megjelenni és a határvetés és mérési munkálatot keresztül vinni, 's ezen munkálatot a folyó hó 13^{an} tartando megye gyűlésin elérteszteni; továbbá felhívatik m[egye] bíró a[tyánkfi]a a megye kebeléből 4 fa vágó fészis embert az írt bizotmány rendelkezése alá bocsátani.⁶⁵² 1877. január 9. Az 1877^{ik} év Januárius 6^{an} kiküldött bizottság egyházunk Bódika nevű erdőségébe kijárván jelenti az e[gy]h[áz] tanácsnak, hogy kijárását megtéve úgy találta, hogy fák eladathatnak – meghatározatott, hogy az egész Bódika területén található fák eladathatnak még pedig árverés után, az árverés ideje Januárius 28^{an} történik, melyre nézve felkéretik gondnok a[tyánkfi]a hogy a szomszéd községekkel is tudassa ezen árverést.⁶⁵³ 1877. március 10. Egyházi tanácsunk az ugynevezett „Bódika” nevezetű helyen találtató fákat még a szántó földek közt levőket is, a mai napon árverés után legtöbbet ígérő Dobra Andrásnak 60 o[sztrák] é[rte]kű f[o]r[int]t el adta; kiis kötelezi magát, hogy a vételért folyó évi Ápril 24^{an} egyházi tanácsunknak hiba nélkül megfizeti, a nem fizetés esetére hypothecául lekötí minden fekvő és felkelhető jövait, vagy nem remélt halálom esetére jogutodimat kötelezem.⁶⁵⁴ 1877. április 23. A mult hónap 10^{an} elárverezett Bódikabeli fákért, karatnai Dobra András mint vevő a 60 o[sztrák] é[rte]kű f[o]r[int]t hiba nélkül kifizette, kiis a kötelezettség alól feloldatik mire nézve határozat: egyházi tanácsunk az elől írt 60 o[sztrák] é[rte]kű f[o]r[int]t a torony befödésére szánta, és megye gondnok a[tyánkfi]a felkéri, hogy gondoskodják ahoz értő mesterembert keresni és a tornyot befedetni.⁶⁵⁵

Az emberi településektől távol fekvő Bódika erdejének őrzése kezdetben főlegesenek tűnhetett, de az erdőrontók kártevésai arra késztették az egyháztanácsot, hogy gondoskodják az erdőőrizetről. Az egyháztanács először Karatna község erdőőreit kérte fel az erdőőrizetre, akik azt vállalták is: – 1866. január 21. Jelenti megyebíró Bodo Gergely, hogy az ugy nevezett Bodikába lévő egyházunk erdeje, az erdő rontók által szembetűnőleg pusztittatik s kéri hogy intézkedjék a' megye az erdő mikénti őrizéséről – Határozás – Karatna község erdőőrei fel szólítatván, hogy vállalják el a' Bodikabeli fák őrzését, úgy nyilatkoztak, hogy tekintve kitsin megyénk szegénységét, nem

*kívánnak egyéb fizetést, tsupán az általok megtanálando erdő rontok büntetéséből bé folyo jövedelmet – 's a' felett köteleségké tétetik a' megye erdeje pontos őrizete.*⁶⁵⁶

Erdőrontásról a későbbiekben nemigen esik szó, valószínűleg azért, mert az egyháztanács úgy döntött, hogy a Bódika egész területének őrizetére külön pástort fogad: – 1874. május 14. *Fel Voláli Barthos Gábor a karatnai megyének Bódika nevezetű erdőségében erdőőr Köncei Bénéiam atyánkfia által erdőrontási szándékon tállatott május 8^{án} mire nézve minthogy a kár csekélység ezennel Barthos Gábor ezen csekély hibáért meg feddetett, hogy ha ez után Barthos Gábor kihágáson tállatnék, minden engedelem nélkül egyenesen törvényes eljárás útjára bocsátatik.*⁶⁵⁷

A jegyzőkönyvek az akkor korszerűnek tekintett erdőgazdálkodási követelményekre vonatkozó előírásokat is megőriztek. A Kézdivásárhelyi Járási Erdőgondnokság erdőgondnoka, Várnay Sándor 166/1886. átiratában (VI. 23.) az 1879. XXXI. törvény 17., 18. és 49. cikkelyére hivatkozva felszólította a karatnai egyházközséget erdeje üzemtervének az elkészíttetésére, de épp folyamatban lévén a karatnai községi erdő arányosítása, amelynek során az egyházközség része is megállapítandó volt, az egyháztanács – ígéretet tévén az erdő használatától való tartózkodásra – függőben hagyta a kérdést.⁶⁵⁸ Az üzemterv elkészíttetésének határideje a törvény szerint 1884. június 14-e volt: a püspökség 1882. augusztus 13-án már figyelmeztette erre az egyházközségeket.⁶⁵⁹

A korszerű erdőgazdálkodásra hívta fel a karatnai egyházközséget a Magyar Királyi Erdőgondnokság 450/892-es számú rendelete és a főerdővéd 41. számú átirata is: *...hogya az ev. ref. egyházközség nem tud cstraképes tölgymakkot beszerezni, akkor forduljon a Sz[ékely] Kereszturi, Kőhalmi vagy a N[agy] Sinki főerdőgondnoksághoz. Egyházi tanácsunk felhatalmazza m[egye] gondnok a[tyánkfi]át hogy az egyh[ázközség] részére szerezzen be egy hektoliter makkot, miután az egyház erdejében kevés beültetni való térség van.*⁶⁶⁰

Az erdőgondnokság által ajánlott tölgymakkról a következők hangzottak el az egyháztanács 1899. április 9-én tartott gyűlésén: *A tek[inte]t[e]s főszolgabíróság 2534-899 rendelete – fel van híva egyházunk egy hektoliter tölgymakk beszerzésére. Egyházi tanácsunk ugy most, mint mindenkor a felsőbb helyről jött rendeleteknek eleget tett és kíván tenni, s minden évben a kívánt tölgymakkot beszerezte és Költő Ferencz erdővéd felügyelete alatt elis ültették a minek a mai napig semmi eredménye nincs, a mult évben bekerítetett egy darab hely az egyház nagy költségére a megrendelt tölgymakk oda lett elültetve, a minek igen kevés eredménye látszik, e most 2534 sz[ám] alatt megrendelt hektoliter tölgymakk beszerzésére egyházunknak anyagi ereje nincs, ha az egyház tagjaira rovatalt nem ró ki az egyházi tanács, ami a mai nyomasztó körülmények közt lehetetlen. A tek[inte]t[e]s főszolgabírói hivatal telyes tisztelettel kéretik... a tölgymakk beszerzése alól, hogy egyházunkat ez idő szerint mentse föl.*⁶⁶¹

Az 1871-ben elkezdett, hosszan elnyúló erdőarányosításról a következőket jegyezték fel az 1897. január 24-én tartott egyháztanács-gyűlésen: *Előterjeszti megyegondnok Bodó Albert a[tyánk]ja hogy az 1896. év Március 19-én napján tartott erdőarányosítási tárgyaláson az egyháznak jutott 1% erdőilletmény a karatnai ev. ref. és altorjai rom. kath. egyházközösség lelkészi hivatalának tévesen lett megálítva; ez okon a rom. kath. altorjai egyházközösségi tanács köztudomás szerint a tek[intetes] Kir[ályi] Törvényszékhez folyamodást nyújtott be, hogy sérelmük orvosoltassék. Határozat; egyházi tanácsunk, meggondolván a per költséges voltát s a sok idővesztéséget s a két egyház közti surlódás kikerülése tekintetéből hajlandó a két egyház lelkészi hivatalának megálapított erdőilletményét a törvény szabta módon népesedési arányban osztani, s ennek kivételére egyházi tanácsunk kötelezi magát a legközelebbi bírói tárgyaláson az osztályt ily formán kiigazítani. A minek keresztülvitelére megbíztatik Bodó Albert m[egye] gondnok a[tyánk]ja.*⁶⁶² Bodó Albert működésének eredményeként a karatnai egyházközösség az erdőarányosítási tárgyalások során többek közt egy erdei kaszálót nyert, amelyet az egyháztanács a régi szokás szerint haszonbérbe adott.⁶⁶³

A 19. század második felében még sokáig *pityókaugaroknak*, *pityókaföldeknek* nevezett, egymástól gyepekkel elválasztott szántódarabok, kezdetben az egyházközösség által a burgonya itteni meghonosítására, 1760 és 1800 között létrehozott és a tagoknak haszonbérbe adott, 1846-ban már szabályozott használatú pityókás kertek voltak: az ilyen kerteket általában nem a háromfordulós határból szakították ki.⁶⁶⁴ A pityókaföldeket eleinte csak burgonyával ültették be, később egyik esztendőben pityókát ültettek, a következőben őszygabonát vetettek beléjük, a haszonbérlet ideje ezért a többi szántóföld háromfordulós művelése két ugarszernyi idejére, hat évre szólt: közvetett utalásokból tudjuk, hogy a földet háromévenként itt is pihentették.

Az 1850. április 21-én tartott megyegyűlés jegyzőkönyvében rögzítették a *pityókaugarok* használatának néhány szabályát: – *Határozattatott, hogy az 1846-béli határozattya nyomán a Bodika Erdelyében lévő Pityóka Ugaroknak felosztásáról költ irománya irattassék bé a Jedző Könyvbe mint hogy fél árkus papirosra van, mely is így következik: 1[els]ő pont az, hogy az Ecclesia Bodika Erdelye nyíl vonás szerint két táblába fel osztassék 26 felé a Karatnai Reformata Ecclesiához tartozó egész képész tagok között, azzal a modalítással, hogy ide hátrább semmi szín alatt külömben a következőben egyének bé nem tsuszhatnak, [csak] ha az Eleje által kapott részbe succedálhat. 2[másod]ik Az, hogy ha valamelyik mag nélkül ki találna halni, semmi successora nem tanálha református maradni, a része amelyik Táblához tartozik, azon Tábla között fel osztodgyék, mely aránt a kiháló semmi Dispositiot nem teszen. 3[harmad]ik az, hogy idegen falusinak művelés véget által adni nem szabad. 4[negyed]ik Az első árenda ideje tart 1846^{ol} kezdve hat egymás után folyo évig. A külső felén a bütün a Papnak, Mesternek adatott egy darab*

*bely oly moddal mint a több Ecclesia tagjainak kivévén aszt, sem a Pap, sem a Mester haszon bért nem fizetnek, mely meg méretvén 3[há]rom helyen a külső Bütün 62 ölnék tanáltatott, közepé 60 ölnék, belső bütüje 70 ölnék. Ezen helynek a' Belső Bütünél a belső nyilak ki járása véget ut helye hagyatván végig ki az utig az oldala mellett 10 öl – mely ut helyet nem leszen szabad fel szántani.*⁶⁶⁵

A legkésőbb 1846-ban véglegesen 26 nyílra osztott szántó tehát az egyházközség közföldje volt, amelynek különlegességét az adta, hogy a belőle való részesedés a kepefizetés mértékéhez igazodott, a nyilakért árendát – esetenként árverés útján megállapított összeget – kellett fizetni és az idegen falusiakon kívül az oszporásokat is kizárták a részesedésből. Az árenda összegével a megyebíró az egyháztanács, a megyegyűlés és a vizitáció előtt is el kellett számoljon.⁶⁶⁶

A fenti szabályok közül néhányat az egyháztanács megváltoztatott, írásba foglalt néhány további szabályt és meghatározta a munkálatok időpontját: feltehetően évente a kimondottan földművelési munkálatokét, alkalmanként a többi munkálatét. A Bódikával kapcsolatos intézkedések közül több is rávilágít a szabályok változására.

- 1848. október 1. *Az Egyház Bodika nevű helyéni pityóka ásása folyó év October 6[hatodik]ára határozatott; azon megjegyzéssel, hogy senki oda az ásás végéig sertést ne hajcsón.*⁶⁶⁷ 1851. szeptember 28. *Árverés uttyán Bodika Erdejibe termett makot és a pityoka ugarokon legelést is ásás után ki vette többet ígérő Bodo Josef 12 R[énes] forintokkal és 10 krajtzárokkal oly kikötés melet, hogy Bodikába se a makon se a pityoka ugarakon nem szabad sertéssinek legelni – se toloszni 3 m[agyar] forint büntetés terhe alatt, a makk szedőkre nézve is a fenírt büntetés alkalmazando. A pityoka ásás Bodikába közegyetértésből határozatott October 3[harmad]ikára s negyedikére mikor köteles leszen az árenda summát mindenki az ásás első napján befizetni 1 m[agyar] forint büntetés terhe alatt.*⁶⁶⁸
- 1849. április 2. *A néhai Bodo János árúai a Bodo Sigmond atyánkfia részekbe adott Bódikai pityókai földokról az évi 20 pengő krajcár jövedelmet Megye Biro atyánkfia nem vette bé – és mivel írt atyánkfiai nemis használták a részekbe adott pityókaföldeket – a taxát elengedték. De mihelyt használat alá veszik, azokrolis Megye Biro atyánkfia az évi jövedelmet bévenni köteles leszen.... Mint hogy megyénk tagja Mihály László meg halálozván a Bódikabéli pityókarésze mint magtalan tőkérel határozta Egyházi Tanácsunk Bodó Károly atyánkfiaira szállani mint aki jelenleg egész kepefizető tagjává következet.... A Bodo Sigmond, Remenyik Károly, és Bodo János árúai Bódikabéli részét mint használni nem akaroknak, a megyére visszaszálland – s ennek czelszerűbb kiadását, vagy árendába, vagy felibe megye bíró atyánkfiaira, Illyés Josefre bízzuk, és meghatalmazzuk.*⁶⁶⁹ 1850. június 2. *A Bodo János és Bodo Sigmondnak mért helyeket Bodikába, mind hogy a fenírtak soha se használták sem árendát nem adtak, hogy a kimért hely használatlan ne maradjon – megyénk se*

valyon kárt az írt két darab helyeket haszon bérbe kiadta megyénk Remenyik Gábor atyánkfiának 40 az az negyven krajtzárokért váltoba.⁶⁷⁰

- 1849. április 2. *A Bartok István árvái Bódikabéli részeket, mind akik jelenleg képét nem fizetnek, határozta Egyházi Tanácsunk, hogy azt írt helyet adja Bartok Sigmond atyánkfiának felibe való művelésbe, a Termésnek fele a mi az Megyére szállandó, asztot Bodo Josef atyánkfiának 10 az az tíz m[agyar] forintokért árendába át adatott – a mi az utánna járandó Taxát illeti, felét fizeti Bartok Sigmond, felét a Megye.*⁶⁷¹ 1849. október 7. 1849re Aprilis 2^{án} tartott gyűlésünkben meg határozatott vala, hogy a' néhai Bartok István árvái részek mint nem kepe fizetők, Bódika erdejébe árverés uttyán adodgyék el, ennek nyomán egyházi gyűlésünkbe elis adatott árverés uttyán mint többet ígérőnek Bodo Josef a[tyánkfi]a[na]k 10 m[agyar] forintokért de ezennel Bartok János a[tyánkfi]a meg jelenvén Egyházi Gyűlésünkbe ajánlotta, hogy az képét meg fizeti – 's ezennel előttünk a' tisztel[etes] pappal megis edgyezett – 's egyházi tanácsunkis tekintetbe vévén Bartok János a[tyánkfi]a[na]k sorsát – 's ezennel az Bodo Josef által ígirt tíz huszasok meg fizetéséről le mondott – Bodo Josef aláis írt Bartok János a[tyánkfi]a[na]k az Bódikabéli ötöt illetető azon részbeli termését át engedte.⁶⁷² 1850. április 5. Bartok János a[tyánkfi]a, a mult 1849^{ik} Évbe a Pappal, meg edgyezett miszerint az egész szalmakepét kifizeti, tehát oly kötelezése mellett a 1849^{évi} Bódikai pityóka termés át engedtetett – a jelen évi termésre nézveis Bartok János szolitasék fel, hogy kiváne a Pappal egész szalmakepe fizetés aránt egyezkedni, kiis felszolitatóván személyesen, azt felelte, hogy egész szalma képét nem fizet. Mint hogy Bódikába pityóka ugart több határozatok nyomán csak azon megye tagjai bírnak, kik szalmakepét fizetnek, tehát Bartok János mind oszpora fizető gazda jegyzőkönyvileg Bódikából kirekesztetik.⁶⁷³ 1850. június 2. *A néhai Bartok István árvái által bírt Bódika nevezetű pityókás ugarat adják ki haszon bérbe többet ígérő Köntzei Josef atyánkfiának. Ki adatott haszonbérbe a fenírt ugar 50 krajtzárokért pengőbe.*⁶⁷⁴ 1851. április 22. *A' Bartok István árvái részekre Bodikába ki szakasztva volt nyíl, még a mult évben mint hogy szalma képét nem fizetnek itelesten el vétettvén a' jelen Évreis haszonbérbe ki adattni meghatározatott, mint hogy Köntzei Josef a[tyánkfi]ánál többet senki se ígirt – 2 váltó R[énes] f[orin]tokban és 30 krajtzárookban néki ki adatott.*⁶⁷⁵
- 1861. március 17. *Elő terjesztette Megye biro a[tyánkfi]a, hogy némely megye tagjai, ugy mint Kun Zsigmond, Kun Gyárfásnő – és Remenyik Károlynő el halván, a' Bódikába lévő nyíllok gazdátlan maradt – ezen kívül Köntzei István a[tyánkfi]a, önkéntes jo akaratjából nyíljáról le mondván – ezen nyilaknak előverezését szükségesnek látja – hogy a megye kárt ne szenvedjen – az árverést megelőzőleg Bodó András ugy nyilatkozott, hogy a' Kun Zsigmond és Köntzei István a[tyánkfi]ai nyiljaikat, három évre, mint hogy akkor telik ki, a' többi nyilaknak is ideje, két-két magyar forint évi haszonbér fizetés mellett átal veszi. Bodo Gergely, Remenyik Károlynő által bírt*

*fél nyilat egy magyar forint évi haszonbér fizetés mellett – Illyés Ferencz a[tyánkfi] a pedig a' Kun Gyárfásné által bírt fél nyilat egy magyar forint évi haszonbér fizetés mellett, három évekre átal veszik, az érdekelt nyilatokat. Ezen nyilak bérlésébe a' megye tagjai belé edgyezvén meg erőssítik a' haszonbéri szerződést.*⁶⁷⁶

A pityókaföldből való részesedés és a pityókatermés okán jogvitákra is sor került:

- 1850. április 5. *A Bartok András által követelt s minyajunk előtt tudva lévő Bódikai pityóka termés aránt, a falu széke ítélete – az egész Ecclesiát anyiba a menyibe a követelt pityókának, s költségnek, s fáradságnak meg fizetése az Ecclesiára itiltetett, terhelte, felyebb vitelt jelentett a kerületi Császári Királyi albiztossághoz s nyilatkozatát kívánja az Ecclesiának azaránt, hogy a jelentet felebbvitelt kíványáke elő mozditani vagy a faluszéke ítéletén megnyugosznak.... Megye biro atyánkfia a faluszéke ítéletét, s ahoz tartozó okleveleket hitelesítve kezéhez vevén ugy a mellé készitendő felyebbviteli kérelem levél mellett személyesen adja bé a Méltóságos Cs[ászári] Kir[ályi] albiztossághoz, ezen eljárásra felszolitván maga mellé jegyző atyánkfiatis.*⁶⁷⁷
- 1857. április 14. *Jelentette Bodo Gergely a[tyánkfi]a hogy a' Bodikai nyilakból jól lehet képét fizet, ki van rekesztve, 's kéri hogy kapjon részt – Határozás. A' követelés méltányosnak tanáltatván, a' Czirjék Josef által eddig bírt, 's jelenleg is biro nyilnak fele bosszára elhasítva adattassék által, fele haszonbért köteles lévén fizetni rolla, Czirjék Josef is jelen lévén, önként le mondott nyiljának feléről.*⁶⁷⁸
- 1862. február 9. *Bodo Sándor egész képét fizető a[tyánkfi]a panaszul adja fel, hogy Bodikából fél nyilat bír, és így megsértetődve vagyon, 's kéri hogy azon nyilnak belső vége melyet még 1852^{ke} el vett volt töle a megye, 's Gazda Josefnek inferálta – adassék birtokába vissza. – Panaszlo követelése annál is inkább igazságos lévén mint hogy egész képét fizet, 's az ezen jegyzőkönyv többszöri határozatai szerint, az egész képézők mindnyájon, ha szinte árenda fizetés mellett is egész nyilakot bírnak Bodikába, meg határozatatott, hogy azon fél nyil, melyet jelenleg Kolumbán Károly bír, szályon által az ő birtokába, Kolumbán Károly a[tyánkfi]janak pedig ezen elveendő fél nyil helyett, egész nyil fog assignáltatni a' gazdátlan lévő nyilakból.*⁶⁷⁹
- 1870. július 27. *Egyházunknak Bódika nevű helyén több helyen hiba van a határra nézve s erre nézve határozatatott, hogy egy bizottmány mennyen ki a hely megvizsgálására: [tudni] i[llik] Bodó József, Bodó Ferencz, Könczei Elek atyánkfiái, és Bodó Gergely, Bodó Lajos, Bodó Károly.*⁶⁸⁰

A pityókaföldek hatévenkénti árendába adásának módját, feltételeit, szabályait a jegyzőkönyvek rögzítették, árverezésük pedig általában a megyegyűléseken történt:

- 1852. április 12. *Az Bodikaba levő Pityóka földeknek az 1846^{ik} évben árendába való kiadása ideje ki telvén, mostan Ujbol arendába adassék ki – bataroztatott – mint hogy Templom építésre szükség leven a pénzre árverés uttyán adassék – meg kezdődvén az árverés Bodo Zsigmond atyánkfia leg többet ígervén egy nyilnak esztendei használattyáért*

o[sztrák] é[rtékben] ígért 4 m[agyar] f[lorin]tot 's következőleg azon többet ígért 4 m[agyar] f[lorin]tokra határozottatott mindenkinek a ki egész nyilat bír, hogy 6 egymás után folyó évben minden évben minden nyíl bírásért m[agyar] f[lorin]tot fizessen – a fél képek 2 m[agyar] f[lorin]tot, az oszporások 1 m[agyar] f[lorin]tot. Vitatás alá hozatott azis, hogy az évenkénti árenda pénz mikor fizetessék bé. Határozottatott hogy minden évben az arenda 4 m[agyar] f[lorin]tok Pünköszt első napjára fizetessen bé.⁶⁸¹ A pityóka nyilakból mikénti részesedés vitatás alatt lévén határozottatott, hogy aki egész képét ad, az kapjon egy egész nyilat, aki fél képét ad az fél nyilat kapjon, és az oszporások kapjanak egy $\frac{1}{4}$ részt.

Az egész képét ado gazdák nevei – A Külső nyíl kezdődik

Illyés Sámuel	
Bodo Pál	
Bodo Gábornő	
Bodo Ferencz	
Bodo Lajos	
Idb. Bodo Zsigmond	a ki kapta a magatalanul meg holt Mihály László részét
Illyés Josef	
Kun Gábor	
Illyés Ferencz	a ki kapta az önszántából részéről lemondott Kőnczei Farkas részét
Kunn Gyárfásnő	és Remenyik Károly – fél képét ad s azért kapja Remenyik Károly fele részét a Kunn Gyárfásnőét
Czerjék Josef	
Bodo Elek	a ki kapta a Bodo János részét
Bodo Károly	

A Belső Tábla kezdődik

Idb. Bodo Zsigmond	fél képés – fél helyet
Donat Antalné	
Bartok Zsigmond	
Kőnczei Dávid	a Bartok Jánosék részét
Kőnczei Joseff	
Bodo Joseff	
Kőnczei István	
Kunn Zsigmond	
Remenyik Gábor	
Illyés Moizes	
Kőntzei Elek	
Bodo Julianna	
Bodo Antalné	fél képés – fél részt
Gazda Joseff	a Bodo Antalné belső végén

*Megjegyzendő it, hogy az Oszporások a magok részeket tsak akkor kapják uj felszegő helyből ki – mikor a nyillak ki egyenlítettéséért – ujból fel méretik.*⁶⁸²

- 1857. december 21. *Kitelvén a' Bodikába lévő szántok haszonbéri ideje meg határozatott – hogy hat évekre négy huszas évi haszonbér fizetés mellett ujra az eddig használt és bírt egyéneknek hagyassék meg – a' megyebiro által köröztetendő laistromba fel írni köteles lévén minden megye tagja, hogy meg kívánnya tartani részletét – ugy azt is ki jelentvén, hogy nem fogja meg tartani, hogy az olyanoknak nyiljok másoknak ki adathassanak.*⁶⁸³ 1858. március 11-én e határozatot a következőkkel egészítették ki: *...ha a megye tagjai annyi haszonbér fizetése mellett magoknál megtartani kíványák – de általánoson, mi után fontolora vétetett, hogy az érdekelt helyen lévő szántok mereibe kisoványodtak, 4 négy m[agyar] f[orin]t haszonbér évi fizetésre nem méltok – meghatározatott – hogy tsupán két magyar f[orin]t évi haszonbér fizetés mellett hat egymás után folyó évre, azon egyéneknek kik eddig is bírták hagyasson meg – mely határozatot mindnyájon el fogadók, Remenyik Gáboron kívül, ki az eddig bírt nyiljáról le mondott, 's által adta Bodo Ferencz a[tyánkfi]anak – ki elfogadta – meghatározatott egyszersmind azis, hogy a' megye biro a[tyánkfi]a fel szoltíttására, mi előtt az elmagolás bé következne – a hely színére az egész megye tagjai ki menvén, a nyilakot rectificallyák, 's egyenlő mértékre ujra fel osszák.*⁶⁸⁴ Az eredményt 1858. augusztus 8-án jegyzőkönyvbe vették: *...a' Bodikába lévő külső Táblabeli nyilaknak ujra méretése mely jövendőbeli ahoz tartás végett szolgáljon sinor mérték gyanánt – 's meg határozatott hogy a nyilak végén lévő ut két öl legyen – a nyilak pedig három helyt keresztül méretvén a' következőleg egyenlítették ki –.*⁶⁸⁵

Egy nyilnak a belső vége	7 öl
közepén	6 öl
Külső vége	4 öl 4 inch

- 1864. április 10. *Megye biro Bodo Gergely atyánkfi tudatá egyházi tanátsunkkal, hogy a Bodika nevezetű helyen levő Szántó Földeknek a haszonbéri ideje kitölt, s indítványozá ujboli kiadatásokat. – Ugy azon résznek kiadatását mely kaszálonak használtatik – minthogy annakis lejárt az ideje. Meghatározta egyházi tanátsunk, a szántóföldeknek kiadását a' folyó év Sz[ent] György napján kezdve hat egymás után folyó évekre két magyar forint évenkénti haszonbéri fizetés mellett, oly kikötés mellett, hogy minden évre Sz[ent] Mihály napkor minden haszonbéres köteles leszen a két magyar forint haszonbért a megye birohoz bé fizetni minek előtte a föld terményit haza takarítaná – a fenírt két magyar forint uj pénzbe teszen 70 uj krajczárokat, s ennyitis köteles mindenki fizetni egy nyilról. A haszonbéresek név sora az alábbi – el kezdve a Belső nyilon.*

A Bodika pataka mellett (Belső tábla)

1.	Bodo Sándor
2.	Könczei Elek
3.	Bodo András – Gidofalviné részén
4.	Intze Ferentz
5.	Bodo Lázár – a Remenyik Gábor részén
6.	Bodo Ferentz amely N[emzetes] Kun Sigmond [része]
7.	Bodo András a N[emzetes] Könczei István [részén]
8.	Bodo Josef
9.	Könczei Josefnő
10.	Könczei Dávid
11.	Bartok Sigmond
12.	Bodo Josef Donátét
13.	Bodo Josef fél Bodo Sigmondé

Külső tábla

14.	Illyés Tamás
15.	Tiszt[eleles] Szakács János Bodo Eleknőén
16.	Bodo András
17.	Bodo Ferentz
18.	Bodo Lajos
19.	Bodo Sigmondnő
20.	Illyés Josefnő
21.	Kun István
22.	Illyés Ferentz
23.	Illyés Ferentz a Kun Gyárfásnő részén
24.	Bodo Gergely
25.	Csiszér Josef félrészt
26.	Bodo Gergely a Bodo Eleké fele
27.	Bodo Károly

*A Külső táblába a 15. szám alatt a Tiszteletes Pap csak a nyári termést veszi el – továbbbi birtoklását a Bodo Elek árúai részére át adja.*⁶⁸⁶

- 1869. április 11. Megye gondnok Könczei Kelemen a[tyánkf]a tudatja e[gy]h[ázi] tanácsunkal, hogy a Bódika nevezetű helyen lévő szántó földeknek a haszonbéri ideje kitelt, s indítványozza újbóli kiadatásokat; úgy azon résznek is kiadatását, mely kaszálónak használtatik, mire nézve határozatott. Miután egyházunknak kiadásai szaporodtak, az eddigi 70 kr[ajcár] egy nyílról fizetett évi haszonbér felemeltetett 1.

ausztriai forintra. Továbbá az oly nyilak haszonbérleti kik 1. oszt[rák] forint haszonbérlet mellett megtartani nem kívánják, nyílt árverés útján a többet ígérőnek fognak kiadatni, azoknak névsora kik le nem mondtak eddig bírt nyilaikról a következők:

A.) A Belső táblában lévő nyilak

1.	Bodó Sándor
2.	Könczei Elek
3.	kiadandó . Bodó József
4.	Ince Ferenc
5.	kiadandó – Bodó Lázár ⁶⁸⁷ – Bodó Miklos
6.	kiadandó Vajna Lázár
7.	Bodó András
8.	Bodó József
9.	Könczei Albert ⁶⁸⁸
10.	Vajna Lázár – megtartotta Könczei Dávid
11.	Bartók Zsigmond
12.	Bodó József
13.	Bodó József fél nyíl ⁶⁸⁹

B.) A Külső táblában lévő nyilak

14.	bírja a Cántor
15.	Bodó Elek árvái fizeti Debreci Károly
16.	Bodó András
17.	Bodó Ferentz
18.	Bodó Lajos
19.	Bodó Ádám ⁶⁹⁰
20.	Bodó Károly
21.	Kun István
22.	Bodó Gergely
23.	Szakács János lelkész fél nyíl ⁶⁹¹
24.	kiadandó Ince Ferenc
25.	Bodo Gergely ⁶⁹²
26.	A Cántornak használat végett haszonbér nélkül

Kiadattak pedig a Bódikában lévő szántó földek 6. egymás után folyó évekre u[gy] m[int] a jelen 1869^{ik} év Aprilis 24-étől a jövő 1875^{ik} év Aprilis 24-ig, mely haszonbérleti kitélése előtt senki is az előlírt haszonbérleti közzül semmi szín és ürügy alatt le nem mondhat, azonban köteles leszen mindenik haszonbérleti minden év Szent Márton napjáig a

haszonbért pontosan megyénk gondnokának bé fizetni, mit ha nem tenne egy falus bíró által is fel vétethessék.⁶⁹³

- 1875. január 31. Gondnok Bodó Ferencz a[tyánkfi]a jelenti, hogy az egyháznak Bódika nevű szántó és kaszáló helyeinek haszonbéri ideje ki telvén, intézkedjenek újabb kiadására – határozottatott, hogy az eddigi határozat szerint árverés útján adassanak ki újjabban. Ami a szántóföldeket illeti – egyházunk tanácsossai által úgy határozottatott, hogy aki egy egész nyilat kivessen fizessen egy oszt[rák] f[fo]r[into]t, aki egy fél nyilat veszen ki fizessen 50 kr[ajcár]t továbbá ha valaki illető nyiljáról lemond vagy pedig a nyílt árverés alkalmával el nem kel, gondnok atyánkfiának kötelességévé tétetik a következő tavaszon a szomszédos községgel t[udni] i[llek] Peselnek, Volállal tudatni hogy ott a kinek szüksége lesz, vehessen ki haszonbérbe. Megjegyeztetik, hogy az egész képes gazdának egy nyílnál, félkepezőnek fél nyílnál több nem adatik. Emlékeztetül leíratnak a kik jelenleg ajakoztak:

(A belső táblában lévő nyilak)		Árverésen elnyerte	Forint	Krajcár
1 ^o nyíl	elárverezendő ⁶⁹⁴			
2 ^o nyíl	Könczei Elek megt[artja]			
3 ^o nyíl	elárverezendő ⁶⁹⁵	Pilbárt János		
4 ^o nyíl	elárverezendő	Lemhényi András	1	60
5 ^o nyíl	elárverezendő	Erdő Sándor	1	30
6 ^o nyíl	elárverezendő	Erdő Sándor	2	5
7 ^o nyíl	A Pap ⁶⁹⁶			
8 ^o nyíl	Ifj. Bodó Ferencz			
9 ^o nyíl	Könczei Albert			
10 ^o nyíl	Könczei Dávidné			
11 ^o nyíl	Bartók Károly ⁶⁹⁷			
12 ^o nyíl	Bodó József			
13 ^o nyíl	Bodó József fél nyíl			
(A külső táblában lévő nyilak)		Árverésen elnyerte	Forint	Krajcár
14 ^o nyíl	ajándék a kántornak			
15 ^o nyíl	elárverezendő	id. Keresztély István	2	20
16 ^o nyíl	Bodó András			
17 ^o nyíl	id. Bodó Ferencz			
18 ^o nyíl	Könczei Simon			
19 ^o nyíl	Bodó Ádám utódi			
20 ^o nyíl	Bodó Mátyás ⁶⁹⁸			
21 ^o nyíl	Kun István			
22 ^o nyíl	Bodó Gergelyné			
23 ^o nyíl	elárverezendő	ifj. Bónus József	2	28
24 ^o nyíl	Incze László ⁶⁹⁹			
25 ^o nyíl	elárverezendő ⁷⁰⁰	Kovács András	2	20
26 ^o nyíl	?			

Felmerült miszerént Bódika nevű helynek benn a rétben Karatna patak felőli részén a Bodó András a[tyánkfi]a kaszálójába beszökellés van, mely Bodó András a[tyánkfi] aval kiegyenlített, oly formán pedig, hogy a Bodó András kaszálójába bérugó része adott Bodó András a[tyánkfi]anak és ő ehelyett felül, a Bódika pataka felől kárpotoltatott e szerint jelenlegi határa a Bódika patak felül, azon alul a sáncza Karatna pataka. Elismérem Bodó András.⁷⁰¹

A lajstromba beírták a nyertes árverezők nevét és az általuk ígért összeget, de ezen adatok és az árverésről készült jegyzőkönyv adatai között, beleértve az elnyert nyilak sorsszámát is, némi eltérés van. (A 26. nyíl valószínűleg a kántoré maradt.)

– 1875. április 25. *Elárvereztettek a következő nyilak:*

		Forint	Krajcár
1. nyíl	Bodó Sándorné	1	50
4 ^{ik} nyíl	Lemhényi András	1	60
5 ^{ik} nyíl	Erdő Sándor	1	30
7 ^{ik} nyíl	Erdő Sándor	2	26
23 ^{ik} nyíl	ifj. Bonus József	2	28
25 ^{ik} nyíl	Kovács András	2	20

Megjegyeztetik, hogy a földek mellett lévő gyepék a belső földekhez tartoznak és kötelezettek fenn írt haszonbérlok a kivett földet 6. év alatt egyszer megtrágyázni, az árenda summát minden év Szeptember 28^{án} pontosan gondnok ifj. Bodó Ferencz a[tyánkfi] ahoz befizetni továbbá a földet vízmosástól oltalmazni kötelezettek. A ki 6. év alatt a meg trágyázást elmulasztaná fizet 6 f[orint] oszt[rák] ért[ékben] trágyakárpótlást.⁷⁰²

– 1881. április 3. A Bódikai szántóföldek haszonbéres ideje lejárván, egyházi tanácsunk a nyilakot új árverezésén adja ki. Egyházi tanácsunk a megye tagjainak, minden egyes nyilat a régi szokás szerint 1 o[sztrák] é[rtekű] f[lo]r[in]tba számítva adja, a fenn maradt nyilakot pedig a legtöbbet ígérőknek.

	(Belső tábla)	Forint	Krajcár
Első nyíl a patak mellett	Bodó Sándor utod[ai]	1	50
Második nyíl	Könczei Kelemen ⁷⁰³	1	
3 ^{ik} nyíl	Pilbárt János	1	
4 ^{ik} nyíl	Peti Lukács	1	
5 ^{ik} nyíl	Kovács (Bandrók) János	1	
6 ^{ik} nyíl	Bodó Miklós	1	
7 ^{ik} nyíl	Bodó Miklós ⁷⁰⁴	1	

(Külső tábla)		Forint	Krajcár
8 ^{ik} nyíl	(Ifj.) Bodó Ferencz	1	
9 ^{ik} nyíl	Czirjék Josef	1	
10 ^{ik} nyíl	Bartók Lajos	1	
11 ^{ik} nyíl	Bartók Károly	1	
12 ^{ik} nyíl	Id. Bodó József	1	
13 ^{ik} fél nyíl	Id. Bodó József		50
14 ^{ik} nyíl	Bírja a kántor		
15 ^{ik} nyíl	Ifj. Szakács János	1	
16 ^{ik} nyíl	Bodó András	1	
17 ^{ik} nyíl	Id. Bodó Ferentzné	1	
18 ^{ik} nyíl	Könczei Simon	1	
19 ^{ik} nyíl	Vajna Lázárné	1	
20 ^{ik} nyíl	Bodó Mátyás	1	
21 ^{ik} nyíl	Kún István	1	
22 ^{ik} nyíl	Bodó Gergelyné	1	
23 ^{ik} nyíl	Ifj. Bónus József	1	
24 ^{ik} nyíl	Incze László e[gyház]f[i]	1	
25 ^{ik} nyíl	Id. Kovács (Bandrok) András	2	20
26 ^{ik} nyíl	Bírja a Kántor		

A fenn írt nyilakat köteles mindenki a 6. év alatt becsületesen megtrágyázni. Aki meg nem trágyázná köteles az egyház pénztárába öt azaz 5 o[sztrák] é[rtékű] f[o]r[in]tot fizetni.⁷⁰⁵

- 1887. április 3. *A Bódikai szántóföldek haszonbéri ideje, a 6. év lejárván, ... határozott. Egyházi tanácsunk a megye tagjainak minden egyes nyilat a régi szokás szerint 1 f[o]r[in]tba számítva adja, a fenn maradt nyilakat pedig legtöbbet ígérőknek.*

(Belső tábla)		Forint	Krajcár
Első nyíl mint legtöbbet ígérő	Pilbárt József	4	45
Második nyíl	Szántó László ⁷⁰⁶	1	
3. nyíl			
4. nyíl			
5. nyíl			
6. nyíl			
7. nyíl			
8. nyíl	Remenyik István	1	

(Belső tábla)		Forint	Krajcár
9. nyíl			
10. nyíl	Bartók Lajos	1	
11. nyíl	Bartók Károly	1	
12. nyíl	Bodó Ferencz ⁷⁰⁷	1	
13. nyíl (fél)	Bodó Ferencz		50
(Külső tábla)		Forint	Krajcár
14 ^{ik} nyíl	Bírja a kántor		
15 ^{ik} nyíl	Szakács János ⁷⁰⁸	1	
16 ^{ik} nyíl	Bodó András	1	
17 ^{ik} nyíl	Bodó Albert ⁷⁰⁹	1	
18 ^{ik} nyíl	Könczei Simon	1	
19 ^{ik} nyíl	Vajna Lázárné	1	
20 ^{ik} nyíl	Bodó Mátyás	1	
21 ^{ik} nyíl	Kún István	1	
22 ^{ik} nyíl	Bodó Gergelyné	1	
23 ^{ik} nyíl	Bodó Imre ⁷¹⁰	1	
24 ^{ik} nyíl	Ifj. Dobra András ⁷¹¹	1	
25 ^{ik} nyíl	Pilbárt József	1	
26 ^{ik} nyíl	Bírja a Kántor		

A fenn írt nyilakat köteles mindenki a 6. év alatt becsületesen megtrágyázni, és a vízmósásokat meg kötni, ha netán elmulasztaná – a víz még nagyobb kárt tenne – akkor a haszonbérlet ellen az egyház kártérítéssel lépne fel.⁷¹²

A folytatásból kitűnik, hogy a Bódika kaszálóját – a jelek szerint 1884 és 1893 között – ugyancsak 26 nyílra osztották és minden pityókaugarbeli nyílhoz adtak egy kaszálónyilat.

- *Egyházi tanácsunk megfogadta Bódika pásztorának Bartók Lajost a következő fizetés mellett: minden nyílról ha pityókával lesz beültetve köteles mindenki 2 véka pityókát, ha szemes terménnyel akkor 8 kupát, a kaszálónyilakról 10 kr[ajcár] az erdő őrzéséért 3^{om} kiadatlan nyílnak a gyepjeit, hogy azt kaszálja, ezen írt bérért felelős az erdőben és a nyilak terményeiben eshető károkért; ha valakit erdőrontáson kap köteles az egyház gondnokának bejelenteni azonnal, ha talán marhákat kapna Bódika nevű helyen 20 kr[ajcár] hajtó pénz, és a kár megtérítése a kárt tevő marha gazdája által követelendő.⁷¹³*
- 1893. március 28. *A Bódikai nyilak haszonbéri ideje letelt... Tekintettel arra, hogy egyházközségünk kiadásai és szükségletei nagyon megszaporadtak, ez okból a jobb*

nyilak árát 1 f[o]r[in]tról 2 f[o]r[in]tra határozta emelni (az egyháztanács), a kik eddig is bírták s újra meg akarják nyilaikat tartani, azoknál meghagyatik, a kik meg nem tartják, a fenn maradó nyilakkal együtt árverésre fognak bocsátatni.;⁷¹⁴ 1893. április 23. A Bodikai nyilak haszonbéri ideje lejárván újból haszonbérbe meg próbálta árverés útján kiadni egyházközségünk. Egyházi tanácsunk a megye tagjainak, minden egyes nyilat a felemelt 2 f[o]r[in]t díjért számítva adja a fenn maradt nyilakat pedig a legtöbbet ígérőnek adja.

(Belső tábla)		Forint	Krajcár
Első nyíl mint legtöbbet ígérő	Opra András	3	1
2. nyíl	Opra András	1	41
3. nyíl	Opra András		73
4. nyíl	Opra András		70
5. nyíl	Opra András		70
6. nyíl	Remenyik István	1	50
7. nyíl	Remenyik István	1	65
8. nyíl	Remenyik István	2	
9. nyíl	Remenyik István		65
10. nyíl	Bartók Lajos	2 ⁷¹⁵	
11. nyíl	Barthos Ferencz	4	32
12. nyíl	Bodó Ferencz ⁷¹⁶	3	
13. nyíl (fél)	Bodó Ferencz		
(Külső tábla)		Forint	Krajcár
14 ^{ik} nyíl	Bírja a kántor		
15 ^{ik} nyíl	Szakács János ⁷¹⁷	2	
16 ^{ik} nyíl	Bodó András	2	
17 ^{ik} nyíl	Bodó Albert	2	
18 ^{ik} nyíl	Fogarasi József	2	50
19 ^{ik} nyíl	Gligor István	2	55
20 ^{ik} nyíl	Gligor István	1	45
21 ^{ik} nyíl	Kún Istvánné	2	
22 ^{ik} nyíl	Bodó Imre	2	
23 ^{ik} nyíl	Incze András		92
24 ^{ik} nyíl	Pilbárt József	1	5
25 ^{ik} nyíl	Pilbárt József		81
26 ^{ik} nyíl	Bírja a Kántor		

A fenn írt és haszonbérbe ki vett nyilakot köteles mindenki a 6 év alatt becsületesen megtrágyázni, és a vízmosásokat megkötni, ha talán valaki a trágyázást és vízmosás megkötést elmulasztaná megtenni, akkor a haszonbérlo ellen az egyház kártérítéssel lépik fel; köteles minden haszonbérlo a haszonbért minden év Sz[en]t Márton napján (Nov[ember] 11') pontosan megfizetni.⁷¹⁸

Jellemzőnek mondható, hogy az egyháztanácsot nem csak a pityókaugarak jóvédelme érdekelte: gondoskodott azok termékenységeinek trágyázás általi fenn-tartásáról és védte a termőföldet a patakok, az esővíz meg a hólé általi károsodástól is.

A leírások alapján a Bódika kaszálója a fák alatt és a kút körül terült el,⁷¹⁹ a rajta termett szénát rendszerint egy vagy több évre árverésen eladták. A haszonbérlo általában közvetlenül a megyebírónak fizette ki az összeget. Az első ismert árverésre 1854. június 8-án került sor:

- *Megye Erdeje Bodikában termett 's teremhető évenkénti széna termése el adatni határozatott – mely határozat következtében többet ígérő Bodo Gergely atyánkfi ki vevé az 1854^{ik} éven kezdve egész 1857^{ik} évben termett s termő szénát 70 az az hetven v[á]lto forintokba és így 4 évi termésit át adók, mely meg ígért 70 v[á]lto forintot be is fizette a Megye pénztárába. Tapasztaltatott hogy a belső nyilban eset arendarol birtokosok a pázsint felől valo vegit a kimérés után bővíteni kívánták az az szántottak az fák közöt kaszálonak hasznalt pázsintba – mire határozatott – az olyat hágo prevaricator az rajta érés esetében 1 pengő forint Dijjon marasztatik, mely büntetés a Megye Pénztárába lészen bé folyo.⁷²⁰*

Az árverésen elnyert jogot tilos volt átruházni, mint ahogy a Bódika szántói-nak használatához való jogot is.

- 1869. június 13. *Jelenti megye bíró a[tyánkfi]a hogy Bodó Ferencz a[tyánkfi]a által a jelen 1869^{ik} évre ki bérelt Bódika nevezetű kaszáló helye datzára annak, hogy idegen és nem megyénk kebelében tartozó egyéneknek illetőleg haszonbérlo-knek se kaszáló, se szántó földjeit megyénknek kiadni nem szabad, ennek ellenére nevezett kaszáló haszonbérloje idegen al haszonbérloknak ki adta, mire nézve határozat. Miután tapasztaltatott, hogy ezelőtt több alkalommal a fő haszonbérlo-k alhaszonbérloket csempésztek bé megyénk Bódika nevű helyébe s azok által megyénk erdős részében károsítatások történtek egy felől, más felől pedig marhákkal is prevaricatiokat tettenek határozataink ellenére az idegen al haszonbérlo-k, ennél fogva meghatározta e[gy]h[áz] tanácsunk, hogy semmi szín alatt alhaszonbérloket el nem tűr s köteleztetik ha ki tetszett nyílt árverésen venni saját maga kezelni Bodó Ferencz. Mint haszonbérlo felelőssé tévén egyházunk mind az erdőre, mind pedig a szántó földek terményeibe történhető károkról.⁷²¹*

A további árverés általi haszonbérbe-adások adatait táblázatba foglaltuk.

Árverés dátuma	Legtöbbet ígérő	Haszonbéri időszak	Évi haszonbér összege	Fizetési határidő
1858. III. 11. ⁷²²	<i>Szakács János pap</i>	1858–1860	10 pengő forint	
1861. III. 17. ⁷²³	<i>Bodo Gergely</i>	1861–1863	9 kilencz austriai forint és 1 krajcár	minden év Szent Márton napján
1864. IV. 10. ⁷²⁴	<i>Bodo András</i>	1864–1869	8 osztrák forint egy osztrák kraytzar	minden év Szent Mihály napkor
1869. V. 9. ⁷²⁵	<i>Bodó Ferencz</i>	1869	10 forint 10 krajcár osztrák értékben	
1870. V. 1. ⁷²⁶	<i>Bodó József</i>	1870	10 forint 80 krajcár osztrák értékben	folyó év szeptember 30
1872. IV. 21. ⁷²⁷	<i>ifj. Pilbárt József</i>	1872	18 osztrák forint 60 krajczár	folyó év szeptember 24
1873. V. 18. ⁷²⁸	<i>Dobra András</i>	folyó évre	16 forint 60 krajczár osztrák értékben	folyó év szeptember 29
1874. I. 4. ⁷²⁹	<i>Kőnczei Bénéám</i>	1874	15 forint osztrák értékben és 75 krajcár	
1875. I. 31. ⁷³⁰	<i>Kőnczei Bénéám</i>	1875	24 forint 50 krajcár	
1875. XII. 28. ⁷³¹	<i>Fogarasi József, Erdő Sándor, Olá Ferencz, Incze János</i>	1876–1878	24 forint 40 krajcár évenként	haszonbérletk illető részöket tartoznak befizetni minden évben... Szent Mihály napján
1879. III. 7. ⁷³²	<i>Máté Barabás</i>	1879–1881	22 forint osztrák értékben és 20 krajcár évenként	minden évben Szeptember 29
1882. I. 8. ⁷³³	<i>Fogarasi József, Erdő Mihály, Veres István</i>	1882–1884	23 forint 50 krajczár évenként	
1893. VII. 2. ⁷³⁴	<i>Bartók Lajos</i>	1893	5 forint	Szent Mihály napján

Az arányosítás során nyert erdei kaszálóról az 1898. február 18-án tartott egyháztanácsra feljegyezték: *Az erdőarányosítás alkalmával egyházközségünknek jutott Györke tövéen levő kaszálót, a község haszonbérbe kiadta volt 3 évre Bodó Albertek 52 f[ol]r[fin]t haszonbérért a Györke orrán levő kaszálóval együtt, s kéri egy-*

bázi tanácsunkot, hogy vegye tudomásul a haszonbérbe adást. Egyházi tanácsunk tudomásul veszi helyeslőleg s Bodó Albert a[tyánkfi]jánál továbbra is meghagyja a kaszálót miután a haszonbért pontosan szokta fizetni.”⁷³⁵ 1900. április 29. A Györke tövén levő kaszálónak a haszonbéri ideje lejárván... egyházi tanácsunk nyilvános árverésen mint legtöbbet ígérőnek Bodó Albert a[tyánkfi]jának adta ki a kaszálót az 1900^{ka} évre 46 f[o]r[ra]n[t] haszonbér fizetése mellett, s kötelezi magát haszonbérelő, hogy a haszonbért f[o]lyó évi Szept[ember] 29-én minden hiány nélkül megfizeti. Bodó Albert.⁷³⁶ A Györke tövén levő kaszáló határa a patak volt, de mert 1937-ben ott járt fel a csorda, a patakkal párhuzamosan felállított kerítéssel védték.⁷³⁷

A kántori canonica portió 1888-ban együttesen 3 szekér szénát termő kaszálója két darabból állt, a kisebbik szomszédos volt az egyházközség Bódika nevű birtokával, a nagyobbik a Karatna völgyiben, más néven a (karatnai) Nagyvölgyben volt: – 1866. június 24. Bodika alatt az oskola tanító széna fűvének széna termése árverezés útján a többet ígérőnek olyan megjegyzéssel adatik ki, hogy most készpénzül, még a termést levenné, fizesse ki. Bodo Ferencz atyánkfi 7 oszt[rák] értékű forint és 10 k[rajcár]ral megvette a széna termést és rögtön ki fizette. A Karatna völgyiben hasonlóképpen az oskola tanító szénafű helyéről a széna termés elárvereztetik a többet ígérőnek az 1re pont alatti feltétel mellett. Könczei Elek atyánkfi 12 tizenkét oszt[rák] értékű forinttal a széna termést többet ígérés útján megvette és ki is fizette; 1866. augusztus 19. A Nagyvölgyben levő kaszálónak sarju termése is árverezés útján a többet ígérőnek kész pénz fizetés mellett eladni határozottatott. T[udni] i[llek] az oskolamester részit. Bartok Zsigmond atyánkfi a mester részire járandó kaszáló sarju terméseiért ígirt a jeleniért 5 forint 10 k[rajcár]t. Ugyan a Bodika alatt levő oskola mestert illető kaszáló sarjutermetit a mostanit készpénz fizetés mellett el árverezni rendeltetett. Megjegyzendő, hogy mind az 1re pont alatt levő sarju termés árát ha oskola mesterünk lesz, mint hogy a termés őt illeti, adassék által készpénzül néki. Bodo András a[tyánkfi]ja árvertetvén mint többet ígérő fizetett 3 for[ra]ntot Be is fizette – a mit megye biro a[tyánkfi]ja által is vett.⁷³⁸

A Bódikában levő szántóföldeknek és kaszálónak, valamint a Nagyvölgyben levő kaszálónak a pásztorolt és vadállatoktól való védelméről a jegyzőkönyvekben a következőket olvassuk: 1851. április 22. A' Bodika körül levő Sántzok némely helyt bé telvén ujjíttást kívánnak, mire nézve határozottatott – a' ki 15^{ed} napok alatt, a' részére jutando Sántzot ki nem hányynya – még pedig oly moddal, hogy a' Sántzon se marha, se sertés bé ne mehessen, 3 m[agyar] f[forin]t[ig] fog meg büntettetni – minthogy pedig a' Bodoké felől is ki fog Sántzoltattni, ott is ki ki részibe jutando Sántzát, a' fennebbi büntetés terbe alatt köteles ki hányatni.”⁷³⁹ 1874. január 4. Gondnok a[tyánkfi]jának még április havában meghagyta volt egyházi gyűlésünk, hogy a „Nagyvölgy” nevezetű helyen levő kaszálót sáncoltassa körül; a mit bé is sán-

*coltatott, és a sáncolás került 4 uj f[fo]r[er]t 10 kr[ajcár]ba, a mező szélén, melyet kiis fizetett a dolgozóknak.*⁷⁴⁰ 1876. június 14. *Jelenti... gondnok a[tyánkfi]a miszerint tudomására jött azon körülménynek, hogy Bodó András a[tyánkfi]a Bódika alatt az ev. ref. megye kaszálója mellett a lefolyó patak árján változtatott – egy kiküldendő albizottság kinevezése határozottatott id. Bodó Ferencz és Könczei Elek a[tyánkfi]a személyében.*⁷⁴¹

Az erdőben először 1866. január 21-én észlelt jelentősebb kártevések arra késztették az egyháztanácsot, hogy a Bódika erdeje, a pityókaugarak és a kaszáló őrzésére maga fogadjon pásztor: 1866. február 25. *Bartok Lajos jelenti, hogy Bódika nyilai terményei és erdő megőrzését elvállalja: megválasztatik pásztornak Bartok Lajos, olyan feltétel alatt, hogy kötelezi magát mindennemű termény pontos megőrzésére, valamint Bódika erdője megőrzésére, különben a kárért mint pásztor becslés útján felelős. Továbbá a termények őrzéséért pásztori fizetése: a pityókából kap 2 vékát, a zabból, árpából s minden más terményekből egy vékát; minden nyíl után, az erdőt fizetés nélkül kötelezte magát, oly kikötéssel, hogy a kihágásokérti büntetés az övé legyen.*⁷⁴² (Karatna 1748-ban kelt falutörvénye 14. pontjában ezt olvassuk: *Fizetése a rend szerint való határpásztoroknak esztendőnként a karatnai emberektől egy háztól két véka zab, amely embernek csak két vagy három véka vetése vagy, az olyan csak egy véka zabot fizessen, a kívül bebíró emberek s possessorok egy kalangya búzát s egy kalangya tavaszt.*⁷⁴³ Az természetesnek mondható, hogy aki a termények és az erdő őrzetére egyaránt vállalkozott, többet kapott, mintha csak a terményeket őrizte volna, de ami igazán figyelemreméltó, az a fizetség összetétele: a falutörvény keltétől eltelt 130 év alatt a gabona helyét részben a pityóka foglalta el, amely akkor már valószínűleg az emberi táplálkozásban is jelentős szerepet játszott.)

A Bódika őrzésére megválasztott és megfogadott őr(ök) nevét, fizetségét, kötelezettségeit és felelősségét táblázatba foglaltuk.

Az őrfogadás dátuma	Őr(ök) neve	Őrzési időszak	A terménynek megfelelő nyilankénti fizetség		Hajtópénz	Az őr(ök) kötelességei	Az őr(ök) felelős(ek)
			Pityóka	Gabona			
1869. VI. 13. ⁷⁴⁴	ifj. Kádár János Bodó Miklós	1869	2 véka	1 véka		erdő és bévettett, béültetett nyilak őrzése	a károkról
1872. IV. 21. ⁷⁴⁵	ifj. Ambrus Ferencz Zölde Ferencz	1872	1 véka	1/2 véka		bévettett, béültetett nyilak és fák őrzése	minden kárról
1874. III. 29. ⁷⁴⁶	Könczei Béniám	1874	2 véka	fél véka		az erdő, a terménnyel bévettett rész őrzése	a történetű károkról
1875. III. 7. ⁷⁴⁷	Könczei Béniám	folyó évre	két véka	fél véka	20 krajcár... az elkövetett kárról a köztség határörtség törvénye szerént bánják vele.	erdő, kaszáló és szántó helyeknek őrzése	
1875. XII. 28. ⁷⁴⁸	Fogarasi József, Erdő Sándor, Olá Ferencz, Incze János	1876– 1878	2 véka	1/2 véka	20 krajcár	az egész Bódika ide értve a szántókat és erdőt is	
1877. III. 10. ⁷⁴⁹	Pilbárt János Dobra András	1877	2 véka	félvéka	20 krajcár		
1881. IV. 3. ⁷⁵⁰	ifj. Bonus József Lembényi András	1881	két véka	félvéka (nyolcz régi kupa)	20 krajcár, köteles a marha tulajdonosa... a kárról felelni		
1882. IV. 23. ⁷⁵¹	Bartók Lajos ifj. Incze János	1882	két véka	félvéka	20 krajcár és kártérítés		kötelesek az őrök a kárról felelni
1887. IV. 3. ⁷⁵²	Bartók Lajos	1887	2 véka	8 kupa (vagyis félvéka)	20 krajcár és a kár megtérítése a kárt tevő marha gazdájá által		az erdőben és a nyilak terményeiben esetű kárról

A Bódika 1899-ben még a karatnai egyházközség tulajdona volt. A nyilakat 1905. november 11-én önmagukban, 1923. április 29-én a Györke tövén lévő kaszálóval együtt, 1929. március 10-én és 1949. március 30-án anélkül említik, az utóbbi dátumon Ősz Lázár lelkész és dr. Pásztóhy Dezső nyilat.⁷⁵³ 1937-ben az erdőt a helybeliek és a kőváriak is lopták, ezért az egyháztanács felszólította Dobra Ignác erdőpásztort, majd a brigadérozt is, hogy ezt minden törvényes eszközzel akadályozzák meg.⁷⁵⁴

Egyelőre nem tudjuk, miként keletkezett a kántori vagy kántorerdő, amelynek üzemtervét 1923. október 14-én kérték, és amelyről 1924. június 15-én is készült feljegyzés.⁷⁵⁵

A karatnai anyaegyházközség e világi patronátusa

A református egyház fenntartói Karatnán is az egyházközség – személyes patrónusnak és személyes jobbágnak is nevezett – alapító és később befogadott tagjai. Először jellemző módon egy adóslistán bukkanunk rájuk. A patrónusok anyagilag is érdekeltek: ők nemcsak fenntartói az egyháznak, hanem haszonélvezői is az egyházközség javainak, még akkor is, ha az egyházközségtől felvett kölcsönöket kamattal fizették vissza és az egyházközség földjeinek használatáért is fizetniük kellett. (A mindenkori megyebírák bizonyára pontos nyilván tartást vezettek az egyházközség adósairól, amelyek sorsáról, hollétéről egyelőre semmit se tudunk: ezek az adósságok rendezése után érdektelenné válván, talán meg sem őriztettek.) Az 1756-os vizitáció idején kelt lajstrom még nem nevesíti az összes adóst.⁷⁵⁶

<i>Bodo Ferencz Ur[am].⁷⁵⁷</i>	<i>flo 2</i>	<i>Dr 19</i>
<i>Bodo Istvan Ur[am]</i>	<i>flo 13</i>	<i>Dr 63</i>
<i>Incze Andras</i>	<i>flo 1</i>	<i>Dr 56</i>
<i>Szemelyes Patronusok</i>	<i>flo 14</i>	<i>Dr 90</i>
<i>Szemelyes Jobbag[yok]</i>	<i>flo 1</i>	<i>Dr 84</i>
<i>Hamar Peter Ur[am]</i>	<i>flo 2</i>	<i>perselypenz</i>
<i>Hamar Lőrincz</i>	<i>flo 1</i>	<i>Dr 9.⁷⁵⁸</i>

A meg nem nevezett személyes patrónusok és jobbágyság tartozása 1756-ban 16 forint 74 dénár. Az adósok az 1759-ben készült lajstromon már név szerint szerepelnek, rajta ott találjuk az 1756-ban külön felsoroltak nevét is: az utóbbiak közül csak Hamar Lőrincz adósságának összege változott.⁷⁵⁹ (A perselyt a leltárak nem említik, pedig lennie kellett.)

1759 Személyes Patron[usok]

Donáth Mihály Ur[am]	fl. 1.
Bodo + András Ur[am]	fl. 1.
Bodo Peter Ur[am]	fl. 1.
Bodo + Mátyás Ur[am]. ⁷⁶⁰	fl. 1.
+ Bodo István Ur[am]	fl. 1.
Bodo Ferencz Ur[am]	fl. 1.
Bartok Ján[osné] + Aszsz[onyom]	fl. 1.
Bodo Mos[esné] Aszsz[onyom]	fl. 1.
Bodo + Peter Ur[am] Sen[ior]	fl. 1.
Kun Farkasné Aszsz[onyom]	fl. 1.
Illyes Tamas Ur[am]. ⁷⁶¹	fl. 1.
Bodo Elek Ur[am]	fl. 1. ⁷⁶²
Hamar Peter Ur[am]	fl. 1.
Hamar Lőrincz Ur[am]	fl. 1.
Erdő + András Ur[am]	fl. 1.

Igy Szintén Személyes Jobbagyokon vagyon Den 50

Incze Mihály. ⁷⁶³		Den 50
Nagy Ferentz		Den 50
Nagy Sándor		Den 50
Sum[ma]	15.	50

Bodo Ferentz Ur[am]	2	19
Bodo István Ur[am]	13	63
Incze András	1	56
Hamar Peter Ur[am]	2	
Kun István Ur[am]. ⁷⁶⁴	fl. 2.	
Iván András	fl. 1.	
Iván Mihály	fl. 1.	
Bodo Bernád Ur[am]	fl. 2.	
Hamar Lőr[incz] Ur[am]		50
Bodo Mátyásné Aszsz[onyom]	fl. 2.	
Incze Mihály	fl. 2.	60

Az eklézsia adósairól az 1762-es vizitáció idején készült lajstrom is fennmaradt.⁷⁶⁵

*Pro An[n]o 1762 Catalogus Debitor[um]
Pecuniae Eccl[esi]ae Karatnensis elocatae ad Inter[es].*

<i>Nomina ac Summa Debitorum</i>	<i>Flor.</i>
<i>Donat Mihály Ur[am]</i>	1
<i>Bartok Janosné Aszszony[om]</i>	1
<i>Bodo Mosesné Aszszony[om]</i>	1
<i>Bodo Ferencz Ur[am]</i>	1
<i>Bodo Mihály Ur[am]</i>	1
<i>Hamar Lőrincz</i>	1
<i>Bodo Peterne Aszszony[om]</i>	1
<i>Kun István Ur[am]</i>	3
<i>Bodo István Ur[am]</i>	1
<i>Bodo Antal Ur[am]</i>	1
<i>Bodo Mátyásné Aszszony[om].⁷⁶⁶</i>	1
<i>Erdő Mihály Ur[am] junior.⁷⁶⁷</i>	1

<i>Hamar Peter Ur[am]</i>	1
<i>Illyés Tamás Ur[am]</i>	1

<i>Nomina Jobb[agionum] ac Summa Debitorum</i>	<i>Flor.</i>	<i>D:</i>
<i>Nagy Ferencz</i>		50
<i>Nagy Sándor</i>		50

	<i>Flor.</i>	<i>Dr.</i>	
<i>Bodo Bernad Ur[am]</i>	2		
<i>Incze Mihály</i>	2	60	
<i>Ivány András</i>	1		
<i>Hamar Lőrincz</i>		50	
<i>Bodo Mátyásné Aszszony[om]</i>	2		
<i>Bodo Ferencz Ur[am]</i>	2		
<i>Keresztúj Mihály</i>	1		
<i>Hamar Péter Ur[am]</i>	2		
<i>Bodo István Ur[am]</i>	13	63	
<i>Incze András.⁷⁶⁸</i>	1 ⁷⁶⁹	56tal	27 ⁶²
<i>Bodo Mátyásné</i>	2	56tal	restál.

Bodo Mátyásné Aszszony[om]	1
Bodo Ferencz Ur[am]	1
Benkő Joseff Ur[am]	1
Kun István Ur[amna]k	1

Az adósok köre 1759 és 1762 között nem változott lényegesen, a kölcsönért folyamadók, amint azt a későbbi feljegyzések tanúsítják, a pénz gyümölcsöztették.

A kölcsönökért járó kamatot a mindenkori megyebírák tartották számon. Az 1756-os, az 1759-es és az 1762-es névsor feltehetően mindazok nevét tartalmazza, akik az eklézsiának pénzösszegekkel – és azok kamatával – tartoztak, akár tagjai voltak az egyházközségnek, akár nem. Az eklézsia adósainak 1762-es lajstromához a következő megjegyzéseket fűzték:⁷⁷⁰

– Bodo István Ur[amna]k 1. – 50.

– Nagj Ferencznek in An[n]o 1762. Die 5[quin]ta Juni[i] adtam az Interes pénzből Interesse Flor 1.

– N[ota] B[ene] Czerék Tamás Ur[am] Conferalt az Eccl[esi]ának Flor. Hung. 2 D 40 Melyeketis Interesse in An[n]o 1762 Die 6[sex]ta Augusti kiadtam Kun László Uramnak id est Flor 2 D 40.

Az egyházközségek, mint a karatnai is, századokon át többek közt a hitelszövetkezetekhez vagy a bankokhoz is hasonlóan működő gazdálkodó szervezetek voltak. A 19. század közepén a tagoknak az egyházközséggel szembeni adósságalománya jelentős összegre rúgott: az 1845-ös esztendő különösen nehéz lehetett.⁷⁷¹ Regestruma a' Karatnai Ev. Reformata Ekk[lesi]ától kölcsönözött Contractusoknak – kész pénzben, mely az 1847^k év Martius 16^{an} vétetett számba, (amelyet) 's ujj Megye Bíró Ilyes Josef a[tyánkfi]jának át adattak.

				Pénz	
				Rf	Dr
1 ^o	Nro 1 ^o	Bodo Joseff Contr[actusa]	1845	90	
2 ^o	Nro 2 ^o	Kun Gábor Contr[actusa]	1845	49	
3 ^o	Nro 3 ^o	Csiszér Károly Contr[actusa]	1845	12	
4 ^o	Nro 4 ^o	Bodo Gábor Contr[actusa]	1845	18	
5 ^o	Nro 5 ^o	Bartók Sigmond Contr[actusa]	1845	16	
6 ^o	Nro 6 ^o	Deák Antal Contr[actusa]	1845	16	
7 ^o	Nro 7 ^o	Bodo János Contr[actusa]	1836? 1846?	24	
8 ^o	Nro 8 ^o	Kun Sigmond Contr[actusa]	1845	42	
9 ^o	Nro 9 ^o	Bodo Lajos Contr[actusa]	d[et]to	32	58
10 ^o	Nro 10 ^o	Könczei Elek Contr[actusa]	d[et]to	13	68

				Pénz	
				Rf	Dr
11*	Nro 11*	Ilyés Sámuel Contr[actusa]	d[et]to	8	2
12*	Nro 12*	Donát János Contr[actusa]	d[et]to	18	54
13*	Nro 13*	Nagy István Contr[actusa]	d[et]to	6	50
14*	Nro 14*	Könczei Joseff Contr[actusa]	1847	89	
N[ota] B[ene] Ezen 14* Szám alatti Summába bément a' Kis Könyvbeli 20 husz m[agyar] f[o]r[int] parata pénz.					
Summa				435	32

Énis Jelen voltam, amikor a fentírt Contractusok számba vétettek s numerus szerint felíratlak.

Remenyik Gábor

Csiszár Sámuel m[aga] k[ezé]vel

Elnök előtt

Könczei Elek s[aját] k[ezé]vel

Bodo Gergely m[anu] p[ropria]

Helyett[es] Jegyző

Előfordult, hogy a kamatokat, az egyházközség földjének haszonbérét, a magtári kölcsönt és kamatát az érintettek nemigen tudták vagy akarták fizetni, ezért például 1851. február 17-én és 1876. március 26-án az egyháztanács a falusbíró segítségét kérte, 1878. február 25-én pedig perre kívánta vinni az adósok ügyét. Az 1882-es vizitáció alkalmával az esperes utasította az egyháztanácsot, a lelkészt és a megyebírót, hogy a hátralékosokkal szemben tanúsítsanak szigorúságot és 60 napon belül értesítsék az esperesi hivatalt a hátralékok behajtásáról, kártérítési felelősség mellett. Hasonló szigorúságra sarkallta az adósokkal szemben a megyebírót az 1886. február 24-én és az 1887. március 6-án megejtett vizitáció: az előbbi elrendelte, hogy a kamathátralékot félvéve nem fizetőktől a tőkét is hajtsák fel, az egy éve nem fizetőktől kamatos kamatot szedjenek be, az utóbbi pedig már a megfelelő hatóság általi végrehajtást is kilátásba helyezte.⁷⁷² Az egyháztanács 1892. november 20-án a község előljáróságát kérte fel a Bódika szántói után járó haszonbér, 1893. január 22-én a kamatok, 1893. október 15-én a magyar országos református közalap-tartozások, 1894. január 28-án az egyházközség kikölcsönzött pénzei kamatjának felszedésére, mellékelve az adósok névsorát és tartozásuk összegét.⁷⁷³ (A karatnai egyházközségben először 1886. március 28-án esik szó a magyar országos református közalaphoz való hozzájárulásról, amelyet rovatos ív szerint vetettek ki a megye képező tagjaira, de az összeget nem említik.⁷⁷⁴)

Az 1888. június 9-én megejtett vizitáción az esperes kifogásolta, hogy a kamatra kiadott pénzek és kamataik visszafizetését csak két fizető kezessel, nem pedig jelzálogjogi bekebeleztetéssel biztosították, ezért elrendelte, hogy 1888. december 31-éig szedjék be a kölcsönt és kamatait azoktól, akik nem egyeznek

bele a jelzálog bejegyzésébe. Az egyháztanács 1888. október 21-én hároméves moratóriumot kért a kölcsönökre az Állandó Igazgatótanácstól, amit a 100 forint aluli összegekre a 2615. számú leiratban meg is kapott, de az azon felüli összegek esetében be kellett jegyeztetni a jelzálogot az adós telekjegyzőkönyvébe. Az egyháztanács nem vonta össze a különböző alapokból kölcsönvett összegeket, de azoknak, akiknél ezek összege meghaladta a 100 forintot, új kötlevélben kellett kötelezzék magukat adósságuk 3 éven belüli törlesztésére. Az esperes 1889. április 28-án, május 21-én, december 15-én, 1890. március 10-én is foglalkozott ezzel az ügyel, de már 1890. február 15-éig be kellett hozzá nyújtani az egyházközség adóssainak névsorát és az adósságok behajtására tett intézkedésekről szóló jelentést. Aki a 100 forinton alóli adósságából az 1890. június 18-ai vizitációig még semmit sem fizetett vissza, adóssága kétharmadát az év végéig, harmadik harmadát pedig 1891 végéig kellett törlessze.⁷⁷⁵ (A megyebíró az egyháztanács megbízásából, esperesi egyetértéssel 1889. december 15-én beperelte özvegy Illyés Tamásné a kamatfizetéstől való vonakodásáért, az asszony pedig az egyházközség anyagi helyzetére való tekintettel 1890. február 10-én magára vállalta a perköltséget.⁷⁷⁶) Az adósságaikat továbbra sem törlesztő személyeket 1892. március 7-én felszólították, hogy elkerülendő a perlekedést, 30 napon belül fizessenek, az esperes pedig 1892. június 16-án utasította az egyháztanácsot, hogy minden kikölcsönzött összeget jelzáloggal biztosítson.⁷⁷⁷

Voltak olyan személyek is, akik a fenti feltételeket elfogadták: Bodó Mátyás és Bodó Albert tehermentes birtokára 1890-ben esperesi engedéllyel 300–300 forint kölcsönt, Könczei Albert 1892-ben 37 forintot vett fel az egyházközség pénztárából, illetve a roszalap takarékpénztári összegéből telekjegyzőkönyvi biztosítással. Bodó Albert az összeget és $\frac{1}{4}$ évi kamatját 1893. március 5-én vissza-, illetve befizette.⁷⁷⁸

Az adósságaikat idejében és pontosan törlesztő személyek közül az egyháztanács igen nagyra becsülte néhai Illyés József nejét, született Bodó Ágneszt, aki 1871. február 26-án befizette tartozását (4 forint 55 krajcár kamatozó tőke és 27 krajcár kamat) az egyházközség pénztárába.⁷⁷⁹

A karatnai református eklézsiának természetesen nemcsak taroztak pénzüsszegekkel az egyházközség tagjai és idegen emberek, hanem ugyanakkor – meghatározott vagy meghatározatlan célra – mindenkor adományoztak, ajándékoztak is pénzt és egyéb értékeket úgy az egyházközség tagjai, mint idegenek. A meghatározott célra adományozott összegekről és egyéb javakról már szoltunk: meghatározatlan célra 1762 és 1851 között a következő összegeket és javakat juttatták az eklézsiának:

- 1762. N[em]z[ete]s T[ek]i[n]t[et]es Fel Torjai Hamar Judit hagyot az Eccl[esiára] D 44 mely adta Hamar Gábor[na]k – Solvit.⁷⁸⁰
- 1785. április 19. Interim Néh[ai] Köntzei Lydia Mohai Sigmondné Aszon[ym] 100 forint Legatúmaról írt M[egye] Biro atyánkfia exhibeálá T[ek]i[n]t[et]es Köntzei Gábor Ur[am] obligatoriáját de P[rae]stando annuatim Interusurio quinque per centum.⁷⁸¹
- Anno 1789 Die 17 Januarij Karatnán residealo Ada András Uramnak lévén Karatnán lako Prow[idus] Posztuly Istvan het Nímet forintokkal ados nem különben ugyan Karatnán lako Petriko Josef hat Magyarokkal ugy Szinten Karatnai nobilis Kun Pál ur[am] 3[há]ram Nímet forintokkal, mely fen meg nevezet Summa penzeket nevezet Ada András Uram mint valóságos adosságot ajándékozta a Nemes Karatnai Refor[mata] Eccl[esi]ának perpetuali jure hogy míg a Capitalissat lefizethetik az Interestét fizessék Annuatim a Nemes Eccl[esi]ának Melly Collatioja T[ek]i[n]t[et]es Ada András Ur[amnak] hogy e szerint let én előttem Testificálák Kun István Curat[or] Eccl[esi]ae.⁷⁸²
- Anno 1794 die 13[decima] ter[tia]... ezekhez accedalt Illyés Sigmond Ur[am] Collatuma 33 for[int] Kis Lukás Uramé 10 for[int] dr 80.⁷⁸³ (1781. augusztus 27. Szeben. Felső-Fehér vármegye nemességének hűségesküje. Sigismundus Illyés de Alsó Volál Comitatus Albensis Superioris Procurator Fiscalis.⁷⁸⁴)
- Anno 1795. Die 9[no]na Mensis februarij Also Volali T[ek]i[n]t[et]es n[em]zetes Illyés Sigmond Uramtól Levált volt 1790ben 12dik Maji Karatnai N[em]es Ifiab Kun László nyolcz M[agyar] forintokat Költsön Interestre ezen nyolcz forintokról való Reversalissát Ifiab Kun László Uramnak a benne lévő nyolcz forintokkal ajándékozta a Karatnai N[em]es Eccl[esi]ának, hogy vegye fel Interestivel Also Voláli Illyés János Uram.⁷⁸⁵
- Anno 1798 Die 15^{dik} 8[octo]bris Karatnai N[em]es Ecclesianak ajándékozot 20 sustakokat ugyan Karatnai N[em]es Bodo Sara Aszszony N[ota] B[ene] egy Krajcár héján.⁷⁸⁶
- 22 8[octo]bris 1801 Ajándék Kun Ilonától Dnr 60.⁷⁸⁷
- 1802^{be} adot Borsai István 2 font vasat az Eccl[esi]ának Istenne[vé]be[n].⁷⁸⁸
- 1840 Febr[uar] 27ⁿ... Jegyzés Te[kinte]t[et]es Bodo Josef Ur[am] az 1832^a Évi Megyebirosgában 10 mf. 14 Dral fejjel költvén a n[em]es Eccl[esi]ának szükségeiben ezen summatskát a Sz[en]t Eccl[esi]ának Condonala. Mitis Egyházi Vizgálatunk, a N[em]es D[omesticum] Consistorium jelen Tagjaival egyben hálás köszönettel vészen a Sz[en]t Vizgálat Szinen A[nn]o dieque ut Supra.⁷⁸⁹
- Alol nevemet tulajdon kezemel fel írt és fenn írt Contractualis Levélbe írt 30 r[énes] valto forintokat mai napon mint pium Legatúmot adám felvétel és örökös birtoklás végett a Karatnai Reformata Nemes Eccl[esi]ának még pedig oly formán; hogy azon 30

*r[énes]forint mint Capitalis örökre míg az érdekelt Ecclesia fennál Kamatra kiadva ályon, 's a kamat pedig a Szükséghez képest használtathassék. Karatnan Januarius 24^{én} 1842. Kovátsi Sámuel sk.*⁷⁹⁰

- 1848^{ik} év Febr[uius] 27^{én}... a Contractusok számba vétele után ki tűnt 6 mf 18 dr Superplusz.⁷⁹¹
- Jegyzés: Az egyháznak 51 mf. Szollo 's Bodo Elek Urnál levő Tőkéjéről a' Kötlevél hijányoson lévén expedialva, meg hagyatik az E[gyház] Tanácsnak a' normativum szerént expedialtatni az arrol szollo Kötlevelet – Az E[gyházi] Visgálat üléséből – Karatnan – febr[uar] 28^{én}, 1851.⁷⁹²
- 1884. február 17. Néhai Illyés Tamás 40 osztrák értékű forintot hagyományozott az egyházközségre, amelyet a Bodó József-féle, a papi és kántori jövedelem gyarapítására tett alapítvány kamatainak folyósításáig kamatozásra kiadtak.⁷⁹³

A karatnai egyházközség pénz- és egyéb alapjai

A karatnai egyházközség a haszonbérbe kiadott szántók és kaszálók jövedelmét, a megnevezett vagy meg nem nevezett célú alapítványi összegeket és adományokat tőkésítette és kiadta kamatra: a tőkét és/vagy kamatait elsősorban a templom és az egyházi épületek építésére, javítására, felújítására, korszerűsítésére, bővítésére, nagytértű berendezési tárgyak beszerzésére, az egyházi személyek fizetésére stb. fordították, de voltak olyan jövedelmei is, amelyek a mindennapi kiadásokat fedezték. A pénzt és gabonát általában magánszemélyek vették kölcsön az eklézsiától. Már az 1756. évi egyházlátogatás alkalmával figyelmeztették a megyebírákat és a consistoriálisokat, hogy vigyázzanak az eklézsia javaira, szedjék fel esztendőnként a kölcsönadott összegek kamatját. Ez a gond a későbbiekben is fel-felbukkan. Az egyházközség pénz- és anyagi ügyeinek kezelése a mindenkorai megyebírák feladata volt, akik sokkal részletesebb elszámolásokat is készítettek, mint amilyenek a vizitációs jegyzőkönyvbe bekerültek. (Néhányuk az 1830-as évek végétől kezdve máig fennmaradt.) Az azonnali szükségletekre fordítandó összegeken felüli pénzösszegeket a modern pénzügyintézetek megjelenése előtti időkben – az általános erdélyi gyakorlatnak megfelelően – kamatra kölcsönadták az egyházközség tagjainak és más magánszemélyeknek. A karatnai egyházközség által a kölcsönadott pénzre felszámított kamat 1785-ben és a további években – nem tudni mióta és meddig – mindössze évi 5% volt,⁷⁹⁴ ami valamivel alacsonyabb a szomszédos eklézsiákban szokásos 6%-nál. Feltehető, hogy az alacsonyabb kamattal az egyházközség tagjainak akartak kedvezni, esetleg ekkora kamatot írt elő a *Constitutio*, a helyi szokás vagy a felettes egyházi hatóság. Egy 1698. december 18-án kelt császári rendelet legfőljebb 10%-os uzsorát engedélyezett Erdélyben, Altörján pedig a 18. század első harmadában – egyházi pénzek esetében – 6%-osnál nagyobb kamatról nem esik szó.⁷⁹⁵ 1794-ben már a karatnai eklézsia is egyértelműen 6%-os kamatra adja kölcsön a készpénzt.⁷⁹⁶ A fennmaradt források szerint a karatnai egyházközség 1876-ban 10%-ra emelte a kamatot, de Bodó Ferencz javaslatára 1888. október 21-én visszaszállította 6%-ra.⁷⁹⁷

Az évi megyebírói számadást általában az egyháztanács, ritkábban egy alkalmanként kinevezett bizottság ellenőrizte, amely annak elkészítésében is segédkezett a megyebírónak. A megyegyűlés 1868. február 9-én úgy foglalt állást, hogy a közeledő vizitációra való tekintettel a megyebíró az 1867-es zsinat jegyzőkönyvi mintája sze-

rint készítse el számadását, azt pedig mutassa be az egyháztanácsnak.⁷⁹⁸ A megyebíró az évi számadást általában a következő év elején készítette el és mutatta be, de a számadás évvégi elkészítését az esperes már 1881. januárjában is szorgalmazta.⁷⁹⁹

Alábbi táblázatunk az egyházközség pénzalapjainak 1756–1885 közötti alakulását tünteti fel az éves megyebírói számadások alapján: 1. oszlopában a kamatozó tőkének, 2. oszlopában az előző számadás óta eltelt év(ek összesített) kamatnyerességének, 3. oszlopában a rendelkezésre álló készpénznek, 4. oszlopában a perselypénznek, 5. oszlopában az egyéb bevételeknek, 6. oszlopában a kiadásoknak, 7. oszlopában a be nem fizetett hátralékoknak az összege látható.⁸⁰⁰

Számadás éve	1.		2.		3.		4.		5.		6.		7.	
	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr
1756 ⁸⁰¹	236	36						55			15			
1759 ⁸⁰²	45	71												
1762 ⁸⁰³	57	25												
1767 ⁸⁰⁴	70	10												
1772 ⁸⁰⁵	94	78					5	36						
1775 ⁸⁰⁶	94	20			14	29								
1785 ⁸⁰⁷	135	75	6	75							3	75		
1789 ⁸⁰⁸	44	43												
1790 ⁸⁰⁹	262	28	15	72	17	66	4	41			12	97		
1794 ⁸¹⁰	266	40	63	84			13	15	8	20	18	79		
1794 ⁸¹¹	267	20			109	40								
1795 ⁸¹²	381	20			19	6								
1797 ⁸¹³	409	20			37				95	69	58			
1798 ⁸¹⁴	426				27	86								
1800 ⁸¹⁵	408				37	87			121	81	84	87		
1801 ⁸¹⁶	450	75			27				8	50	8	12		
1803 ⁸¹⁷	395	79			23	98				23				
1805 ⁸¹⁸	396	76			46	56								
1807 ⁸¹⁹	363	76			60	40								
1808 ⁸²⁰	363	76			54	1								
1810 ⁸²¹	365	26			28	72								
1811 ⁸²²	343	46			19	94								
1812 ⁸²³	342	46			20	7								
1813 ⁸²⁴	342	46			29	85								
1814 ⁸²⁵	342	46			63	1								
1815 ⁸²⁶	358	96			272	19								

Számadás éve	1.		2.		3.		4.		5.		6.		7.	
	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr
1816 ⁸²⁷	378	96			235	43								
1817 ⁸²⁸	584	16			128	80								
1818 ⁸²⁹	592	16			163	57								
1819 ⁸³⁰	592	16			161	58								
1820 ⁸³¹	592	16			84	9								
1821 ⁸³²	593	16			31	71								
1822 ⁸³³	593	16			15	79								
1823 ⁸³⁴	593	15			75	82								
1824 ⁸³⁵	617	16			43	66								
1825 ⁸³⁶	593	16			42	49								
1826 ⁸³⁷	593	16			56	49								
1827 ⁸³⁸	26	8			93									
1828 ⁸³⁹					84	25								
1829 ⁸⁴⁰					23	71								
1830 ⁸⁴¹					14	76								
1831 ⁸⁴²					8	46								
1833 ⁸⁴³					43	13								
1834 ⁸⁴⁴					41	41								
1835 ⁸⁴⁵					4	11			62	05	43	94		
1836 ⁸⁴⁶					18	11			10	05	3	07		
1837 ⁸⁴⁷						63	2		69	83	25	04		
1838 ⁸⁴⁸					47	99			45	38	41	44		
1839 ⁸⁴⁹					3	94	3	36	78	94	31	40		
1840 ⁸⁵⁰					54	84	5	50	10	32	39	06		
1841 ⁸⁵¹					30	52								
1842 ⁸⁵²					9	98								
1844 ⁸⁵³					14	86								
1845 ⁸⁵⁴									41	50	52	60		
1846 ⁸⁵⁵	429	44			4	80								
1847 ⁸⁵⁶	429	44			20	55								
1848 ⁸⁵⁷	435	62			37	82								
1849 ⁸⁵⁸	455	62			61	55								
1850 ⁸⁵⁹	486	62			30	55			27	85	11	66		
1851 ⁸⁶⁰	536	62			25	7								
1852 ⁸⁶¹	536	62			78	64								
1854 ⁸⁶²	119	34			251	79								

Számadás éve	1.		2.		3.		4.		5.		6.		7.	
	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr	Flo	Dr
1855 ⁸⁶³	54				84	6								
1856 ⁸⁶⁴	12	16			62									
1857 ⁸⁶⁵	12	16			105	39								
1858 ⁸⁶⁶	90	16			83	66								
1859 ⁸⁶⁷					78	44			581	19	502	75		
1860 ⁸⁶⁸	540	24			65	21								
1861 ⁸⁶⁹	546	16			88	74								
1862 ⁸⁷⁰	540	16			78	95								
1863 ⁸⁷¹	540	16			98	37								
1864 ⁸⁷²	562	96			86	44								
1865 ⁸⁷³	198	14			24	4								
1866 ⁸⁷⁴	221	46			29	35								
1867 ⁸⁷⁵	221	46			6	24								
1868 ⁸⁷⁶	208	46			4									
1869 ⁸⁷⁷	208	46			6	28								
1870 ⁸⁷⁸	233	46			14	73								
1871 ⁸⁷⁹	223	46			9	85								
1872 ⁸⁸⁰	218	91			41	14								
1873 ⁸⁸¹	265	8			23	37								
1874 ⁸⁸²	268	8			37	37								
1875 ⁸⁸³	289	62			29	57							13	62
1876 ⁸⁸⁴	515	21			51	75					6		17	17
1877 ⁸⁸⁵					56								18	6
1878 ⁸⁸⁶					117								11	9
1879 ⁸⁸⁷	351	73			113	63							39	29
1880 ⁸⁸⁸					120	65							56	77
1881 ⁸⁸⁹					93	96							64	66
1882 ⁸⁹⁰					112	80			224	98	112	18	91	89
1883 ⁸⁹¹					89	65							101	83
1884 ⁸⁹²									361	97	249	43		
1885 ⁸⁹³					57	54			383	91	326	37	90	45
1888 ⁸⁹⁴			19	46									41	33
1897 ⁸⁹⁵									242	58	221	87		
1898 ⁸⁹⁶									261	28	238	66		
1899 ⁸⁹⁷									288	33	244	15		
1900 ⁸⁹⁸									311	04	280	09	25	68

A pénzalapok elnevezése az 1860-as évek derekától kezdve még az egymást követő években sem mindig volt azonos és így esetenként bizonytalanná vált az elnevezések értelmezése. Az egyházközség pénzvagyona 1886-ban a következő tételekből állt:⁸⁹⁹

	Összege		Kamatja		Ebből befolyt		Hátralék		Számadás után befizetett hátralék	
	Frt.	Kr.	Frt.	Kr.	Frt.	Kr.	Frt.	Kr.	Frt.	Kr.
Cserefaalap	376	11	30	12	17	34	12	78		
Rozsalap	876	79	70	15	15	92	54	23		
Harangalap	69	48	5	57	4	79		78		
Bodika nevű hely hasznobére	44	36			14	36	30			
Az egyház pénztárába befolyó kamat és hasznobérek	150	20			52	41	97	79	43	74

Az egyházközség további alapjainak 1865-1900 közötti alakulását is táblázatba foglaltuk:

Év	Gabonatőke (rozs)									Cserefaalap		Építkezési alap	
	Magtárban			Kötlevélen		Rozsalappénz		Hátralék					
	Köböl	Véka	Kupa	Véka	Kupa	Flo	Xr	Véka	Kupa	Flo	Xr	Flo	Xr
1865 ⁹⁰⁰	8												
1866 ⁹⁰¹		40											
1867 ⁹⁰²		50											
1868 ⁹⁰³		62	12										
1869 ⁹⁰⁴		99											
1870 ⁹⁰⁵		147	9										
1871 ⁹⁰⁶		189	3										
1872 ⁹⁰⁷		234	3									363	
1873 ⁹⁰⁸		283	8										
1874 ⁹⁰⁹		355	17									425	72
1875 ⁹¹⁰		84	12	338	13							468	34
1876 ⁹¹¹		162		331	2								
1877 ⁹¹²		61		363	7					319	73	566	76
1878 ⁹¹³		281	10			338	20			319	73	604	58
1879 ⁹¹⁴		278	12			536	87	17				623	48
1880 ⁹¹⁵		247	4			606	81			335	73	705	50

Év	Gabonatőke (rozs)									Cserefaalap		Építkezési alap	
	Magtárban			Kötlevélen		Rozsalappénz		Hátralék					
	Köböl	Véka	Kupa	Véka	Kupa	Flo	Xr	Véka	Kupa	Flo	Xr	Flo	Xr
1881 ⁹¹⁶				117	12	632	81			331	18		
1882 ⁹¹⁷		48	11	205	13	638	73	40	10	331	18		
1883 ⁹¹⁸		58	14	222		638	73	65	11	307	96		
1884 ⁹¹⁹		41	14	179	6			47	14				
1885 ⁹²⁰		111	4	76	1	871	63			371	79		
1888 ⁹²¹	30												
1888 ⁹²²						1.049	24			357	56		
1889 ⁹²³						1.360				459	05		
1891 ⁹²⁴											+		
1896 ⁹²⁵										342	05		
1897 ⁹²⁶										342	05		
1898 ⁹²⁷						2.020	46						
1900 ⁹²⁸						4.040							

A karatnai egyházközség költségirányzata 1892-re 228,22 forint, költségvetése 1896-ban 370 korona és 9 fillér volt, amire meg is volt a fedezet.⁹²⁹ Az egyházközség pénzalapjait az 1893. március 5-én kelt jelentés szerint a Kézdivásárhelyi Takarékpénztárban tartották, amelyet elég erősnek és biztosnak tekintettek.⁹³⁰

A karatnai egyházi jövedelmek összességét 1900-ból ismerjük. Az egyház földjének egy részét feltehetően bérbeadták (67 korona 96 fillérért), a saját művelésben lévő föld terményei (vagy a részesművelőktől kapott termények) 314 korona 17 fillért értek, a befolyt készpénz azévi összege 63 korona 80 fillér volt, a stóla 8 korona. Ehhez jött még a lévitaengedélyek kiadásából 17 korona 32 fillér és 763 korona 39 fillér kiegészítés, amit 1902-től 829 korona 4 fillérre emeltek.⁹³¹

A karatnai egyházközség pénztárába az 1907-es évben vallásos estélyek önkéntes adományaiból 18,66 korona folyt be, két ízben rendezett bál jövedelme pedig 42,20 korona volt.⁹³² Vallásos estély jövedelméből 1908-ban 6,96 korona, a persbitérium és az ifjúság által rendezett bálokéből 87,86 korona folyt be a pénztárba, a perselypénz 7 korona 10 krajcár volt.⁹³³

Az egyházi személyek kötelezettségei

Az egyházi személyek alapvető kötelezettségeit a 19. században a díjlevelek szabták meg,⁹³⁴ de ezeken felül mind az államhatalom, mind az egyházi felettes szervek számos feladatot róttak az egyházi személyekre, például az egészségügyi közigazgatás és nyilvántartás terén. Az 1806. esztendőtol kezdve az egyházi anyakönyvekben a szokványos adatokon kívül fel kellett tüntetni a szülést levezető bába adatait, a halottkém megállapításait stb.⁹³⁵ A lelkészeknek kellett népszerűsíteniük az egyházkerület által kiadandó új énekeskönyveket,⁹³⁶ kötelességük volt házasságkötésük önkéntességére nézve kikérdezni a házasulandókat, és nem engedhettek házasságra lépni húszévesnél fiatalabb férfiakat vagy tizenötévesnél fiatalabb nőket, bár 1844 óta, ha phisicus (orvos) vagy bába házasságra érettnak nyilvánította őket, a fiúk 18, a lányok 14 éves korban is dispensációt nyerhettek.⁹³⁷

A házasságkötések és a *házassági szövetségben* élők számát az anyakönyvek tükrözik, de más feljegyzésekben is találunk a házasságra lépőkre vonatkozó adatokat.⁹³⁸

Év, hó, nap	Házasulandók			Tanúk
	Név	Rendi hovatartozás	Lakóhely	
1833. VI. 12. ⁹³⁹	Bodó Ábel Debreczi Mária	nemes ?	Karatna Karatna	Bodó József ⁹⁴⁰
1835. V. 9. ⁹⁴¹	Nagy István Bartók Karolina	nemes ?	Hagymásbodon Karatna	Donáth János Bodó Ferenc ⁹⁴²
1857. I. 31. ⁹⁴³	Bartos Ferenc ⁹⁴⁴ Bagoly Susánna	egyházhelyi nemes ?	Felsővolál Karatna	Erdő András Tatrangi János
1857. XII. 1. ⁹⁴⁵	Bodó Sándor Kerecsi Erzsók	nemes ?	Karatna Szárzapatok	Illyés Ferentz Kiss Farkas
1858. II. 3. ⁹⁴⁶	Bodó Gergely Bodó Mária Antalé	nemes nemes	Karatna Karatna	Illyés Ferentz Bartók Sigmund
1864. I. 10. ⁹⁴⁷	Sólyom Sándor Deák Ágnes	? ?	Feltorja Karatna	Volonts György Pilbát László
1865. VIII. 2. ⁹⁴⁸	Ifj. Bodó Ferencz Kun Honorata	nemes nemes	Karatna Karatna	Czirjék József
1865. XI. 14. ⁹⁴⁹	Könczei Albert Könczei Emília	nemes nemes	Karatna Karatna	Kiss Farkas

Év, hó, nap	Házasulandók			Tanúk
	Név	Rendi hovatartozás	Lakóhely	
1869. XII. 11. ⁹⁵⁰	Szotyori Mózes Jánosi Katalin	? ?	Kézdivásárhely Karatna	Máté Barabás Intze László
1873. X. 10. ⁹⁵¹	Deák Antal özv. Incze Ferenczné	? ?	Karatna Karatna	ifj. Czirjék József Bodó András
1874. V. 11. ⁹⁵²	ifj. Bartók Lajos Pilbárt Ágnes ⁹⁵³	? ?	Karatna Karatna	Máté Barabás Kalit Mihály
1875. II. 11. ⁹⁵⁴	Kovács Károly Bartók Anna	? ?	Feltorja Karatna	Sólyom Sándor Dávid József
1884. III. 1. ⁹⁵⁵	Könczei György Őseh Mária	nemes ?	Alvolál Karatna	Bodó Mátyás Volloncs István
1887. II. 18. ⁹⁵⁶	Varga Ferenc Könczei Ágnes	cipésmester ?	Karatna? Karatna?	Kalit Mihály Warga Mihály
1887. II. 19. ⁹⁵⁷	ifj. Bodó Albert Bodó Mária	nemes nemes	Karatna Karatna	Máté Barabás Remenyik István
1889. XI. 3. ⁹⁵⁸	Lengyel András Varga Zsuzsánna	? ?	Felvolál Karatna	Marton Moses Eszteán Sándor
1890. I. 25. ⁹⁵⁹	Jankó Károly Könczei Klára	nemes nemes	Karatna Karatna?	Bodó Albert Könczei Albert
1890. VII. 13. ⁹⁶⁰	Huntermájer János Kalit Ilona	? ?	Fejértemplom Karatna	Czirjék József Varga Ferenc
1892. I. 16. ⁹⁶¹	Ambrus János Kalit Ágnes	? ?	Szentkatolna Karatna	Máté Barabás Szakács János
1892. II. 16. ⁹⁶²	Vajna Ferenc Bodó Zsuzsánna	nemes nemes	Karatna Karatna	Máté Barabás Kalit Mihály
1893. II. 21. ⁹⁶³	Könczei György Szini Mária	nemes nemes	Karatna Albis	Máté Barabás Deák Károly
1893. XI. 14. ⁹⁶⁴	Özv. Könczei Albert Bogdán Gizella	nemes ?	Karatna Martonfalva	Máté Barabás Bodó Ferenc
1893. XII. 17. ⁹⁶⁵	Kis László	?	Nagyborosnyó	Vollonts István Könczei Simon
	Könczei Berta	nemes	Karatna	Sólyom Gyula Czirjék József
1894. IV. 19. ⁹⁶⁶	Bodó Simon	nemes	Karatna	Bartos Ferenc Szöcs Izrael
	Bartos Mária	?	Felvolál	Remenyik István
1894. VI. 4. ⁹⁶⁷	Könczei Albert Ellinger Adél	nemes ?	Karatna ?	Ellinger Antal Rápolthy Károly
1894. VII. 21. ⁹⁶⁸	Könczei Elek Bodó Ágnes	nemes nemes	Karatna Karatna	Rápolthy Károly Szabó Sándor

A karatnai egyházközségben válásokra is sor került: ezeket a 19. század utolsó harmadában a sikertelen békéltetési kísérletek után már mindig a világi bíróság elé utalta a lelkész, az egyháztanács vagy a megyegyűlés.

Év, hó, nap	Váló felek ⁹⁶⁹	Lakóhely	Válóok és ellenvetés
1870. IV. 4. ⁹⁷⁰	Szabó Márton Kocsi Anna Mária	Altörja	Férje távollétében idegen férfival <i>kalandérozott</i> , törvénytelen fiat szült.
1875. VI. 20. ⁹⁷¹	Dobra Zsuzsánna Deák Antal	Karatna	Illetlenül viselkedett feleségével.
1877. IV. 16. ⁹⁷²	Szöröcsi Zsuzsánna Könczei Kelemen	Karatna	Erőszakkal adták férjhez, férjét nem szerette és nem szereti. A legnagyobb szeretettel lett a felesége, a válást ellenzi, mert tönkretenné gyermekeik jövőjét.
1894. X. 16. ⁹⁷³	László Zoltán kereskedő Illyés Vilma	Karatna	Kérvényezte, hogy elvált felesége gyermeke ne kereszteltesse az ő nevére, de 1895. IV. 21-én már azt kérte, törvényesen anyakönyvezzék a lelkészi hivatal az ő nevére a gyermeket.

A házasságon kívül született gyermekekről is maradt feljegyzés: 1878. március 18-án Pálffy Bálint kerületi honvéd őrmester a karatnai egyháztanács előtt önként tőle származónak ismerte el és magáénak vallotta Balázs Zsuzsánna 1864. július 16-án született, augusztus 27-én keresztelt Árpád nevű fiát és kérte, hogy írják be őt az anyakönyvbe apának, amit meg is tettek.⁹⁷⁴

A 19. században a sorkötelesekkel és tényleges vagy invalidus katonákkal kapcsolatos, valamint egyes népszámlálási feladatok is a lelkészekre hárultak és a lelkészek némely hatósági hatáskört – esetenként hatósági támogatást – is nyertek ezen a téren.⁹⁷⁵

A 19. század elején bevezetett himlőoltással kapcsolatban a 19. század második felében a karatnai papot is arra kötelezték, hogy vegye nyilvántartásba a beoltandókat és igazolja az oltás megtörténtét.⁹⁷⁶ (Megjegyezzük, hogy az eredetiben szerepelt a gyerek életkorára vonatkozó *Hány hónapos*, illetve *Hány hetős* kérdés is, de bejegyzések híján a megfelelő oszlopokat kihagytuk: csecsemők beoltására nem találtunk adatot.) A jegyzőkönyvekben található oltási lajstromokat az alábbiakban közöljük.

*Az 1863^{ik} Év 1⁶ napjától kezdve az 1866^{ik} Év Augustus 31^{ig} Karatnán
és Alvolálban oltás alá esendő ev. ref. gyermekek Névsora⁹⁷⁷*

Folyo szám	Atya és Anya neveik	Gyermeke neve	Hány éves	Melyik évben született	Vallása	Melyik faluba való	Jegyzés 1866 ^{ik} Évben
1.	Kalit Mihály Nagy Klára	Mária	3	1863	ref.	Karatna	béoltatott okt 2 ^{án} Orosz által
2.	Bartok Mária	András	2	1864	ref.	Karatna	October 2 ^{án} Orosz
3.	Opra Josef Katona Anna	István	2	1864	ref.	Karatna	okt 2 ^{án} Orosz
4.	T Bodo Ádám Ur Vajna Ágnes	Sigmond	2	1864	ref.	Karatna	okt 2 ^{án} Orosz
5.	Varga András Balog Marcela	Thrézia	2	1864	ref.	Karatna	okt 2 ^{án} Orosz
6.	T Kun István Ur ⁹⁷⁸ Kőnczi Borbara	Susánna	1	1865	ref.	Karatna	okt 2 ^{án} Orosz

Az 1866^{ik} Év 1⁶ napjától kezdve az 1868^{ik} Év Augustus 31^{ig} béoltottaknak Nevek.⁹⁷⁹

Folyo szám	Atya és Anya neveik	Gyermeke neve	Hány éves	Melyik évben született	Vallása	Jegyzés
1.	T Illyés Tamás Ur Bodo Klára	Tamás	2	1866	ref.	1868 ^{ik} Év Sept 29 ^{én} oltat- ott be Török orvos által
2.	T Kőnczi Albert Ur Kőnczi Emilia	Susánna	2	1866	ref.	Sept 29 ^{én} oltva
3.	Kalit Mihály Nagy Klára	Ágnes	1	1867	ref.	Sept 29 ^{én}
4.	Varga András Balog Marcella	Susánna	1	1867	ref.	Sept 29 ^{én}
5.	T Bodo Sándor Ur Keresi Erzsik	Sándor	1	1867	ev	Sept 29 ^{én}

Bé oltattak az 1870^{ik} Évb^{en}.⁹⁸⁰

1.	Illyés Tamás Ur	Mária nevű leánya
2.	Debreci Károly Ur	Susánna nevű leánya
3.	Köncei Kelemen Ur	Anna nevű leánya
4.	Köncei Albert Ur	Elek nevű fia
5.	Kalit Mihály	Károly fia
6.	Deák Károly	Károly fia
7.	If Bodo Ferencz	Amália nevű leánya

1872⁹⁸¹

Folyo szám	Atya és Anya neveik	Gyermekneve	Hány éves	Melyik évben született	Vallása	Jegyzés
1.	If Bodo Ferencz Kun Honoráta	Susanna	2	1872	ref	Olosz orvos által oltattak be Sept 25 ^{én}
2.	Bodo Gergely Bodo Mária	Gergely	2	1872	ref	

Az 1873ik Évb^{en} beoltattak⁹⁸²

1.	Janko Ferencz Ur fia	Gyula
2.	Kalit Mihály leánya	Ilona

Az 1880-ban beoltottak⁹⁸³

1.	László Zoltán és Illyés Vilma leánya	Irma	1880. III. 1.
2.	Bartha Moses és Nagy Anna leánya	Rozsália	1880. VIII. 31.
3.	Bartók Lajos és Pilbárt Ágnes fia	Lajos	1880. IX. 13.
4.	Gligor Ferenc és Katona Mari leánya	Anna	1880. IX. 26.

Az 1881-ben beoltottak⁹⁸⁴

1.	Bartos Lajos és Vajna Julianna fia	Imre	1881. I. 5.
2.	Czirjék József és Kovácsi Mária leánya	Gizella	1881. I. 7.

Az 1882-ben beoltottak⁹⁸⁵

1.	Opra József és Nyisztor Mária leánya	Rozsália	1881. V. 11.
2.	Deák Károly és Estók Zsuzsa fia	Antal	1881. VII. 3.
3.	Kiss Zsigmond és Illyés Etelka fia	Géza	1881. VIII. 11.

Az 1883-ban beoltottak⁹⁸⁶

1.	Könczei Simon és Bodó Veronika leánya	Laura
2.	Remenyik István és Kölönte Zsuzsánna fia	Kálmán
3.	Bodó Mátyás és Pető Ágnes fia	Károly
4.	Incze László és Bálint Rozsália fia	Antal

Az 1884-ben beoltottak⁹⁸⁷

1.	Czerjé József leánya	Zsuzsánna
2.	Incze András fia	József
3.	Kiss Zsigmond leánya	Ottília
4.	Remenyik István leánya	Mária

Az 1885. június 5-én beoltottak⁹⁸⁸

1.	László Zoltán leánya	Emma
2.	Bartos Kelemen leánya	Veronika
3.	Kiss Zsigmond fia	Ákos
4.	Czirjék József leánya	Ida
5.	Bodó Mátyás leánya	Irma
6.	Opra Josef leánya	Ágnes

Az 1886-ban beoltattak⁹⁸⁹

1.	Könczei György és Ősse Mária fia	Dienes
2.	Bartos Lajos és Vajna Julianna fia leánya	Imre
3.	Czirjék József és Kovácsi Mária leánya	Mária

Az 1887-ben beoltattak⁹⁹⁰

1.	ifj. Kovács Josef és Szabó Véri fia	Gyula
2.	Kovács Mária fia	Josef
3.	Kiss Zsigmond és Illyés Erelka leánya	Ida

Az 1888-ban beoltattak⁹⁹¹

1.	Könczei György fia	György
2.	Czirjék József fia	Mihály
3.	Varga Mihály leánya	Teréz
4.	Bodó Albert fia	Albert
5.	Rostás Lajos leánya	Mária
6.	Opra Josef fia	Josef

Az 1890-ban beoltattak⁹⁹²

1.	Opra Josef leánya	Ágnes
2.	László Zoltán leánya	Ilona
3.	Bartos Ignác fia	Ignác
4.	Kiss Zsigmond leánya	Rózsa
5.	Veress András leánya	Anna
6.	Kész Izra fia	Károly
7.	Könczei György fia	László
8.	Kalit Ágnes fia	János
9.	Gligor Ferenc fia	Mihály
10.	Bartos Albert fia	Albert

A Vallási és Közoktatási miniszter 1879-ben megszabta az egyházközségek által kibocsátott anyakönyvi kivonatok és családi értesítők bélyegilletékének összegét, felsorolta azon eseteket, amelyekben azok nem bélyegkötelesek és kötelezővé tette a kiadott okiratok jegyzőkönyvbe vételét, az azévi vizitáció alkalmával pedig Vitályos György közügyigazgató elrendelte a felsőbb rendeletek új könyvének a felfektetését.⁹⁹³

A lelkes és az egyháztanács kötelességei közé tartozott a szegényekre és az árvákra való odafigyelés is: az 1903. október 27-én tartott vizitáció nyugtázta, hogy munkaképtelen szegény emberek és vagyontalan árvák nincsenek a megye tagjai között.⁹⁹⁴

A karatnai egyházi személyek jövedelmei

A prédikátornak az 1756-os évi vizitáció szerint 9 köből férejú szántó járt volna, de az általa használt szántóterület ennél kisebb volt.⁹⁹⁵ A prédikátornak járó szántóterület később sem érte el az előírt nagyságot: 1885-ben a canonica portio 28 véka férejú szántó és 3 szekér szénát, valamint két szekér sarjút termő kaszáló volt.⁹⁹⁶ Ennek teljes jövedelme őt illette, akár maga művelte, akár kiadta haszonbérbe, akár más formában műveltette meg.

Az 1756-os egyházlátogatás alkalmával a megyebírákat és a consistorokat figyelmeztették, hogy szedjék fel és adják meg idejében a prédikátor bérét, mert minden egyháztag köteles rendi és családi állapotának megfelelően képét vagy oszporát fizetni.⁹⁹⁷

A prédikátor jövedelméről 1762-ben a következőket tudtuk meg: *Deliberatum. A T[ek]i[n]t[er]t[us] Karatnai Eccl[esi]a Constitutioja[na]k negyedik punctuma ez: Hogy minden bér adó ember az Eccl[esi]a[na]k esztendőnként p[er] virili és tehetése szerint egj egj tereh fát adgyon a melyre kötelezik magokat mindnyájan a kik az Eccl[esi]a Tagjainak Tagjai[na]k esmértettek és inscribáltattak sub poena articulari két száz forintok alatt. A kik között lévén Illyés Tamás ő k[e]l[g]ye]lmeis, a' fa bért a Mi[n]ister[ne]k prestalni sub eodem vinculo, és úgy mint ez ideig restantiá[an] maradt; ugj most és ez után következett és következő fa bért administralni tartozik, hogj pedig eddig nem prestálta, a' Visitatio[na]k jussa szerint 2[du]plex minor Const[itutionali] poenasztatik, ha pedig Contumaliter magát opponálja a' fel tétetett Articularis poena executi[ó]ba vétetik. Item A' praedikatori bér arántis adá magát elő ilyen difficultás: Nimely özvegyek oeconomiát fojtatván egész bért nem akar[na]k fizetni, nimelleyek pedig házas gyermekeik mellet lakván oszporára akarják magokat fogni, a' melly mint a' több Eccl[esi]ák[na]k praxisok; ugy és kíváltképpen ezen Eccl[esi]a[na]k Co[n]stitutioja szerint nem lehet, han[sem] az özvegyek a' kik maradt[na]k a' jovaikk[al] egész oeconomiá[an] tartoz[na]k egész bért adni ugy nevezetesen [...] Mátisné is maga mellett lakó Leányával edgyütt tartoz[na]k egész bért adni. A gyermekik mellett lako özvegyeket pedig tartoznak az oeconomizalo fiak Leányok tartoz[na]k illőképpen a' Minister[ne]k bért fizetni, mert az oszpóra az ilyenben éppen nem illeti.⁹⁹⁸ (Illyés Tamás a karatnai anyaegyházközség alpitói közé tartozott, de a leszármazottja, Sámuel 1822. március 4-én másolatot kért az alapító okmányból, hogy a pappal való vitája lezárása érdekében megismerje mik azok a*

terhek, melyeket supportálni kell akár képében, akár egyéb praestatiokban és elismervényt arról, hogy a familiáért a Szármány mögötti 4 köblös földjéből egy köből férjút kiszakítottak az eklésia számára. Az okirat leszögezi: *Az Ecclesia Jovai akár ajándékból, akár kötelességből adattattak légyenek, az azokról szollo levelek, a Papi Sz[en]t Visitationok által az Ecclesia Könyvébe megjegyeztettek .s az azokról lévő jegyzések a Fő Consistoriumhoz küldettek, az Ecclesia fundáltatásakor, akik magokat Contracualit[er] obligálták ezen Karatnai Ecl[ézsi]ához, minden közönséges terheket egy aránt köteleztetnek supportálni.*⁹⁹⁹

1767-ben ismételten szó esik a prédikátor jövedelméről, a következőképpen: *Sallarium Ministror[um] A T[ek]j[n]t[etes] Ministernek, ugj mint Praedicatornak bére meg iratot ezen Ecl[ési]ának Constitutiojáb[an] An[n]o 1744, amellyre Nevezetesen és Személy Szerint Kötelezték magukat ezen Ecl[ési]ának minden rend béli Tagjai, mind magok mind pe[di]g posteritasok Képekb[en], Sőt meg más ide követhetőknek is képekb[en], Sub Vinculo Articulari és azért az sem egy sem más Tekintetre nézve meg nem változtathatik, és ugj az özvegyekis, oeconomiajok levén tartoznak a rendes bért meg adni, ugj mindazonáltal hogj lehet abb[an] a Tisz[tele]tes Praedicatornak valakivel annak állapotyahoz képest meg egyezni.*¹⁰⁰⁰

A pap és az iskolamester lakhatási-működési feltételeit és létalapját kezdetben – többnyire a helyi szokásoknak és szabályoknak megfelelő módon – az egyházközség teremtette meg. A 19. század elején azonban a felsőbb egyházi vezetés ezen kötelezettségek teljesítésének módját is központilag igyekezett szabályozni. A karatnai egyháztanács például 1848. október 1-én a papi és mesteri kepe hátralékát a Főegyháztanács 13/1808-as számú rendelete alapján kívánta rendezni.¹⁰⁰¹ Az 1849. május 17-én tartott megyegyűlés leszögezte, hogy minden jármos marhát tartó megyebéli évente egy-egy szekér fát köteles vinni a papnak vagy a mesternek Szent Márton napjáig, a szalmakepét pedig az eddigi szokás megszüntetésével a pap által a katedrára kitett és a harang félreverésével is hírré tett napon kellett mindenkinek bevinnie, hogy a kötelező módon jelenlévő megyebíró egyszerre vehesse számba az egészset és visszaautasíthassa a nem tiszta vagy nem illendő méretű kévéket.¹⁰⁰² Ezt a határozatot 1858. augusztus 8-án úgy módosították, hogy az egyházfi a kepeadásra kitűzött napot megelőző napon adjon hírt minden kepezőnek, akik egy consistor felügyelete alatt kötelesek becsületes, jó gabonát adni, Kovácsi András pedig, minthogy gabonája terem, fél szalmáskepe adására köteleztetik.¹⁰⁰³

Az egyháztanács 1850. Bőjtelő havában eldöntötte, hogy a papi és mesteri jövedelem általánosan megszokott arányának megfelelően az igásállattal rendelkezők kétharmada (Bartók Zsigmond, Bodó Antalné, Remenyik Gábor, Bodó Ferencz, Könczei István, Bodó Lajos, Könczei Elek, Kun Gábor, Bodó József,

Könczei József, Incze Ferencz, Dobra Ferencz, Mihály András, Czirjék Józsefné) a papnak, egyharmada pedig (Illyés Sámuel, Bodó Gábor, Bodó Károly, Bodó Pál, Vajna Ferencz, Vajna Gábor, Baka Antal) a mesternek ad fakepét.¹⁰⁰⁴ A fakepéről 1882. január 8-án úgy határoztak, hogy a Karatna patak hídján felül lakó kepezők – *ide értve a kepefizető özvegyeket is, ha nincs is marhája* – a lelkésznek, a hídon alul lakók az énekvezérnek tartoznak fakepével.¹⁰⁰⁵

A prédikátor egyik legfontosabb jövedelme – bár Karatnán a mindenkori kepezők száma csekély – a kepe volt. 1850-ben a pap 61 és fél kalongya ősz és ugyanannyi tavaszgabonát kapott (mindkettőt kalongyáinként 2 vékára becsülték, az előbbinek vékaja 40, az utóbbié 10 krajcárt ért), szénája és sarjúja 8 *portió* szekérrel termett (értéke szekerenként 6 pengő rénesforint), a határbeli három fordulóban lévő 8 köből férejtő szántója jövedelme évi átlagban 12 rénesforint 48 krajcár volt, 8 oszporás fizetett neki fejenként 12 krajcárt és évente kapott 12 szekér fát összesen 4 rénesforint 48 krajcár értékben.¹⁰⁰⁶ Az 1866. augusztus 19-én tartott egyháztanácsnak a tavaszkepekről szóló határozata azt sejteti, hogy a kepefizetés ideje hagyományosan Szent Mihály napja volt.¹⁰⁰⁷

A rendelkezésünkre álló adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a karatnai református egyházközség tagjainak kepezési kötelezettségei nagyrészt azonosak voltak a szomszédos kézdiszéki – székely – reformátusokéival. A Székelyföldön a *kepe (bér)* volt a pap és más egyházi személyek eltartására hivatott fizetség, amelyet az egyházközség tagjai tényleges gazdasági erejüknek, de családi állapotuknak és társadalmi-rendi hovatartozásuknak is megfelelő arányban, elsősorban természetben fizettek. A katolikus és protestáns egyháztörténészek a 19. század végén, a 20. század elején foglalták össze a kepe-re vonatkozó ismereteket és nézeteket.¹⁰⁰⁸ Mindkét felekezet kutatói egyetértettek abban, hogy a Székelyföldön szokásos kepe nem azonos a más tájakon fizetett egyházi tizeddel, eredetének és természetének tisztázása pedig további kutatásokat igényel. Tény, hogy az egyházzal szembeni kötelezettségek közül éppenséggel a kepe, a *bér* fizetését tekintették az egyházközséghez való tartozás egyik legfőbb ismérvének.¹⁰⁰⁹ A Székelyfölddel szomszédos Fehér vármegyei falvak lakói ugyanannyi kepevel tartoztak papjuknak és iskolamesterüknek, mint a székely falvakéi¹⁰¹⁰ és a jobbagyi szolgáltatások terén azokhoz hasonultak.

A karatnai kepefizetőket bizonyára korábban is nyilvántartották, de egyelőre az 1853-as kepefizetési lajstromnál korábbit nem találtunk.

Az 1853 ^{ik} Évben Egész képét fizettek 3 kalongya Őszt ugyan anyi Tavaszt. ¹⁰¹¹		
Illyés Josef	Bodo Ferencz ¹⁰¹²	Gidofalvi Lajos
Gazda Josef	Bodo Elek	Bodo Lajos
Illyés Sámuel ¹⁰¹³	Bartok Zsigmond	If[jabb] Bodo Zsigmond
Illyés Mozes	Remenyik Gábor	Könczei Elek
Illyés Ferencz	Bodo Zsigmond ¹⁰¹⁴	Könczei Josef ¹⁰¹⁵
Bodo Gábornő	Könczei Dávid	Kun Gábor
Bodo Károly	Könczei István	<u>Bodo Josef Urak</u>
Bodo Pál		
Félképek		
Donát Antal	Czirjék Josef	Könczei Farkas Ur
Bodo Antal	Kun Gyárfásnő	
Oszporások		
Dobra Istváné	Sztojka Josef	Mike István
Dobra Ferencz	Ince Mihály	Benke Rákhel Altorján lakok ¹⁰¹⁷
Ince Ferenc	Opra Josef	Nagy István
Baka Antal		Szente Eleknő

Az 1864. augusztus 28-án tartott egyháztanácszi gyűlés Szini János esperes 103-as számú, 1864. július 22-én kelt körlevelére válaszolva újabb név szerinti kimutatót készített az egyházközség kepefizető tagjairól.¹⁰¹⁸

a. Egész képek kik kötelesek minden évbe a papnak 3 kalongya őszi és anyai tavasz szalmás képét fizetni:					
1.	Illyés Tamás	7.	Bodo Ferencz	13.	Könczei Elek
2.	Illyés Ferencz	8.	Debreczi Károly	14.	Könczei Josefnő
3.	Öz[egy] Illyés Josefnő	9.	Bartok Zsigmond	15.	Kun István
4.	Bodo Ádám	10.	Könczei Dávid	16.	Bodo Josef
5.	Bodo Gergely	11.	Gidofalvi Lajos		
6.	Bodo Károly	12.	Bodo Lajos		

b. Fél képek kik másfél kalongya ősz ugyan anyi tavasz szalmás képét tartoznak adni:					
1.	Bodo Zsigmond	5.	Kovátsi András	9.	Czirjék Josefnő
2.	Bodo András	6.	Janko Károlynő	10.	Esztojka Josef
3.	Kis Farkasnő	7.	Kun Gábornő	11.	Bodo Sándor
4.	Vajna Lázárnő	8.	Bodo Sigmondnő	12.	Remenyik Gábor
c. Oszporások kik 20 uj krajcárt kötelesek fizetni:					
1.	Mike Josef Altorjárol	5.	Nagy István	9.	Illyés Lajos
2.	Mike István Altorjárol	6.	Dobra Istvánnő	10.	Bartok Lajos
3.	Opra Josef	7.	Bartok Andrásnő		
4.	Imre Ferencz	8.	Kalit Mihálynő		

Karatnán az egyháztanács 1901. június 30-án kelt határozata szerint a fakepére kötelezettek 1–1 szekér, szekerenként 2 koronával megváltható fát fognak adni. A kepefizetők a következők voltak:¹⁰¹⁹

Egészkepek:					
1.	Bodo Ferencz	7.	Bodó Albert	13.	Bartók Mária
2.	Kun Istvánné	8.	Bartók Károly	14.	Remenyik István
3.	Szörcei János	9.	Pilbárt János	15.	Vajna Lázárné
4.	Csiszér Ödön	10.	Illyés Vilma	16.	Jankó Jenő
5.	Czirjék József	11.	Könczei Kelemen	17.	Tornya Lipótné
6.	Bodó Mátyásné	12.	Deák Károly		
Félkepek:					
1.	Bartók Lajos	5.	Bodó Gergely	9.	Deák Sándor
2.	Bodó Dénes	6.	Özv. Jankó Károlyné	10.	Deák Ferenc
3.	Bodo Imre	7.	Ifj. Jankó Károlyné	11.	Deák Antal
4.	Vajna Ferenczné	8.	Dobra András	12.	Incze Andrásné
9 koronás kepeváltók:					
1.	Varga Mihály	2.	Ifj. Bodó Ferencz		
3 koronás félkepeváltók:					
1.	Varga József				
1 korona 20 filléres oszporások:					
1.	Dobra Sándor	3.	Kalit Mihályné	5.	Kovács Márton
2.	Bodó Lina	4.	Ambrus Jánosné		
60 filléres oszporások:					
1.	Opra István	2.	Kertész Zsuzsa	3.	Dobra Jánosné

Az egyháztanács és a megyegyűlés a papválasztásra készülve 1903. január 25-én összeállította az önálló és teherviselő megyetagok első betűrendes névsorát, feltüntetve az általuk adott kepe, kepeválság és oszpora nagyságát.¹⁰²⁰

	Név	korona	fillér
1.	Ambrus Jánosné ¹⁰²¹	1	20
2.	Bartók Károly	egész kepe	
3.	Bartók Lajos	fél kepe	
4.	Bartók Mária	egész kepe	
5.	Bodó Albert	egész kepe	
6.	Bodó Ferencz	egész kepe	
7.	Bodó Dénes	fél kepe	
8.	Bodó Mátyásné	egész kepe	
9.	Bodó Gergely	fél kepe	
10.	Bodó Imre	fél kepe	
11.	Bodó Lina	1	20
12.	Csiszér József	egész kepe	
13.	Csiszér Ödön	egész kepe	
14.	Deák Károly	egész kepe	
15.	Deák Sándor	fél kepe	
16.	Deák Ferencz	fél kepe	
17.	Dobra Jánosné		60
18.	Dobra Sándor	1	20
19.	Illyés Vilma	egész kepe	

	Név	korona	fillér
20.	Jankó Jenő	egész kepe	
21.	Incze Andrásné	fél kepe	
22.	Özv. Jankó Károlyné	fél kepe	
23.	Ifj. Jankó Károlyné	fél kepe	
24.	Özv. Kun Istvánné	egész kepe	
25.	Könczei Kelemen	egész kepe	
26.	Kalit Mihályné	1	20
27.	Kovács Márton	1	20
28.	Kertész Zsuzsa		60
29.	Opra István		60
30.	Pilbárt János	egész kepe	
31.	Remenyik István	egész kepe	
32.	Szörcei Jánosné	egész kepe	
33.	Tornya Lipótné	egész kepe	
34.	Özv. Vajna Lázárné	egész kepe	
35.	Vajna Ferenczné	fél kepe	
36.	Varga József	3	
37.	Varga Mihály	9	

Az egyháztanács 1903. augusztus 5-én törölte a kepefizetők lajstromáról az elhunytakat, a megrendült egészséggű Remenyik István egész kepejét félkepeére szállította le és elengedte esetleges hátralékait, Tornya Lipótné egészkepejét Tornya Lipótra írta félkepeére vagy 9 korona kepeválságra, de egyébként fenntartotta az 1901. június 30-án kelt határozat előírásait.¹⁰²²

A kepefizetés időnként akadozott, de az 1854. szeptember 24-én tartott megyegyűlés ezen a téren szigorúan ragaszkodott az egyházközség alapítóokmányának előírásához, midőn néhai Bodó Gábor özvegye bejelentette, hogy egész kepe helyett csak felet kíván adni: *Mint hogy az elődünk 1744te hátra hagyásul le kötelezték minket maradékokot: minden névvel nevezendő megye tagjai s özvegyei kik oeconomiat tartanak köteleztetnek a kepe egészbe bé fizetni. Melynél fogva miis jelen-*

*lévők attól el nem kívánunk állani és a szerent mi a képét egészbe bé fizetni n[e]h[ai] Bodo Gábor aty[ánk]fia özvegyének iteltük – de mindazonáltal mint hogy a Lelkészünk ön akarattjából egyezkedni kívánván meg egyezének hogy a jövő 1855^{ik} évben egészen fizesse bé a képét, a jelen évben és 1855 után míg gazdaságot folytat mindég fél képét adjon – s ezt mind azon okból hadgyuk így helybe hogy az idézett 1744^{ből} határozatba a Tiszteletes Praedicatornak jog hagyatott fen az özvegyekkel allapottyokhoz kepest meg edgyezni.*¹⁰²³ Az 1856. február 13-án tartott megyegyűlés a vizitáció elé való állítással fenyegette meg Bodó Gergelyt, Molnár Tatrangi Jánosnét, özv. Bodó Dánielnőt, Kovátsi Sámuelnét és Kovátsi Andrást, akik nem fizették be idejében a képét,¹⁰²⁴ az 1862. február 9-én tartott pedig utasította a jegyzőt, hogy hivatalosan kérdezze meg, miért tagadta meg *Altörjén lakó Kolumbán Károly* a kepefizetést 1861-re.¹⁰²⁵ Debreczi Károly és neje, Kovácsi Trézia 1872. január 21-én jelentette be, hogy a törvényszabta képét nem kívánják fizetni. Az egyháztanács megállapította, hogy a házaspárnak a kepefizetésre elegendő gabonája termett, idézte a szebeni főhadvezérség 1790-es, 1793-ban kihirdetett kötelező parancsát, amely szerint akinek 12 kalangya gabonája termett, vagy a birtokában lévő fekvőségen ez a mennyiség megteremne, köteles 3–3 kalangya ős és tavaszgabona képét adni, az árvák pedig ennek felét.¹⁰²⁶ Az egyháztanács 1873. augusztus 3-án viszont Pilbárt Jánost, aki csak félképét tudott adni, áttette a félkepekék közé és erről értesítette is, 1877. január 9-én pedig tájékoztatta Bodó Sándornét, hogy a papnak 1–1 kalangya ős és tavaszgabonával, a kántornak ennek felével tartozik, amint maga is önként felajánlotta és vállalta.¹⁰²⁷

A kepefizetéshez való hozzáállás terén a fentiek ellenkezőjére is találunk példát. *Özvegy Illyés Josefnő* 1867-ben félkepe helyett egészet adott, de az 1868. február 9-én tartott megyegyűlés leszögezte, hogy marhátlan lévén fakepét eddig sem adott és ezentúl se kell adnia, ugyanakkor Bodó Lajos élete végéig vállalta az évi egy székér fa megadását az iskolamesternek, hogy annak jövedelme ne csönkuljon.¹⁰²⁸ Az egyháztanács 1875. március 7-én megállapította, hogy Bodó Ádám özvegye, Vajna Ágnes elhunytáig pontosan fizette a reá és gyermekeire maradt birtokról az egész képét, egyúttal figyelmeztetve az árvák gondnokát, Vajna Lázárt, hogy késik a fizetéssel.¹⁰²⁹

Voltak végül olyan személyek is, akik a kepén felül is gondoskodni kívántak a papi és kántori jövedelem gyarapításáról. Ilyen ügyben hívták össze 1864. február 15-én a megyegyűlést:

– *Bodo Josef atyánk fia, jelen lévén, önkéntes jo indulatjából ki folyolag, Szegény kitsin megyénk fen tartása tekintetéből, azon Szíves nyilatkozást tette, hogy 10, tíz köből rosot adakoz a' Karatnai papi és cantori jövedelem gyarapítására, – a' következendő fel tételek alatt: 1[elősz]ör kötelezi magát Bodo Josef atyánkfia, hogy a' Karatnai ev. ref.*

megye papi és cantori jövedelme gyarapítására öt évек le folyása alatt, a' meg ígért tíz köből rosot bé fizeti, azon nyilvános kötéllel, hogy harmintz évек bé telése előtt az öt évек alatt bé fizetendő önkéntes gabonabéli adakozásnak se Kamatjához, se pedig Tőkéjéhez apasztolag hozzá nyulni nem lészen szabad – a' harmintz év bé telése után pedig az addig bé gyűlt Kamatok, és Kamatok Kamatjai, a' lejendő Karatnai ref. pap, és cantor között, oly arányban elosztassék, hogy a' pap kapjon két részt, a' cantor pedig egy részt, a Tőke pedig csorbitatlanul, és meg sérthetetlenül maradjon fen Kamatozás alá, oly ki kötéllel, hogy a' pap kapjon két részt, a' cantor pedig egy részt a' Kamatból. 2[másodsz] or Hogy ha a nem remélt esetben, alapító Bodo Josef atyánkfiának (mitől Isten őrizze meg) halálózása történnék, azon esetre öt évек bé telése előtt – azon esetbe hagyatékossai, kötelesek legyenek az alapítványozott tíz köből rosot, a' megye rendelkezése alá éppen azon modon, mint alapítványozo atyánkfia bé fizetni, executio terhe alattis – hogy ha az öt évек alatt bé nem fizetődnek az alapítványozott tíz köből ros. – Kamatostol még pedig minden köből után egy véka rosot számítva, továbbá, arrais nyilvánítását tevé, és rendelé, és hagyományozá, T[itulált] Bodo Josef atyánkfia, hogy miután földi pályá futását bé fejezi – mind maga, mind pedig szeretett nője – kötelezve legyenek hagyatékossai is, mind nője Donáth Zsuzánna, mind pedig saját lak telke után minden évbe a' rendes és meghatározva lévő papi és cantori képét a' Karatnai ref. megyei papnak és cantornak executio terhe alattis meg fizetni – s minden terheket hordozni, bárminémű vallás felekezetűek legyenek is, a fen írt jóságoknak birtokloi – hogy ha pedig a' meg írt terheket hordozni vonakodnának, azon esetre kötelesek legyenek mind az Bodo Josef, mind pedig a' nője, Donáth Zsuzánna Curiális Jóságaik öröklői, külön külön három három véka féréjű földeket, a' Karatnai ev. ref. megyének a papi és cantori fizetések fedezésére, különbenni executio terhe alatt is által adni. A fen írtakat elismerem és önkéntesen senkinek kényszerítéséből ajánlom és rendelem Karatnai Bodo Josef. A fen írtakat elesmerem Donáth Susanna Bodo Josefné. Bodo Ádám megye gondnok és tanu. Al Torjai Kis Farkas meg kért tanu. Szakács János m[aga] kez[ével] Lelkész. Bodo Gergely m[egye] jegyző és tanu. Deák Antal tanu. Könczei Elek tanu. Bodo Ferencz tanu.¹⁰³⁰ Bodó József 1865. január 22-ére leküldte a tíz köből rosz felét. Az egyházi tanács utasította a megyebíró, hogy adja ki kamatra a roszot 1866. január elsejei határidőre, előnyben részesítve a megye képező gazdáit és a határidő leteltével a kiadott roszot kamatostúl vegye be, mert az egyházi tanács akkor majd újratárgyalja a kamatra való kiadást. A roszból azonnal igényeltek a következők:¹⁰³¹

Kun István	2 köből
Szakács János	1 köből
Kis Farkas	1 köből
Könczei Elek	1 köből

A második öt köből rozsot Bodó József 1868. december 5-én küldte le, az egyháztanács pedig utasította a megyebíró: adja ki kamatra mindet az igénylőknek.¹⁰³² Az alapítvány kamatai élvezhetőségének 30 éves határideje az egyháztanács 1897. január 24-én kelt határozata szerint 1896. január elsejével letelt, a kamatozó tőke addigra 1.720 forint 46 krajcár lett: az egyháztanács elrendelte, hogy a kamatot $\frac{2}{3}$ és $\frac{1}{3}$ arányban, 1896-os kezdettel évente adják ki a lelkésznek és a kántornak.¹⁰³³

Az egyháztanács 1864. december 18-án utasította a megyebíró, hogy készítse el a papi és kántori jövedelem kimutatását, amit az 1865. március 10-én két példányban be is mutatott.¹⁰³⁴ Szini János esperes ismét kérte a papi és kántori jövedelem kimutatását 175/1867-es körlevelében.¹⁰³⁵

A karatnai prédikátor fizetése 1881-ben 268 forint 45 krajcár volt.¹⁰³⁶ A karatnai egyházközség egyházi-segély kérését 1883-ban elutasították.¹⁰³⁷

A karatnai lelkipásztor kötelességeit és jövedelmét a 19. században az időnként – általában az új év kezdetén, a tavaszi hónapokban, a kebli tanács ülésén – megújított díjlevél szabta meg. Szakács János lelkész eredeti díjlevelét az akkori espereshez, Bodola Ferenczhez nyújtotta be és az ott is maradt, ezért az 1869. szeptember 26-án tartott egyháztanácsnak jutott feladatul, hogy ahhoz hasonló készítsen. Az elkészült díjlevél a lelkész és az egyházközség tagjai kötelezettségeit sorolta fel. A lelkész innep- és hétköznapi Istentisztelettel, a szentségek kiszolgáltatásával, keresztteléssel, úrvacsoraosztással, temetéssel, esketéssel, confirmálással tartozott szolgálni az egyházközségnek, annak szellemi, erkölcsi és vallási életét kellett vezetnie és felügyelnie kellett az iskolát. Palástdíjat esketésért 2, felnőtt temetésért 2, gyermekért 1 forintot, kereszttelésért 35 krajcárt kapott és ugyancsak 35 krajcár oltási díjat. Az egyházközség minden egészségképző tagja három-három 26 kévés kalongya ős és tavaszgabonával vagy 6 véka ős (búza, rozs) és ugyanannyi tavaszgabonával (zab) tartozott évente a papnak, a félkepekék ennek felével, az egész oszporások 35, a féloszporások pedig feleannyi krajcárral. Az egészségképzők fele egy-egy terű, a félkepekék fél terű fát adtak évente. A lelkésznek természetesen járt a *canonica portio*, azaz a létfenntartásához szükséges szántó és kaszáló.¹⁰³⁸ Az 1886-os díjlevél szerint a képező gazdák ugyanannyival tartoztak a lelkésznek, mint 1853-ban és 1869-ben: a szemes gabona mennyiségéből arra következtetünk, hogy minden elvetett gabonaszem átlag csak két-három szemet hozott, mert a gabonában fizethető kepe mennyisége nyilván megegyezett a kalangyákból kicsépelte gabona mennyiségével. A félkepekék továbbra is a képezők hozzájárulásának felével tartoztak, a belső lakhellyel rendelkező külbirtok nélküliek 1 forint kepeváltást, az egész oszporások 30, a féloszporások 15 krajcárt fizettek. A fakepe is ugyanannyi maradt, mint előbb. A lelkész palástdíja, a *stola* is megegyezett a korábbival és kötelességei se változtak. Egészkepés 1886-ban 13, félkepés 8 volt. Az utóbbiak közül viszont Pilbárt János

2-2 kalangya ős- és tavaszgabonát adott, a 10 tere fa egyikét pedig a félkepés Jankó Károlyné adta, míg a többi félkepés nem adott fakepét és négyen az egészkepések közül sem adtak. A gabonakepe értéke 120 forint 60 krajcár, a kepefa értéke 5 forintra, a *canonica portión* termett szénafű értéke 30 forintra, a szántó jövedelmének értéke 28 forintra, a *stola* 10 forintnyi összegre rúgott.¹⁰³⁹

Szini János Kézdi református esperes 1886-ban felterjeszti az Egyházkerületi Állandó Igazgatótanácshoz Szakács János karatnai lelkipásztor március 12-én kelt *segélyérti kérvényét*, amelynek mellékletei az egyházi vagyon és a papi jövedelem részletes kimutatását is tartalmazza. Az 1885-ös esztendőben a papi jövedelem tőkealapja 1113 forint 29 krajcár volt, kamatozásra 76 véka rozs volt kiadva, a *cserefaalap* értéke 425 forint 77 krajcár rúgott. A lelkipásztor szerint ez igen szép eredmény, de így is aggodalommal tekint a jövőbe, mert *a' mult évi (1885) sok esőzések, jégverések jövedelme egyik kiegészítő részét a' szénatermést egészen semmivé tették, úgy a gabona termésben is sok károkat okoztak, annyira, hogy egy kalangya ős-gabona alig adja meg a 14 liter szemet, ami igen kevés* családja fenntartására. A papi jövedelmet csökkentő tényező volt, mint írja *egyházam jobbjai 's pártolói közül sokan, egy néhány évtől fogva, a' halál által elragadtattak.*¹⁰⁴⁰

Amikor 1886-ban a feltorjai és a karatnai egyházközség közös megállapodása alapján elvileg létrejött a felsőtorjai körlelkészség: a feltorjai papi fizetést évente 100 forinttal szándékoztak pótolni, mindaddig, míg az elaggott karatnai lelkész fizetését képező jövedelmek a megválasztandó feltorjai körlelkész élvezetébe át nem mennek.¹⁰⁴¹ Néhány karatnai egyháztanácsos indítványát a papi fizetés leszállítására 1888. április 15-én elutasították, mert az az új díjlevél szerint amúgyis 39 kalongyával (39 forinttal) csökkent, a Bodó József-féle alapítvány kamatai pedig még nem voltak esedékesek.¹⁰⁴²

A Feltorja-Karatna egyesült egyházközség papi díjlevele 1888-ban még külön rögzítette a megválasztandó lelkész számára Feltorján, illetve Karatnán járó fizetés összegét: a karatnai pap fizetését is külön díjlevél rögzítette.¹⁰⁴³

A nyugalmazott feltorjai és a még fungáló karatnai papnak 1886-tól évi 40-40 forint államsegélyt ítélt meg hátralevő éveikre.¹⁰⁴⁴ Ugyanazon évben és 1888-ban a karatnai lelkész IV. osztályú fizetése az államsegéllyel együtt évi 178 forint 47 krajcár volt.¹⁰⁴⁵ (A karatnai papi állást sorolták akkori népességi és jövedelmi ismérvek alapján a IV. osztályba.) A Bodó József-féle alapítvány állásának kimutatását 1888. április 28-án felterjesztették az Állandó Igazgatótanácshoz.¹⁰⁴⁶ Hosszas kérelmezések után, bár a karatnai egyházközség vagyoni helyzete változatlansága és jövedelme csekélysége miatt az évenkénti segélyalap tőkájének képzéséhez hozzájárulni nem tudott, a nyugalmazott és a fungáló papnak is egész életére évi 40 forint személyi államsegélyt irányoztak elő.¹⁰⁴⁷

A karatnai egyház kepe megváltási alapjának összegét egy tizenhárom éves időszak hat esztendejéből ismerjük, nagymérvű csökkenésének okát azonban nem magyarázza, hogy 1897-től kezdve az összegeket koronában és fillérben számolták.

Év	Kepemegváltási alap	
	Forint	Krajcár
1888 ¹⁰⁴⁸	1.360	29
1891 ¹⁰⁴⁹	1.602	15
1892 ¹⁰⁵⁰	1.674	-
1897 ¹⁰⁵¹	467	53
1899 ¹⁰⁵²	410	54
1900 ¹⁰⁵³	598	24

Az egyháztanács az esperesi kiküldöttel, Zajzon Lajossal együtt 1898. október 2-án alaposan megvizsgálta a karatnai lelkési jövedelmet és azt 408 korona 26 filléresnek találva javasolta kiegészítését, ami valószínűleg meg is történt.¹⁰⁵⁴

Az 1901. július 6-án kelt díjlevel a szokásos módon rögzítette a megválasztandó karatnai lelkész kötelezettségeit és jövedelmét. A lelkész a vasár-, ünnep- és hétköznapi istentiszteletek pontos, törvényszerű elvégzésével, az úri szent vacsorának a szokásos rend szerinti kiszolgáltatásával, keresztelessel, esketéssel, temetéssel, betegek látogatásával és az Úrvacsora nekik való kiszolgáltatásával (cura pastoralis), a tankötelesek legalább heti két órás vallásoktatásával, szükség esetén az egyházi énekek tanításával, a konfirmálandók felkészítésével és 2 vagy 3 évenkénti konfirmálásával, az egyházi törvényekben és a végrehajtásukat előíró utasításokban lefektetett mindennemű lelkési teendők pontos teljesítésével tartozott szolgálni az egyházközséget. Javadalma a 803 négyszögöles papi lakteleknek és épületeinek használata, amelyek rongáltsága esetén az egyházközség az új paplak felépítéséig megfelelő lakást bérel vagy szálláspénzt köteles fizetni, 800 négyszögöl temető és cziinterem fűtermése $\frac{2}{3}$ -ad része, 5 hold 1069 négyszögöl tagosítás alatt lévő szántó, 1 hold 1542 négyszögöl kaszáló haszonélvezete és az arányosítás rendjén illetményként a lelkésznek jutott erdő üzemtervszerű használata, mindezek adófizetési kötelezettséggel. Az egyházközség 17 egészségpéző tagja 2-2, a félkepeksek 1-1 kalongya ős és tavaszgabonát – részben búzát, részben rozst – tartoztak adni a papnak, a kepeváltók és oszporások összesen 17 korona 20 fillért, fakepét – terűnként 2 koronával megváltható – összesen 14 terű fát. A lelkész kapta a 3.440 korona 92 filléres alapítványi tőke évi kamatjának

$\frac{2}{3}$ -ad részét (139 korona 64 fillér) is. Anyakönyvi kiadványért 1, felnőtt temetéséért 4, gyermekéért 2 korona járt, esketésért az egyházközség 4, keresztelésért 1 koronát ajánlott fel, mert az utóbbi kettő nem volt követelhető. A papi jövedelem a vallási és közoktatásügyi minisztérium 65 779/1900-as rendelete szerint felévi előleges részletekben bélyeges nyugtával felvehető 763 korona 39 fillérrel államilag 1200 koronára egészített ki: az állami kiegészítés felemelése miatt azonban az esperes már 1903. október 27-én szorgalmazta egy új díjlevél kiállítását és megjegyezte, hogy Karatnán a lelkész állás betöltetlensége miatt hétköznapi nem tartanak istentiszteletet.¹⁰⁵⁵

Az egyháztanács 1901. augusztus 18-án, nyilván az aratás befejezése után kelt határozata megváltoztatta a gabonakepe megosztásának módját: a megyebírónak augusztus 21-én személyesen kellett beszédnie az összes beszolgáltatandó kalangyát és a felébe kiadott szántóföldek termését, azt az egyházfival és egy pénzért fogadott emberrel egy asztagba kellett rakatnia, és cséplés után elosztania a lelkész és az énekvezér között. Aki nem hordja be a kijelölt napon a kepét, 50 liter szemet és 40 fillér szalmapénzt kellett fizessen. Az énekvezér vállalta, hogy az asztagot a maga kertjében felrakatja és kicsépléti a szalma és a török értékéért.¹⁰⁵⁶

A karatnai lelkész 1911-ben kongrua 1269,04 korona államsegélyt kapott, az egyházközség pedig 385,46 korona államsegélyt adócsökkentés formájában.¹⁰⁵⁷

Az 1797-es vizitáció idején az iskolamester jövedelme a prédikátorénak $\frac{1}{6}$ -od része volt, de a sokat betegeskedő prédikátort akkor arra kötelezték, hogy engedje át az őt helyettesítő mesternek a kalangya és az oszpora fizetés negyed részét, csupán a fakepét tartsa meg az addigi szabályozás szerint. Ugyanakkor elrendelték, hogy a pap és a mester bérét az egyházi szabályzatoknak megfelelően, előre kitűzött napon vagy időszakban, fogyatkozás nélkül szolgáltatassa be a megyebíró és a Domesticum Consistorium. Az egyházi szabályzatok szerint az egyházközség tagjai közül a kétszeres gabonabér (kepe) beszolgáltatását vállalók mentesültek a fabér-adástól (a fakepétől) és a temetőkert építéstől-karbantartástól, míg a rendes kepe fölötti egy-egy kalangya őszi és tavaszgabona beszolgáltatását vállalók – ha azt a prédikátor elfogadta – a fakepétől mentesültek, de kötelesek voltak három évenként építeni és folyamatosan karbantartani a temetőkert rájuk eső részét.¹⁰⁵⁸

A karatnai tanító jövedelme 1835-ig tanulónként 40 krajcár tandíj és a rendes járandóság volt,¹⁰⁵⁹ 1865-ben pedig tanulónkénti 40 új krajcár és egy-egy tereh fa.¹⁰⁶⁰

Az 1866-ban megüresedett iskolamesteri-énekvezéri állást pályázat és választás útján betöltendő személy részére a megye július 29-én a rozsot képezőktől $1\frac{1}{2}$ véka tiszta búza, a többi szalmaszalmából képezőktől 2 véka zab kepét állapított meg, amelyet a megyebíró és két consistor kellett átvegyen minden év Szent Mihály

napján, 1866. november 6-án pedig jövedelme növelésére a Bódikabeli szántóban lévő mesteri nyíl mellé még két nyilat kapott a Bodó József féle alapítvány jövedelmének életbelépéséig. Az iskolamester jövedelmének csekélysége miatt 1866. december 8-án úgy döntöttek, hogy mivel az iskolamesteri *canonica portiót* a pap és a megyebíró már saját gabonájából elmagolta, a rozstermésből 6 vékát a következő évi termésből visszakap, a papnak és a megyebírónak pedig minden egészkepéző gazda ad 4, minden félkepéző 2 ejtel rozsot. A megye tagjai kötelezték magukat, hogy december kilencedikétől Bodó Józsefen kezdve egy-egy hétig éllemezik *reggelivel, délebéddel és vatsorával* az újonnan érkezett iskolamestert.¹⁰⁶¹ Mivel Deák Antal a kántorságról a kántori javadalommal együtt mondott le, a megyegyűlés 1868. február 19-én az 1867. és a további évekre a szokottnál nagyobb egészkepe fizetésére kötelezte: évente 4-4 kalongya ősz- és tavaszgabonát kellett adjon és egy szekér fát.¹⁰⁶²

A kézdi esperes 1867-ben fel kellett terjessze a püspökségre azon fiú és leánytanítók névsorát, akiknek jövedelme nem érte el a 200 forintot és azon lelkészi állomásokét, amelyeknek jövedelme nem érte el a 350 forintot.¹⁰⁶³ Nem tudni, lett-e valamilyen folyománya az 1848. évi XX. törvénycikk 3. paragrafusának a közeljövőben várható életbeléptetésével indokolt felterjesztésnek.

Az egyházközség tagjai – az akkori tanító is – tettek alapítványt a tanító javára:

- 1865. január 22. *Néhai Bodo Antal a[tyánk]ffia] özvegye Rosnyai Mária Ur aszszonyis ajandekozott egy köből rosot oly ki kötessel hogy harmintz esztendeig folytonoson Kamatoztassék – s harmintz év el telése után, azon kinőt özvegy rosnak a Kamatya évenként fordíttassék egy egy magát jól ki képezett oskola tanító fizetésire – mely ajándékozot rosot rendelkezese aláís adá megyebíró atyánkfia egyhazi tanatsunknak, mire nézve határozatott Hogy megye bíró atyánkfia a... rosot Kamatra kötlevel és specialis hipotheca mellett adja ki... Bodo Gergely atyánkfia ki vette Kamatra... kötelezvén magát egy véka kamat fizetésire melyet a jövő 1866⁴ Év Januar első napjara köteles leszen bé fizetni.*
- 1865. január 22. *Karatnafalva Evangelico Reformata Eccl[esi]aja mestere Deák Antal és nője Kis Juliánna, ajándékoztak két köből rosot Ecclésiánk számára, oly kikötés mellett hogy tizenöt évekig folytonoson kamatoztassék, s tizenöt évek lefolyása után azon két köből ros magát ki a mekkora összegé magát kinötte azon összegnek kamatját évenként kapja a Karatna Evan[gelico] reformata Eccl[esi]a akkori + iskola mestere a to megjegyzendő hogy a Tökéhez hozzanyulni és azt meg felszegíteni nem szabad. Megbíztatik megye bíró Bodo Gergely a... két köből rosnak Kamatra valo kiadasara. Köncei Elek m[aga] k[ezével] jegyző, Bodo Josef, Deák Antal, Kiss Farkas, Bodo Károly, Bodo András, Kun István, Gidofalvi Lajos m[aga] k[ezével], Bodo Gergely m[anu] p[ropria] megye bíró, Kalit Mihály.¹⁰⁶⁴ Az utóbbi alapítvány*

kamatjait még Deák Antal életében, 1882-ben folyósítani kezdték, felgyült tőkéjét (1881-ben 100 forint és 45 véka rozs) 1883–1884-ben elkülönítették a többi alapítványtól és a rozsalaptól. A 100 forinthez 1888. április 7-én hozzáadták a 45 véka rozst 40 forint értékben, így azontúl 140 forint kamatait kapta évente a kántor.¹⁰⁶⁵ A két alapítványt – az elsőnek letelvén élvezhetősége kezdetének harminc éves határideje – 1897. január 24-én az egyháztanács összevonta, így a kántor már 300 forint évi kamatját kapta visszamenőleg az 1896-os évre és a továbbiakra is.¹⁰⁶⁶

Az énekvezéri fizetés 1881-ben 126 forint 35 krajcárra rúgott,¹⁰⁶⁷ de 1888-ban már csak 61 forint 65 krajcáros IV. osztályú fizetést kapott.¹⁰⁶⁸ A feltorjaitkaratnai egyesült egyházközség 1890. január 23-án kelt Díjlevele szerint a voláli temető egész fűtermése az énekvezért illette meg.¹⁰⁶⁹

Az egyházi személyeknek természetesen lehettek más jövedelmeik is. Fennmaradt például egy 1836. Böjtmás hava 19-én kelt okirat, amely szerint Altorján *Karatnai Tiszteletes Pap Csiszér Sámuel Úrnak* volt egy Pál Salamon nevű zselére, aki Méltóságos Liber Bárány és Udvari Tanácsos Apor Lázár Ur ő nagysága jobbágyasszonya, Zölde Antalné mellett lakott egyik Benkő-örökségen: a Tiszteletes Úrnak az azévi altorjai ugarhatárban, a Nagy völgyben volt egy Benkő Ráfáaltól bérelt hatköblös szántója.¹⁰⁷⁰

Karatna változó társadalma a 19. század végéig

Karatna 18. század előtti társadalmának jellemzőire csak a későbbi állapotokból következtethetünk: ennél korábbi, csak valamennyire is teljes, statisztikailag értékelhető népességszámláról egyelőre nincs tudomásunk.

Év	Nemes	Adózó szabad	Jobbágyp	Zsellér	Család	Lélek	Ev. Ref.
1721 ¹⁰⁷¹	20		6	5			
1767 ¹⁰⁷²	6	11	33	1			
1787 ¹⁰⁷³	62		31	39			
1820 ¹⁰⁷⁴	25		77	26			
1831 ¹⁰⁷⁵	13	3	63				
1848 ¹⁰⁷⁶	10		37				
1850 ¹⁰⁷⁷						445	180
1857 ¹⁰⁷⁸					129	679	110
1858 ¹⁰⁷⁹							123
1859 ¹⁰⁸⁰							123
1860 ¹⁰⁸¹							126
1861 ¹⁰⁸²							126
1863 ¹⁰⁸³							120
1864 ¹⁰⁸⁴						443	
1867 ¹⁰⁸⁵							
1868 ¹⁰⁸⁶						(610)	124
1873 ¹⁰⁸⁷					126	651	
1877 ¹⁰⁸⁸						624	
1880 ¹⁰⁸⁹							119

Év	Nemes	Adózó szabad	Jobbágy	Zsellér	Család	Lélek	Ev. Ref.
1883 ¹⁰⁹⁰							118
1886 ¹⁰⁹¹						624	106
1887 ¹⁰⁹²							115
1891 ¹⁰⁹³						667	108
1892 ¹⁰⁹⁴							112
1893 ¹⁰⁹⁵							102
1895 ¹⁰⁹⁶							102
1896 ¹⁰⁹⁷							108
1898 ¹⁰⁹⁸					145	667	
1900 ¹⁰⁹⁹							121
1908 ¹¹⁰⁰						1.455	135
1912 ¹¹⁰¹						1.421	124

A 19. század közepéig a karatnai, az al- és felvoláli társadalom legfőbb jellegzetessége a szabad társadalmi elemek szinte teljes hiánya: ezeket a községeket – annak ellenére, hogy a jobbágyok és zsellérek földesúri függőségének jegyei nagymértékben hasonlítottak a székelyföldiekéhez – jellegzetes jobbágyfalvaknak tekinthetjük.¹¹⁰² A birtokosok és a részbirtokosok mindhárom községben túlnyomó részt helyben élő vagy bebíró – más településeken lakó – kis- és középbirtokos nemesek.¹¹⁰³

Mivel a két Volál az évszázadok során nem vált önálló egyházközséggé, katolikus lakóik a reformáció koráig minden valószínűség szerint a feltorjai római katolikus egyházközség, a reformáció után pedig biztosan az altorjai római katolikus egyházközség tagjai voltak. A reformáció óta a két község református lakói – bár ami Alvolált illeti, van némi bizonytalanság – mindig a feltorjai református egyházközség tagjai voltak.

A fenti okok következtében az egykori és a mostani torjai egyházközségekről szóló tanulmányainkban Al- és Felvolál községről édeskeveset írtunk. Helyesnek ítéltük legalább Al- és Felvolál társadalmi fontosabb demográfiai változásainak táblázatát ideiktatni. (Az esetleges pontatlanságok abból adódnak, hogy a különféle összeírásokban Felvolál lakóit néha Feltorja lakóihoz számították.)

Év	Nemes	Adózó szabadok	Jobbágy	Zsellér	Újparaszt	Család	Lélek	Ev. Ref.
1721 ¹¹⁰⁴	2		7					
1767 ¹¹⁰⁵		10	23	1				
1787 ¹¹⁰⁶	32		26	18				
1820 ¹¹⁰⁷	17		111	18				
1831 ¹¹⁰⁸	8		49		4			
1848 ¹¹⁰⁹	12		51	3				
1850 ¹¹¹⁰							540	61
1857 ¹¹¹¹						144	759	207
1864 ¹¹¹²							523	
1868 ¹¹¹³							789	
1873 ¹¹¹⁴						188	759	
1877 ¹¹¹⁵							730	
1898 ¹¹¹⁶						187	778	

A két Volál társadalma a lélekszám különbözőségétől eltekintve ugyanazokat a jellegzetességeket mutatja, mint a karatnai. Az 1784–1787-es népszámlálás azonban ezt a két községet mint katonafalut tünteti fel. Ennek volt is oka. Az itteni nemesség – a többi Fehér vármegyei falvak és Háromszék nemességével együtt – az 1784-es, Horea, Cloșca és Crișan vezette nagy román parasztfelkelés idején valóban felfegyverkezett, őrcsapatokat szervezett és őrzőjáratokat indított, arra számítván, hogy a felkelés egész Erdélyre, így a Székelyföldre és a vele szomszédos Fehér vármegyei enklávákra is áterjedhet.¹¹¹⁷ Valójában azonban a két Volál sohasem vált határőrfaluvá, lakóik sem tartoztak a katonai rendhez. (Horea Küküllő vármegyei emisszáriusa, a torjai jobbágyként – és lótolvajként is – említett Kádár Gábor József azonban Al- vagy Felvoláli illetőségű is lehetett.¹¹¹⁸)

Karatnán és a két Volálban 1912-ben összesen 450 református lélek élt, de ebből 326 a feltorjai anyae gyházhoz tartozott. Ebben az évben az egyházi nyilvántartások szerint Torján 2584 lélek lakott, a mai Torja község (Futásfalva nélkül) lélekszáma 4005.

(Itt jegyezzük meg, hogy az altorjai római katolikus egyházközség karatnai, al- és felvoláli filiájához tartozó *colonia-praediola Bálványos* lakossága 1902–1903-ban 14 fő,¹¹¹⁹ 1910-ben 11 fő volt.¹¹²⁰) Torja község lélekszáma a 19. század második felében tetőzött, utána máig tartó lassú fogyatkozásnak indult.

A karatnai református egyházközség belső szervezete

Az egyházközség 1744-es alapítólevele, a *Constitutio* – az egyházközség meglehetősen széleskörű autonómiájának, önkormányzatának és belső szervezetének az alapokmánya – az egyházközség működésének alapszabályait, a pap, a tanító, az egyházközség világi tisztségviselői és minden rendű-rangú tagjai jogait és kötelességeit is tartalmazza. A karatnai református egyházközség lényegében az erdélyi-székelyföldi egyházközségek – valamint a szomszédos székely faluközségek – ősi mintái szerint szerveződött meg és működött.

Az egyházközség legfőbb szerve, a közgyűlés – a *megye*, az *eklézsia* gyűlése – fogadta el az egyházközség alkotmányát, választása alapján hívták meg és marasztalták a prédikátort és az iskolamestert, a közgyűlés választotta és számoltatta el tevékenységükről az egyházközség világi tisztségviselőit stb. A karatnai református egyházközség közgyűlésének *Az Karatnai Tekintetes Ecclesia* 1767. február 25-én tartott *Közönséges Gyűlése* az általunk ismert legkorábbi említése.¹¹²¹

Az egyházközség közgyűlése mellett fontos szerepe volt a konzisztórium (nevezték *presbitériumnak*, *egyházi tanácsnak*, *kebli tanácsnak* is) gyűléseinek. A *consistorokat* a megye gyűlése választotta. Néhány kivételtől eltekintve mind a megyegyűléseket, mind az egyháztanács gyűléseit az egyházközség által épített papi házban tartották, Szakács János papsága idején azonban, miután a paplak rossz állapota miatt ő abból a saját házába költözött és egész életében abban is lakott, a pap saját házában. A közgyűléseket és a presbitérium gyűléseit 1840 óta csak a prédikátor tudtával és elnökletével, akadályoztatása esetén pedig a mindenkor kötelező módon jelenlévő megyebíróval tarthatták:¹¹²² a *consistorok* gyűlésének a *praesesse* a Karatnai Ev. Ref. egyházközség irattárában fennmaradt iratok szerint az 1830-as évek végén maga a pap volt. (A két világháború között, például 1937. február 1-én és 7-én a presbitérium a templomban tartotta üléseit, templomozás után.¹¹²³)

A közgyűlést – a megye gyűlését – és az egyházi tanács gyűlését akkor is a megyebíró (gyakran mint a *megye gondnokát*, *számadó gondnokát* vagy *curatorát* említik) hívta össze, amikor ez a jegyzőkönyvből nem tűnik ki, az írásbeli meghívót viszont a *szentegyházfi* kézbesítette és a szóbeli meghívás is az ő feladata volt: időnként a szentegyházfi is részt vett az egyházi tanács ülésein. A megyebíró a gyűlések időpontját a lelkésszel és a jegyzővel egyeztette: gyakorlatilag mindhárman tagjai

voltak az egyháztanácsnak. A megyebíró bármilyen ügyben két consistor társával a teljes egyházközséget képviselte.¹¹²⁴ Feladatai pontos megismerésére az 1756-os vizitáció utasította a megyebírót.¹¹²⁵

A megyebíró fizetsége 1869. február 27-én kétévi szolgálatáért mindössze 1 forint 40 fillér volt, de 1876. február 13-án megszorodott tennivalóira való tekintettel a mindenkori megyebírónak évi 12 forint fizetést szavaztak meg.¹¹²⁶

Az egyházközség *jegyzője* általában az egyházközség iskolamestere, tanítója, énekvezére, kántora volt, de bármely írástudó és a törvényekben jártas személyt is megválaszthattak erre a hivatalra. Az egyházközség jegyzője – akadályoztatása esetén a jelenlévő írástudók közül választott helyettes jegyző – vezette a jegyzőkönyvet egyháztanács és a megye gyűlésein, amiért valószínűleg nem kapott fizetést, de nyilván díjazott írásbeli munkát is végezhetett az egyházközség tagjai vagy mások számára.

A karatnai egyházközség vagy a consistórium a megyebírói számadások megvizsgálására, egy-egy speciális ügy kivizsgálására, bizonyos teendők végrehajtásának irányítására vagy végrehajtásuk ellenőrzésére bizottmányokat/bizottságokat nevezett ki a saját kebeléből.

A konzisztórium tagjait rendszerint évente választották, épp úgy, mint a megyebíró(ka)t, a jegyzőt és az egyházfit, de ezeket a tisztségeket néhány évig folyamatosan is viselhette ugyanazon személy, ha újraválasztották. Választást tartottak lemondás és elhalálozás esetén is.¹¹²⁷ A megyebírót, a jegyzőt, a presbitérium tagjait és az egyházfit a hivatalban lévő egyháztanács jelölte, de a megyegyűlés választotta, tehát midőn választásuk történt, az egyháztanács gyűlését valószínűleg minden alkalommal megyegyűlés követte.

A Helvéthitű Egyházi Főtanács 1861. július 28–29-én Kolozsvárott tartott gyűlése előírta az egyház kebli tanács – *domesticum consistorium* – három évre való megválasztását: 1862. február 9-én Bodó Lajost, Könczei Dávidot, Bodó Józsefet, Könczei Eleket, Bodó Ferenczet, Könczei Józsefet, Remenyik Gábort, Bodó Gergelyt, Bodó Károlyt és Bartók Zsigmondot választották presbiterré.¹¹²⁸ A felsőbb utasításoknak megfelelően 1894-től évente választottak új presbitériumot és csak a presbitérium három kisorsolt tagja volt újraválasztható, az 1900. évtől kezdve pedig a presbitérium egyharmadát kellett évente megújítani.¹¹²⁹

A megyebíró, a jegyző, a szentegyházi és a konzistorok tisztségük elfoglalásakor felesküdték, bár a jegyzőkönyvek ezt a tényt nem mindig rögzítették. Az 1790. február 3-ai vizitáció jegyzőkönyvét vezető Kovács Sámuel – a prédikátor figyelmébe ajánlva – beírta a karatnai református egyházközség vizitációs jegyzőkönyvébe a consistorok, a megyebíró és az egyházi eskümintáját, amelyek pontosan rögzítik az illető tisztségviselők feladatait és kötelezettségeit. (Aláírása lényc-

ban[em] ő reája transcribaltassék az exemtio(!) és azon exemti(!) exemtioért fogja viselni az Egyházfíságot ha pedig ebb[en] az Eccl[esi]a Sine Legali Causa változtatná mostani ígérétét Jussa légyen három forintokat az Eccl[esi]án exigálni Suo Tempore et Modo.¹¹³⁷

A karatnai református egyházközségben kicsinysege miatt csupán egy szent-egyházfia szokott lenni, de mivel Incze Pál öregsége miatt már nem tudott megfelelni minden feladatának, a megyegyűlés 1866. december 31-én kinevezte mellé Incze Lászlót, nyilván a teendők elsajátítása érdekében.¹¹³⁸ Incze László az egyházfíság viseléséért 1874-ben a karatnai egyházfiak hagyományos fizetségét, a Bódikai nyilak végén lévő kaszáló használatát és 1 osztrák forintot kapott: gabonáról a határozatban nem esett szó.¹¹³⁹

Az egyházközség kezdettől fogva harangozót is fogadott. A harangozás rendjéről az 1859. december 17-én tartott megyegyűlés határozata tájékoztat, amelynek érdekessége, hogy a harangozás akkor a kántor feladata volt: az egészségképek félvéka tiszta búzát, a félkepeksek 4 kupát és 2 új forintot, az oszporások 4 új forintot kellett fizessenek neki legkésőbb 1860. november elsejéig, a naponta egy-egy reggeli, déli és esti harangozásért. Aki nem fizetett idejében, attól a falusbíró is behajthatta a tartozását.¹¹⁴⁰ Lemondása után, 1866-ban Incze Pál egyházfi lett a harangozó. Valószínűleg az ő elhunytá után fogadta meg harangozónak az egyháztanács apai beleegyezéssel Jakab József fiát, Jánost 1875. május huszonharmadikától 1876. április huszonnegyedikéig, hogy délben, templomozásra és este harangozzon: a vegyes házasságban élők kivételével a megye minden képező tagja félvéka tiszta búzát és öt krajcárt kellett fizessen neki az új termésből, a halálózásra való harangozásért pedig alkalmanként 20 krajcárt kapott.¹¹⁴¹ Az egyháztanács 1876. március 26-án – több másvallású kérésére – elrendelte, hogy a harangozó a hozzátartozóik elhalálózásakor is harangozzon, ha a család a megyebírónak előzetesen kifizet 1 osztrák értékű forintot.¹¹⁴² Az egyháztanács 1880. Szent György napjától egy évre Kertész Andrást fogadta meg a lemondott harangozó helyett, a szokott harangozói díjért. Csekély fizetésére való tekintettel 1882. április 23-án összevonták a szent-egyházfíságot a harangozósággal, egy újabb évre megfogadták Kertész Andrást egyházfinak évi 6 forintért és a Bódikabeli kaszáló szénaterméséért, harangozónak pedig az egészségképektől félvéka tiszta búza 5 krajcár, félkepeksektől 4 kupa tiszta búza 5 krajcár fizetésért: a képezők temetésekor 20, az idegenek temetésekor 40 krajcárt kapott.¹¹⁴³ Az egyházközség megnövekedett kiadásai miatt 1893. március 5-én az egyháztanács kénytelen volt az összevont fizetés egy részét a kántori lak lakhatóvá tett gabonásának a harangozó rendelkezésére bocsátásával természetben fizetni.¹¹⁴⁴ Kertész András 1898. április 16-ika előtt elhunyt, az egyháztanács Kovács Mártont fogadta meg helyette: az egészségképektől 8 kupa búzát és 10 krajcárt, a félkepeksektől ennek felét, az oszporásoktól 10 krajcárt kapott évente, a temetésre

való harangozásért is ugyanannyit, mint elődje. Rövid ideig 1893-ban is Kovács Márton volt a karatnai harangozó, 1916-ban pedig a felesége, aki egy 1917. március 25-én kelt bejegyzés szerint, bár halála nem függött össze közvetlenül azzal, a román betöréskor hunyt el.¹¹⁴⁵

Előfordult a harangozói díj kifizetésének a megtagadása is: 1876. március 26-án az egyháztanács egy ilyen ügyben a község elöljáróságát szólította fel a harangozói díj felhajtására.¹¹⁴⁶

A consistorok vagy a megyegyűlés az eklézsia és tagjai ügyeiben az 1744-es *Constitutio* és más egyházi szabályzatok előírásainak megfelelően határoztak: az ügyek előterjesztője, előadója a megyebíró vagy a lelkész volt. Az alapítólevél előírásait a vizitatori testület is jogforrásnak tekintette: általában jóváhagyta és megerősítette az ezen okiratba foglaltak alapján az egyházközség életére vonatkozó ügyekben a közgyűlés és a Consistorium által hozott határozatokat, végzéseket. A megyebírák és a Consistorium szerepe a vizitációs testület, a parciális vagy egyházkerületi zsinat kizárólagos hatáskörébe tartozó ügyekben azok előterjesztésére szorítkozott.

A fiscus 1797-ben Kun István egyházfit a templom gyakorlásának elhanyagolásával, a szentségekkel való nem éléssel, részegeskedéssel, feleségével való háborgással és a Domesticum Consistorium rút dehonestálásával vádolta, amely bűnök elkövetését a vádlott tagadta. Eredetileg duplex minor contumelián és mindenik consistorialis személynek a homagiumán convincáltatott, büntetett volt, de atyáiképpen adhortáltatott – megdorgáltatott – és csak egy homagiumon convincáltatott.¹¹⁴⁷

Az egyházi tanács egyben erkölcsi ügyekben illetékes testület is volt: mint ilyen tárgyalta 1866. március 17-én Jankó Károlynak Deák Antal oskolatanító és kántor elleni, Bodó Ferenc által is megerősített, az 1866. március 9-én tartott *tiszteletes látogató papi vizgálat* előtt elhangzott tolvajsági vádját. Az akkor rögtön megyegyűléssé bővült egyháztanács gyűlés azon indítvánnyal határozta el a parciális zsinat megkeresését, hogy az kötelezze Deák Antalt 15 napon belül beperelni Jankó Károlyt, tisztázandó magát a vád alól, amit ha nem tenne, az egyházi tanács levonná a megfelelő következtetést és maga járna el az ügyben. Deák Antal 1866. március 25-én a teljes megye gyűlése előtt lemondott a kántori hivataláról és kész volt elszámolni a keze alatt lévő fekvő és ingó javakról a Szakács János lelkészből, Bodó Gergely volt megyegondnokból és Bodó Károlyból álló bizottmány előtt. A bizottmány egyszerűen az esperességnek kellett jelentse a kántori állás megüresedését.¹¹⁴⁸

Forrásainkban kevés további nyoma maradt az egyházi bíráskodásnak, amelyről először 1756-ban esett említés: *A Delinquenseket a Tit[ulá]rt Megye Biro Suis Cum Consistorialibus libere meg büntetheti pro qualitate delicti toties, quoties res postulaverit, mely mulctának két része az Ekleziat illeti.*¹¹⁴⁹ Ugyanakkor szigorúan meghagyták,

hogy a leányok *ne becsínált fejekkel mint a ferjes asszonyok hanem leanyi ekessegekb[en] partokban mennyenek kíváltképpen a Templomb[a]*, ha pedig erre szép szóval nem lehet őket rábeszélni, büntetéssel szoktattassanak le erről a *dísztelen abususról*.¹¹⁵⁰ A lelkész 1889. április 28-án az egyháztanács intézkedését kérte néhai Illyés Tamás özvegyével, Bodó Klárával szemben, mert *törvénytelen életet él*. A megvádolt asszony azt nyilatkozta az egyháztanács előtt, hogy özvegyisége óta legtöbb bizalmat Csiszér Ödönben talált, akinek gyakori megjelenése házában ezért szükségszerű.¹¹⁵¹ (A falusbíróból és a hűtösökből álló faluszéke az országos világi törvények, köztük a falutörvény alapján hozta meg ítéleteit.¹¹⁵² Karatnának fennmaradt az 1739. október 20-án, az 1748-ban és 1756-ban kelt falutörvénye,¹¹⁵³ a két Volál falutörvényének meglétére egyelőre nincs biztos adatunk. Az említett Karatnai falutörvények semmilyen előírást nem tartalmaznak a templomra vagy az egyházköztség más javaira, illetve a hitéletre nézve.)

A Karatnai Református Ifjúsági Egyesületről 1921. június 5-én olvasunk először, az egyházi dalárdáról 1927. november 27-én, a Karatnai Református Egyház Nőszövetségéről 1928. április 30-ától, a Karatnai Református Egyház Férfiszövetségéről 1933. június 11-étől kezdve maradtak fenn adatok.¹¹⁵⁴

Az egyházköztség szervezeti életében időnként hiányosságok mutatkoztak, amint az alábbi feljegyzés is mutatja: – *Az 1842^{ik} esztendőben Mártius 5^{én} Jegyzés Egyházi Visgálatunk sajnosan veszi észre, hogy az Ekklesiának Consistorium gyűlései nem tartattatnak. Melyre nézve serio meghagyatik hogy a T[iszteletes] Pap Elnöksége alatt Consistoriu[m] gyűlései tartassanak irott végezek hozassanak az Anyaszentegyház hasznának előmozdításáról lelkesen tanátskozva Egyházi Visgálatunk eleibe terjesztessenek az ezekről hozott végezek.*¹¹⁵⁵ Az 1842. évi vizitáció eredményeként 1847-ben új, nagyformátumú, keményborítású füzetet fektettek fel, amelybe az egyházköztség és az egyházi tanács gyűlésein elhangzottakat feljegyezték. Fedelén a következő felirat olvasható: *Ezen Protocollum Készítettett a Karatnai Reformata Szent Eklézsia Számára az 1847^{ik} Évben Illyés Josef Ur Megye Birosága alatt*. A füzet betelvé, 1876-ban újat kezdtek.

A vizitációra érkezett esperes és kísérei továbbutazását is az egyházközségek szervezték. A karatnai egyháztanács 1874. március 1-én kelt határozata szerint az egyháztanács tagjai rendre kellett vállalják ezt a feladatot.¹¹⁵⁶

Bár nem kimondottan szervezeti kérdés volt, itt említjük meg, hogy meghatározott alkalmakkor az Úrasztalát szintén az egyházközség tagjai, mégpedig az asszonyok látták el a szükségességekkel, amint ez az alábbi bejegyzésből is kiviláglik:

– *Anno 1767 Die 25 febr[uar]ii Az Karatnai T[ek]i[n]t[etes] Ecclesia Közönséges Gyűléseb[en] # Hamar Lőrincz Házánál¹¹⁵⁷ Spontanea obligatione fideliter appromitálá magát Karatnai Bartok Janosné Nagj Anna Asszony[om] hogj míg Isten élteti az Ur Asztalát illendő képpen kenyérrel és borral el tartya. Coram Nobis Sigis[mundus] Donáth Curator Ecclesiae et Stephanus Kun Consistor.¹¹⁵⁸*

Az Úrasztalára kenyeret és bort az 1892 pünkösdi úrvacsorára Kovács József kézdivásárhelyi lakos és felesége, Binder Rozália adott,¹⁰¹² 1907-ben (12 korona értékben) özvegyasszonyok (Bartók Károlyné, Bodó Ferenczné, Kun Istvánné, Benedek Ignáczné, Vajna Lázárné) és Bodó Albert.¹¹⁶⁰ 1908-ban ismét özvegyasszonyok (Benedek Ignáczné, Bodó Ferenczné, Vajna Lászlóné, Kun Istvánné, Bodó Mátyásné) és Bodó Albert terítették meg az Úrasztalát (8 korona értékben),¹¹⁶¹ 1912-ben részben özvegyasszonyok (Benedek Ignáczné, Bodó Ferenczné, Kun Istvánné), továbbá Könczei Györgyné és Bodó Albert (12 korona értékben).¹¹⁶²

Az egyházközség költségeinek fedezésére megnevezett céllal vagy anélkül táncmulatságokat is szerveztek. Megnevezett vagy kikövetkeztethető cél nélküli, 16 forint tiszta jövedelmet eredményező bált szervezett 1894. január 27-én Bodó Ferencz, Máté Barabás, Bodó Albert, Vajna Ferencz, ifj. Deák Károly, Ambrus Ferencz, Pilbárt Balázs és Kerecsi András.¹¹⁶³

Az egyháztanács és a megye 1848–1903 között tartott gyűléseinek időpontját táblázatba foglaltuk:¹¹⁶⁴

Év	Hónap és nap		Hónap és nap	
	Egyháztanács	Elnökölt	Teljes megye	Elnökölt
1848	X. 1.	Illyés József megyebíró		
1849	IV. 2.	Illyés József megyebíró	V. 17.	Illyés József megyebíró
	X. 7.	Szakács János lelkész		
1850	II. 27.	Szakács János lelkész		
	Bőjtelő hava ¹¹⁶⁵	Szakács János lelkész	IV. 5; IV. 21; V. 20.	Szakács János lelkész
	VI. 2.	Szakács János lelkész		
	XI. 3.	Bodó József megyebíró		
1851	I. 15; ¹¹⁶⁶ II. 17.	Szakács János lelkész		
	II. 28; IV. 22.	Bodó József megyebíró		
			VI. 29; IX. 28; XI. 1.	Szakács János lelkész
			XII. 1. ¹¹⁶⁷	Bodó József megyebíró
1852	IV. 12. ¹¹⁶⁸	Bodó József megyebíró		
			VI. 1; VII. 4. ¹¹⁶⁹	Könczei Elek megyebíró
			VII. 23.	Könczei Elek megyebíró
1853			II. 28.	Szakács János lelkész ¹¹⁷⁰
			III. 18. ¹¹⁷¹	
			IV. 4; VII. 24; XI. 27.	Szakács János lelkész
1854			II. 6. ¹¹⁷²	
			II. 22. ¹¹⁷³	
			VI. 8; IX. 24. ¹¹⁷⁴	
1856			II. 13; II. 22.	Szakács János lelkész

Év	Hónap és nap		Hónap és nap	
	Egyháztanács	Elnökölt	Teljes megye	Elnökölt
1857			IV. 14; XI. 12; XII. 21.	Szakács János lelkész
1858			III. 11; VIII. 8.	Szakács János lelkész
1859			III. 12; XII. 17.	Szakács János lelkész
1860			IX. 23.	Szakács János lelkész
1861			III. 17.	Szakács János lelkész
1862			II. 9; III. 4; VI. 17.	Szakács János lelkész
1863			II. 7.	Szakács János lelkész
1864			II. 15; II. 16.	Szakács János lelkész
1864	IV. 10; VIII. 28; XII. 18.	Szakács János lelkész		
1865	I. 22; ¹¹⁷⁵ III. 10.	Szakács János lelkész		
1866	I. 6.	Szakács János lelkész	I. 21.	Szakács János lelkész
	II. 25.	Szakács János lelkész		
	III. 17.	Szakács János lelkész	III. 17. ¹¹⁷⁶	Szakács János lelkész
	IV. 3; V. 10.	Szakács János lelkész		
	V. 22.	Szakács János lelkész	VI. 24; VI. 29; VIII. 19; X. 30; XI. 6.	Szakács János lelkész
			XI. 11. ¹¹⁷⁷	
1866			XII. 8; XII. 31.	Szakács János lelkész
1867			II. 24; IV. 20; IX. 29; X. 13.	Szakács János lelkész
1868			I. 5; II. 1; II. 9; II. 19; V. 24.	Szakács János lelkész
	XII. 5.	Szakács János lelkész		
1869	I. 22; II. 16; II. 27; III. 10; IV. 11; V. 9; VI. 13; IX. 26.	Szakács János lelkész	XI. 14; XI. 19. ¹¹⁷⁸	Szakács János lelkész
1870			IV. 4;	Szakács János lelkész
	V. 1; V. 29; VI. 4; VII. 27.	Szakács János lelkész		
1871	II. 26; XII. 12.	Szakács János lelkész		
1872	I. 21; II. 11; IV. 21; V. 30; VII. 28; IX. 8.	Szakács János lelkész		
1873			III. 6.	Szakács János lelkész
	IV. 1.	Szakács János lelkész		
			V. 4.	Szakács János lelkész

Év	Hónap és nap		Hónap és nap	
	Egyháztanács	Elnökölt	Teljes megye	Elnökölt
	V. 18; VIII. 3.	Szakács János lelkész		
1874			I. 4.	Szakács János lelkész
	II. 15; III. 1.	Szakács János lelkész		
			III. 15.	Szakács János lelkész
	III. 29; V. 14.	Szakács János lelkész		
1875	I. 31; III. 7.	Szakács János lelkész		
	IV. 25. ¹¹⁷⁹			
	V. 23; VI. 20; IX. 26; XII. 28.	Szakács János lelkész		
1876	I. 30; II. 13; III. 26; VI. 14.	Szakács János lelkész		
1877	I. 6; I. 9;	Szakács János lelkész	III. 10; IV. 16.	Szakács János lelkész
	IV. 23.	Szakács János lelkész		
			IV. 29.	Szakács János lelkész
	VIII. 26. ¹¹⁸⁰	Szakács János lelkész		
1878			II. 20; II. 25.	Szakács János lelkész
	III. 18. ¹¹⁸¹			
1879	III. 7; V. 4; IX. 21.	Szakács János lelkész		
1880	I. 4; II. 11; IV. 18; V. 2.	Szakács János lelkész		
1881	I. 8; IV. 3; V. 15.	Szakács János lelkész		
1882	II. 12; IV. 23; XII. 17.	Szakács János lelkész		
1883	X. 21.	Szakács János lelkész		
1884	II. 17; III. 9; VI. 8.	Szakács János lelkész		
1885	III. 1; XI. 29.	Szakács János lelkész		
1886	II. 19; III. 10; III. 28; VI. 23.	Szakács János lelkész		
			XI. 14.	Szakács János lelkész
1887	III. 6; IV. 3.	Szakács János lelkész		
			VII. 31.	Szakács János lelkész
	IX. 23; XI. 15. ¹¹⁸²	Szakács János lelkész		
1888	II. 8; IV. 7; V. 21; VI. 17; ¹¹⁸³	Szakács János lelkész		
			VI. 17; X. 21.	Szakács János lelkész
	XI. 9; XII. 3.	Szakács János lelkész		

Év	Hónap és nap		Hónap és nap	
	Egyháztanács	Elnökölt	Teljes megye	Elnökölt
1889	II. 24; III. 2; IV. 28; XII. 15.	Szakács János lelkész		
1890	II. 10; III. 10; VI. 8; XII. 21.	Szakács János lelkész		
1891	II. 15; IV. 5.	Szakács János lelkész		
			VI. 14	Szakács János lelkész
	VIII. 30; XI. 8; XI. 29.	Szakács János lelkész		
1892	II. 14. ¹¹⁸⁴			
	III. 7.	Szakács János lelkész	V. 22	Szakács János lelkész
	VI. 12; VI. 19; X. 9; X. 29; X. 30; XI. 20.	Szakács János lelkész		
1893	I. 22; II. 13; III. 5; III. 28; IV. 23; VI. 2; VII. 2; X. 15; XI. 15.	Szakács János lelkész		
1894	I. 28;	Szakács János lelkész	II. 13; ¹¹⁸⁵	Szakács János lelkész
	IV. 1; VI. 4; XII. 18.	Szakács János lelkész		
1895	II. 10; III. 27	Szakács János lelkész		
1896	II. 24; V. 10.	Szakács János lelkész		
1897	I. 24; II. 12; VI. 30.	Szakács János lelkész		
1898	I. 12; II. 18; IV. 16; VIII. 14;	Szakács János lelkész		
	X. 2. ¹¹⁸⁶	Zajzon Lajos ¹¹⁸⁷		
	XI. 12.	Szakács János lelkész		
1899	III. 8.	Szakács János lelkész	III. 26	Szakács János lelkész
	IV. 9; VIII. 23.	Szakács János lelkész		
1900	III. 24.	Bodor Géza esperes		
1900	IV. 29. ¹¹⁸⁸			
	V. 4.	Zajzon Lajos ¹¹⁸⁹	V. 4.	Zajzon Lajos
1900			V. 13.	Zajzon Lajos
1901	VI. 30; VII. 6; VIII. 18.	Zajzon Lajos	VII. 6. ¹¹⁹⁰	Zajzon Lajos
1903	I. 20; I. 25.	Zajzon Lajos	I. 25. ¹¹⁹¹	Zajzon Lajos
	II. 27; VIII. 5; X. 27.	Zajzon Lajos	XI. 1. ¹¹⁹²	
1924			VIII. 24.	
1929			III. 10.	

A karatnai református egyházközség a Kézdi traktusban és az Erdélyi református egyházkerületben

A karatnai reformátusok azért ragaszkodtak egyházközségük önállóságához, hogy az *véd bátyaként álhasson fenn a körülvelt népes és gazdag román katolikus egyházak között.*¹¹⁹³ A református egyházvezetés a feltorjai-karatnai társegyház, a feltorjai missziói állomás felállítását azzal indokolta, hogy az *lesz idővel a' gazdag-erős catholicismus közepében egy két tornyú erős őr álló hely.*¹¹⁹⁴

A karatnai prédikátor valószínűleg a feltorjaitól „örökölte” a kézdiszéki Szentföld – a római katolikus falvak csoportja – református szórványainak lelki gondozását: a jelek szerint a szárazpataki reformátusokét már 1857-ben is a karatnai lelkész látta el.¹¹⁹⁵

A karatnai egyháztanács a szilágysomlyói közzsínat által lefektetett egyházmezei szervezeti alapszabályok értelmében világi egyházmezei képviselőket három-évente választott. Könczei Eleket 1869. január 22-én, 1872. április 21-én és 1875. szeptember 26-án,¹¹⁹⁶ Kun Istvánt 1879. május 4-én, 1882. április 23-án, 1882. december 17-én és 1885. november 29-én egyházmezei, 1873. április 1-én egyházkerületi képviselőnek választották meg.¹¹⁹⁷ Könczei Albertet 1886. március 10-én, 1888. december 3-án, 1891. november 29-én, 1895. március 27-én és 1898. április 16-án szintén megválasztották világi egyházmezei képviselőnek, de 1900. március 24-én betegsége miatt lemondott: 1889–1900 között a kézdi egyházmeze tanácsosa, 1891–1897 között pedig a kézdi egyházmeze köztörvényszékének ülnöke is volt.¹¹⁹⁸ Könczei Domokos 1900-ban a kézdi egyházmeze gondnoka, 1901-ben tanácsbírója, Bodó Albert 1903-ban és 1908–1912 között a kézdi egyházmeze közgyűlési világi képviselője, 1922–1936 között a kézdi egyházmeze gondnoka volt.¹¹⁹⁹

A karatnai prédikátorok részt vettek a Kézdi egyházmeze részleges zsinatain, a vizitációkon és a református felekezeti iskolák felügyeletében. Szakács János például 1863. februárius 7ⁿ az ikafalvi fiú- és leányiskolát vizsgálta és erről február 11-én jelentést tett.¹²⁰⁰

Feltehető, hogy kicsinysége miatt a karatnai egyházközség a sátoros ünnepekre nemigen kért legátust, ezért tartalmaznak forrásaink oly kevés rájuk vonatkozó adatot, 1881. májusában azonban *ünnepi követet*, azaz legátust kértek és azt meg is

kapták,¹²⁰¹ 1937-ben pedig a helybeli születésű hetedéves tanítóképzős diák, Deák Jenő kérte, hogy elfogadják legátusnak, amit kivételesen meg is tettek.¹²⁰²

A karatnai református egyházközség – bár mindenkor papja kimondottan térítői tevékenységet nem folytatott – az idők folyamán soraiba fogadott önként áttérő karatnai és más falusi görögkeletieket, római és görög katolikusokat.¹²⁰³ Alábbi táblázatunk ezt szemlélteti.¹²⁰⁴

Év	Név	Lakóhely	Elbocsátó pap	Átvevő pap	Tanúk
1782. III. 25. ¹²⁰⁵	Máté Janos és Fia Máté János ¹²⁰⁶	Karatna		Benkő József	Kun Gyárfás Kun István ¹²⁰⁷
1782. III. 25.	Oláh alias Kertész Miska ¹²⁰⁸	Karatna		– “ –	– “ –
	Máté Istvánne Ola alias Kertész Kriska ¹²⁰⁹	Alsócsernáton		– “ –	– “ –
	K[ézdi] Vásárhelyi Bodo András Invalidus Katona ¹²¹⁰	Karatna		– “ –	– “ –
1852. III. 31. ¹²¹¹	Keresztely Antal	Karatna	Mihálcz József	Szakács János	Illyés József Bartók János
1857. XI. 23. ¹²¹²	Kerezi Erzsók	Szárazpatak	– “ –	– “ –	Illyés Ferencz Illyés Tamás
1862. I. 19. ¹²¹³	Pilbát János ¹²¹⁴	Karatna	– “ –	– “ –	Bodó András Bodó Sándor
1865. VIII. 14. ¹²¹⁵	Bodó Ferencz	Karatna	– “ –	– “ –	Czerjék József Könczei Albert
1870. IV. 1. ¹²¹⁶	Szabó Márton ¹²¹⁷	Altörja	– “ –	– “ –	Páldeák Bálint Máté Barabás
	Kresz Anna Mária	Altörja	– “ –	– “ –	Bodó Károly Kolumbán Károly
1870. IV. 20. ¹²¹⁸	Mike Ágnes ¹²¹⁹	Altörja	– “ –	– “ –	Bodó András Bodó Zsigmond Vén Mihály
1870. VII. 27. ¹²²⁰	Horváth Albert	Altörja	– “ –	– “ –	Mike József Páldeák Bálint Bodó Károly
1873. III. 15. ¹²²¹	Incze Czeccillia	Altörja	Mihálcz József	Szakács János	Bartis Ferencz Szabó Ferencz Máté Barabás
1873. IX. 30. ¹²²²	ö.zv. Incze Ferenczné Dobra Zsuzsánna	Karatna	– “ –	– “ –	Czirjék József Bodó András
1874. IV. 19. ¹²²³	Pilbárt Ágnes	Karatna	Solnai András	– “ –	Kalit Mihály Deák Károly
1879. IX. 7. ¹²²⁴	Nyisztor Mária	Altörja			Remenyik István Incze László Bartók Lajos Bodó Ferencz Máté Barabás

Év	Név	Lakóhely	Elbocsátó pap	Átvevő pap	Tanúk
1881. I. 30. ¹²²⁵	Kovács András	Karatna	Mihálcz József	Szakács János	Kovács József ¹²²⁶ Incze László Szakács János ifj.
1884. III. 1. ¹²²⁷	Ősch Mária	Alvolál	- " -	- " -	Bodó Mátyás Volloncs István Könczei György
1886. I. 29. ¹²²⁸	Imecs Rozsália	Altörja	Mihálcz József	Szakács János	Vajna János Bartha Mór
1887. II. 19. ¹²²⁹	Varga Ferencz Mihály Josef Veres András		Marozsián Miklós	Szakács János	Intze János Kalit Mihály Máté Barabás Deák Károly
1889. VIII. 22. ¹²³⁰	Varga József	Karatna	Marozsián Miklós	Szakács János	Remenyik István Deák Károly Varga Ferenc
1893. V. 24, 28. ¹²³¹	Szabó Katalin	Altörja	Mihálcz József	Szakács János	Bartos Ferenc Kádár Gergely Máté Braabás Remenyik István Deák Károly Bartók Lajos
1894. IV. 21. ¹²³²	Pál Gizella	Karatna	Mihálcz József	Szakács János	Kalit Mihály Kovács József Deák Károly
1899. IV. 2. ¹²³³	Deák Sándor	Karatna		Szakács János	Máté Barabás Rákosi József Bartók Lajos Bodó Dénes
1905. I. 23. ¹²³⁴	Zölde Gergely ¹²³⁵	Karatnavolál	Balázs Ferenc	Ősz Lázár	Incze Antal Kovács Márton
1905. XII. 15. ¹²³⁶	Deák Ferencz	Karatnavolál	- " -	Ősz Lázár	Deák Károly Pilbárt Balázs
1911. IV. 15. ¹²³⁷	Deák Ferenczné Szente Ágnes	Karatnavolál	Tunyogi Csapó Endre	- " -	Deák Antal Bodó Imre
1911. IV. 15. ¹²³⁸	Ambrus János	Karatnavolál	- " -	- " -	Deák Antal Bodó Imre
1912. III. 13. ¹²³⁹	Jakab Mária	Karatnavolál	- " -	- " -	Deák Antal Bartók Lajos
1918. II. 10. ¹²⁴⁰	Pinti József	Karatnavolál	Tunyogi Csapó Endre?	- " -	Menyhárt Lajos Kovácsi Venczel
1918. II. 10. ¹²⁴¹	Bokor István	Karatnavolál	Tunyogi Csapó Endre?	- " -	Menyhárt Lajos Kovácsi Venczel
1923. III. 5. ¹²⁴²	Biró Nagy Zsuzsanna	Karatnavolál	Péterffy Béla	- " -	Vargha József Ambrus János

Az áttérni kívánó római katolikusok ügyében az altorjai római katolikus, a görög katolikusok ügyében az altorjai (csikafalvi) görög katolikus plébános volt illetékes, ezek lévén a Karatnához legközelebb eső plébániák. Az áttérni kívánó két tanúval az illetékes plébános elé járult kérésével, akitől négyhetes gondolkodási időt kapott, a római katolikus plébánosok azonban általában a másodszori jelentkezésre sem adták beleegyezésüket, csupán tudomásul vették a szándékot. Ezekután a karatnai lelkész a megfelelő szertartás keretében, minden további formáság nélkül átvehette egyházközségébe az áttérőt. Az áttérések egy része házasságkötés céljával történt.

Az egyházközség tevékenységét legrészletesebben az évente megejtett, ünnepélyes istentisztelettel kezdődő és estebéddel végződő esperesi vizitációk során vették számba: 1888-ban a pap, a megyebíró és az egyháztanács már több, mint 34 pontos vizitációs kérdőívet kellett kitöltsön.¹²⁴³ Gyakorlatilag a kézdi esperesség látta el a karatnai egyházközség irányítását, ellenőrzését, felügyeletét: az egyházközség a legfelsőbb egyházi szervekkel az esperességen keresztül érintkezett, azok döntéseit, utasításait is az esperesség közvetítette az egyházközség felé. A vizitációk a papi, a kántori vagy a megyebírói lakon tartattak.

A vizitáció költségeit a vizitált egyházközség biztosította. Alább bemutatjuk két vizitáció költségeinek számadását.¹²⁴⁴

1846. III. 3.			1848. II. 28.		
	Rf	Xr		Mf	Dr
Diurnum	3	20	Diurnum	4	80
A Mester díja	2	-	Megyebírói meghűtlés taxája	1	20
Bor	1	48	6 kupa bor	2	88
Félvéka búza és egy kész kenyér	1	24	Félvéka búza	1	92
Két tyuk	-	54	1 verőmalac	1	-
Sáfrány, só, egy kupa tej, vaj, háj sír, citromhéj	-	41	Egy fertály vaj	-	48
	-	-	Egy kupa téh és két font hús	-	52
	-	-	Sáfrány, só	-	12
Kávé és nádméz	-	32	Fél fertály kávé	-	24
	-	-	Egy fertály nádméz	-	40
Pálinka	-	12	Kocsis pálinkája és kenyerre	-	38
Három szál gyertya	2	09	Három szál gyertya	-	24
Zab	-	36	Zab	-	50
	11	76		14	68

A karatnai református egyházközség tagjai a korábbi összeg helyett 1862. június 17-étől kezdve 1 új forinttal járultak hozzá a püspökségéi fizetéshez, a református oskolamesteri képezde felállításához, 1863. február 7-én pedig nem egyházi adó jellegű 1 forinttal járultak hozzá önkéntesen a református anyaszent-egyház szükségleteihez.¹²⁴⁵

Az eszeresség 1864. december 18-án kézbesített átirata tartalmazta a Kálvin Alapítvány és a püspöki lak megvásárlása ügyében az egyházközségekhez intézett adakozási felhívást, valamint a papválasztási pótszabályokat. A püspöki lak megvásárlása ügyében 1866. május 22-én kapott adakozási felhívásra azonban az egyházközség a megye pénztárából és a megye tagjai által 1865-ben erre a célra adott 1-1 (ausztriai) új forint összegre és az új oskolamesteri ház építésének költségei következtében fellépett pénzhíányra hivatkozva nemet mondott.¹²⁴⁶ A karatnai egyházközség 1882. január 8-án a magyar protestáns egyháztörténeti irodalom fejlesztését célzó *Révész Imre emléke név alatt alakítandó alapítvány* támogatására és az országos árvaház gyámolítására is felhívott,¹²⁴⁷ 1885. november 29-én pedig megkapta a *Budapest főváros részén építendő templomra a felhívást és gyűjtő ívet*.¹²⁴⁸

A karatnai egyházközség 1832 után számos gyűjtést szervezett Kárpát-medencei, bukovinai, galícia stb. hitsorsosai javára, az egyháztanács például 1866. március 17-én úgy határozott, hogy az egyházközség 5 ausztriai forint segélypénzt küld a püspökségen át a *bukovinai* kálvinista éhezőknek.¹²⁴⁹

A karatnai egyházközség külső kapcsolatrendszerének a vizsgálata további kutatásokat igényel. A kézdivásárhelyi egyházközséggel valószínűleg elég szoros volt a kapcsolat: 1900. szeptember 29-én Kovács István kézdivásárhelyi lelkész elhunytát is feljegyezték. A többi torjai egyházközséggel való kapcsolatáról már érintőlegesen szóltunk, itt, mint a korai ökumenizmus újabb példáját említjük meg, hogy Péterfy Albert altorjai plébános 1927. május elseji meghívása nyomán gróf Majláth Gusztáv Károly római katolikus püspök jubiláris ünnepélyén a karatnai egyházközséget hattagú bizottság képviselte.¹²⁵⁰

A Kárpát-medence protestáns gyülekezetei, így a karatnai református egyházközség is 1917. november 8-án ünnepelte a 400 éves reformációt. Ezalkalommal a karatnai templomban Ősz Lázár karatnai és Zajzon Lajos feltorjai lelkész prédikált és ismertették a gyülekezettel a kolozsvári leánynevelő intézet tervét. A Brassóban felállítandó szeretetház tervét 1918. október 6-án ismertették a presbitériummal, 1924. január 27-én megünnepelték a brassói református egyházközség újjászervezésének 100. évfordulóját, 1932. szeptember 4-én pedig részt vettek a vajnafalvi református templom felszentelésén.¹²⁵¹

A karatnai egyházközség történetére vonatkozó iratanyag

A karatnai református egyházközség történetére vonatkozó iratanyag egy részét a lelkészi hivatalban őrzik. Az eklézsia 1744-ben kelt alkotmányának, a *Constituciónak* csak némely cikkelyét ismerjük és jelenleg semmit sem tudunk azoknak az 1789-ben még meglévő leveleknek a sorsáról, amelyek feltehetően az eklézsia történetének számos fontos kérdésében nyújthatnának felvilágosítást. Ezek egy része elveszhetett vagy tönkremehetett az 1916-os román betörés előli meneküléskor, mert 1917. március 25-én feljegyezték, hogy az egyházközség iratait a Deák Ferenczné szekérére menekítették el.¹²⁵² Az irattárban őrzött legrégebbi – munkánkban sokszor idézett – vizitációs jegyzőkönyv az 1756-os esztendővel kezdődik,¹²⁵³ a felsőbb parancsolatok ugyancsak gyakran idézett könyvét pedig 1827-ben, Csiszér Sámuel papsága idején fektették fel és 1923-ig használták,¹²⁵⁴ annak ellenére, hogy Vitályos György közügyigazgatónak az 1879-es vizitáció alkalmával kiadott utasítására 1881-ben a felsőbb rendeletek új könyvét is lefektették.¹²⁵⁵ A karatnai egyházi anyakönyveket eddigi ismereteink szerint 1787 óta vezetik.¹²⁵⁶ Tudomásunk szerint ezek közül a régebbiek ma a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban vannak, míg az 1900-as évek közepe óta vezetett anyakönyv az irattárban található. Az irattárban megtalálható az 1826 óta vezetett családkönyv,¹²⁵⁷ a presbitérium üléseinek 1847–1949 között vezetett háromkötetes jegyzőkönyve (Karatnai Protocollum. I–III.¹²⁵⁸), az egyházközség aranykönyve, valamint még néhány 19–20. századi nyilvántartás és irat. Egy 1882. február 12-én kelt feljegyzés a presbitériumi gyűlések és a vizitációk jegyzőkönyveinek elszámolásainál nyilván részletesebb adatokat tartalmazó *részletes számadásos jegyzőkönyvet* is említ, amely azonos lehet az Állandó Igazgatótanács által megkövetelt *vagyonleltári számadásnaplóval*.¹²⁵⁹ Egyelőre nem sikerült átvizsgálunk a kézdi traktus iratanyagát, amely az 1940-es években Alsócsernátonban, a református templomban és a paplakon volt megtalálható, meglehetősen elhanyagolt és zilált állapotban.¹²⁶⁰ A kolozsvári főkonzisztórium gyűjtőlevéltárban azonban – szinte a karatnai református egyházközség megalakulásától-önállósulásától kezdve – számos igen értékes dokumentumot őriznek. A többi adatszolgáltató okirat különféle kiadványokban és levéltári állagokban található: ezekre minden alkalommal hivatkozunk a lábjegyzetekben. Végül néhány felhasznált okirat múzeumokban és magánszemélyeknél lelhető fel.

A *Protestáns Közlöny* számos hasznos információval segítette a papok és tanítók munkáját, ugyanakkor adatokat is közölt róluk.

A karatnai írástudók személyes és működési adatai

Karatnai plébánosok

A karatnai római katolikus egyházközség feltételezett önállósulásának időpontja és plébánosainak kiléte újabb források feltárásáig nyitott kérdés marad. Az 1660 táján ott tevékenykedő plébános valószínűen maga is áttért a református vallásra.

1650 előtt ismeretlenek.

1650. BARÁTH FERENCZ. Vízkereszt táján említik, Altorján és Felső Voláiban.¹²⁶¹ Talán épp ő volt akkor a karatnai plébános vagy pedig udvari papja lehetett Apor Lázár fiának, Apor Andrásnak. Kezdetben a református prédikátorokat plébánosnak is nevezték, sőt, ilyen adatot is találtunk: *Én Pákéi Bogdány Antal vingárdi refformátus plébános in Anno 1756.*¹²⁶²

1660-ban a reformátusok a már ismertett körülmények közt elfoglalták a templomot, illetve szakítottak a katolikus hagyományokkal.

Karatnai református lelkészek és egyházi tisztségviselők

Annak ellenére, hogy erre nézve még csak közvetett adatokkal sem rendelkezünk, úgy tűnik, 1660 és 1740 között a karatnai reformátusoknak nem volt saját papjuk, mert a feltorjai egyházközséghez tartoztak. Lehetséges, hogy állandó jelleggel vagy időnként külön káplán viselt gondot rájuk, de ezt sem tudhatjuk bizonyosan.

A karatnai lelkészek teljes névsorának elkészítése meglehetősen nehéz feladat. Tudunk azonban olyan lelkészről is, aki nyugdíjasként telepedett le Karatnán, de ott nem folytatott lelképásztói tevékenységet, bár a község egyházi-vallási életében tevékenyen részt vett. Ilyen volt Benedek Ignác, Benedek Elek anyai nagybátyja, aki 1857-ben uzoni prédikátor volt, majd nyugdíjasként itt telepedett le.¹²⁶³ (A családi hagyományt követve, Benedek Ignác is a székelyudvarhelyi, majd a nagyenyedi

Bethlen kollégiumban tanult, 1848-ban például az alsóbb osztályok közül a hetedikbe járt.¹²⁶⁴ 1870. május 5-én már szerepel a karatnai választói névjegyzéken.¹²⁶⁵ Bálint Márta hatolykai születésű torjai magyar-történelem szakos tanárnő kezdeményezésére a *Torjai 1-es számú Általános Iskola* – ma *Kicsi Antal Általános Iskola* – diákjai éveken át gondozták Benedek Ignácznak a karatnai temetőben lévő családi síremlékét az 1970-es, 1980-as években. Benedek Ignác és neje, Kun Mária, leányuk, Gábor Péterné emlékére 100 forintos alapítványt tett a karatnai iskolának két szegénysorsú leány segélyezésére.¹²⁶⁶ Egyik forrásunk szerint Benedek Ignác, akinek nagy családja és kevés fizetése volt, 1879-ben pedig elemi csapás is érte, 1879-ben Bitán működött.¹²⁶⁷ A paphiány következtében és saját szerény anyagi helyzete miatt léphetett újból szolgálatba. Benedek Elek székely író és mesemondó, a magyar és erdélyi gyermekirodalom egyik megteremtője gyermek-, ifjú- és felnőttkorában többször felkereste nagybátyját Karatnán: diákkorában itt balladákat is gyűjtött, a faluról és lakóiról pedig érdekes leírást hagyott ránk.¹²⁶⁸

A kortársak számára bizonyára jól ismert papválasztás részleteiről keveset árulnak el a források. Az 1903. január 25-én tartott megyegyűlés például a szószékről hirdettette volna ki az énekvezérrel, hogy akinek bármilyen hátraléka van az egyházzal szembeni tartozások terén, ha adósságát nem törleszti, nem vehet részt a papválasztáson, de végül úgy döntött, hogy nem választás, hanem meghívás útján tölteti be a papi állást és egy bizottságot állított fel, amely megkeresi a bemutatott díjlevél feltételeit elfogadó, alkalmas személyt. A bizottság tagjai Zajzon Lajos feltorjai lelkész, a karatnai egyházközség adminisztráns lelkésze, Máté Barabás énekvezér, a karatnai egyházközség jegyzője, Bodó Albert és Deák Károly egyháztanácsos, valamint Túróczi László községi tanító voltak. Papválasztás esetén ekkor már az önállóan gazdálkodó és az egyházi terheket viselő asszonyok is részt vehettek. A következő megyegyűlésen, 1903. május 17-én a bizottság és az egyháztanács a tordatúri lelkész, Ősz Lázár meghívását elfogadó kötelező nyilatkozatot íratott alá a megye következő tagjaival:¹²⁶⁹

Bartók Károly	Bodó Imre	Ambrus Jánosné	Bodó Gergely	Dobra Sándorné
Bodó Albert	Deák Károly	Incze Andrásné	Varga Mihály	Kovács Márton
Bodó Ferencz	Bartók Lajos	Bodó Dénes	Tornya Lipótné	Kertész Zsuzsanna
Csiszér Ödön	Kalit Mihályné	Jankó Jenő	Özv. Bodó Mátyásné	

Az egyháztanács 1903. augusztus 5-én a papválasztók névjegyzékének legkésőbb augusztus 15-éig való összeállítását és az esperesi hivatalhoz való felterjesztését határozta el.¹²⁷⁰

1740–1787 között Henter György feltorjai lelkész, felesége karatnai vagy felvoláli Köntzei Anna volt.¹²⁷¹ Feltehető, hogy 1740–1774 között ő szolgált Karatnán is, ha ott abban az időszakban rendszeresen tartottak istentiszteletet.

1744–1762. ismeretlen(ek).

1752–1755. Kun Mihály megyebíró.¹²⁷²

1756–1758. Bodó Bernád megyebíró.¹²⁷³ Nomina Consistorialium: Tit[ulal]t T[ek]i[n]t[et]es Kun Mihály, Donát Mihály, Illyés Tamás, Bodó Ferenc, Kun István, Bodó Bernád, Kun László.¹²⁷⁴

(Karatnai Könczei leány volt a székely határőrezredek felállításában érdemeket szerzett Imreh Sámuel kovásznai prédikátor felesége is: 1753. március 14–22. 22[*oigesima secunda*] *testis nobilis femina Sára Könczei nobilis ac reverendi domini Samuelis Imreh de Etfalva ecclesiae reformatae in praefata possessione Kovászna existentis parochi consors, annorum circiter 33.* 1759. február 13.–IV. 29. 1[*pri*]ma *testis nobilis femina Sára Könczei nobilis ac reverendi domini Samuelis Imreh de Etfalva ecclesiae reformatae in praefata possessione Kovászna existentis parochi consors, annorum circiter 30.*¹²⁷⁵ 1760. január 3; 1760. november 24. *Tiszteletes Imreh Samuel Uram, Orbai Széki Kovásznai Reformata Ecclesianak actualis fungens Praedicatora... hites társa Karatnai Könczei Sára Aszszony... Samuel Imreh Ecclesiae Reformatae Religionis in Sede Nostra Siculicali Orbai Kovasnaiensis Pastoris consors Sara, filia Gregorii Könczei de Karatna; 1764. február 22. In Zabola... Samuelis Imre Reformatae Kovásznaiensi Parochi... quali nam zelo in erectione limitaneae hujus militiae laboraverit.*¹²⁷⁶)

1759–1761. Bodó Ferencz megyebíró.¹²⁷⁷

1762–1797. BENKŐ JÓZSEF református pap. A prédikátor 1797-ben már igen idős lévén gyakran betegeskedett: helyette a szolgálatot az iskolamester látta el, amiért a papnak járó bér hatodrésztét kapta, ide nem értve a fakepét. A prédikátor a gyülekezet hozzá való kedvetlenségének és a béradás rendszertelenségének egyik okát is saját erőtlenségében látta, ezért a szolgálattól való visszavonulást fontolgatta.¹²⁷⁸ Nincs kizárva, hogy azonos azzal a Benkő Józseffel, aki hazai tanulmányait Nagyenyeden, a külföldi utrechti végzte.¹²⁷⁹ Ebben az esetben 1743-ban subscribált a nagyenyedi Kollégiumban,¹²⁸⁰ 1746-ban feltorjai deák volt.¹²⁸¹ nem sokkal később foglalhatta el a karatnai papi hivatalt. (A későbbi középpajtai polihistor pap, Benkő József 1758-ban subscribált a nagyenyedi Kollégiumban.¹²⁸² Hasonnevű személy subscribált 1760-ban is.¹²⁸³)

1762–1766. Kun István megyebíró.¹²⁸⁴

1767–1771. Donáth Zsigmond megyebíró, Kun István consistor.¹²⁸⁵ Nomina Consistorialium: T[ek]i[n]t[et]es Dónát Mihály, Illyés Tamás, Bodó Ferencz (testvéreivel, Lázárral földet ajándékoztak az eklézsiának), Kun István, Kun László, Kun Ádám, Czerjék Tamás, Kun Sigmond, Kun Pál.¹²⁸⁶

1775. április 3. Nomina Consistorialium: Bodó Simon megyebíró, T[ek]i[n]t[e] t[es] Donát Mihály, Donát Sigmond, Bodó Ferentz senior, Bodó Bernád, Kun István, Kun László, Kun Sigmond, Kun Pál, Czerjék Tamás, Kun Gyárfás.¹²⁸⁷
1782. március 25. *Karatnai Kun Gyárfás Curator m[anu] p[ropria] Karatnai Kun István Persona Consistorialis m[anu] p[ropria]*.¹²⁸⁸
1785. április 19. Bodó Simon megyebíró.¹²⁸⁹
1789. február 3. Kun István leköszönő megyebíró, Kun Pál újonnan választott megyebíró, *Sigismundo Donát Consist[or]*, Kun Gyárfás meghatározatlan egyházközségi tisztséget viselt.¹²⁹⁰ Kun István 1790-ben, vagy 1790 és 1794 között elhunyt.¹²⁹¹
1794. február 13. Kun Mihály megyebíró.¹²⁹²
- 1795–1796. Hamar Simon megyebíró.¹²⁹³ Nemes Hamar Simonnak, Andrásnak és testvéreiknek örökségük volt Dálnokon, amelyet az ottani nemes Lázár családnak adtak haszonbérbe. A futásfalvi Hamar család néhány tagja Karatnán és Feltorján lakott.¹²⁹⁴
1797. Hamar Simon megyebíró, Donáth Zsigmond, Kun László, Kun Gyárfás, Bodo Antal, Bodo László, Bodo Lőrincz, Kun István consistorok.¹²⁹⁵
1798. Hamar Simon megyebíró.¹²⁹⁶
1798. BOTUS JÓZSEF itthon tanult (domidoctus) papjelöltet sikeres papi vizsgája nyomán Karatnára helyezi a zsinat.¹²⁹⁷ Biztosan elfoglalta a stallumot, de nem tudni, meddig szolgált itt: 1824. május 10-én még emlegetik.¹²⁹⁸
- 1798-tól 1818-ig ismeretlenek. Lehetséges, hogy ebben az időszakban szolgált Karatnán KOTSIS nevű pap, akinek a felesége vagy özvegye örökösei földjét az 1824. május 10-én tartott tanúmeghallgatáson többször is említik a karatnai határon a papi és mesteri szántók szomszédságában.¹²⁹⁹
- 1798–1800. Hamar Simon megyebíró (1824-ben 89 éves volt).¹³⁰⁰
- 1801–1805. Nemes Bartók András megyebíró.¹³⁰¹
1804. április 21. Kun Gábor curator, Bodó Gábor, Bodó Sándor, Kun István consistorok. (1802. június 26. Köntzei András és Simon Felső Fehér vármegye hites ülnökei, az utóbbi járási szolgabírája is.)¹³⁰² *In A[nn]o 1805. Die 20[vigesima] a Febr[uarii]... 4[quarto] Tiszt[ele]tes Benkő Uramnakis a' mit a' Kementzére költött;*¹³⁰³ *A[nn]o 1805 Die 14[decima quart]a Aprilis Tiszteletes Benkő Ferentz Ur[am] a Papi háznak Sendellyez[és]ire önként jó akarattýából ajándékoza 10 mf tiz Magyar forintokat;*¹³⁰⁴ 1834. január 1; február 13 *Néhai Benkő Ferencz vacans pap.*¹³⁰⁵ Benkő Ferencz prédikátor közeli rokona lehetett Benkő József karatnai prédikátornak, valószínűleg a karatnai papilakban lakott és talán papi szolgálatot is teljesített.
1808. Bodó Sándor megyebíró.¹³⁰⁶
1810. Könczei Dávid megyebíró.¹³⁰⁷

- 1811–1812. Donáth Antal megyebíró.¹³⁰⁸ 1812. december 12. Consistorok Id. Bodó Sándor, Id. Bodó Gábor, Bodó László, Könczei Dávid, Kun Gábor, Kun Mihály (1824-ben 80 éves volt, apja, ugyancsak Mihály földet ajándékozott az ekléziának), Bodó Miklós, Kun József.¹³⁰⁹
- 1813–1815. Idősb Bodo Gábor curator.¹³¹⁰
- 1816–1819. Bodó Miklós megyebíró, curator.¹³¹¹
- 1818, 1820, 1825–1849. CSISZÉR SÁMUEL református pap.¹³¹² Hasonnevű, sikeresen vizsgázott, itthon tanult (domidoctus), kb. 20 éves papjelöltet helyezett ki 1800-ban a zsinat Zágónba.¹³¹³ Minden valószínűség szerint ő szolgált 1806. május 26-án Kisborosnyón. (*Coram nobis Samuele Csiszér Paroch[o] Refor[matae] Ecc[lesi]ae K[is] Borosnyai[ensis]*).¹³¹⁴ Hasonnevű diák – talán a fia – 1838-ban subscribált a nagyenyedi Kollégiumban.¹³¹⁵ Utódai ma is élnek Karatnán és Altorja Felszegén. Egy ellenőrizhetetlen forrás alapján készült feljegyzés szerint a gidófalvi születésű Csiszér Sámuel pap 1849-ben, 65 éves korában hunyt el.¹³¹⁶ A feltehetően téves életkor-meghatározástól eltekintve az adat valós: Csiszér Sámuel 1848. október 1-én még élt, 1849. május 17-én már mint néhajt említik.¹³¹⁷ (Jellemző, hogy az említett feljegyzés készítője, altorjai Csoboth János négy évvel „megrövidítette” Szakács János karatnai prédikátor életkorát is. A Csiszér Sámuel prédikátor életrajzi adatai iránti kétségek azonnal eloszlanának, ha az ő életkorát is ugyanannyival rövidítette volna meg. 1825. március 19. *Csiszér Sámuel m[aga] t[ulajdon] k[ezével] Karatnai Ref. pap*; 1836. Böjtmás hava 19. *Karatnai Tiszteletes Pap Csiszér Sámuel*.¹³¹⁸ 1836. február 1. Csiszér Sámuel m[aga] k[ezével].¹³¹⁹ 1837. február 6-án Anna nevű lányát adta férjhez tekintetes Bartók Zsigmond úrhoz,¹³²⁰ 1846. szeptember 3-án pedig még fungens papként adta férjhez Ágnes nevű lányát Karatnai Bodó Károly nemesifjához.¹³²¹ 1846. december 17. *Karatnai lelkész Csiszér Sámuel colonusa Farkas Gáspár*.¹³²² Nem tudjuk, milyen kapcsolatban állt Csiszér Sándorral, de vagy annak fia volt, vagy tévesen Sándornak írták a Sámuel keresztnévet és tulajdonképpen ugyanazon személyről van szó. 1818. április 14. *Felsőes Urunk el jövetelére mi költség esett az Universitas végezése szerint repartialtatuk... Fel Torjara esik: + Csiszer Samuel Pap 15 xr Solvit 15 xr*.¹³²³
- 1820–1831. Kun Gyárfás curator. Felesége Bodó Rebeka volt.¹³²⁴ Consistorok 1820. december 12-én és 1822. március 4-én Köntzei Dávid, az utóbbi időpontban Kun Gáborral együtt.¹³²⁵ Úgy tűnik, 1824-ben Kádár Márton, Jankó Elek jobbagya volt a szentegyházfia.
1831. Bodó Gábor *Neo Constitutus* megyebíró.¹³²⁶ 1830. szeptember 11-én Bodó Pál, a járási szolgabíró bizonylata szerint már megyebíró volt.¹³²⁷
- 1832–1833. Bodó József megyebíró. Új consistor 1832-ben: Bodó Lajos.¹³²⁸
- 1834–1835. Bodó Lajos megyebíró.¹³²⁹

- 1835–1836. Bodó Samuel megyebíró, Karathnai Bodó Lajos m[aga] k[ezével], Karathnai Kun Gábor s[aját] k[ezével], Bodó Josef, Bodo János (1824-ben 69 éves volt) m[anu] p[ro]pria] consistorok. Bodó Sámuel 1836-ban vagy 1837-ben elhunyt.¹³³⁰
1838. Bodó Lajos, Bodó Sámuel testvére számol el: az elszámolás hiányos.¹³³¹
- 1839–1841. Kun Gábor curator.¹³³² 1838-ban választották meg, mert arról az évről ő számolt Bodó Lajos által: consistorok, Dónáth János, Illyés Sámuel és Bodó Ferenc.¹³³³ 1840. február 26. Consistorok: Bodó Lajos, Bodó József és Dónáth János.¹³³⁴ 1841. február 10. Consistorok: Bodó Lajos, Bodó József, Köntzei József, Bodó Ferenc, Köntzei Elek és Bodó Gábor.¹³³⁵
1844. Bodó Ferentz curator.¹³³⁶ Valószínűleg 1840-ben választották meg 1841-re: megyebírósága valamelyik évében tetemes kamatösszeget szedett fel: Kun Zsigmondtól 6 forint 18 dénárt, Bodó Józseftől 3 évre 4 forint 30 dénárt, Dónáth Jánostól és Bodó Jánostól 4 évre 2, illetve 5 forintot és maga is befizetett 3 forint 36 dénárt, amihez hozzátette a Bódika 4 forintos hasznát is.¹³³⁷
- 1845–1846. Ifjabb Könczei József curator.¹³³⁸ Helyettes jegyző 1846. április 19-én Köntzei Elek, consistorok Kun Gábor, Dónáth János, Bodó Gábor, Bodó József és Remenyik Gábor.¹³³⁹
1847. február 26. Köntzei Elek az egyházközség jegyzője vagy annak helyettese.¹³⁴⁰ (A naplóíró Könczei Elek 1800–1881 között élt, Felső-Fehér megye szolgabírája volt: felesége Kun Ágnes. A Perengén, a Kézdikővár felé vezető út mellett levő családi kriptában vannak eltemetve.¹³⁴¹)
- 1847–1850. február 27. Illyés József curator.¹³⁴² 1848. február 28-án consistorok Kun Gábor, Bodó József, Bartók Zsigmond, Bodó Gábor és (ifj.) Köntzei József.¹³⁴³
1848. október 1. Illyés József megyebíró, Kun István helyettes jegyző.¹³⁴⁴
1849. április 2; 1849. május 17. Illyés József megyebíró, Bodó Elek helyettes jegyző.¹³⁴⁵ Az utóbbi dátumon Bodó Pál, Bodó Gábor, Bodó József, ifj. Köntzei József, Bodó Károly egyháztanácsosok.
1833. március 13. előtt. ÁDA MÓZES református prédikátor. Még 1833-ban feltorjai pap lett, de hamarosan meg is halt. Nőtlen volt.¹³⁴⁶ Valószínűleg Csiszér Sámuel jöveteléig volt karatnai pap, majd vakáns papként élt 1833-ig. Távozása után állítólag néhány hónapig – nem tudni miért – mégis üresedés volt a karatnai papi hivatalban.
- 1849–1900. SZAKÁCS JÁNOS lelkész.¹³⁴⁷ 1814-ben született, 1886-ban 36 évi, 1895-ben már 45 évi szolgálat állt mögötte. Szini János esperes 1887-ben azt írja róla: *már ma a' karatnai 73 éves öreg pap küzdik az élettel, és az élet vele!* Nincs kizárva, hogy kezdettől Karatnán szolgált, bár akkor csak harmincötévesen lett pappá.¹³⁴⁸ 1892-ben iskolaszéki elnök.¹³⁴⁹ A feltorjai körlelkésztség létrehozásakor 1886-ban úgy döntöttek, hogy az ő nyugalombavonulása vagy elhunyt

- után a megválasztandó feltorjai lelkész fog szolgálni Karatnán is. (Egy ellenőrizhetetlen forrás alapján készült feljegyzés szerint 1849 óta szolgált Karatnán és 82 éves korában, 1900-ban hunyt el.¹³⁵⁰) Karatnai szolgálatát a fennmaradt dokumentumok szerint legkésőbb 1849. október 7-én kezdte,¹³⁵¹ közvetlen elődje tehát Csiszér Sámuel volt. 1881. január 30-án és április 3-án a fiát, ifjabb Szakács Jánost említik,¹³⁵² Mária nevű leánya 1873. május 25-én konfirmált.¹³⁵³ „Karatnai ev. ref. lelkész Tiszt[ele] Szakács János hajadon leánya Mária szándékozik férhez menni K[ézdi] Vásárhelyen községi tanító Illyefalvi születésű Rákosi Józsefhez a' nem erőltetésről, a' törvények értelmében tanuk előtt folyo ho 2^{án} kikérdezett – ugy nyilatkozott, hogy nincs semmi erőltetés, csábítás, vagy kényszerítés, hanem tiszta jo indulatból megyen férhez írt Rákosi Józsefhez. Kelt Karatnán 1883. dec[ember] 2^{án}.”,¹³⁵⁴ 1851. május 16. Szakács János [ulajdon] keze Karatnai Ev. Ref. Lelkész 1870. május 5-én szerepel a karatnai választói névjegyzéken.¹³⁵⁵ Az egyháztanács gyűlése elnökének a neve helyén 1900. április 29-én üres helyet hagytak, mert Szakács János már 1900. február 2-án elhunyt és az esperes 1900. május 4-én a karatnai adminisztrációval Zajzon Lajos feltorjai lelkészt bízta meg.¹³⁵⁶ (A karatnai papi állást egy feljegyzés szerint – valószínűleg Szakács János betegsége miatt – már 1877. május 27-én üresedésben levőnek tekintették.¹³⁵⁷) Az 1900. esztendő elején tehát szolgálatát és életét is befejezte: az egyházi törvények szerint a papi állás legtovább egy évig maradhatott betöltetlenül, az egyháztanács pedig 1901. június 12-én már megtette a lépéseket a lelkészi állás betöltésére.¹³⁵⁸ Nem tudjuk, ő maga hol született, de a családi hagyomány szerint az ősi fészek az udvarhelyszéki Szentkeresztet volt: az ottani első Szakács János lófőt előbb 1627-ben, majd három fiával, Györggyel, Mártonnal és Boldizsárral együtt az I. Rákóczi György-féle, 1635-ös katonai összeírásban találjuk meg, közülük Boldizsár mustrált egy lóval.¹³⁵⁹
1849. október 7. Bodó Ferencz helyettes jegyző.¹³⁶⁰
1850. február 27. Illyés József leköszönő megyebíró, Bodó József új megyebíró, Könczei Elek jegyző, Dobra Ferencz egyházi.¹³⁶¹
1850. Bőjtelő hava és március 1. Bodó József megyebíró, Könczei Elek jegyző, Könczei József, Bartók Zsigmond, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹³⁶²
1850. április 5. Bodó József megyebíró, Könczei Elek jegyző, Dobra Ferencz egyházi, Bodó Pál, Könczei István, Kun Gábor, Bodó Ferencz, Könczei József, Bartók Siga, Illyés József, Nagy István, Bodó Károly, Bodó Gergely egyháztanácsosok és megyetagok.¹³⁶³
1850. április 21. Bodó József megyebíró, Illyés József helyettes jegyző, Remenyik Gábor, Könczei István, Bodó József, Illyés József, Illyés Sámuel, Könczei József, Bodó Gergely egyháztanácsosok és megyetagok.¹³⁶⁴

1850. május 20. Bodó József megyebíró, Illyés József helyettes jegyző, Könczei Elek, Kun Gábor, Könczei József, Bodó Lajos, Bodó Pál, Remenyik Gábor egyháztanácsosok.¹³⁶⁵
1850. június 2. Bodó József megyebíró, Könczei Elek jegyző, Dobra Ferencz egyházfi, Bodó Pál, Bodó József, Könczei István, Könczei József, Bartók Siga, Remenyik Gábor egyháztanácsosok.¹³⁶⁶
1850. november 3. Bodó József megyebíró, Bodó Gergely helyettes jegyző, Bodó Pál, Könczei József, Bodó Károly, Bodó Gergely egyháztanácsosok.¹³⁶⁷
1851. január 15. Bodó József megyebíró, Bodó Gergely jegyző, Könczei Elek consistor.¹³⁶⁸
1851. február 17. Bodó József megyebíró, Bodó Ferencz helyettes jegyző, Bodó Lajos, Könczei István, Könczei Elek, Bodó Gergely consistorok.¹³⁶⁹
1851. február 28. Bodó József megyebíró, Bodó Ferencz helyettes jegyző, Könczei József, Bodó Gergely consistorok.¹³⁷⁰
1851. április 22. Bodó József megyebíró, Bodó Gergely helyettes jegyző, Könczei István, Könczei József, Könczei Elek consistorok.¹³⁷¹
1851. június 29. Bodó József megyebíró, Bodó Ferencz helyettes jegyző.¹³⁷²
1851. szeptember 28. Bodó József megyebíró, Köntzei Elek helyettes jegyző, Bodó Károly, Bodó Lajos, Bartók Siga, Bartók János consistorok.¹³⁷³
1851. november 1. Bodó József megyebíró, Köntzei Elek helyettes jegyző, Kun Gábor, Könczei József, Bodó Ferencz, Bodó Károly, Bartók Sigmond consistorok.¹³⁷⁴
1851. december 1. Bodó József megyebíró, Bodó Gergely helyettes jegyző, Kun Sigmond, Bodó Pál, Bodó Elek, Bodó Károly, Bodó Ádám, Könczei István, Könczei Elek, Könczei József, Bartók Sigmond, Bartók János egyháztanácsosok és megyetagok.¹³⁷⁵
1852. április 12. Bodó József megyebíró 2 év szolgálat után lemond, helyette Könczei Eleket választották meg és eskették fel, az egyházközség jegyzőjévé pedig Bodó Eleket, aki azonnal hivatalba lépett. Id. Bodó Sigmond, ifj. Bodó Sigmond, Könczei Farkas, Könczei István, Könczei Elek, Könczei József, Bodó József, Bodó Ferencz, Bodó Elek, Bodó Károly, Czerjék József, Remenyik Károly, Remenyik Gábor, Illyés József, Illyés Ferencz, Bartók Zsigmond, Bartók János, Nagy István, Bodó Sándor, Intze Ferencz, Esztojka József, Dobra Ferencz egyháztanácsosok és megyetagok.¹³⁷⁶
1852. június 1; 1852. július 4. Könczei Elek megyebíró, Bodó Elek jegyző.¹³⁷⁷
1852. július 23. Könczei Elek megyebíró, Bodó Elek jegyző, Kun István helyettes jegyző.¹³⁷⁸
1852. Egyházi tanácsos: Alvoláli Illyés József. Esküdt: Bartók János.¹³⁷⁹

- 1853–1856. *Számoló Megyei Gondnok Köntzei Elek*.¹³⁸⁰
1853. február 20; 28; 1853. március 18. Könczei Elek megyebíró, Bodó Elek jegyző.¹³⁸¹
1853. április 4. Könczei Elek megyebíró, Bodó Elek jegyző, Bodó József helyettes jegyző, id. Bodó Zsigmond, Bodó Károly, Bartók Zsigmond, Remenyik Gábor, Deák Antal, Bodó Sándor egyháztanácsosok és megyetagok.¹³⁸²
1853. július 24. Könczei Elek megyebíró, Bodó József helyettes jegyző, Bodó Ferencz egyháztanácsos.¹³⁸³
1853. november 27. Könczei Elek megyebíró, Bodó Elek jegyző.¹³⁸⁴
1854. február 6. Könczei Elek megyebíró.¹³⁸⁵
1854. február 22; 1854. június 8; 1854. szeptember 24. Könczei Elek megyebíró, Bodó Elek jegyző, helyettes jegyző.¹³⁸⁶
1856. február 13. Illyés Józsefet megyebírónak, Bodó Gergelyt – a Karatnáról elköltözött Bodó Elek helyett – jegyzőnek választották, mindketten azonnal hivatalba léptek.¹³⁸⁷
1856. február 22. Könczei Elek volt megyebíró, Illyés József új megyebíró, Bodó Ferencz helyettes jegyző.¹³⁸⁸
1856. Bodó Gergely egyházközségi jegyző, Köntzei Elek, Bodó Ádám meghatározatlan egyházközségi tisztséget visel.¹³⁸⁹ Bodó Gergelynek és apjának, Lászlónak, feleségével *Bartók Borbarával* örökségük volt Dálnokon, amelyet az ottani nemes Lázár családnak adtak haszonbérbe.¹³⁹⁰
1857. április 14; 1857. november 12; 1857. december 21. Bodó Gergely jegyző.¹³⁹¹
1857. *Számoló Gondnok Illyés József*.¹³⁹²
1858. Illyés József megyebíró.¹³⁹³
1858. március 11; 1858. augusztus 8. Bodó Gergely jegyző.¹³⁹⁴
1859. Számoló Megyebíró Bodó Elek.¹³⁹⁵
1859. március 12. Illyés József helyettes megyebíró. Bodó Elek megyebíró betegsége miatt lemondott, Kun Gábort egyhangúlag megyebírónak választották, Bodó Gergely továbbra is jegyző maradt.¹³⁹⁶
1859. december 17. Bodó Gergely jegyző.¹³⁹⁷
1860. Számoló Megyebíró Kun Gábor.¹³⁹⁸
1860. szeptember 23. Bodó Gergely jegyző, Könczei Elek egyháztanácsos. Kun Gábort mint *megholt* megyebírót említik, helyette Illyés Ferenczet választották meg. Kun Gábor fia, István adta át neki az egyházközség javait, elszámolva az évi elszámolás utáni bevételekről és kiadásokról, de ő maga és testvére 25 forint 80 dénárral adós maradt.¹³⁹⁹
1861. március 17. Bodó Gergely jegyző.¹⁴⁰⁰
1862. Számoló gondnok Illyés Ferencz.¹⁴⁰¹

1862. február 9. Bodó Gergely jegyző, Bodó Lajos, Könczei Dávid, Bodó József, Könczei Elek, Bodó Ferencz, Könczei József, Remenyik Gábor, Bodó Gergely, Bodó Károly és Bartók Zsigmond 3 évre egyháztanácsosnak választatott.¹⁴⁰²
1862. március 4. Bodó Gergely jegyző. A megyegyűlés egyhangúlag Bodó Ádámot választotta a hivatalos foglalatosságai miatt lemondott Illyés Ferencz helyett megyebírónak, aki a megye javait inventárium szerint át is adta utódjának.¹⁴⁰³
1862. június 17; 1863. február 7. Bodó Gergely jegyző.¹⁴⁰⁴
- 1863-1864. Számloló gondnok Bodó Ádám.¹⁴⁰⁵
1864. február 15. Bodó Gergely helyettes jegyző. Bodó Ádám – számba adva a megye javait – lemond a megyebíróságról, Bodó Gergely a megye közönséges jegyzőségéről, utóbbi tisztségre egyhangúlag Könczei Eleket választották meg.¹⁴⁰⁶
1864. február 16. Bodó Gergelyt megyebíróvá választották meg. Könczei Elek jegyző, Kun István (szolgabíró), ifj. Bodó Ferencz, Illyés Tamás, Bodó Ádám egyháztanácsosok.¹⁴⁰⁷
1864. április 10. Bodó Gergely megyebíró, Könczei Elek jegyző.¹⁴⁰⁸
1864. augusztus 28. Bodó Gergely megyebíró, Bodó József, Bodó Károly, Kiss Farkas egyháztanácsosok.¹⁴⁰⁹
1864. december 18. Bodó Gergely megyebíró, Könczei Albert helyettes jegyző, Könczei Elek, Bodó Károly, Bodó József, Deák Antal egyháztanácsosok.¹⁴¹⁰
1865. január 22. Bodó Gergely megyebíró, Könczei Elek jegyző, Bodó József, Deák Antal, Kiss Farkas, Bodó Károly, Bodó András, Kun István, Gidófalvi Lajos, Kalit Mihály egyháztanácsosok és megyetagok.¹⁴¹¹
1865. március 10. Közakarattal Könczei Albertet választották jegyzőnek, miután Könczei Elek lemondott.¹⁴¹²
1866. január 6. Könczei Albert jegyző, Bodó József, Könczei Elek, Bodó Ferencz, Bodó Gergely, Bodó Károly, Illyés Tamás egyháztanácsosok: az utóbbi kettőt ekkor választották.¹⁴¹³
1866. január 21. Bodó Gergely megyebíró, Bodó József, Kun István, Illyés Ferencz, Bartók Zsigmond, Bodó Ádám, Bodó Sándor, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁴¹⁴
1866. *Számloló Megyebíró Bodó Gergely.*¹⁴¹⁵
1866. február 25. Könczei Albert jegyző. Bodó Józsefet közakarattal megyebíróvá választották, miután Bodó Gergely lemondott. Bodó József, Könczei Elek, Bartók Sigmund, Bodó Gergely egyháztanácsosok.¹⁴¹⁶
1866. március 17. Könczei Albert jegyző. Bodó József bejelenti, hogy kötelezettségei miatt nem vállalhatja a megyebíróságot. Könczei Elek, Bodó József, Bodó Gergely, Illyés Tamás, Illyés Ferencz, Bartók Sigmund egyháztanácsosok.¹⁴¹⁷
1866. március 25. Könczei Albert jegyző. Bodó Károlyt közakarattal megyebíróvá választották, a gondnoki számadás lebonyolítására Szakács János lelkészt,

- Könczei Eleket, Bodó Ferenczet, Bartók Zsigmondot és Debreczi Károlyt nevezték ki.¹⁴¹⁸
1866. április 3. Könczei Albert jegyző, Illyés Tamás helyettes jegyző.¹⁴¹⁹
1866. május 10. Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴²⁰
1866. május 22. Bodó Károly megyebíró, Bodó Gergely volt megyebíró, helyettes jegyző.¹⁴²¹
1866. június 24. Könczei Albert jegyző.¹⁴²²
1866. július 29. Bodó Károly megyebíró, Könczei Albert jegyző.¹⁴²³
1866. augusztus 19. Bodó Gergely helyettes jegyző, Bodó Ferencz, Bodó Dávid egyháztanácsosok.¹⁴²⁴
1866. október 30. Könczei Albert jegyző, Karathnai Bodó Lajos, Bodó József, Bodó Ádám, Bartók Zsigmond, Bodó Gergely, Könczei Elek egyháztanácsosok.¹⁴²⁵
1866. november 6. A jegyzőkönyv nincs aláírva, a kézírás Könczei Alberté.¹⁴²⁶
1866. november 11. Illyés Tamás helyettes jegyző, Kun István egyháztanácsos.¹⁴²⁷
1866. december 8. Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴²⁸
1866. december 31. Bodó Károly megyebíró, Könczei Albert jegyző, Kun István egyháztanácsos.¹⁴²⁹
1867. február 24. Bodó Károly megyebíró, Könczei Albert jegyző, Bodó József, Bodó Gergely consistorok. A megyebíró számadását a megyegyűlés hibátlanul találta.¹⁴³⁰
1867. *Számadoló Megyebíró Bodó Károly.*¹⁴³¹
1867. április 20. Bodó Károly megyebíró lemond és leltáron átadja a megye javait és irományait utódjának, Bodó Andrásnak. Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴³²
1867. augusztus 24. Bodó András megyebíró, Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴³³
1867. szeptember 29. Bodó Gergely helyettes jegyző, Könczei Elek egyháztanácsos.¹⁴³⁴
1867. október 13; 1868. január 5. Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴³⁵
1868. február 1. Bodó Gergely helyettes jegyző. Bodó Józsefet, Könczei Eleket, Bodó Lajost, Bodó Ferenczet, Kun Istvánt, Bodó Gergelyt és Bartók Zsigmondot 1868-ra, 1869-re és 1870-re egyháztanácsossá választották.¹⁴³⁶
1868. február 9. Könczei Albert jegyző.¹⁴³⁷
1868. február 19. Bodó András megyebíró, Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴³⁸
1868. május 24; 1868. december 5. Bodó András megyebíró, Könczei Albert jegyző.¹⁴³⁹
1868. Bodó András megyebíró.¹⁴⁴⁰
1869. január 22. Könczei Albert jegyző lemondott hivataláról, helyébe Czirjék Józsefet választották meg.¹⁴⁴¹
1869. február 16. Czirjék József jegyző.¹⁴⁴²

1869. február 27. Czirjék József jegyző. Bodó András megyebíró körülményeire hivatkozva lemond, helyébe Könczei Kelemen választják.¹⁴⁴³
1869. március 10; 1869. április 11; 1869. május 9; 1869. június 13. Könczei Kelemen megyebíró, Czirjék József jegyző.¹⁴⁴⁴
1869. szeptember 26. Könczei Kelemen megyebíró, Czirjék József jegyző, Könczei Elek, Bodó Ferencz, Bodó Ádám, Máté Barabás (oskola tanító), Bodó József egyháztanácsosok.¹⁴⁴⁵ Máté Barabás 1869-ben karatnai egyházi iratokat írt alá.¹⁴⁴⁶
1869. november 14; 1869. november 19. Könczei Kelemen megyebíró, Czirjék József jegyző.¹⁴⁴⁷
1870. április 4; 1870. május 1. Czirjék József jegyző.¹⁴⁴⁸
1870. május 29. Czirjék József jegyző.¹⁴⁴⁹ Máté Barabás 1870. május 5-én szerepel a karatnai választói névjegyzéken.¹⁴⁵⁰
1870. június 4. Czirjék József jegyző.¹⁴⁵¹
1870. július 27. Könczei Kelemen megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, Bodó Ferencz, Bodó Gergely, Bodó Lajos, Könczei Elek és Bodó Elek egyháztanácsosok, a Bódika határa hibáinak kivizsgálói.¹⁴⁵²
1870. Megyeigazgató Idősb Köntzei Kelemen.¹⁴⁵³ Egyházi tanácsos: Bodó Károly. Egyházi jegyző: Ifj. Czirjék József.¹⁴⁵⁴
1871. február 26. Ifj. Czirjék József jegyző.¹⁴⁵⁵
1871. december 12. Ifj. Czirjék József jegyző, Könczei Elek, Bodó Károly, Bodó Gergely, ifj. Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Vajna Lázár egyháztanácsosok.¹⁴⁵⁶
1872. január 21; 1872. február 11. Czirjék József jegyző.¹⁴⁵⁷
1872. április 21. Könczei Elek megyebíró, Czirjék József jegyző, Incze Pál szentegyházi, Bodó József, id. Bodó Ferencz, Bodó András, ifj. Czirjék József, Máté Barabás, Bodó Károly egyháztanácsosok.¹⁴⁵⁸
1872. május 30. Könczei Elek megyebíró, Czirjék József jegyző, id. Bodó Ferencz, Bodó Károly, Bodó András, Máté Barabás egyháztanácsosok.¹⁴⁵⁹
1872. július 28. Czirjék József jegyző.¹⁴⁶⁰
1872. szeptember 8. Bodó Gergely helyettes jegyző.¹⁴⁶¹
- 1872–1873. Megyebíró Idősb Könczei Elek.¹⁴⁶²
1873. március 6. Könczei Elek ideiglenesen lemond a megyebíróságról: egy évre közakarattal ifj. Bodó Ferenczet választották meg. Bodó Mátyás helyettes jegyző.¹⁴⁶³
1873. április 1. ifj. Czirjék József jegyző, Könczei Elek, Bodó József, Kun István, id. Bodó Ferencz, ifj. Bodó Ferencz, Könczei Albert egyháztanácsosok.¹⁴⁶⁴
1873. május 4. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Könczei Elek, id. Bodó Ferencz, Bodó András, Bodó Sándor, Máté Barabás régi egyháztanácsosok. Ezalkalommal Bodó Józsefet, Könczei Eleket, id. Bodó Ferenczet,

- Bodó Gergelyt, Bodó Andrást, Bodó Károlyt és Kun Istvánt választották egyháztanácsossá.¹⁴⁶⁵
1873. május 18. ifj. Czirjék József jegyző.¹⁴⁶⁶
1873. augusztus 3. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, Czirjék József jegyző, Bodó József, Bodó Károly, Bodó András, Könczei Elek, Kun István, Máté Barabás egyháztanácsosok.¹⁴⁶⁷
1873. Egyházi tanácsos: Bodó András.¹⁴⁶⁸ Egyházi jegyző: Ifj. Czirjék József.¹⁴⁶⁹
1874. január 4. Máté Barabás helyettes jegyző, Bodó József, Könczei Elek, Máté Barabás egyháztanácsosok.¹⁴⁷⁰
1874. február 15. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, Bodó Károly, Bodó András, Könczei Elek, Máté Barabás egyháztanácsosok. A lejárt megbízatású és elhalt egyháztanácsosok helyébe újak választottak: Bodó József, Könczei Elek, id. Bodó Ferencz, Bodó Károly, Kun István, Könczei Albert és Bodó András. (A megbízatás 3 évre szólt.) Könczei Elek végleg lemond a megyebírásról, ifj. Bodó Ferenczet ismét megválasztották.¹⁴⁷¹
1874. március 1. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, id. Bodó Ferencz, Bodó Károly, Kun István, Vajna Lázár egyháztanácsosok. Incze Lászlót egyházfinak választották.¹⁴⁷²
1874. március 15. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, id. Bodó Ferencz, Kun István, Bodó András, Máté Barabás (kántor) egyháztanácsosok.¹⁴⁷³
1874. március 29. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás kántor, ifj. Czirjék József jegyző.¹⁴⁷⁴
1874. május 14. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Incze László egyházfi, id. Bodó Ferencz, Bodó Károly, Bodó András, Bodó Mátyás egyháztanácsosok.¹⁴⁷⁵
1875. január 31. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Könczei Elek, Bodó József, id. Bodó Ferencz, Kun István, Könczei Albert, Bodó András, Bodó Mátyás egyháztanácsosok.¹⁴⁷⁶
1875. március 7. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Kun István, Bodó Mátyás, Máté Barabás, Könczei Simon, Könczei Beniamin egyháztanácsosok.¹⁴⁷⁷
1875. április 25. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző.¹⁴⁷⁸
1875. május 23. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás tollvivő, helyettes jegyző, Incze László egyházfi, Könczei Elek, Bodó József, Bodó András, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁴⁷⁹
1875. június 20; 1875. szeptember 26. ifj. Czirjék József jegyző.¹⁴⁸⁰
1875. december 28. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, Bodó József, Könczei Elek, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁴⁸¹

1876. január 30. ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, Kun István, Bodó András, Bodó Mátyás, Máté Barabás egyháztanácsosok.¹⁴⁸²
1876. február 13. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, id. Bodó Ferencz, Könczei Albert, Bodó András, Máté Barabás (énekvezér) egyháztanácsosok. A megyebíró három éves ideje kitelt, de újraválasztották.¹⁴⁸³
1876. március 26. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, Bodó András, Máté Barabás egyháztanácsosok.¹⁴⁸⁴
1876. június 14. ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, Könczei Albert, Bodó András, Máté Barabás (énekvezér) egyháztanácsosok.¹⁴⁸⁵
1877. Ifjabb Bodó Ferencz Megyebíró.¹⁴⁸⁶
1877. január 6. Bodó Ferencz megyebíró, Bodó Mátyás helyettes jegyző, id. Bodó József, Könczei Elek, Kun István, Bodó Mátyás egyháztanácsosok és a Bódikából kivágható tűzifát vizsgáló bizottság tagjai.¹⁴⁸⁷
1877. január 9. ifj. Bodó Ferencz megyebíró, ifj. Czirjék József jegyző, Bodó József, Könczei Elek, id. Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Máté Barabás énekvezér, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁴⁸⁸
1877. március 10. ifj. Bodó Ferencz megyebíró lemond, helyére egyhangúan ifj. Czirjék József jegyzőt választják meg, az ő helyére pedig Máté Barabást. Incze László egyházfi, id. Bodó Ferencz, Bodó József, Vajna Lázár egyháztanácsosok.¹⁴⁸⁹
1877. április 16. Máté Barabás jegyző.¹⁴⁹⁰
1877. április 23. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás tollvivő, jegyző, Incze László egyházfi, id. Bodó Ferencz, Könczei Kelemen, ifj. Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁴⁹¹
1877. április 29. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Incze László egyházfi, Könczei Elek, Bodó József, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁴⁹²
1878. február 20. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás tollvivő, Incze László egyházfi, Könczei Elek, Kun István egyháztanácsosok.¹⁴⁹³
1878. február 25. ifj. Czirjék József megyebíró, Bodó Mátyás helyettes jegyző, Bodó József, Bodó András, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁴⁹⁴
1878. március 18. ifj. Czirjék József megyebíró, Barabás Máté jegyző, Remenyik István, Pilbárt János egyháztanácsosok.¹⁴⁹⁵
- 1879–1880. Czirjék József megyegondnok, Bartók Károly, Bodó András, Bodó Ferencz, Bodó József, Könczei Albert, Könczei Elek egyháztanácsosok.¹⁴⁹⁶
1879. március 7. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Kun István, Bartók Károly, Bodó Mátyás egyháztanácsosok.¹⁴⁹⁷
1879. május 4. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Incze László egyházfi, Bodó József, Kun István egyháztanácsosok.¹⁴⁹⁸
1879. szeptember 7. Máté Barabás jegyző, Incze László egyházfi, Remenyik István, Bartók Lajos, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁴⁹⁹

1879. szeptember 21. ifj. Czirjék József megyebíró és helyettes jegyző, id. Bodó József, Könczei Elek, Bodó András, Bartók Károly, ifj. Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵⁰⁰
1880. január 4. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó József, Könczei Elek, Kun István, Könczei Kelemen, Bartók Károly, Könczei Simon egyháztanácsosok.¹⁵⁰¹
1880. február 11. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó József, Könczei Elek, Bartók Károly, Bodó Mátyás, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁵⁰²
- 1880–1886. Egyházi jegyző: Máté Barabás.¹⁵⁰³
1880. április 18. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Incze László egyházfi, Bodó József, Könczei Elek, Kun István, Bartók Károly egyháztanácsosok.¹⁵⁰⁴
1880. május 2. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó József, Könczei Elek, Könczei Albert, Bartók Károly, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵⁰⁵
1881. Czirjék József egyházigazdornok.¹⁵⁰⁶ Bodó Ferencz Ifjabb megyegondnok. V[álasztmány]tag: id. Bodó Ferencz.¹⁵⁰⁷
1881. április 3. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, id. Bodó József, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, ifj. Szakács János egyháztanácsosok.¹⁵⁰⁸
1881. május 15. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, id. Bodó József, Könczei Kelemen, Bodó Ferencz, Bartók Károly egyháztanácsosok.¹⁵⁰⁹
1882. január 8. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, id. Bodó József, Bodó András, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás egyháztanácsosok.¹⁵¹⁰
1882. február 12. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Incze László egyházfi, id. Bodó József, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵¹¹
1882. április 23. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Incze László egyházfi, id. Bodó József, Bodó Ferencz, Remenyik István, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁵¹²
1882. december 17. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bartók Lajos, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵¹³
1883. október 21. ifj. Czirjék József megyebíró, (énekvezér) Máté Barabás jegyző, id. Bodó József, Könczei Kelemen, Vajna Lázár egyháztanácsosok.¹⁵¹⁴
1884. február 17. ifj. Czirjék József megyebíró, Máté Barabás jegyző, id. Bodó József, Könczei Kelemen, Bodó Ferencz, Könczei Simon, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁵¹⁵
1884. március 9. Máté Barabás jegyző, Kertész András egyházfi, id. Bodó József, Könczei Kelemen, Bodó András egyháztanácsosok. A megyebíró nem jelent meg az egyháztanács gyűlésén.¹⁵¹⁶

1884. június 8. Az 1884. évi vizitáció alkalmával ifj. Czirjék József lemondott, utódjául egyhangúan Könczei Kelemen választották. László Zoltán, ifj. Czirjék József, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Bartók Lajos, Bodó András, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵¹⁷
1885. március 1. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, ifj. Czirjék József egyháztanácsos.¹⁵¹⁸
1885. november 29. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Pilbárt János, Remenyik István, Könczei György, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁵¹⁹
1886. Könczei Kelemen megyegondnok.¹⁵²⁰
1886. február 19. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Remenyik István, László Zoltán, Könczei György egyháztanácsosok. Új és újraválasztott egyháztanácsosok: Könczei Albert, Bodó Ferencz, Könczei Simon, Bodó András, Bodó Mátyás, László Zoltán, Könczei György.¹⁵²¹
1886. március 10. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei György, Bodó Albert, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵²²
1886. március 28. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, László Zoltán, Könczei György, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵²³
1886. június 23. Máté Barabás jegyző.¹⁵²⁴
1886. november 14. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Bodó Albert, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵²⁵
1887. március 6. Könczei György helyettes jegyző, Bodó András, Bodó Ferencz, László Zoltán, Remenyik István, Pilbárt János, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁵²⁶
1887. április 3. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei György, Bodó Ferencz, Deák Károly, Pilbárt János, Bartók Lajos, Remenyik István, Könczei Simon egyháztanácsosok.¹⁵²⁷
1887. május 22. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás énekvezér, Könczei Albert, Bodó Mátyás, Bodó András, Könczei György, Benedek Ignác (nyugalmozott református lelkész), Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁵²⁸
1887. július 31. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Könczei Albert, Bartók Károly, Könczei György, László Zoltán, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁵²⁹
1887. szeptember 23. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bartók Károly, Bodó Ferencz, Bodó Albert, Könczei György, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵³⁰
1887. november 15. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás tollvivő, Könczei Albert, László Zoltán, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁵³¹

1888. január 20. Könczei Kelemen megyebíró, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Bodó Albert egyháztanácsosok, Könczei Beniám megyetag.¹⁵³²
1888. február 8. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Mátyás, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁵³³
1888. április 7. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Albert, László Zoltán egyháztanácsosok.¹⁵³⁴
1888. április 15. Máté Barabás jegyző, Bodó Mátyás, Bodó Ferencz, Bodó Albert, Könczei Simon, László Zoltán, Könczei György, Remenyik István, Bartók Lajos, Pilbárt János egyháztanácsosok és Cassagrande Antal.¹⁵³⁵
1888. április 28. Máté Barabás jegyző.¹⁵³⁶
1888. május 21. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Könczei Simon, Deák Károly, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵³⁷
1888. június 9. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵³⁸
1888. június 17. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző. Bodó Ferencz, Könczei György, Bodó Albert és a többi egyháztanácsos lemond, Bodó Ferencz, Könczei Albert, Könczei Kelemen, Könczei Simon, Bodó Albert, Bartók Károly, Bodó Mátyás, Könczei György és László Zoltán megválasztatnak. A megyebíróságra Bodó Albertet, Könczei Györgyöt és László Zoltánt jelölték, kérve az esperes jóváhagyását.¹⁵³⁹
1888. október 21. Könczei Kelemen megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bartók Károly, Bodó Ferencz, Bodó Albert, László Zoltán, Könczei Simon, Vajna Ferencz egyháztanácsosok. A lemondó Könczei Kelemennek megköszönték 3 éves megyebírói szolgálatát, helyébe Bodó Albertet választották: az egyházközség javait 24-én kellett átvennie.¹⁵⁴⁰
1888. november 9; november 11. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁵⁴¹
1888. december 3. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵⁴²
1889. február 24; március 2. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Mátyás, Könczei Simon, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵⁴³
1889. április 28. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Könczei Simon, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁵⁴⁴
1889. május 21. Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, László Zoltán, Könczei Simon, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵⁴⁵
1889. december 15. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Könczei György, Könczei Simon egyháztanácsosok.¹⁵⁴⁶

1890. február 10. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó András, Pilbárt János egyháztanácsosok.¹⁵⁴⁷
1890. március 10. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Könczei György, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁵⁴⁸
1890. június 8. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Czirjék József egyháztanácsos, helyettes jegyző, Könczei Albert, Bodó Mátyás, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵⁴⁹
1890. június 18. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző.¹⁵⁵⁰
1890. július 13. Czirjék József egyháztanácsos.¹⁵⁵¹
1890. december 21. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó András, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵⁵²
1891. február 15. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó András, Bodó Ferencz, Könczei György, Bodó Mátyás egyháztanácsosok.¹⁵⁵³
1891. április 5. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bartók Károly, Bodó Ferencz, Deák Károly, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵⁵⁴
1891. június 14. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, László Zoltán, Könczei György egyháztanácsosok. A megyegyűlés egyháztanácsossá választotta Könczei Kelemen, Könczei Albertet, Bodó Ferenczet, Bodó Albertet, Bartók Károlyt, László Zoltánt, Könczei Györgyöt, Bodó Mátyást és Czirjék Józsefet, pótaggá Bodó Andrást.¹⁵⁵⁵
1891. június 27. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵⁵⁶
1891. augusztus 30. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz egyháztanácsos és helyettes jegyző, Könczei Kelemen, Bartók Károly, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁵⁵⁷
1891. november 8. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Könczei György, László Zoltán, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵⁵⁸
1891. november 29. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Könczei György, László Zoltán egyháztanácsosok.¹⁵⁵⁹
1892. február 14. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Bodó Ferencz, László Zoltán egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁰
1892. március 7. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó András, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵⁶¹
1892. május 22. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Könczei György, Bodó Ferencz, Remenyik István egyháztanácsosok. Bodó Albert lemond, a jelöltek – Bodó Ferencz, Remenyik István és Könczei György – közül az elsőt meg is választották.¹⁵⁶²

1892. június 12. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bartók Károly, Czirjék József, Remenyik István egyháztanácsosok. Bodó Albert az irományokat és a javakat átadta Bodó Ferencznek.¹⁵⁶³
1892. június 16. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Könczei Albert egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁴
1892. június 19. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Kelemen, Könczei Albert, Bodó András, László Zoltán, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁵
1892. október 9. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Deák Károly, Remenyik István, Könczei György, László Zoltán egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁶
1892. október 29. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Albert, Bodó András, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁷
1892. október 30. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bartók Lajos, Dobra András egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁸
1892. november 20. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Albert, Remenyik István, Bodó András egyháztanácsosok.¹⁵⁶⁹
1893. január 22. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Albert, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵⁷⁰
1893. február 13. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei György, Bodó Albert, Bodó András egyháztanácsosok. Bodó Ferencz gazdálkodási és családi okokból lemond, de visszakozik.¹⁵⁷¹
1893. március 5. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző.¹⁵⁷²
1893. március 28; április 23. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó András, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵⁷³
1893. június 2. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁵⁷⁴
1893. július 2. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Albert, Remenyik István, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁵⁷⁵
1893. október 15. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző.¹⁵⁷⁶
1893. november 15. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert egyháztanácsos.¹⁵⁷⁷
1894. január 28. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző.¹⁵⁷⁸
1894. február 13. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei György, Deák Károly, Remenyik István, Bartók Lajos, Bodó Mátyás, Bodó Albert egyháztanácsosok. Az egyháztanácsosok három éves megbízatása lejárván, közülük három újraválaszthatót – Könczei Albertet, Bodó Ferenczet és Bodó Albertet – kisorsoltak, majd megválasztották az új egyháztanácsosokat, Bodó Mátyást, Bartók Károlyt, Könczei Györgyöt, Czirjék Józsefet, Deák Károlyt, Remenyik

- Istvánt, Könczei Albertet, Bodó Ferenczet, Bodó Albertet és Bodó Andrást, valamint Bartók Lajos póttagokat. Valószínűleg az egyházközség kis létszáma miatt kerültek újraválasztásra ki nem sorsolt személyek is.¹⁵⁷⁹
1894. április 1. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Remenyik István egyháztanácsosok. Bodó Ferencz ismét lemond, az esperességtől a jelöltek – Remenyik István, Könczei György és Bodó András – jóváhagyását kérték.¹⁵⁸⁰
1894. június 4. Bodó Ferencz megyebíró, Máté Barabás jegyző. E napon Bodó Albertet választották megyebírónak, bár ő nem szerepelt a jelöltek közt.¹⁵⁸¹
1894. december 18. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert egyháztanácsos.¹⁵⁸²
1895. február 10. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Könczei György, Deák Károly, Bartók Lajos, Remenyik István egyháztanácsosok. Az irományokat a volt megyebíró átadta utódjának.¹⁵⁸³
1895. március 27. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Könczei György egyháztanácsosok.¹⁵⁸⁴
1895. április 21. Máté Barabás jegyző, Bodó András, Deák Károly, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁵⁸⁵
1896. február 24. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Könczei György, Deák Károly, Czirjék József, Bodó Mátyás egyháztanácsosok. Három egyháztanácsos – Könczei György, Bodó Mátyás és Deák Károly – kisorsoltatott az újraválasztásra.¹⁵⁸⁶
1896. május 10. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Könczei György, Deák Károly, Remenyik István, Czirjék József, Bartók Lajos, Bodó András egyháztanácsosok. 1896. május 10-én reggel 9 órakor a templom harangjai a haza fennállásának 1.000. évét hirdették, a prédikáció a Szózat szavait parafrázálta: *Lelkész a[tyánk]fia buzgon kérte az ég áldását hazánkra, nemzetünkre, s végül éltette dicsően uralkodó koronás királyunk első Ferencz József öfelségét.*¹⁵⁸⁷
1897. január 24. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bartók Lajos, Jankó Károly, Bodó Mátyás, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁵⁸⁸
1897. február 12. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Deák Károly, Bartók Lajos egyháztanácsosok. Újraválaszthatónak Könczei Györgyöt, Czirjék Józsefet és Bartók Károlyt sorsolták ki, egyháztanácsosok lettek Csizsér Ödön, Czirjék József, Deák Károly, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Bodó Albert, Jankó Jenő, Bodó András, Bartók Lajos és ifj. Deák Károly.¹⁵⁸⁹

1897. június 30. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bartók Károly egyháztanácsosok.¹⁵⁹⁰
1898. január 12; 1898. február 18. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz, Deák Károly, Jankó Jenő egyháztanácsosok.¹⁵⁹¹
1898. április 16. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Ferencz egyháztanácsosok. Bodó Albertnek letelt a hároméves megbízatása és családi körülményeinek változása miatt is lemond. Az egyháztanács megújítása céljából kisorsolták az újraválasztható személyeket, Czirjék Józsefet, Csizsér Ödönt és Jankó Jenőt. Az új egyháztanács tagjai: Könczei Albert, Csizsér Ödön, Jankó Jenő, Bodó Ferencz, Bodó Albert, Bodó Mátyás, Bodó Dénes, Bodó András és ifj. Deák Károly.¹⁵⁹²
1898. augusztus 14. Bodó Albert megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Könczei Albert, Bodó Dénes, Pilbárt János egyháztanácsosok. Bodó Albert átadja az egyházközség irományait, takarékpénztári könyveit, regálékötvényét, számadási jegyzőkönyveit és számadását Bodó Dénesnek.¹⁵⁹³
1898. október 2. Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Mátyás, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁵⁹⁴
1898. november 12. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz egyháztanácsos.¹⁵⁹⁵
1899. március 8. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Könczei Albert, Bodó Albert, Jankó Jenő, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁵⁹⁶
1899. április 9. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Pilbárt Ferencz, Deák Károly, Remenyik István, Bartók Lajos, Bodó Gergely egyháztanácsosok, Dobra András és Varga József megyetagok.¹⁵⁹⁷
1899. augusztus 23. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Deák Károly, Remenyik István egyháztanácsosok.¹⁵⁹⁸
- (1834. július 8.–1886. Uzoni Zajzon István feltorjai lelkész, született 1811-ben. Feltorján nősült, karatnai vagy felsővoláli Köntzei Ráfél leányát vette feleségül. 1863-tól kezdve a Kézdi egyházmegye jegyzője, 1873-tól főjegyzője, 1876-tól özvegyi és árvagyámintézeti pénztárosa is: tisztségeit 1878-ig viselte.¹⁵⁹⁹)
- 1900–1903-ban a lelkészi állás üresen állott, ZAJZON LAJOS feltorjai lelképásztor szolgált be Karatnára is, például 1901. május 23-án.¹⁶⁰⁰ (Egy ellenőrizhetetlen forrás alapján készült feljegyzés szerint is négy éven át szolgált be Karatnára.¹⁶⁰¹)
1900. március 24. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző és pénztárnok, Bodó Ferencz, Bodó Mátyás, Bodó Albert, Jankó Jenő, Csizsér Ödön, Remenyik István, Bartók Lajos egyháztanácsosok.¹⁶⁰²
1900. április 29. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Bodó Albert, Remenyik István, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁶⁰³

1900. május 4. Máté Barabás jegyző, Bodó Mátyás, Bodó Albert, Pilbárt János, Deák Károly egyháztanácsosok, Varga József megyetag. A megújított egyháztanácsnak 1902 végéig Bodó Mátyás, Bodó Ferencz és Bodó Albert, 1901 végéig Jankó Jenő, Deák Károly és Remenyik István, 1900 végéig Csiszér Ödön, Szörcei János és Pilbárt János lehettek továbbra is a tagjai.¹⁶⁰⁴
1900. május 13. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Mátyás, Jankó Jenő, Remenyik István, Deák Károly, Pilbárt János, Bodó Ferencz, Csiszér Ödön, Bodó Gergely egyháztanácsosok, Varga József megyetag.¹⁶⁰⁵
1901. június 12. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás énekvezér, Túróczi László községi tanító, helyettes jegyző, megbízott jegyzőkönyvvezető, Bodó Ferencz egyháztanácsos.¹⁶⁰⁶
1901. június 30. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bartók Károly, Bodó Ferencz, Bodó Albert, Jankó Jenő, Csiszér Ödön, Remenyik István, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁶⁰⁷
1901. július 6. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Albert, Remenyik István, Deák Károly, Jankó Jenő, ifj. Szörcei János, Csiszér Ödön, Bodó Ferencz egyháztanácsosok.¹⁶⁰⁸
1901. augusztus 18. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Jankó Jenő, Deák Károly, Bodó Albert egyháztanácsosok.¹⁶⁰⁹
1903. január 20. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Jankó Jenő, Pilbárt János, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁶¹⁰
1903. január 25. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bodó Ferencz, Csiszér Ödön, Deák Károly, Bodó Imre, Bodó Gergely, Pilbárt János egyháztanácsosok, Varga Ferencz, Varga Mihály, Bartók Mária, Kovács Márton, Opra István, Kalit Ágnes, Kertész Zsuzsa megyetagok.¹⁶¹¹
1903. február 27. Bodó Dénes megyebíró, Máté Barabás jegyző, Bartók Károly, Bodó Albert, Jankó Jenő, Deák Károly egyháztanácsosok.¹⁶¹²
1903. augusztus 5. Bodó Dénes megyebíró, Zajzon Lajos adminisztráns lelkész, jegyzőhelyettes, Máté Barabás, Bodó Albert, Bartók Károly egyháztanácsosok.¹⁶¹³
1903. szeptember 27.–1949. február 6. ŐSZ LÁZÁR lelkész. Karatnán 1909-ben 6. szolgálati évét töltötte, de állását csak hónapokkal 1903. május 17-én történt megválasztása után, 1903. szeptember vagy október 27-én, illetve november elsején foglalta el.¹⁶¹⁴ (Egy ellenőrizhetetlen forrás alapján készült feljegyzés szerint csak 1904-ben kezdte karatnai szolgálatát és az 1930-as években még szolgált.¹⁶¹⁵) 1912-ben a kézdi református egyházmegye közgyűlésének lelkész-tagja.¹⁶¹⁶ Az egyházközség tanácsa úgy határozott, hogy az ő nyugdíjazásának időpontjával az alsókaratnai egyházközség feladja önállósá-

- gát és visszatér a feltorjai egyházközség kebelébe, vagyis annak filiájává válik. A határozat 1949. február 6-án bekövetkezett nyugdíjba vonulásakor lépett volna érvénybe, amikor elnyerte a kántori lakban való lakhatás jogát is.¹⁶¹⁷
- Az 1989-es fordulat után, 1991-ben Meggyaszai László feltorjai prédikátor közbenjárására az alsókaratnai egyházközség újból önállósult, hogy a 18-as számú törvénynek az egyházakkal szembeni szűkmarkúságát ellensúlyozni lehessen, azaz visszakaphassa birtokait. A feltorjai és az alsókaratnai egyházközségnek együttesen ugyanis nagyobb birtoka volt, mint amennyit a jelzett törvény értelmében a feltorjai egyházközség egymaga visszakaphatott volna. Karatnai egyházi iratban 1905-ben és 1923-ban is találkozunk a nevével.¹⁶¹⁸
- Ősz Lázár 1877. június 11-én született, 1904. január 2-án nőül vette az 1878. április 13-án született Zsigmond Idát, aki 1937. február 1-én a Református Nőszövetség elnökeként hunyt el, 2-án temették.¹⁶¹⁹
1903. október 27. Máté Barabás énekvezér, jegyző, Bartók Károly, Bodó Albert, Csiszér Ödön egyháztanácsosok.¹⁶²⁰
1903. november 1. Máté Barabás jegyző, Bartók Károly, Bodó Albert, Csiszér Ödön, Jankó Jenő, Deák Károly, Pilbárt János, Deák Sándor, Bodó Gergely egyháztanácsosok, Kovács Márton megyetag.¹⁶²¹
1937. február 7. Tusa András énekvezér, jegyző, dr. Pásztóhy Dezső, Deák Károly, Deák Ferenc, Ambrus János, Deák Antal egyháztanácsosok.¹⁶²²
1937. március 21. Tusa András jegyző, Sólyom Sándor, Deák Károly, Bodó László, Ambrus János, Deák Ferenc, Kiss Gábor, Deák Antal, Kovács Kelemen egyháztanácsosok.¹⁶²³
1937. május 2. Tusa András jegyző, Pásztóhy Tibor, Ambrus János, Kovács Gyula, Deák Károly, Sólyom Sándor egyháztanácsosok.¹⁶²⁴
1937. május 18. Tusa András jegyző, Ambrus János gondnok, Pásztóhy Tibor, dr. Pásztóhy Dezső, Kovács Kelemen, Deák Károly, Bodó László, Deák Antal, Kovács Gyula egyháztanácsosok. Id. Bodó Albert lemond egyháztanácsosi tisztségéről, helyette Bodó Mór póttagot választották meg.¹⁶²⁵
1937. május 27. Tusa András, Pásztóhy Tibor, Deák Ferenc, Dr. Pásztóhy Dezső, Kiss Gábor, Deák Károly, Deák Antal, Ambrus János, Kovács Gyula, Barthos Imre, Fésüs András, Sólyom Sándor, Bodó László egyháztanácsosok.¹⁶²⁶
1947. május 4. – 1951. IMREH ZSOMBOR BÉLA lelkész. A volt feltorjai segéd-lelkész az 198/1947-es püspöki rendelettel került Karatnára.¹⁶²⁷
- 1948–1976. március 29. BÖLÖNI ANDRÁS feltorjai ev. ref. lelkész gondozta a karatnai híveket.¹⁶²⁸
1976. március 30.–1976. június 27. SZÉP ÖDÖN kézdivásárhelyi ev. ref. lelkész. szolgált be Feltorjára és gondozta a karatnai híveket.

1976. június 28.–1989. június 28. KÓNYA BALÁZS feltorjai ev. ref. lelkész gondozta a karatnai híveket. Kézdivásárhelyen lakott, szolgálatát megszakításokkal végezte. A megszakítások idején és végleges távozása után Szép Ödön szolgált Feltorján és Karatnán.
1990. július 1.–1997. június 1. MEGGYASZAI LÁSZLÓ feltorjai ev. ref. lelkész gondozta a karatnai híveket. Korábban Ikafalván szolgált. Az ő lelképásztorsága idején, az 1991/18-as földtörvény adta lehetőségek jobb kihasználása érdekében a karatnai gyülekezet újból önállósult.
1997. június 1.–1997. december 1. SZŐCS LÁSZLÓ felsőcsernátoni ev. ref. lelképásztor szolgált be Feltorjára és gondozta a karatnai híveket.
1997. december 1-től EGYED LÁSZLÓ LEVENTE feltorjai ev. ref. lelkész gondozta a karatnai híveket. Kézdivásárhelyen született 1968-ban.
- 1998-tól 2005-ig. BEKE BORÓKA csíkszeredai születésű lelkész. A szórványt férje, BEKE TIVADAR felsőcsernátoni születésű lelkész gondozta. Három kisgyermekükkel a karatnai lelkéssz lakban éltek. A lelkész házaspár 2005-ben Zabolán kapott állást, de a karatnai lelkéssz teendőket továbbra is BEKE BORÓKA végzi.

Karatnai tanítók és más írástudók

1630–1662. Karatnai Torjai Tasaly György deák. 1630. január 30. *Remissio Jobbagionatus Georgio Thoriaij alfiajs Tarsoly Scribae ac Jurati Notarii Cancellariae Majoris, per G[ene]rosu[m] Matthiam Hadnagi de Chijk Szent Imreh Coram Magistro Stephano Kassaij de Colosmonostora... Agile[m] Georgium Tarsolij de Thoria suum alfiajs in portione sua poss[ess]ionaria in Poss[ess]ione Felseő Thoria in Col[m]it[a]tu Alben[sis] Tran[silva]niae... Scribam ac Juratum Notarii ex Servitute Plebea, et Statu Jobbagionali; 1630. április 28. Eiusdem Georgij Thoriaij alfiajs Tarsoly L[ite]rarum Armalium tenor... Strenuum etiam Georgium Thoriai alfiajs Tarsoly Scribam ac Juratum Sedes N[ost]re Jud[icia]riae Notharium... qui e primis Statui... l[itte]ris... sub... Preceptoribus jure et infatigabile disce[n]di Studio, tantum in disciplinis... ut Musis..., ingenio[ue] liberalium artium... Eundem Georgium Thoriai alfiajs Tarsolij... ab Egregio Agile Matthia Hadnagij de Chijk Szent Imreh, Sedium Siculicalium Chijk Gijrgio et Kazon, Vice Capitaneum manumissum, ac perpetuum libertate donatum, e Statu et co[n]ditione plebea ac Ignobili in qua Natus est et hactenus extitit; 1632. október 11. Donatio Super Sex Jobbagionis in Possessionibus*

Karathna, Felseő Volal in Alben[sis] Tran[silva]niae Co[m]it[at]u + Possessionibus
Also ac Felseő Thoria in Sede Siculicali Kezdi exist[en]tem habit[am]... Egregium
et Nobilium Agilium Georgij Thoriaij al[ia]s Tassali de eadem Thoria aulae
et Cancellariae N[ost]rae Scribae et Jur[at]i Notarij et Andreae Keönczeij de
*Karatna;*¹⁶²⁹ 1635. november 11. *Tasaly alias Toriaij György;*¹⁶³⁰ 1638. május 10.
*Georgius Thoriai, minoris nostrarum cancellariarum scriba ac jurato notario.*¹⁶³¹ 1643.
 február 5. *Tasaly György, a nagyobbik kancellária hites írnoke;*¹⁶³² 1645. február 5.
Mij, Tassali Györgj eő N[agysá]ga az Eőreghbik Erdeliji Fejedele[m] hűtes Scribája,
es ugian Tassali Peter iffiu Urunk Erdeliji Fejedele[m] eő N[agysá]ga Poharnokia,
*mind ketten Felső Volálb[an] Fejervarmegie[en] lako nemes személyek;*¹⁶³³ 1649.
 november 27. *Consensus Georgij Thassali Thoriaij de Karathna;*¹⁶³⁴ 1650. június 7.
*Georgius Tasally de Co[m]it[at]u Albensi ex possessione Karatna;*¹⁶³⁵ 1652. január 29.
Mij Toriaij al[ia]s Tassali Györgj Karathna[n] Fejerv[armeg]jeb[en] lako n[obi]lis;
 1652. június 11. *Mij Thoriaij al[ia]s Tassali Györgj Karathna[n] Fejerv[armeg]jeb[en]*
*lako nemes személy;*¹⁶³⁶ 1654. február 25. *Georgio Tarsoly de Karatna;* 1654.
 március 7. *Georgius Tasaly de Karatna Juratus Notarius;*¹⁶³⁷ 1654. március 26. *sub*
*Regiis Nobilibus Georgio Tassaly de Karathna;*¹⁶³⁸ 1655. január 23. *Georgius Tasaly*
de Karatna Nobilis; 1656. február 10. *Fejervarmegyében Karatnan lako Tarsoly*
*György;*¹⁶³⁹ 1662. március 12. *Georgi Deak feolde.*¹⁶⁴⁰ (Karatnai okiratban.); 1669.
 március 25. *Ekkor már edgyik Biro Tarsoly György meg holt volt.*¹⁶⁴¹ A Tasaly csa-
 lád altorjai származású: testvéreivel, Péterrel és Balázssal együtt maga Karatnai
 Torjai Tasaly György is Altorján született. Apja, Gergely, nagybátyja Balázs és
 két testvére is csak I. Rákóczi György 1635-ben kibocsátott oklevele jóvoltából
 térhetett vissza a többi kémbányással együtt eredeti rendjébe.¹⁶⁴² Az ő karatnai
 vagy voláli birtoka mellett folytatott az 1797-ben említett Tasaly pataka.¹⁶⁴³ Az
 1649-es oklevélből azt is megtudjuk, hogy Csutak Zsuzsánna volt a felesége.
 (Az 1630. január 30-án kelt oklevélben Felső Torjának a Torja vizén túli részé-
 ről, a Fehér vármegyében fekvő Karatnáról vagy Felső Volálról lehet szó.) Torjai
 György 1631 és 1641 között volt a nagyobbik fejedelmi kancellária írnoke.¹⁶⁴⁴
 1632–1651. Karatnai Könczei András. 1632. október 11.;¹⁶⁴⁵ 1635. december 29.
Sub Regiis Nobilibus: Joanne Literato Fejervári de Felső Torja et Andrea Köntzei
*de Karathna;*¹⁶⁴⁶ 1637. június 22. *Andreas Keönczej de Karathna in Co[m]it[at]u*
Alben[sis] nobilis; 1637. szeptember 17. *Mij kik az ide alab megh irt dologhban fogot*
birák, ugij mint Keönczej Andras es Pilbart Mihali, Karathnan Fejervarmegie[en]
lakok nemes szemeliek; 1639. május 23. *Mij Keönczej Benedek es Keönczej Andras*
*Karathnan Fejervarmegie[en] lakok;*¹⁶⁴⁷ 1639. szeptember 13. *Regii Nobilibus:*
*Andrea[m] Könczei et Martinum Erdő in Possessione Karathna;*¹⁶⁴⁸ 1641. április
 22. *Andreas Keönczej de Karatna nobilis, ex Comitatu Albensi;*¹⁶⁴⁹ 1642. december

21. *Andreas Keönczej de Karathna m[anu] p[ropria]*; 1651. október 24. *Andreas Keonczey de Karathna m[anu] p[ropria]*.¹⁶⁵⁰ Karatnai Könczei András „könyvében” Apór Péter nagyapjának, Apór Lázárnak 1643. augusztus 15-én bekövetkezett haláláról is feljegyzést készített.¹⁶⁵¹ A karatnai és az altorjai Könczei családban régi hagyomány volt a naplóírás. Köntzei András után, a 19. század elején a család altorjai ága Benkőszegben lakó tagja, Könczei Antal lófő, gyalogkatona,¹⁶⁵² majd a 19. század második felében a Karatnán lakó Könczei Elek hagyott hátra érdekes és értékes feljegyzéseket.¹⁶⁵³ Könczei Elek, illetve fiverei leszármazottai között tanítókat is találunk.
- 1652 és 1657 között ismeretlen(ek)
1657. István Deák ifjú legény. Alsóvoláiban lakó Benkő János környezetében említik, egyebet nem tudunk róla.¹⁶⁵⁴
- 1558 és 1679 között ismeretlen(ek).
- 1679–1725. között. Csíkszentmártoni Balás deák. (1679. április 28; 1725. április 21. *Egregii Blasii Literati de Csik Szent Márton; Csíkszentmártoni Balás deák*.¹⁶⁵⁵) Egy ellenőrizhetetlen, de hitelesnek tekinthető iratmásolat szerint még 1742. április 9-én is itt élt.¹⁶⁵⁶ Balázs Deákné földjét még 1759. május 7-én, 1762. február 17-én és 1867. február 23-án is említik a karatnai Bódika nevű határrészben.¹⁶⁵⁷ Nem tudjuk, tanított-e valóban, vagy csak bizonyos jogi ügyletek nyelbeütésénél működött közre? Csíkszentmártoni Nemzetes Balázs Deák néven Illyefalván bukkan fel 1706-ban.¹⁶⁵⁸
- (–1707 és 1722 között.: *láttam Kolozsvárat az Iskolában Kosztandi Mihókot, hogy tanolt, az Seminariumban lakik vala*. Kosztándi Mihók Oláh Kosztándinak – néhai altorjai Mihálcz Mihály jobbágynak, aki családotúl a Mihálcz István nevű unokájának jutott – a fia. *mivel az akkori revolutiokor az említett nehai Mihálcz Mihály Uram Onokaij Molduvában mentenek volt*, Oláh Kosztándinak *nem lévén párt fogója*, családotúl megszökött és idősb Karatnai Könczei Ferencznek kötötte magát jobbágynak.¹⁶⁵⁹ Mihók további sorsáról semmit se tudunk.)
- (18. század eleje. *En. Alexander Markos Literati Conjugis Annae Könczei plenipotentiarius*.¹⁶⁶⁰ Kovásznai Márkos Sándor Apór Péter íródeákja volt.¹⁶⁶¹)
- 1725 és 1782 között ismeretlen(ek). – *A[nno] 1760 die 15dik mensis Julij... Mellyről fide mediante attestalok, Subscriptionnal és Szokot petsétemmel Corroborálván. Dat[um] A[nn]o Die loquoque ut Supra. Coram me Francisco Dónath N[o]b[is]le de Karathna m[anu] p[ropria]*.¹⁶⁶²
- 1782–1786. Butsi Mózes református iskolamester.¹⁶⁶³
- 1786 és 1790 között ismeretlen(ek).
- 1790–1808. Torzsa István tanító.¹⁶⁶⁴
- 1808 és 1811 között ismeretlen(ek).

- 1811–1832. Áda István. 1811. július 9. *Áda István Karatnán lakó emeritus cantor.*¹⁶⁶⁵ Feltorjai bennvalóját 1832-ben említik, valószínűleg ott is született.¹⁶⁶⁶ A nagyenyedi Bethlen kollégium növendéke volt 1786-ban.¹⁶⁶⁷ 1803. május 8-án kézdivásárhelyi kántor és organista.¹⁶⁶⁸ 1834 és 1837 között hunyhatott el, mert akkor már csak a feleségét említik.¹⁶⁶⁹ A feltorjai Áda család (tagjait 1604-ben a kézdi gyalogok, 1614-ben a feltorjai szabadosok, 1619-ben a feltorjai kénbányászok, 1635-ben a feltorjai régi lófők közé írják¹⁶⁷⁰) – mint fennebb is láttuk – tanítókat, kántorokat és papot is adott Karatnának, Kézdivásárhelynek, illetve Feltorjának a 19. és a 20. században.
1819. Köntzei Elek notarius.¹⁶⁷¹
- 1822 után. Alexander Intze karatnai rector.¹⁶⁷²
- 1833(?)–1856. Bagoly András tanító.¹⁶⁷³ 1854. szeptember 24. Bagoly András *mes-terünk.*¹⁶⁷⁴ 1856. február 13-án *Fő Cántor.*¹⁶⁷⁵
- 1835 és 1840 között ismeretlen(ek).
- 1840–1866. Deák Antal tanító.¹⁶⁷⁶ Deák Antalt 1850. március 28-án is említik, majd 1850. május 13-án névtelenül említik a Karatnai Ref[ormátus] Kántort.¹⁶⁷⁷ 1851. február 28-án adjunctus oskola mester, 1851. július 29-én énekvezér, 1856. február 13-án *Segéd Cántor,*¹⁶⁷⁸ 1859. december 17-én a kántorság mellé elvállalta a harangozói feledatokat is,¹⁶⁷⁹ 1860–1861-ben énekvezér, 1862-től tanító.¹⁶⁸⁰ 1866. március 25-én a tolvajssággal vádolt *cantor Deák Antal* lemondott: az 1866. május 3-án Kézdivásárhelyen tartott részleges zsinat ezt hivatalosan tudomásul vette, ezt az egyházmegye jegyzője vele, az esperes pedig a püspöki szent székkal közölte.¹⁶⁸¹ Lehetséges, hogy már 1835-től itt működött: nem találtunk bizonyítékot arra nézve, hogy ennek a Deák családnak Bagoly lett volna az eredeti családneve.¹⁶⁸² 1864. január 10. *Karatnai ev. ref. Oskolamester Deák Antal* leánya, Ágnes, férjhez ment feltorjai Solyom Sándorhoz.¹⁶⁸³ 1879. október 27; 1880. május 3. *Karatnai Deák Antal.*¹⁶⁸⁴ Nem tudni, róla, vagy azonos nevű fiáról van e szó.
1865. április 2. Illyés Tamás Karatna, Al- és Felvolál jegyzője.¹⁶⁸⁵

A karatnai református iskolamesterek megválasztásának módjáról kevés forrás beszél. Az 1866-ban megüresedett állásra szeptember 22-ig lehetett pályázni, október 30-ára pedig bekövetkezett a tanítási év kezdetének határideje is, ezért az egyháztanács megkereste az esperest, tűzné ki a tanítóválasztás határidejét. Eresztvényi Máté Barabás elsőéves székelyudvarhelyi bölcsész szeptember 21-én pályázott a megye megelégedésére. Szini János esperes november 6-án kelt levelében a megyétől kérte az iskolamesteri-énekvezéri jövedelem kimutatását és ugyancsak a megyére bízta megválasztása határidejének kitűzését. Máté Barabást 1866. november 11-én meg is választották.¹⁶⁸⁶

- 1867–1868. Karatnán ebben az évben nincs tanító.¹⁶⁸⁷
1869–1871. Eresztevényi Máté Barabás tanító.¹⁶⁸⁸
1920. október 10. Ikafalvi Szabó István III. évet végzett tanítóképzős kántortanító.¹⁶⁸⁹
1921. június 5. 1925. október 4. Gyöngyösi Margit tanítónő.¹⁶⁹⁰
1937. március 21. Deák Jenő tanítóképzős.¹⁶⁹¹ (Lehet, hogy nem tanított ténylegesen.)
1947. november 2. Máthé Dezső okleveles kántortanító. Máthé Barabás unokája, az 1947. augusztus 10-én említett (ifj.) Máthé Barabás öccse.¹⁶⁹²

A karatnai községi elemi iskola tanítói

- 1871–1872. Lénárd István ideiglenes tanító.¹⁶⁹³
1872–1873. Káposztás Ferencz tanító.¹⁶⁹⁴
1873–1874. Gál Károly tanító.¹⁶⁹⁵
1873–1901. Eresztevényi Máté Barabás segédtanító, 1875-től énekvezér, 1901-ben kántor. Máté Barabás 1845. február 24-én született, 1868. szeptember 5-én feleségül vette az 1818. augusztus 5-én született Könczei Katalint, 1901-ben 32. hivatali évét töltötte. Felesége 1911. április 4-én, ő maga 1913. február 1-én hunyt el, 2-án temették.¹⁶⁹⁶ Leszármazottai Feltorján, Karatnán és Altorja Felszegén élnek.
1874–1892. Kis Zsigmond tanító.¹⁶⁹⁷ Kis Zsigmond 1851. július 8-án született, 1877. április 4-én nőül vette az 1860. január 2-án született Illyés Etelkát: hat leányuk és három fiuk született. Kis Zsigmond 1896-ban hunyt el.¹⁶⁹⁸ Anyagi helyzete alapján 1890. március 10-én felvették az egéskepe-fizetők névsorába.¹⁶⁹⁹
1901. június 12; 1903. január 25. Túróczi László községi tanító.¹⁷⁰⁰
1909. Bede András kántor, énekvezér. Szg állás üres.¹⁷⁰¹ A szerbiai hadszíntéren esett el 1915. május 16-án.¹⁷⁰² (A karatnavoláli iskola korabeli adatok szerint államnak minősült. Bede András mellett 1909-ben Bedéné Fejes Gizella és Vén Károly is tanított ebben az iskolában.¹⁷⁰³)
1909–1910. Szini Gyula Karatnavolál jegyzője.¹⁷⁰⁴
1925. október 18.–1932. szeptember 4. Tusa András énekvezér, korábban márkosfalvi kántortanító.¹⁷⁰⁵

A (fel)voláli iskola és tanítói

Tárgyánál és természeténél fogva monográfiánk kevésbé részletesen taglalja Al- és Felvolál történetét, mégis úgy érezzük, legalább dióhéjban tartozunk bemutatni a rövid életű felvoláli iskola történetét.

A felvoláli gyermekek a 19. század végéig részben a feltorjai, részben a karatnai iskolába jártak. Könczei Ferencz kezdeményezésére 1879-ben megalakult az iskolaszék és az új községi elemi népiskola a királyi tanfelügyelőség útján elnyerte a működéséhez szükséges államsegélyt is. Az iskola épülete nem felelt meg a követelményeknek, berendezése csak a legszükségesebb padokból és néhány fali olvasótáblából állt.¹⁷⁰⁶ Az 1890–1891-es tanév után a felvoláli iskola egyesült a feltorjaival, de úgy tűnik, valameddig továbbra is saját épületében működött.

1879–1883. Nagy Sándor okleveles tanító. Könczei Ferencz kezdeményezésére választották meg. Ami hallatlan esetnek számított annakidején, a leszolgált három évre járó 954 forintnyi fizetését csak 1882-ben kapta meg, Potsa József főispán intézkedése nyomán. Addig a szomszédok jószívűsége mentette meg az éhhaláltól. Ott is hagyta az iskolát, amelyben 1888-ig nem volt tanítás.¹⁷⁰⁷

1888–1891. Vén Károly okleveles tanító. Eötvös Károly Lajos királyi tanfelügyelő eszközölte ki ismételten az államsegélyt az iskola számára és ő bízta meg a tanítással ideiglenesen Vén Károlyt, akit aztán az iskolaszék is megválasztott rendes tanítónak. Fizetése évi 300 forint, lakás és kertilletmény volt. A voláli és a feltorjai iskolaszék elnöke Z. Kiss Albert feltorjai prédikátor volt, a két iskola 1891-ben egyesült.¹⁷⁰⁸ Lehetséges, hogy rokona vagy épp testvére volt a tordosi Vén Mihálynak, aki 1881. október 25-én teológiát tanult Jénában, majd Berlinben¹⁷⁰⁹ és mindketten Vén András tordosi tanító fiai voltak, aki Torma Zsófia figyelmét felhívta a később világhírűvé vált Tordosi kultúra emlékeire.¹⁷¹⁰ Említik 1905. február 17-én, majd 1926. június 13-án mint igazgató-tanítót.¹⁷¹¹

Köszönetnyilvánítás

Ez a monográfia sokkal gazdagabb lett hiteles adatokban azáltal, hogy Beke Boróka tiszteletes asszony és Beke Tivadar tiszteletes úr felhívta a szerző figyelmét több fontos dokumentumra, különféle adatokra és adatközlő személyekre, engedélyezte a karatnai anyaegyházközség iratanyagának az áttekintését, a legfontosabb iratanyag lefényképezését, a templom és a temető alapos vizsgálatát stb. A teljesség igénye nélkül megismétljük a lábjegyzetekben már kinyilvánított köszönetünket Csáki Árpád sepsiszentgyörgyi és Tüdös S. Kinga bukaresti–sepsiszentgyörgyi történésznek, Dani János kolozsvári történész–levéltárosnak, Hlavathy Izabella és Hlavathy Károly sepsiszentgyörgyi építésznek, Haszmann Pál csernátoni muzeográfusnak, Bordi Zs. Lórándnak, a Székely Nemzeti Múzeum régészének, Csoboth Zita budapesti tanárnőnek és nem utolsósorban fényképészünknek, Gligor Zoltán tanár úrnak.

Egyúttal kérjük mindazokat, akik a karatnai anyaegyházközség történetére vonatkozó, számunkra ismeretlen iratokat birtokolnak, szíveskedjenek ezt valamilyen formában a parókia tudomására hozni. A Karatnai Ev. Ref. parókia címe: 527161 Torja, Karatna u., 954 sz.

Jegyzetek

- ¹ A Budapesti Hadtörténeti Intézet Térképtára. *A II. József császár idején, 1780–1784-ben készült első katonai felvétel.* (A továbbiakban: *Az I. katonai felvétel.* Lásd a képanyagban.)
- ² 1713, 1761. *Munkács pataka.* (Cs. Bogáts Dénes: *Adatok Háromszék történeti helynévanyagának ismeretéhez = Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 1958/II. 215. A továbbiakban: *NyIRK.* 1958/II.) *A Munkács oldal alfelvoláli helynevet lásd: Az Országos Széchényi Könyvtár Kéziratára. Pesthy Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865-ből.* 24. Háromszék. FM. 1. 3814/A. 10*. (A továbbiakban: *Pesthy helynévgyűjteménye.*)
- ³ A Székely Nemzeti Múzeum régész-igazgatója, dr. Székely Zoltán irányításával az 1982–1990 közötti időszakban Altörja, Karatna és Kézdióvár területén, illetve határában folytattunk feltárásokat. Úgy tudjuk, Ferenczi Sándor sem ásatott a két Volál határában az 1920-as években és az 1940-es évek legelején.
- ⁴ Székely Zoltán: *Kora középkori települések a Székelyföldön.* = *Veszprémi Történelmi Tár.* 1990/I. 3–19; és Székely Zoltán: *Pecenegii in sud-estul Transilvaniei.* = *Aluta XVII–XVIII.* 1985–86. Sfintu-Gheorghe, 1988. 197–210. A Székely Zoltán értékelése a leletek koráról és eredetéről eltér a miénktől.
- ⁵ Székely Zoltán: *Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben.* = *Korunk Évkönyv.* Kvár. 1973. 219–228.
- ⁶ Karácsonyi János: *Orosz-szláv lakosok Erdélyben.* Lugos, év nélkül. 11.
- ⁷ *Székely Oklevéltár.* (A továbbiakban: *SzOkl.*) I. 38–42. 1324. I. 14; 1324. II. 5. A téves olvasat javítása: *SzOkl.* VIII. 6–9. Úgy véljük, az a nézet is téves, hogy a ruténeket a földesurak telepítették volna. (A besenyők sepsiszéki jelenlétét azonban a Besenyő falunév egyértelműen bizonyítja.)
- ⁸ A két Volál határában 1662-ben még élt az *Oroszhegy*, 1761-ben a *Ruszkó*, Karatna határában 1693-ban az *Oroszoklábja*, 1747-ben és 1827-ben az *Oroszok* helynév. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek.* = *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára.* Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy, 1929. 56, 61.; és *NyIRK.* 1958/II. 215.) Torja határában ma is él a *Vocsina* dűlőnév és Oroszfalu sincs messze a Torja pataka vízgyűjtő medencéjétől.
- ⁹ *SzOkl.* I. 55. 1349. IX. 19. Bydushy = Búdöshegy; *SzOkl.* VIII. 22–29. 1360. XI. 25. castrum Balvanyos; *SzOkl.* III. 13–15. 1360. XII. 31. castrum Balvanyos; *SzOkl.* III. 15–20. 1364. III. 21. Kuzberch = Közbérc stb.
- ¹⁰ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* II. Bp. 1987. 201–202. Amint látni fogjuk, a feltorjai református egyházközség erdeje Kézdiszékbén, a karatnai egyházközségnek a feltorjaiból való kiválása előtt a karatnai templomhoz legált erdő Fehér vármegyében feküdt, ami annak lehet az egyik bizonyítéka, hogy Karatna és a két Volál valaha valóban Feltorjának a Fehér vármegyében lévő része lehetett, mégpedig nem csak egyházigazgatási, hanem közigazgatási szempontból is.
- ¹¹ *SzOkl.* III. 6–7. A Rekettyásvölgye egyértelműen magyar elnevezés.
- ¹² *Magyar Országos Levéltár.* (A továbbiakban: *MOL.*) R 298. *Erdélyi iratok.*
- ¹³ *A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség vizitációs jegyzőkönyvei – 1756–1885.* 4^a–5^a. A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. (A továbbiakban: *Karatnai vizitációk – 1756–1885.*)
- ¹⁴ Altörjai Csoboth János másolata korabeli tanúvallatásról, Csoboth Zita tulajdonában Budapesten, fénymásolata a szerzőnél. Itt mondunk köszönetet Csoboth Zitának, amiért szíveskedett

betekintést engedni A. Csoboth János irathagyatékába, és megengedte, hogy az egész anyagról fénymásolatot készítsünk. (A továbbiakban: *A. Csoboth János irathagyatéka*.)

¹⁵ *Pesthy helynévgyűjteménye*. 218°.

¹⁶ Ma: Kézdkóvár.

¹⁷ *NyIRK*. 1958/II. 216.

¹⁸ *U. o.* 217.

¹⁹ *U. o.* 216.

²⁰ *U. o.* 215.

²¹ *MOL*. F 1. VI. *Liber Regius Gabrielis Báthori*. 446.

²² Réthi István Fehér vármegye ispánja, többszörös portai követ Altorján lakott, felesége altorjai Apór Péter leánya, Margit volt: a Ramocsát valószínűleg felesége révén bírta. (*MOL*. R 298; *SzOkl*. IV. 276. (1643. V. 24; 1643. VI. 18; *SzOkl*. VI. 59, 64, 225; *SzOkl*. Új sorozat IV. 430, 443, 597, 599, 611, 628; V. 13, 155, 157-158, 167; *MOL*. P 612. *Szádeczky-Kardoss lvt. Altorjai Apór cs. Genealógiák*; *MOL*. F 1. XVI. *Liber Regius Cathar[inae] Brandenburg[ensis] et Georgii Rákóczi I.* 171; és Bíró Vencel: *Erdély követei a Portán*. Cluj-Kolozsvár, 1921.)

²³ A felsorolt adatok lelőhelye: *MOL*. R 298.

²⁴ *MOL*. P 970. *Lécfalvi Asbóth cs. lvt.*

²⁵ *NyIRK*. 1958/II. 218.

²⁶ *Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése 2. Háromszék*. Szabó T. Attila kéziratos gyűjtéséből közléteszi Hajdú Mihály és Slíz Mariann. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2001. 76. (a továbbiakban: *HAJDÚ Mihály-SLÍZ Mariann 2001*)

²⁷ *MOL*. R 298.

²⁸ *NyIRK*. 1958/II. 215.

²⁹ *MOL*. R 298.

³⁰ *MOL*. R 298.

³¹ *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. I-II. Közzéteszi Jakó Zsigmond. Bp. 1990. II. 216, 325, 327, 332.

³² Székely Zoltán: *Kora középkori települések a Székelyföldön*. = *Veszprémi Történelmi Tár*. 1990/I. 3-19.

³³ *MOL*. P 5. *Rétyi Antos cs. lvt.*

³⁴ *MOL*. R 319. *Albisi Barabás cs. lvt.*

³⁵ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 62.

³⁶ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 62.

³⁷ *NyIRK*. 1958/II. 216.

³⁸ *NyIRK*. 1958/II. 217.

³⁹ *NyIRK*. 1958/II. 217.

⁴⁰ *NyIRK*. 1958/II. 217. (all = régi területmérték, talán 'ár')

⁴¹ *NyIRK*. 1958/II. 217.

⁴² *NyIRK*. 1958/II. 218.

⁴³ Orbán Balázs: *A Székelyföld...* III. Pest, 1869. 112.

⁴⁴ Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Montaillou*. Bp. 1997. 410-423.

⁴⁵ *MOL*. R 298.

⁴⁶ *MOL*. P 970.

⁴⁷ *NyIRK*. 1958/II. 216.; és Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 61.

⁴⁸ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 61.

⁴⁹ *NyIRK*. 1958/II. 215.

- ⁵⁰ *NyIRK.* 1958/II. 215.
- ⁵¹ *NyIRK.* 1958/II. 215.
- ⁵² *NyIRK.* 1958/II. 214.
- ⁵³ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 10°.
- ⁵⁴ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 218^r.
- ⁵⁵ *SzOkl.* VIII. 52–53.
- ⁵⁶ *MOL. DL.* 36307.
- ⁵⁷ *MOL.* P 970. 1720. XI. 5. *Torjai Karatnai Könczei Gergelyné*; és *MOL.* F 1. XXIV. *Liber Regius Georgii Rákóczi I. et II.* 301–307. 1649. XI. 27. *Consensus Georgij Thassalij Thoraij de Karathna.*
- ⁵⁸ *MOL.* F 1. XVI. *Liber Regius Cathar[inae] Brandenburg[ensis] et Georgii Rákóczi I.* 187–188; és a *Liber Regiusok* 20. kötete (ugyanazon a filmtekercsen) 15/154^r.
- ⁵⁹ *SzOkl.* IV. 271.
- ⁶⁰ *SzOkl.* Új sorozat. IV. 96. 168. 296. 561. 727. 794; V. 216; és Jakó Zsigmond–Juhász István: *Nagenyedi diákok 1662–1848.* Bukarest, 1979. 178. (A továbbiakban: *Jakó–Juhász.*)
- ⁶¹ *SzOkl.* III. 15–20.
- ⁶² *SzOkl.* III. 127–129.
- ⁶³ *SzOkl.* III. 127–129.
- ⁶⁴ *SzOkl.* I. 231–234; *DL.* 29007; *Altörjai báró Apor Péter munkái.* Kiadja Kazinczy Gábor. Pest, 1863. 15, 100–103. (A továbbiakban: *Apor Munkái.*); Orbán Balázs: *A Székelyföld...* III. 92; és Benkő József: *Transsilvania specialis.* Fordította és közléteszi Szabó György. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 1999
- ⁶⁵ *SzOkl.* VIII. 96–97.
- ⁶⁶ *SzOkl.* III. 127–129.
- ⁶⁷ *SzOkl.* III. 257–259.
- ⁶⁸ *SzOkl.* VIII. 53. 1427. IX. 28.
- ⁶⁹ *SzOkl.* III. 27–28. (1409. IV. 10.); *SzOkl.* III. 31–33. (1410. II. 11.); *SzOkl.* III. 89–91. (1470. XII. 27.); *SzOkl.* III. 265–266. (1537. XII. 15.)
- ⁷⁰ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek.* 61.
- ⁷¹ *NyIRK.* 1958/II. 216.
- ⁷² *NyIRK.* 1958/II. 214.
- ⁷³ *NyIRK.* 1958/II. 214.
- ⁷⁴ *NyIRK.* 1958/II. 215. 1803. *Apor Hossza.* (Uo.)
- ⁷⁵ *NyIRK.* 1958/II. 215.
- ⁷⁶ *Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése 2. Háromszék.* 76–77, 183–186. 1808. VIII. 8. *Josephum Czirjek Milit[ar]is Proc[ur]ator et Locumtenens.* (*MOL.* P 297. *Gyenge cs. lvt.*); 1822. III. 4. *Czirjek Josef procur[at]or.* (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.); 1827. V. 27. *Coram me Josepho Czirjek m[anu] p[ro]pria procurator.* (*MOL.* P 1610. *Dálnoki Lázár cs. lvt.*) Czirjek József prókátort 1775-ben is említik, felesége, Sólyom Rosalia katolikus volt. (*Erdélyi református zsinatok iratai.* III. 1771–1789. Kvár. 2001. 55.) Háromszék katonai ügyészének Karatnán részjósága volt: a Czerék utca őrzi családja nevét. Ő és utódai jelentős szerepet játszottak a karatnai református egyházközségben.
- ⁷⁷ *Az I. katonai felvétel.*
- ⁷⁸ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 10°.
- ⁷⁹ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 10°, 217^r.
- ⁸⁰ SÁL. Fond: 65/4. Fasc. IV. Gyulai cs. lvt.

- ⁸¹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ⁸² *Apor Munkái.* 265; *Apor Péter Verses Művei és Levelei.* I–II. (A továbbiakban: *Apor Művei.*) Kiadja Szádeczki Lajos. Bp. 1903. I. 402. és II. 356, 401; Veszely Károly: *Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok.* I. Kolozsvárt, 1860. 374; Szeredai Antal: *Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae, ex antiquis ac recentioribus literarum monumentis eruta.* Albae Carolinae, MDCCXCI. 201, 205, 207, 209. 215. 220; *Schematismus... pro anno MDCCCXLIV.* Claudiopoli. LXX; *Ordo officii divini... pro anno MDCCCLXXXIII.* Cibinii. 71; *Adalékok Háromszék iskolatörténetéhez.* Cs. Bogáts Dénes bejegyzései Berecz Gyula: *Háromszék-vármegye népoktatási intézeteinek története* (Brassó, 1893.) című könyvébe. Közzéteszi: Coroi Artúr. Kvár. 1998. 10. Erdélyi Tudományos Füzetek 225. (A továbbiakban: *Berecz–Bogáts.*); Sávai János: *Missziók, mesterek, licenciátusok.* Szeged, 1997. 156, 252, 269, 335; *MOL.* P 970. 1772. V. 11; *MOL.* R 302. *Egyházi iratgyűjtemény.* 1767. IX. 3; és *A Csoboth János irathagyatéka.* Cs. Bogáts Dénesnek A. Csoboth Jánoshoz az 1930-as években küldött levelében (1750, 1752).
- ⁸³ *A Kézdi Református Egyházmegye Vizitációs Jegyzőkönyvei.* III. Fol. 73. (A továbbiakban: *Kézdi Vizitációk.*) A jegyzőkönyvek szövegének egyes részeit Csáki Árpád sepsiszentgyörgyi történész bocsátotta rendelkezésünkre, amiért itt mondunk köszönetet.
- ⁸⁴ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁸⁵ *MOL.* P 5.
- ⁸⁶ *MOL.* P 1610.
- ⁸⁷ *MOL.* F 1. *Liber Regius Sigismundi Báthori.* 111^r.
- ⁸⁸ *MOL.* F 1. *Liber Regius Georgii Rákóczi.* I. 37^r–38^r.
- ⁸⁹ *MOL.* F 141. 3016/846.
- ⁹⁰ *MOL.* F 1. XVI. *Liber Regius Cathar[inae] Brandenburg[ensis] et Georgii Rákóczi I.* 187–188; és a *Liber Regiusok* 20. kötete (ugyanazon a filmtekercsen) 15/154 v.
- ⁹¹ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 10^r, 217^r.
- ⁹² *Erdészeti Oklevéltár.* I–II. Szerkeszti Tagányi Károly. Bp. 1896. II. 608. (A továbbiakban: *ErdOkI.*)
- ⁹³ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 13^r–14^r.
- ⁹⁴ *SzOkI.* Új sorozat. IV. 437.
- ⁹⁵ *SzOkI.* Új sorozat. IV. 77–79, 90–93, 451–452, 503–504, 537, 604–606, 608, 611, 621; V. 161; Tüdös S. Kinga 2003. 130–131, 133.
- ⁹⁶ *MOL.* P 1995. *Mikó cs. lvt.*
- ⁹⁷ *MOL.* P 1995.
- ⁹⁸ *SzOkI.* Új sorozat. IV. 431–434.
- ⁹⁹ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 145^r, 148.
- ¹⁰⁰ *Magyar Törvénytár. 1875–1876. évi törvényczikkek.* 1876. XXXIII. t. cz. Törvényhatóságok területi szabályozása. 483; *Magyar Törvénytár. 1877–1878. évi törvényczikkek.* 1877. I. t. cz. Némely törvényhatóság területének megállapítása. 7.
- ¹⁰¹ Gyalai Mihály: *Magyar igazgatástörténeti helységnévtaxon.* Bp. 1997. II. 879, 1352; és Lelkes György: *A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az országos községi törvénybizottság iratanyaga alapján 1898–1913.* Bp. 1997. 116–117.
- ¹⁰² *Apor Munkái.* 15.
- ¹⁰³ *Apor Munkái.* 18–22.
- ¹⁰⁴ Bzentzky, Rudolphus: *Sylogimena Transylvaniae Ecclesiae.* Coronae, Pridie Kalendas Januariar. Anno Christi 1699. Caput Decimum. Pars 5. 92^r. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, MS 415.

- ¹⁰⁵ *Apor Művei*. II. 237. A koporsókó ma az altorjai Apor Kúria falába beillesztve látható, felirata rongált. (Coroi Artur: *Adalékok Háromszék és Altorja történetéhez*. Székely falvak sorozat 1. Az Erdély-történeti Alapítvány kiadása. Debrecen, 2001. 151, 237.)
- ¹⁰⁶ *Apor Művei*. I. VII, 390; II. 167.
- ¹⁰⁷ *Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár*. (A továbbiakban: *SÁL*.) Fond 36. Nr. 1168 B XXIV 1/1, 3–5. 1642. IX. 23; *MOL*. P 5. (Egy 1771. VIII. 8-án kelt iratmásolatban.); és *Berecz-Bogáts*. 9.
- ¹⁰⁸ *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve*. I–II. Szerkesztette Ortway Tivadar. Bp. 1892. II. 646–647.
- ¹⁰⁹ Az adatot itt köszönjük meg Boér Hunor kutatónak, a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárosának.
- ¹¹⁰ *MOL*. F 1. VIII. *Liber Regius Gabrielis Bethlen*. 244–245.
- ¹¹¹ *MOL*. P 2002. *Rétyi Székely cs. lvt.* Mindkét adat.
- ¹¹² *MOL*. P 672. *Cserei cs. lvt.*
- ¹¹³ *Bors István krónikája = Erdélyország Történetei Tára*. I. 1540–1600. Kiadja: Kemény József és Nagyajtai Kovács István. Kolozsvárt, 1857. 187.
- ¹¹⁴ *SzOkl.* II. 194–195, 214.
- ¹¹⁵ *MOL*. P 612. *Szádeczky-Kardoss lvt. Altorjai Apor cs. lvt.*
- ¹¹⁶ Valójában Apor Péter dédapja volt.
- ¹¹⁷ *Apor Munkái*. 18–22.
- ¹¹⁸ *SzOkl.* Új sorozat. IV. 49–50, 430–433, 598–601.
- ¹¹⁹ Benkő Samu–Demény Lajos–Vekov Károly: *Székely felkelés 1595–1596*. Bukarest, 1979.; Baranyai Decsi (Czímor) János *Magyar Históriaja*. Pest, 1866. 207–211, 235–238, 246–250, 260–261; Nagy Szabó Ferencz Memorialéja, *Erdélyi Történelmi Adatok*. I. Szerkeszti és kiadja gróf Mikó Imre. Kvár. MDCCCLV. 39–168; Demény Lajos: *A székelyek és Mihály vajda 1595–1601*. Bukarest, 1977. 75, 96; *Erdélyország Történetei Tára*. I. 187; *Hidvégi Mikó Ferentz históriaja – 1594–1613*. 143–144, 149, 158–160; = *Monumenta Hungariae Historica*. (A továbbiakban: *MHH*.) *Scriptores*. VII. Pest, 1863. Közli: Kazinczi Gábor; *Erdélyi Történelmi Adatok*. I. Szerkeszti és kiadja gróf Mikó Imre. Kvár. MDCCCLV. 80–83; és Cs. Bogáts Dénes: *Szemerja község és ref. egyházának története*. Sepsiszentgyörgy, 1943. 8.
- ¹²⁰ *MHH. Diplomataria*. 37. *Epistolae et acta Generalis Georgii Basta*. II. 37, 312–313, 384; *SzOkl.* IV. 162–164; *SzOkl.* VI. 138–139; Szárazpatak, Karatna, Peselnek és Kantafalva Fehér vármegyében fekszik, Feltorja és Altorja Kézdiszékben, bár itt Feltorja valószínűleg nem csak a székely politikai községet, hanem a két Volált is jelenti.
- ¹²¹ *SzOkl.* IV. 10. 1605. IV. 1; *SzOkl.* VI. 46. 1615. XI. 30; *SzOkl.* IV. 162–163; *MHH. Diplomataria*. 37. *Epistolae et acta Generalis Georgii Basta*. II. 313; és *MOL*. F 1. IV. *Liber Regius Sigismundi Rákóczi*. 69–70. További adatok Bedő Istvánról Csáki Árpád: *Adatok a kálnoki református templom történetéhez*. = *ACTA SICULICA* 2009. Sepsiszentgyörgy, 2009. 283. Karatnán a 19. században is éltek Dónát György utódai. A vármegyei birtokok valószínűleg a háromszéki és fehérvármegyei tisztek szolgálati birtokai voltak.
- ¹²² Lásd alább.
- ¹²³ Tóth István György: *Relationes missionarium de Hungaria et Transilvania (1627–1707)*. Budapest–Roma, 1994. 301.
- ¹²⁴ *Monumenta Vaticana Hungariae*. Series I. Tomus I. Bp. 1887. 105–126; Tóth István György: *i. m.* 24, 25, 301, 363, 377.
- ¹²⁵ Tóth István György: *i. m.* 24, 25, 301, 363, 377.

- ¹²⁶ SzOkl. II. 181. 1565. I. 22.
- ¹²⁷ Az Erdélyi Reformata Anyaszentegyház Névkönyve 1896-ra. Kolozsvárt. 1896. 257. (A továbbiakban: *Névkönyv*.)
- ¹²⁸ A magyarországi evangélikus református egyház egyetemes névtára az 1886-os évre. Szerkesztette: Tóth Sámuel. Bp. 1887. 364.
- ¹²⁹ Apor Munkái. 34.
- ¹³⁰ A püspökség korabeli iratanyagának egy-egy darabja csak másolatban maradhatott meg valamilyen véletlen folytán: az eredeti iratok megsemmisültek.
- ¹³¹ SzOkl. VI. 217–218, 220–221.
- ¹³² Erdély története. II. Bp. 1988. 723–725; és Miklósvárszéki Nagyajtai Cserei Mihály: *Erdély története 1661–1711*. Bp. 1983. 55.
- ¹³³ Erdély története. II. 789–790; és Nagy Géza: *Akik közsiklára építettek*. Kvár. 1937. 79.
- ¹³⁴ Huszti András: *Ó és Új Dacia...* Béts, 1791. 280.
- ¹³⁵ Endes Miklós: *Csik-, Gyergyó-, Kászsorszékek földjének és népének története 1918-ig*. Bp. 1938. 119.
- ¹³⁶ Muckenhaupt Erzsébet: *A csiksomlyói ferences könyvtár kincsei*. Bp.–Kvár. 1999. 134.
- ¹³⁷ Rétyi Péter naplója. Előszóval és magyarázó jegyzetekkel közléteszi Maria Ursuțiu. Bukarest, 1983. 40–41, 117.
- ¹³⁸ Le Roy Ladurie, Emmanuel: *i. m.* 375.
- ¹³⁹ Tóth István György: *i. m.* 301, 363, 377; és Coroi Artur: *Altortjai Márton Miklós deák feljegyzései 1702–1734*. = *Népi valláosság a Kárpát-medencében 7*. Szerkesztette S. Laczkovics Emőke és Szűcsné Gazda Enikő. Sepsiszentgyörgy–Veszprém, 2007. 117–121. A régebbi adatokat is tartalmazó jegyzetfüzet az altortjai plébánia irattárában található. Az *Anno 1722 die 3 Mens[is] Junij A' Bér adó Emberekről való Regestum*-ban Altortja Alszegeének, Középszegeének és Felszegeének lakói mellett külön fel vannak sorolva az altortjai plébánosnak és kántornak bért adó *Felső Torjaiak és Karatnaiak Volálik*, továbbá az *Oldhok* is. (Ugyanez derül ki az erdélyi püspökség 1846-ban és később kiadott *Schematismusaiból*.)
- ¹⁴⁰ Bzentszky, Rudolphus: *i. m.* 92'.
- ¹⁴¹ Lásd a karatnai templomról szóló fejezetet.
- ¹⁴² Kolozsvári Állami Levéltár (Román Nemzeti Levéltár Kolozsvári Igazgatósága). Az Altortjai Apor család iratai. Fond 317. Nr. 11, 33 sz. irat. Itt köszönjük meg Csáki Árpád sepsiszentgyörgyi történésznek, hogy az okirat létezéséről bennünket tájékoztatni szíveskedett és annak digitális fényképét rendelkezésünkre bocsátotta.
- ¹⁴³ NyíRK. 1958/II. 214.
- ¹⁴⁴ Szabó T. Attila erdélyi helynévgyűjtése 2. Háromszék. Szabó T. Attila kéziratossá gyűjtéséből közléteszi Hajdú Mihály és Slíz Mariann. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2001. 76–77.
- ¹⁴⁵ MOL. P 5.
- ¹⁴⁶ MOL. P 5.
- ¹⁴⁷ MOL. P 970.
- ¹⁴⁸ Altortjai Csobot János: *Szent Márton Torja egyházközségének rövid története (részlet Torja monográfiájából)*. Kézdivásárhely, 1939 karácsonyán. A fejedelemség-korabeli nemzedékek vallási toleranciáját Apor Péter is dicséretesnek tartotta. (*Altortjai báró Apor Péter munkái*. Közléteszi Kazinczy Gábor. Pest, 1863.)
- ¹⁴⁹ MOL. P 1995. Egy köböl = 4 véka, egy rhénesforint = 120 dénár.

- ¹⁵⁰ *Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 65.
- ¹⁵¹ *A Református Főkonvizitáció Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 129/1887. Szini János Albisban működött, 1842-ben a nagyenyedi Bethlen kollégium végzős diákja volt, és csak az 1850-es évek végén vagy az 1860-as évek elején választották kézdi esperessé. (*Jakó-Juhász*. 244; *Felsőbb rendelekek könyve – 1827–1923*. 136.) A gyűjtőlevéltári iratokra vonatkozó felvilágosításokat, a minket érdeklő iratok átvizsgálásának lehetőségét és a szükséges fénymások elkészítését ezúton köszönjük meg Sipos Gábor főlevéltárosnak.
- ¹⁵² Juhász István: *A székelyföldi református egyházak mezejek*. Erdélyi Tudományos Füzetek. Kvár. 1947. 56.
- ¹⁵³ *Névkönyv 1896-ra*. Kolozsvárt. 1896. 257.
- ¹⁵⁴ *A Református Főkonvizitáció Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 11/1740. A válaszlévlé másolata hiányzik a Gyűjtőlevéltárból.
- ¹⁵⁵ *A Református Főkonvizitáció Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.
- ¹⁵⁶ *Apor Munkái*. 117–312. (*Synopsis mutationum notabiliorum actate meae in Transylvania et progressus vitae meae*); *Apor Művei*. I. 289–384.
- ¹⁵⁷ *Apor Művei*. II. 258–367. Valószínűleg sem Apor Péter, sem pedig Szádeczky Lajos nem tulajdonított nagyobb fontosságot ennek az eseményeknek.
- ¹⁵⁸ 1728. VIII. 8. *Gregorium Könczei de Karatna*. (MOL. P 1995.) Gáborral, Sámuellel, Ferencel, Józseffel, Lajossal és Andrással együtt az 1740. február 13-án már néhai idősb karatnai Könczei Mihály fiai voltak. (MOL. P 672.) A Könczeiek a Feltorjai templomerdő falain belül lévő cinterembe, a 18. században pedig a templomba, a diadalív lábainál lévő temető-boltocskákba is temetkeztek. *A feltorjai református egyház jegyzőkönyve – 1801–1873*. 7. (1801) A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum könyvtárában az I/13-as jelzet alatt található jegyzőkönyv szövegét Tüdös S. Kinga tette közzé. (ACTA 1997/II. Sepsiszentgyörgy, 1998. A továbbiakban: *Feltorjai JK 1801–1873*.) Ezúton köszönjük Tüdös S. Kingának a számunkra az eredetiről készített fénymásolatot. Mi az eredeti lapszámozást használjuk.
- ¹⁵⁹ A C., 3. jelzetű különálló irat a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ¹⁶⁰ *A. Csoboth János irathagyatéka*.
- ¹⁶¹ *Feltorjai JK*. 1801–1873. 2. (1750). A feltorjai jegyzőkönyv adatai szerint tehát Könczei Anna legkésőbb 1750-ben már Henter György felesége volt.
- ¹⁶² *Feltorjai J. K.* 1801–1873. 10, 12, 29, 35, 37, 43. (1801–1818.)
- ¹⁶³ Az alapító családfókkal mint személyes patrónusokkal és jobbágysokkal találkozunk a karatnai egyházi iratokban. gelima = kalongya
- ¹⁶⁴ Földet ajándékozott az ekléziának.
- ¹⁶⁵ Földet ajándékozott az ekléziának.
- ¹⁶⁶ Bodó Mózesrel együtt földet ajándékozott az ekléziának.
- ¹⁶⁷ Idősb Bodó Péterrel együtt földet ajándékozott az ekléziának.
- ¹⁶⁸ Földet ajándékozott az ekléziának.
- ¹⁶⁹ *Commissiones Sanctae Visitationis particularii Nobilem ad Ecclesiam Karatnensem Die ultima Januarii A[n]ni 1756 factae et emanatae*. (A C., 4. jelzetű különálló irat 7. pontja a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. A továbbiakban: *Commissiones Anni 1756*.)
- ¹⁷⁰ *Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 59–61. A háromszéki faluközösségek által az eklézsia szükségleteire kiszakított erdőkről az 1655. évi kolozsvári országgyűlés kimondta, hogy azok továbbra is a faluközösség tulajdonát képezik és minden jövedelmük a templom építésére fordítandó. (Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Bukarest, 1983. 101.) Az egyszer ványolt posztó szebeni vagy brassói termék lehetett. Egy sing durván 60 cm.

- ¹⁷¹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, az 5 b., 1. jelzetű iratban. Az általunk kerek zárójelbe tett, más kéztől származó szövegrészt az eredetiben áthúzták, az első bekezdés és a zsinati határozat a lap hátán olvasható. Néhai Bodó Gáspár altorjai születésű karatnai nemes és fiait lásd egy 1635. december 29-én kelt, a MOL-ban őrzött iratban, fénymásolata a szerző birtokában.
- ¹⁷² *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 2^a–2^a.
- ¹⁷³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 5^a–5^a.
- ¹⁷⁴ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 34.
- ¹⁷⁵ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 38.
- ¹⁷⁶ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 98.
- ¹⁷⁷ *Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 190.
- ¹⁷⁸ *Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 185.
- ¹⁷⁹ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 15. A kettőskereszt azt jelzi, hogy a lap alján hasonló jellel kezdődő sorok helye itt van, ezért azokat ide is iktattuk.
- ¹⁸⁰ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 48. (Nota bene = jól megjegyzendő.) A Kézdi traktus parciális egyházi gyűléséről vagy a kézdiszéki parciális törvényszékről és a Rikán belüli Communitás gyűléséről lehet szó.
- ¹⁸¹ A karatnai eklézsia az 1744-ben lött elszakadás alkalmatosságával tett megkülönböztetés figyelembevételét kérte a *Tractualis Curator*ától. *Letzfalvi Gyárfás Ferentz Inspector Curator, és N[emes] Orbai Széknek V[ice] K[irály] Bírja és Szóts Dániel Kézdi Tract[ualis] Curator* 1802. VI. 2-án kelt válaszlevelében a *V[enerabilis] Com[m]unitas* eleibe utalta a kérést. (A válaszlevelé eredetije megvan a Karatnai Ev. Ref. Eklézsia irattárában.)
- ¹⁸² *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹⁸³ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 2 (1750), 4 (1788), 3–4 (1789), 6, 8, 10–13 (1792 és a 18. század vége), 23 (1794), 5, 10 (1800), 19, 26–27 (1785–1800), 12, 18 (1801), 28–30 (1802), 35–37 (1804–1805), 14, 40 (1806), 43–44, 46 (1818), 46–47, 84 (1821), 51 (1832), 56, 60–62 (1834–1837), 63–64 (1838), 66 (1845, 1851), 67 (1852–1853), 68 (1855), 71 (1855–1856), 74 (1858); 77 (1862), 78–79 (1869); *Az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház... Közzsinatának Jegyzőkönyve.* (A továbbiakban: *Közzgyűlési Jegyzőkönyv.*) Kolozsvárt, 1870. 4; *Közzgyűlési Jegyzőkönyv.* Kolozsvárt, 1871. 12; *Közzgyűlési Jegyzőkönyv.* Kolozsvárt, 1879. Függelék. 26; *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 32, 96, 183. (1759, 1762, 1767); és IV. Fol. 68 (1797).
- ¹⁸⁴ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 9 (1792), 14 (1800 előtt); és *A KARATNAI [...REFOR]MATA EKKL[ÉZSIA] KÖNYVE.* Melyben be irattak 1[prim]o A Felséges Uralkodótól 2[secund]o A Felséges Királyi Fő I[gazgató] Tanácsától 3[terti]o A M[éltósá]gos Fő Consistoriumtól 4[quart]o A Fő Tiszteletű Püspöki Forumtól jött Decretumok és Fő Rendelések. 1827^{nk} esztendőitől fogva. Írta és Continualni kezdette akkor Karatnai Ev. Ref. Pap Csizsér Sám[uel]. 85. (1846). A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. (A továbbiakban: *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.*)
- ¹⁸⁵ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 5.
- ¹⁸⁶ Lásd még: *Feltorjai JK.* 1801–1873. 1.
- ¹⁸⁷ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 4.
- ¹⁸⁸ Lásd még: *Feltorjai JK.* 1801–1873. 1.
- ¹⁸⁹ 1744. VII. 8; 1822. III. 4. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.); *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 44^a (1790–1795); 23^a (1856)
- ¹⁹⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 11^a (1762), 43^a (1785), 31^a (1810), 51^a (1845), 51^a (1846), 54^a (1852), 54^a (1853), 24^a, 55^a–55^a (1855–1856), 63^a (1870), 64^a (1872), 65^a (1873); és *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 86 (1850).

- ¹⁹¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 153 (1866).
- ¹⁹² *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 129/1887.
- ¹⁹³ *Jegyző Könyve a Karatnai ev. ref. Egyháznak melyben a felsőbb helyről jövő rendeletek íródnak be – kezdődött az 1881. esztendőben.* 18–19. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. A továbbiakban: *Jegyzőkönyv 1881-től.*)
- ¹⁹⁴ *Karatnai Protocollum.* II. 56–59.
- ¹⁹⁵ *Karatnai Protocollum.* II. 64–67. Az altorjai, peselnecki és szárazpataki református főkegyházak előbb a feltorjai, majd a karatnai egyházközséghez tartozhattak, az altorjaiak egy része korábban is Feltorjára járhatott templomba. A három falu reformátusai az ülésrendet szabályozó határozat szerint is Karatnára jártak templomba.
- ¹⁹⁶ *Karatnai Protocollum.* II. 68–73.
- ¹⁹⁷ *Karatnai Protocollum.* II. 74–81.
- ¹⁹⁸ *Karatnai Protocollum.* II. 80–83.
- ¹⁹⁹ *Karatnai Protocollum.* II. 88–93. A köblös föld 4 vékás, azaz 800 négyszögöles: ez egy fél kataszteri holdat, durván 28 árat teszen. Egy krajcár = 2 dénár. Ónye Alfelvolál szántó- és kaszálóterülete, Almás Al- és Feltorja közös erdeje és kaszálója volt. (*Pesthy helynévgyűjteménye.* 13*, 73*) 1626. VIII. 5. Almás. (MOL. F 1. XII. *Liber Regius Gabrielis Bethlen.* 59.); és Orbán Balázs: *i. m.* III. 81.; 1761 Ónye. (Cs. Bogáts Dénes: *i. m.* 56.); 1713, 1760, 1761, 1803, 1808. Ónye. (NyIRK. 1958/II. 214–216.)
- ²⁰⁰ *Karatnai Protocollum.* II. 92–95.
- ²⁰¹ *Karatnai Protocollum.* II. 98–101, 106–107.
- ²⁰² *Karatnai Protocollum.* II. 106–107.
- ²⁰³ *Névkönyv 1889-re.* Kolozsvárt, 1888. 117; *Névkönyv 1890-re.* Kolozsvárt, 1889. 116; *Névkönyv 1891-re.* Kolozsvárt, 1891. 76; *Névkönyv 1892-re.* Kolozsvárt, 1892. 130; *Névkönyv 1893-ra.* Kolozsvárt, 1893. 124; *Névkönyv 1894-re.* Kolozsvárt, 1894. 132; Berecz Gyula: *Háromszék-vármegye népoktatási intézeteinek története.* Brassó, 1893. 105; és Csoboth János *irathagyatéka.* Csoboth megjegyzése az 1920–1930-as években Cs. Bogáts Dénesnek küldött levelében.
- ²⁰⁴ *Karatnai Protocollum.* II. 169–170.
- ²⁰⁵ Ezt az egyházi személyek jövedelméről szóló részben ismertetjük.
- ²⁰⁶ Az értesülés a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség honlapján olvasható.
- ²⁰⁷ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 217*. *Pad: pad alakban nyúlik el a falu mellett.*
- ²⁰⁸ *Az I. katonai felvétel.*
- ²⁰⁹ Id. Bodó László született 1931. július 24-én, elhunyt 2002. május 15-én. Az adatot itt köszönjük meg dr. Kerekes Tibornak, Torja község jegyzőjének.
- ²¹⁰ *Az I. katonai felvétel.*
- ²¹¹ Az utóbbi tény még az 1801 és az 1860-as évek közt készült feljegyzések is kiemelik. (*Feltorjai JK.* 1801–1873. 3; és Orbán Balázs: *i. m.* 92.)
- ²¹² Jelzete C., 5.
- ²¹³ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 73.
- ²¹⁴ A karatnai egyházközségben bizonyára 1827 előtt is volt *Felsőbb rendeletek könyve*, de az ma nincs meg.
- ²¹⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 37*. Egy magyar forint = 100 dénár. Az egyházközség rendelkezésére álló, többnyire kamatra kiadott összegek változása más kérdések megoldásához is hozzásegített bennünket.
- ²¹⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 38*.

- ²¹⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 38^r. Ferenczi János Dálnokon szolgált.
- ²¹⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 39^r. Bodola Ferencz Márkosfalván szolgált.
- ²¹⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 44^r–45^r. Gidófalvi Jancsó Áron Léczfalván szolgált.
- ²²⁰ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ²²¹ Az 1477. iktatószámú iraton még a következő dátumok szerepelnek: 1783. II. 25; 1783. II. 28. Bruckenthal bárót Bruk Antalnak írták a címzésben. (Az eredeti irat jelzete a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában C., 5.) Fatornyocskának a kőtorony építéséig fennálló haranglábat nevezik a kérelmezők. II: József császár akkortájt engedélyezte a protestáns templomok javítását, bővítését és építését.
- ²²² A 436. iktatószámú kéregető-engedély jelzete a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában C., 17.
- ²²³ *Karatnai Protocollum.* I. 50–51.
- ²²⁴ A. Csoboth János *irathagyatéka*. Valószínű az ő hibás olvasata és tájékoztatása alapján írt Csiszér Sándort Csiszér Sámuel helyett Cs. Bogáts Dénes is. Lásd a papok életrajzában is.
- ²²⁵ *Feltorjai JK.* 1801–1873. 28; Sávai János: *A székelyföldi katolikus plébániák levéltára.* I–II. Szeged, 1997. 912–15; *Schematismus... pro anno MDCCCLXXXII.* Albae Carolinae, 1882. 97; és *Magyar Kurir.* 1802/51. Bécs, 1802. XII. 24. (A lap mindig pénteken jelent meg.)
- ²²⁶ Coroi Artur: *Altörja – a római katolikus egyházközség története.* Csíkszereda, 2000. 59–64.
- ²²⁷ Háromszéken az esztelnekiek, a zabolaiak és a zalániaiak valamivel később építik, illetve javítják templomtornyukat. A templom- és toronyépítést részben az egyházközség tagjainak közmunkájával oldották meg a csíki falvakban is. (Imreh István: *A törvényhozó székelyfalu.* Bukarest, 1983, 101.)
- ²²⁸ *Karatnai Protocollum.* I. 47–48. Az 1847-ben felfektetett, az egyházi tanács gyűléseinek és a megyegyűléseknek a jegyzőkönyveit tartalmazó füzetet a fedélén olvasható felirat alapján a továbbiakban ezen a címen idézzük. Lásd *A karatnai egyházközség történetére vonatkozó iratanyag* című fejezetben. (A tornyon valószínűleg megmaradt az 1826-ban feltett toronygomb.)
- ²²⁹ *Karatnai Protocollum.* I. 184–185.
- ²³⁰ *Karatnai Protocollum.* II. 10–17. A keperől is szó volt 1877. március 10-én. Zabola politikai községe 1846 és 1848 között több mint ezer forint értékű erdőréz fájának elárverezésével segítette a falu három felekezetét, köztük a templomépítő katolikusokat. (Imreh István: *A törvényhozó székelyfalu.* Bukarest, 1983, 101.)
- ²³¹ *Karatnai Protocollum.* II. 134–135.
- ²³² *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 378/1892; és *Karatnai Protocollum.* II. 136–137, 140–143, 157–158, 165–168. A cserefaalap kamatja mindenkor az egyházközség évi kiadásait fedezte.
- ²³³ *A Karatnai Ref[ormátus] Egyházközség Aranykönyve 1921. év Nov[ember] hótól.* (A továbbiakban: *Karatnai Aranykönyv.*) *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok. A feljegyzések 1930. március 30-án, április 18-án, június elsején és 1934. május 28-án keltek.
- ²³⁴ *Karatnai Aranykönyv.*
- ²³⁵ *Commissiones Anni 1756.* 2. pont.
- ²³⁶ Megyebírói elszámolás külön lapon a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ²³⁷ *Commissiones Anni 1756.* 2. pont.
- ²³⁸ Az altörjai plébánia irattárában fellelhető adatok szerint ott 1927-ben, Apor Péter gondnoksága idején használtak először cementet.
- ²³⁹ *Karatnai Protocollum.* I. 50–51.
- ²⁴⁰ *Apor Munkái.* 15, 34.

- ²⁴¹ *Apor Munkái*. 18–22.
- ²⁴² Sávai János: *A Székelyföldi katolikus plébániák levéltára*. I–II. 913. Csak a témánkat közvetlenül érintő szövegrészt idéztük. A Szent Kereszt többek közt bányászjelkép volt és ma is az.
- ²⁴³ *MOL*. P 970.
- ²⁴⁴ *MOL*. R 298.
- ²⁴⁵ *MOL*. P 5.
- ²⁴⁶ *MOL*. P 1886. *Szotyori cs. lvt.* (A karatnai határra vonatkozó kantai iratban.)
- ²⁴⁷ *NyIRK*. 1958/II. 215. 1688. *Kékláb*, 1751. *Kék láb*; és *Pesthy helynévgyűjteménye*. 10'–217'.
- ²⁴⁸ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 56.
- ²⁴⁹ Ozsdola, *Fejérkép*, 1615; Márkosfalva, *Kép*, 1685; Sárfalva, *Képmege*, 1700. Kép; Peselnek, 1760, 1806, Bojzaképe; Gelence, *Kántorképe*, 1758, 1838; Lemhény, *Képmezeje*, 1716. *Kép- vagy Kápolnamezeje*, 1761. *Képkötele*, 1838; Martonfalva, *Képláb*, 1717; Albis, *Képláb*, 1736; Kökök, *Képbánya*, 1808. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 55, 60, 62, 64, 65, 66, 67.) Peselnek, *Bojza képe*, 1760 és 1811. (*NyIRK*. 1958/II. 216, 218.) Dálnok. 1659. V. 10. *Item az Középső mezőben a Nádason tul vagyon Mihály Jánosnak egy hold földje a Szent Miklos kepinel más felől Mihály papé.* (*MOL*. P 1610.) Dálnok annakidején református falu volt. Sepsiszentgyörgy, *az nagy Képnél*, 1665, *Az Nagy kepen kül*, 1681, *Ghidofalva felől valo határban Nagy képen kül*, 1695, *az nagy kepen alol*, 1696, *az Gidofalva felől valo Hatarb[an] Nagy Kep nevű helyben*, 1701, *a Nagj Kepnel*, 1728, *Gidofalva felé valo határban[an] a' Nagy Képnél*, 1747, *A' Nagy Képnél*, *A' Nagy Kép szeribe*, 1756, *A' Nagy Képnél*, *A Nagy Képben*, 1818; Lemhény, *A Kép nevezetű Alsó Határon*; *A Kép kötele nevű lábban*, *A Kép határba*, 1799; Szentiván, *Az Kepnel*, 1646. (HAJDÚ Mihály–SLÍZ Mariann 2001, 114, 160–165, 176.) Sepsiszentgyörgy annakidején református város volt.
- ²⁵⁰ Réty: *Balásdeákképe*, 1737. *Balásképe*, 1828. stb; Sepsiszentgyörgy: *Nagykép*, 1650. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 67, 68.)
- ²⁵¹ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 55.
- ²⁵² *NyIRK*. 1958/II. 214.
- ²⁵³ *MOL*. R 298; és *Pesthy helynévgyűjteménye*. 217'.
- ²⁵⁴ *NyIRK*. 1958/II. 214.
- ²⁵⁵ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 61.
- ²⁵⁶ Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése 2. Háromszék. 76.
- ²⁵⁷ Szabó T. Attila erdélyi helynévgyűjtése 2. Háromszék. Szabó T. Attila kéziratos gyűjtéséből közléteszi Hajdú Mihály és Slíz Mariann. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2001. 76–77.
- ²⁵⁸ Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése 2. Háromszék. 76. Mindhárom adat.
- ²⁵⁹ *MOL*. P 616. *Sándor cs. lvt.*; és *Pesthy helynévgyűjteménye*. 10'. *Kender hely*: (Alvólal határában) *a Gabona között a' legjobb művelés mellett is vad kender szokott teremni*. 1761-ben is említi. (*NyIRK*. 1958/II. 214.)
- ²⁶⁰ *MOL*. P 5.
- ²⁶¹ Szabó T. Attila erdélyi helynévgyűjtése 2. Háromszék. Szabó T. Attila kéziratos gyűjtéséből közléteszi Hajdú Mihály és Slíz Mariann. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2001. 76–77.
- ²⁶² *NyIRK*. 1958/II. 214.
- ²⁶³ *NyIRK*. 1958/II. 214.
- ²⁶⁴ *MOL*. P 1610.
- ²⁶⁵ Lásd a képanyagban a karatnai templom alaprajzát és a feltárási felvételeket.

- ²⁶⁶ A nagyjavítást a Beke lelkészházaspár vezényelte le, a tiszteletes úr kétkezi munkával is részt vett benne. Itt mondunk köszönetet Hlavathy Izabellának a rendelkezésünkre bocsátott alaprajzért, a felmérési adatokért, a szakvéleményért és egyéb adatokért, Hlavathy Károlynak a szakszerű fényképfelvételekért, mindkettőjüknek és Bordi Zs. Lórándnak a szíves szóbeli tájékoztatásért.
- ²⁶⁷ Berecz Gyula: i. m. 139.
- ²⁶⁸ SzOkl. VI. 217–219.
- ²⁶⁹ SzOkl. VI. 228–229.
- ²⁷⁰ SzOkl. VI. 416–420, 424; Temesváry János: *Erdély választott püspökei 1618–1695*. II. Szamosújvár, 1914. 109–110; Miklósvárszéki Nagyajtai Cserei Mihály: i. m. 220–238; és *Apor Művei*. I. 18.
- ²⁷¹ *Apor Munkái*. 137–141, 248–249; *Apor Művei*. I. 363–424.
- ²⁷² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 11'. Földet is ajándékoztak az eklézsiának.
- ²⁷³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 14'.
- ²⁷⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 20'. Feltehetően az 1812. június 4-én is említett idősb Bodó Gábor. (MOL. P 672.) Xqr = xr = kr = krajcár. A 20 krajcár elírás lehet, mert egy körmöci arany 504 dénárt, azaz 5 magyar forintot és 2 krajcárt ért, esetleg más pénzegységről van szó: annak idején Erdélyben még számos idegen pénznem is forgalomban volt.
- ²⁷⁵ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.
- ²⁷⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 24–25.
- ²⁷⁷ Az egyházközség tagjai által a Bódikában bírt nyilak és a falvak lakói által a falu közföldjéből bírt nyilak természete azonos. (Az utóbbiakról és a ptyókaföldekéhez hasonló határrezszekekről lásd bővebben Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Bukarest, 1983. 154–176.)
- ²⁷⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 25–34.
- ²⁷⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 36–37.
- ²⁸⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 36–38.
- ²⁸¹ Land András Kőműves és ezere di Paller. (Feltorjai JK. 1801–1873. 65.) Az altorjai plébánia irattárában fellelhető adatok szerint Land Josef tervezte az altorjai plébánia épületét, aki Land András közeli rokona lehetett. Az utóbbit 1869-ben már néhaiként említik.
- ²⁸² *Karatnai Protocollum*. I. 40–41. A kőművessel kötött egyezményre csak utalnak, az 1852-ben kelt egyezséget annakidején nem másolták be a protocollumba.
- ²⁸³ *Karatnai Protocollum*. I. 34–37.
- ²⁸⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 36–39.
- ²⁸⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 38–39.
- ²⁸⁶ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ²⁸⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 40–43.
- ²⁸⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 42–43.
- ²⁸⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 46–49. Illyés Tamás Karatna, Al- és Felvolál jegyzője volt 1865-ben.
- ²⁹⁰ A templomépítés összköltségét a rendelkezésünkre álló adatok alapján nem tudtuk pontosan kiszámítani, de 450–1100 forintra becsültük. A félvszázaddal későbbi javítási költségek ismeretében is azt kell gondolnunk, hogy a templomot nem építették teljesen újjá.
- ²⁹¹ *Karatnai Protocollum*. I. 78–79, 126–127, 140–141.
- ²⁹² *Karatnai Protocollum*. II. 8–7, 12, 16–17.
- ²⁹³ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1882. Függelék. 30.
- ²⁹⁴ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1883. Függelék. 32.
- ²⁹⁵ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1885. Függelék. 35.
- ²⁹⁶ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1891. 123; és *Karatnai Protocollum*. II. 122–123, 130–131.

- ²⁹⁷ *Karatnai Protocollum*. II. 126–127, 130–133.
- ²⁹⁸ *Községi Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1892. Melléklet. 59; és *Karatnai Protocollum*. II. 132–133.
- ²⁹⁹ *Jegyzőkönyv 1937 évtől kezdve 1949. márc. 31-ig*. (Jelzete a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában I/21, lapjai számozatlanok, a jegyzőkönyvek időrendi sorrendben követik egymást. A továbbiakban: *Jegyzőkönyv 1937–1949*.)
- ³⁰⁰ Réthly Antal: *A Kárpátmedencék földrendései (455–1918)*. Bp. 1952; Cserei Mihály: i. m. 312; *Apor Munkái*. 204–206; *Apor Művei*. I. 317, 319; Gyöngyössi János–Kerny Terézia–Sarudi Sebestyén József: *Székellyöldi vártemplomok*. Budapest, Tájak – Korok – Múzeumok Egyesület, 1995. 37; *Magyar Kurir*. 1802/51. Bécs, 1802. XII. 24. (A lap mindig pénteken jelent meg.); Sávai János: *A székellyöldi katolikus plébániák levéltára*. I–II. 912–915; és Sávai János: *A csiksomlyói és a kantai iskola története*. Szeged, 1997. 69.
- ³⁰¹ *Fórum*. Sepsiszentgyörgy, 1978. IV. (A *Megyei Tükör* melléklete.) Kőnczei Elek Sámuellel és Istvánnal együtt Kőnczei Farkas utódja volt. (*MOL*. P 672. 1851. V. 16; 1853. X. 26; 1854. VI. 3; 1855. VII. 12.)
- ³⁰² *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁰³ Az okiratot Bodor Géza esperes, Zajzon Lajos feltorjai lelkész, karatnai adminisztráns lelkész, Jankó Jenő, Csiszér Ödön, Kritek Ottokár nyugalmazott dohánygyári igazgató, mint szakértő, Szabó István, mint szakértő és Máté Barabás jegyző írta alá. Korábban Karatnán nem használták a *méret*.
- ³⁰⁴ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁰⁵ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁰⁶ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 5113/1942.
- ³⁰⁷ *Karatnai Protocollum*. III. 37, 45.
- ³⁰⁸ *Karatnai Aranykönyv*.
- ³⁰⁹ A néhai Fésüs András fiának, Fésüs Gábor nyugalmazott gépészmesternek ezúttal köszönjük szíves szóbeli közlését.
- ³¹⁰ *Karatnai Protocollum*. III. 87.
- ³¹¹ *Karatnai Protocollum*. II. 4–5.
- ³¹² *Karatnai Protocollum*. I. 48–49.
- ³¹³ *Karatnai Protocollum*. I. 16–19.
- ³¹⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 3^a–4^a.
- ³¹⁵ Amely tételekhez nem fűztünk megjegyzést, 1759-ben és 1767-ben is megvoltak.
- ³¹⁶ A leltárban az 1756-os vizitáció alkalmával aláhúzták a selejtezésre szánt tételeket; ez a tétel az 1759-es vizitációs jegyzőkönyvben már nem szerepel. (*Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 37.) A lap balszélen látható + jel értelmét nem ismerjük.
- ³¹⁷ A kendő 1759-ben és 1767-ben is a pulpituson volt. (*Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 37, 187–188.) A kettőskereszt után ide és a következő kettőskereszttel jelzett tételekhez a lap alján lévő # utáni szavakat kell beszúrni, amelyek olvasata azonban elmosódottságuk miatt bizonytalan, így csak a valamennyire olvashatóakat iktatjuk ide: *sic? vide extant? conferatant*. A *fejő* festett len-, kender-, gyapot- vagy gyapjúfonál.
- ³¹⁸ A leltárban az 1756-os vizitáció alkalmával aláhúzták a selejtezésre szánt tételeket, ez a tétel az 1759-es vizitációs jegyzőkönyvben mégis szerepel. (*Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 37.) A *Vagyon* őrszó.
- ³¹⁹ Az 1756-os karatnai feljegyzésben összevontak két tételt. Az 1759-es és 1767-es vizitációs jegyzőkönyvben ez áll: *Egy tisztességes gyolcs abrosz melyben tizenöt rece táblák, egész kerülete csipkés. Egy arany csipkés kerületű zöld selyem tafota keszkenő*. (*Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 37, 187–188.)

- ³²⁰ Az 1759-es vizitációs jegyzőkönyvben ez áll: *Egy prédikáló székre való kék selyem tafota arany kötéses kerületű, a közepin a collátoroknak inscriptiojok.* (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 37.)
- ³²¹ Ez a tétel az 1759-es vizitációs jegyzőkönyvben nem szerepel. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 37.)
- ³²² Az 1759-es vizitációs jegyzőkönyvben ez áll: *Egy festékes az templombeli asztalon.* (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 37.)
- ³²³ Az 1767-es vizitációs jegyzőkönyvben ez áll: *Egy két rend kötészű öt fejér varrássú abrosz.* (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 187–188.)
- ³²⁴ Az eredeti 1756-os jegyzőkönyvben ezt a tételt, amely egyike lehetett az 1759-ben és 1767-ben a prédikáló széken lévő két viseltes abrosznak, nem csak alá, hanem ki is húzták. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 37, 189.)
- ³²⁵ Az eredetiben ezt a tételt, amely egyike lehetett az 1759-ben és 1767-ben a prédikáló széken lévő két viseltes abrosznak, nem csak alá, hanem ki is húzták. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 37, 189.)
- ³²⁶ Megjegyzésként 1759-ben ezt írták a leltár végére: *Nota bene. Négy abroszok el adattak, és ezért nincsenek ezen tabellában.* (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 37.)
- ³²⁷ Nr. 6. Fasciculus] VII^{tes}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100. A Kézdi Református Egyházmegye Levéltára. Ezúton köszönjük Csáki Árpád sepsiszentgyörgyi történésznek a vizitációs jegyzőkönyv felfedezőjének a jegyzőkönyv CD-n rendelkezésünkre bocsátott másolatát. Az eklézsia könyve a *Karatnai vizitációk – 1756–1885*.
- ³²⁸ Kézdi Vizitációk. III. Fol. 73.
- ³²⁹ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 17–17’.
- ³³⁰ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 14’.
- ³³¹ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 17–17’.
- ³³² Karatnai vizitációk – 1756–1885. 16’.
- ³³³ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 17–17’.
- ³³⁴ Háromszék paraszttvallomásai 1820–ból (Források Erdély Történetéhez, 3; sajtó alá rend. és kiad. Takács Péter), Debrecen 2002. 163.
- ³³⁵ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 19–20’.
- ³³⁶ Ezeknek a tartalmát és a további sorsát egyelőre nem ismerjük.
- ³³⁷ Őrszavak.
- ³³⁸ 1737. VII. 14-én egy tanúvallatásban találkozunk a nevével, tehát 1789-ben már nem valószínű, hogy élt volna. (MOL. P 1886.)
- ³³⁹ Valamely erdélyi vagy külföldi manufaktúrában készülhetett.
- ³⁴⁰ Talán Szccezin lengyel városban készült.
- ³⁴¹ A szó jelentését nem sikerült megfejtenünk.
- ³⁴² Karatnai vizitációk – 1756–1885. 22’.
- ³⁴³ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 23’. Azonos a már említett naplóíróval.
- ³⁴⁴ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 23’.
- ³⁴⁵ Karatnai vizitációk – 1756–1885. 24’.
- ³⁴⁶ Karatnai Protocollum. I. 50–51.
- ³⁴⁷ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon. A normál állású betűvel írottak a leltárkészítők megjegyzései, az általunk kerek zárójelbe tett szavakat az eredetiben áthúzták, a szögletes zárójelben a pontok olvashatatlan szavakat jelentenek.
- ³⁴⁸ A karatnai református egyházközség pecsétjének ismereteink szerint ez a legkorábbi említése.
- ³⁴⁹ Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923. 119.
- ³⁵⁰ Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923. 146–148.

- ³⁵¹ A 3-ast egy 2-esre írták rá.
- ³⁵² *Karatnai Protocollum*. I. 72–75.
- ³⁵³ *Karatnai Protocollum*. I. 116–117, 134–135.
- ³⁵⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 166–167.
- ³⁵⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 12–13.
- ³⁵⁶ *Karatnai Protocollum*. II. 122–123. és számozatlan lapok. A számozatlan lapokon a bejegyzések időrendben követik egymást.
- ³⁵⁷ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁵⁸ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvár, 1891. Melléklet. 55; és *Karatnai Protocollum*. II. 124–125.
- ³⁵⁹ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1909. Melléklet. 58.
- ³⁶⁰ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁶¹ *Karatnai Protocollum*. I. 10–11, 42–43; és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁶² *Jegyzőkönyv 1881-től*. 10.
- ³⁶³ *Jegyzőkönyv 1881-től*. Számozatlan lapok. Az asztalos a Szén utca 159-es házszámon lakott.
- ³⁶⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 21'. Vajna Ferenc 1822. III. 4-én Háromszék hűtös assessoraként Karatnainak írta magát: akkor ugyancsak Karatnán lakott Szentkatolnai Cseh János is, akinek a felesége Mihályt Mária volt. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.)
- ³⁶⁵ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1912. Melléklet. 69. Id. Bodó Albert a karatnai kereszteltek és házasságok anyakönyve szerint 1862-ben született, 1887-ben pedig feleségül vette Bodó Máriát.
- ³⁶⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁶⁷ *Commissiones Anni 1756*. 2. pont.
- ³⁶⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 120–121.
- ³⁶⁹ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1909. Melléklet. 58.
- ³⁷⁰ Talán csak névrokona Karatnai Bartók Károlynak, aki 1892-ben Kézdivásárhely polgármestere, a Kézdivásárhelyi Iparos Tanonciskola felügyelőbizottsági elnöke volt. (Berecz Gyula: *i. m.* 123–138.)
- ³⁷¹ *Commissiones Anni 1756*. 2. pont.
- ³⁷² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 6'. A *Cutataelae* valószínűleg a *Cautataelae* elírása.
- ³⁷³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 12'–13'.
- ³⁷⁴ *Karatnai Aranykönyv*.
- ³⁷⁵ *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ³⁷⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 98–99. Az 1820-as években a háromszéki falvak lakói – például a szentlélekiek, az al- és feltorjaiak is – a vasat ritka és drága portékának tartották. (*Háromszék parasztvallomásai 1820-ból*. Források Erdély történetéhez 3. A forrásokat sajtó alá rendezte és kiadja Takács Péter. Debrecen, 2002. 156, 164, 169.) A nyilván vasból készült karikák kapós volta azt mutatja, hogy 1866-ban is ez volt a helyzet.
- ³⁷⁷ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1913. Melléklet. 69.
- ³⁷⁸ Kun Gábor *domesticus curator* elszámolása a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ³⁷⁹ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.
- ³⁸⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 100–101. Ha igaz, hogy Kolonics István 1851-ben telepedett Kézdivásárhelyre, akkor lehetséges, hogy ezt az első orgonafelújítást is ő végezte. (Dávid István: *Műemlék orgonák Erdélyben*. Bp–Kvár. 1996.)
- ³⁸¹ *Karatnai Protocollum*. I. 88–89.
- ³⁸² *Karatnai Protocollum*. I. 114–115.
- ³⁸³ *Karatnai Protocollum*. I. 116–117. A pénzt Könczei Elek kezelte.

- ³⁸⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 118–119. 1+1+40+20,22+14+4 forint = 80,22 forint. A 12,92 forintból adott 10 forinttal együtt tehát 90,22 forintot adtak át Kolonitsnak.
- ³⁸⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 120–123.
- ³⁸⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 62^r–62^v. A duplázott *mint* elsőbje őrszó.
- ³⁸⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 128–129.
- ³⁸⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 130–133.
- ³⁸⁹ Az egyháztanács utóbb felmentette, nem kellett fizetnie.
- ³⁹⁰ Kifizette.
- ³⁹¹ Kifizette.
- ³⁹² Kolonics István a Csáki Árpád sepsiszentgyörgyi történész által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint, amelyeket itt köszönünk meg, 1851-ben telepedett le Kézdivásárhelyen.
- ³⁹³ Coroi Artur: *Altörja – a római katolikus egyházköztség története*. Csíkszereda, 2000. 73.
- ³⁹⁴ Az adatot itt köszönjük meg Köntzey Tamásnak, a svédországi gyógyszerészek egyesülete elnökének.
- ³⁹⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 36–37.
- ³⁹⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ³⁹⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 10^v.
- ³⁹⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 10^v. A 7. adakozó keresztnéve az eredetiből is hiányzik. Dr = dénár. Az összeadást mi végeztük el.
- ³⁹⁹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházköztség irattárában a C., 19. jelzetű iratban. A 6. adakozó keresztnéve az eredetiből is hiányzik. Az összeadást mi végeztük el.
- ⁴⁰⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 22^r–22^v. A *fizet* szó utáni vesszőt egy áthúzott *m* követi.
- ⁴⁰¹ Jelzete a Karatnai Ev. Ref. Egyházköztség irattárában C., 5.
- ⁴⁰² A Karatnai Ev. Ref. Egyházköztség irattárában, keltezetlen iratban. Az általunk kerek zárójelbe tett szavakat és számokat az eredetiben áthúzták. A befolyt összeget mi számítottuk ki.
- ⁴⁰³ A Karatnai Ev. Ref. Egyházköztség irattárában, külön lapon.
- ⁴⁰⁴ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. 1879. Függelék. 26; *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 68^r; és *Karatnai Protocollum*. II. 22–23.
- ⁴⁰⁵ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886. A kimutatás csak a kötelezvényekben lévő összeget és kamatját tartalmazza, a takarékpénztárban lévő és annak kamatját nem.
- ⁴⁰⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 69^r.
- ⁴⁰⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 69^v–70^r.
- ⁴⁰⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 70^v. A takaréketét egy 50 forintos és egy 3 forint 71 krajcáros tételből áll, további 5 forint bevezendő ígéret is van. A meglévő összeg 107 forint 11 krajcár.
- ⁴⁰⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 48–49. A kötlevelek száma 4 volt.
- ⁴¹⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 71^r; és *Karatnai Protocollum*. II. 50–51. A kötlevelek száma, nyilván az ezen évben idecsatolt Remenyik Teréz alapával együtt 5. A teljes összeg 129 forint 40 krajcár.
- ⁴¹¹ *Karatnai Protocollum*. II. 104–105. Ezenkívül befolyt 5 forint.
- ⁴¹² *Karatnai Protocollum*. II. 112–113.
- ⁴¹³ *Karatnai Protocollum*. II. 46–47.
- ⁴¹⁴ *Karatnai Protocollum*. II. 3.
- ⁴¹⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 67^r–68^r.
- ⁴¹⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 68^v–70^v. (*Karatnai Protocollum*. III. Számozatlan lapok.)

- ⁴¹⁷ *Jegyzőkönyv 1937–1949.*
- ⁴¹⁸ *Karatnai Protocollum.* III. Számozatlan lapok.
- ⁴¹⁹ *Karatnai Protocollum.* II. 132–133, 149–150. Itt bukkan fel először az új súlymérték, a kilogramm.
- ⁴²⁰ *Karatnai Protocollum.* II. 153–154, 157–160.
- ⁴²¹ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ⁴²² *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok; *Karatnai Aranykönyv.* Favágással és fuvarral is hozzájárultak a harangkészítés költségeihez és a harang szállításához.
- ⁴²³ Imreh István: *Székelvények a múlt időben.* Bp. 1987. 321.
- ⁴²⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 2^a–2^a.
- ⁴²⁵ *Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 37.
- ⁴²⁶ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. A református és katolikus, nemes, szabad jogállású és jobbágyrendű tanúk életkora 55 és 89 év között volt. Kiss Boldizsár ősei Altörjáról származtak: a vallomásokat Mihály Antal és Jankó Pál, Felső Fehér vármegye két hűtös assessora hitelcsitette.
- ⁴²⁷ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 73.
- ⁴²⁸ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 74.
- ⁴²⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 21^a.
- ⁴³⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 33^a. Idősb Bodó Gábor 1815 végén vagy 1816 elején adta át a megyebírói tisztséget Bodó Miklósnak.
- ⁴³¹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁴³² *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 30^a.
- ⁴³³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 21^a.
- ⁴³⁴ *Karatnai Protocollum.* I. 1.
- ⁴³⁵ *Karatnai Protocollum.* I. 4–7. A felnyilatztatás a faépület valamilyen módon való megemelését jelenthette. *Kerekvölgy: Kerek fekvésű és csere erdő a Bodocska pataka mellett. (Pesthy helynévgyűjteménye.* 218^a.)
- ⁴³⁶ *Karatnai Protocollum.* I. 18–19.
- ⁴³⁷ *Karatnai Protocollum.* I. 26–27. A jegyzőkönyvben 100 zsindeley szerepel, de ehhez nem kellett volna 2000 zsindeleyszeg.
- ⁴³⁸ Részleges elszámolás a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ⁴³⁹ *Karatnai Protocollum.* I. 82–83.
- ⁴⁴⁰ *Karatnai Protocollum.* I. 90–91.
- ⁴⁴¹ *Karatnai Protocollum.* I. 126–127.
- ⁴⁴² *Karatnai Protocollum.* I. 142–147.
- ⁴⁴³ *Kögyűlési Jegyzőkönyv.* Kolozsvártt, 1870. 17; és *Karatnai Protocollum.* I. 150–151.
- ⁴⁴⁴ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 731/1880; *Karatnai Protocollum.* II. 26–31; és *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* Külön lapon.
- ⁴⁴⁵ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 682/1886.
- ⁴⁴⁶ *Kögyűlési Jegyzőkönyv.* Kolozsvártt, 1882. Függelék. 28. Az Egyházkerületi Állandó Igazgatótanács 1882-től kezdve az egyházközségek fekvéseit illető, általa jóvá nem hagyott tulajdonjogi változásokat – mind az eladásokat, mind a vásárlásokat – érvényteleneknek tekintette. (*Karatnai Protocollum.* II. 20–21.)
- ⁴⁴⁷ *Karatnai Protocollum.* II. 30–31.
- ⁴⁴⁸ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 682/1886.

- ⁴⁴⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 38–39. Az utasítást a vizitációs jegyzőkönyvbe is beírták.
- ⁴⁵⁰ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1886. Függelék. 44.
- ⁴⁵¹ *Karatnai Protocollum*. II. 122–123; és *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1891. Melléklet. 53.
- ⁴⁵² *Karatnai Protocollum*. II. 130–131, 142–144. (Itt az oldalszámozás megtörik, a 143. oldalszám megismétlődik.); és *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 517/1892.
- ⁴⁵³ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁵⁴ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1901. Melléklet. 59; és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁵⁵ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A *Báldnyos erdeje* 1865-ben Al- és Feltorja, Karatna, Al- és Felvolál közös erdeje volt. (*Pesthy helynévgyűjteménye*. 11', 14'.) Közigazgatási szempontból azonban 1876-ig Fehér, illetve Felső Fehér vármegyéhez tartozott. A Györketöve helynév 1760-ban bukkan fel. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. = *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára*. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy, 1929. 56.)
- ⁴⁵⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁵⁷ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁵⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 176–177.
- ⁴⁵⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 34–35.
- ⁴⁶⁰ *Karatnai Protocollum*. II. 40–41, 58–59, 62–63. A feltehetően helybeli mesterember írástudatlan volt. Az 1900-as évek második felében az altorjai római katolikus templom mögött lakott Kovács István kútásó, talán Kovács József utódja.
- ⁴⁶¹ MOL. P 1610. 1787. XII. 10.
- ⁴⁶² 1820. XII. 12. A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁴⁶³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 21'.
- ⁴⁶⁴ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁴⁶⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 78–79.
- ⁴⁶⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 96–99.
- ⁴⁶⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 102–103.
- ⁴⁶⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 106–109.
- ⁴⁶⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 110–113.
- ⁴⁷⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 100–101.
- ⁴⁷¹ *Karatnai Protocollum*. I. 126–127.
- ⁴⁷² *Karatnai Protocollum*. II. 16–17.
- ⁴⁷³ *Karatnai Protocollum*. I. 152–153, 172–173. Feltűnő a maival szinte azonos helyesírás, a tájnyelvi kifejezések, szavak hiánya.
- ⁴⁷⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 154–157, 160–165, 172–173.
- ⁴⁷⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 6–7. Dobra Zsuzsanna második felesége lehetett Deák Antalnak.
- ⁴⁷⁶ *Karatnai Protocollum*. II. 12–13.
- ⁴⁷⁷ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1929. Igazgatótanácsi Jelentés. 43; *Karatnai Aranykönyv*; *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁷⁸ *Karatnai Aranykönyv*; *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁷⁹ Futásfalvi Hamar Lajos gazdasági naplói szerint már 1844-ben is tagja és befizetője volt a Tűzkármentő Társaságnak. (MOL. P 1874. *Létfalvi Gyárfás cs. lvt.*)
- ⁴⁸⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 148–149; és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁴⁸¹ *Karatnai Protocollum*. I. 3–8. A csordát valószínűen szerre őrizték-őriztették a karatnai gazdák: a marhának a csordából való elkötése a zálogszedés egyik megszokott formája volt. A csordajárás

akkori rendje: Illyés József, Illyés Mózes, Bodó Gábor, Bodó Károly, Bartók Zsigmond, Kun Gyárfásné, Donáth Antalné, Kun Gábor, Bodó József, Könczei József, Könczei Elek, Könczei Farkas, Bodó Lajos, Bodó Juliánna, Könczei István, Bodó Ferencz, Remenyik Gábor, Bodó Antalné, Mihály András, Czirjék Józsefné, Bodó Pál. A tényleges sorrend az 1850. XI. 3-án kelt jegyzőkönyv szerint a következő volt: *leg alól a mesteri lak mellett* Bartók Zsigmond, utána Könczei Elek, Bodó Gáborné, Kun Gyárfásné, Czirjék József, Illyés Sámuel, Illyés Mózes és Illyés József, a kapu sarka mellé Könczei István, *a' kiskapu sarkánál elkezdve* Bodó Zsigmond Remenyik Gáborral, utána Kun Gábor és Bodó Lajos, *a papi ház és a Deák Antal lakjósága között* Bodó Pál tett egy-egy láb kertet a paplak körül. Egy láb kert = két szomszédos sasfa közötti kerítészakasz, amely ma is 2 ölnyi hosszú. (A kötelezettségek csordajárás szerinti teljesítéséről lásd Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Bukarest, 1983. 220, 265, 267, 344, 368, 453, 479, 502. A csordaseries ezen falvak némelyikében más kötelezettségek esetén is alkalmazták.) Csordaseries = csordaszer = a csoda őrzésének (és felszedésének) rendje.

⁴⁸² Minden faluban találkozunk a falu mérőláncával, de kötéllal is mértek: lécfalvi falutörvény értelmében (1807) *az igaz mértékeket* Kézdivásárhelyen szereztek be és *megpecsételtetvén a falusbíró házában* tartották.. (Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. 166, 169, 463.)

⁴⁸³ *Karatnai Protocollum*. I. 14–15.

⁴⁸⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 20–23. A megegyezés egyik aláírója Babós Ferencz volt.

⁴⁸⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 44–45.

⁴⁸⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 183–184.

⁴⁸⁷ *Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 191–192.

⁴⁸⁸ A Csernátóni Múzeum irattárának erről az iratról készült fénymásolatot ezúton köszönjük Haszmann Pál muzeológusnak.

⁴⁸⁹ Berecz Gyula: *i. m.* 121.

⁴⁹⁰ Sávai János: *A székelyföldi katolikus plébániák levéltára*. I–II. 617–618; 700.

⁴⁹¹ Berecz Gyula: *i. m.* 121. Lásd a kántori lakról írottakat is.

⁴⁹² *Karatnai Protocollum*. I. 82–83.

⁴⁹³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 185; Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Bukarest, 1983. 35.

⁴⁹⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 118–119. 1857-től kezdve hivatalosan októberben kezdődött a tanítás. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 120.)

⁴⁹⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 124–125. A Kézdi- és Csíkszéket sújtó járványok, amelyekről a 16. századtól kezdve egyre pontosabb feljegyzések készültek, bizonyára Karatnát és a két Volált is elértek, de ezek következményeiről ezen falvakban egyelőre nem találtunk adatokat. Hasonló a helyzet a sáskajárásokkal: például az 1690. augusztusi kézdiszéki és az 1691-es csíki áterjedhetett Karatnára és a két Volálra is. (*Szók.* VI. 427.)

⁴⁹⁶ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 34.

⁴⁹⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 128–129, 136–137, 138–139. Közvizsgálat = nyilvános évvégi osztályvizsga.

⁴⁹⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 146–147.

⁴⁹⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 150–151.

⁵⁰⁰ Berecz Gyula: *i. m.* 121. 1869-ben másodtanfelügyelőt neveztek ki Csík-, Udvarhely- és Háromszékre Sándor Mózes személyében. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 196.)

⁵⁰¹ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. 1872. 44.

⁵⁰² *Karatnai Protocollum*. I. 154–157.

- ⁵⁰³ *Karatnai Protocollum*. I. 96–97; és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. II. József türelmi rendelete óta a mai napig él a szokás, hogy a fiúkat az apjuk, a leányokat az anyjuk hitében nevelik.
- ⁵⁰⁴ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 47.
- ⁵⁰⁵ Berecz Gyula: i. m. 121.
- ⁵⁰⁶ *Karatnai Protocollum*. II. 155–156.
- ⁵⁰⁷ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁵⁰⁸ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁵⁰⁹ 1866-ban kötelezték a lelkészeket az iskolák látogatására és iskolajegyzőkönyv vezetésére. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 186–187.)
- ⁵¹⁰ Sebestyén Kálmán: *Erdély református népoktatása 1780–1848*. Bp. 1995. 39.
- ⁵¹¹ Csak a református iskolás gyerekek. Haszmann Pál szíves közlését és a fénymásolatot a Csernátóni Múzeum irattárából ezúton köszönjük.
- ⁵¹² Berecz Gyula: i. m. 121. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵¹³ *Névkönyv 1858-ra*. Kolozsvártt. MDCCCLVIII. 47. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵¹⁴ *Névkönyv 1859-re*. Kvár. MDCCCLIX. 48. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵¹⁵ Feltehetően a feltorjai református iskolás gyerekekkel együtt. (*Névkönyv 1860-ra*. Kolozsvártt. MDCCCLX. 66.) Az alsókaratnai tanulók ebben és a következő tanévben is Feltorjára jártak iskolába. (*Névkönyv 1861-re*. Kolozsvártt. MDCCCLXI. 88.)
- ⁵¹⁶ *Névkönyv 1862-re*. Kolozsvártt. MDCCCLXII. 78. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵¹⁷ *Névkönyv 1864-re*. Kolozsvártt. MDCCCLXIV. 101. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵¹⁸ *Névkönyv 1869-re*. Kolozsvártt. 1869. 92. Feltehetően csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵¹⁹ *Névkönyv 1881-re*. Kolozsvárt. 1880. 144. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵²⁰ *Névkönyv 1884-re*. Kolozsvártt. 1883. 93. Csak a református iskolás gyerekek. Az iskola immár községi.
- ⁵²¹ *Névkönyv 1888-ra*. Kolozsvárt. 1887. 100. Csak a református iskolás gyerekek.
- ⁵²² *Névkönyv 1892-re*. Kolozsvárt. 1892. 129.
- ⁵²³ Berecz Gyula: i. m. 121; és *Névkönyv 1893-ra*. Kolozsvárt. 1893. 124. Az 59 tanköteles fiúból 25, az 53 tanköteles leányból 17 ismétlőosztályos. Iskolába jár 33 fiú és 2 ismétlőosztályos fiú, 22 leány és 4 ismétlőosztályos leány. A tanköteles és iskolába járó református gyerekek száma egyaránt 12. Az adat forrása az 1892-es vizitációs jegyzőkönyv kivonata. (*A Református Főkonfisztorium Gyűjtőlevéltára Kolozsvártt. 3271/1892.*)
- ⁵²⁴ *Névkönyv 1894-re*. Kolozsvárt. 1894. 132.
- ⁵²⁵ *Névkönyv 1896-ra*. Kolozsvárt. 1896. 257.
- ⁵²⁶ *Névkönyv 1897-re*. Kolozsvárt. 1897. 198.
- ⁵²⁷ *Névkönyv 1900-ra*. Kolozsvárt. 1900. 151; *Közigazgatási Jegyzőkönyv*. 1900. Melléklet. 106. A református hitoktatáson résztvevő iskolások száma 22. Az iskolaköteles fiúk közül 25, a lányok közül 17 ismétlő, az iskolába járó fiúk közül 2, a lányok közül 4. A két kiadvány adatai nem fedik egymást. Lehetséges, hogy két különböző tanévből valók, mint máshol is.
- ⁵²⁸ *Névkönyv 1901-re*. Kolozsvárt. 1901. 198.
- ⁵²⁹ *Névkönyv 1909-re*. Kvár. 1909. 124. Feltehetően az összes karatnavolái református tanuló száma.
- ⁵³⁰ Lásd a 684., a 854., a 902. és az 1042. jegyzetet.
- ⁵³¹ *Jakó-Juhász*. 168.
- ⁵³² *Jakó-Juhász*. 225.
- ⁵³³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 86.
- ⁵³⁴ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 128.

- ⁵³⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 136.
- ⁵³⁶ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 155.
- ⁵³⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 200.
- ⁵³⁸ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 33. Kőnczei Anna 17, Klára 13 éves, mindketten Kőnczei kelemen leányai voltak. Illyés Mária, néhai Illyés Tamás jegyző leánya 16 éves volt.
- ⁵³⁹ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 39. Bodó Gergely és Deák Károly 15, Bartók András 22, Szabó Ida 18, Bartos Berta 16, Kalit Ilona 14 éves volt.
- ⁵⁴⁰ *Jegyzőkönyv 1881-től.* Számozatlan lapok. Kőnczei Albert és Jankó Jenő (mindkettő 15 éves) Sepsiszentgyörgyön, Bodó Ferenc (15 éves) Kézdivásárhelyen, Remenyik Gábor (14 éves) Brassóban konfirmált.
- ⁵⁴¹ A konfirmált kislány kézdivásárhelyi volt.
- ⁵⁴² Bagoly András oskolamester leánya.
- ⁵⁴³ Szakács János lelkész leánya.
- ⁵⁴⁴ *Jegyzőkönyv 1937–1949.*
- ⁵⁴⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 4^a–5^a. Karatnai nagyrész: a' község határában csaknem a' leg nagyobb határ rész. (Pesthy helynévgyűjteménye. 217^a.)*
- ⁵⁴⁶ *Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 189.
- ⁵⁴⁷ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885. 16^a–16^b.* A jobbágyok fél forint taxáért temetkezhettek, ha keretet nem tartottak, tehát a nemesek feltehetően egy forintért.
- ⁵⁴⁸ *Kézdi Vizitációk.* III. Fol. 74.
- ⁵⁴⁹ *Karatnai Protocollum.* I. 16–17.
- ⁵⁵⁰ *Karatnai Protocollum.* I. 56–57.
- ⁵⁵¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 128.
- ⁵⁵² A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, a C., 13. jelzetű iratban.
- ⁵⁵³ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁵⁵⁴ *Karatnai Protocollum.* I. 100–101.
- ⁵⁵⁵ *Karatnai Protocollum.* I. 126–127.
- ⁵⁵⁶ *Karatnai Protocollum.* II. 16–17.
- ⁵⁵⁷ *Karatnai Protocollum.* II. 44–45 és számozatlan lapok.
- ⁵⁵⁸ *Karatnai Protocollum.* I. 4–5. Az utca az egyházközség kezelésében lévő közterület vagy akár az egyházközség tulajdona is lehetett. Márkosfalván és határában 1772-ben minden utat háromölnyi szélesre mérettek. (Imreh István: *A törvényhozó székelési helye.* 415.)
- ⁵⁵⁹ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ⁵⁶⁰ *Jegyzőkönyv 1937–1949.*
- ⁵⁶¹ *Feltörjái JK.* 1801–1873. 52. A mi szócskát áthúzták. A Demehegye–Demekhegye–Dömehegye helynév előfordul 1761-ben és 1863-ban (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek.* 56, 61.); 1750–1751-ben, 1759–1761-ben és 1803-ban (*Nyírk.* 1958/II. 215.) is. Lásd még: *Pesthy helynévgyűjteménye.* 217^a.
- ⁵⁶² *Pesthy helynévgyűjteménye.* 10^a. Temetőjele: a' Község temetőjére rugnak ezen határ részbeni szántók.
- ⁵⁶³ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 949/1890. Az iskola tanító énekvezér cím már 1869-ben is előfordul. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 189.)
- ⁵⁶⁴ Süli Attila: *A nemzetőrség szervezése 1848 nyarán és őszén.* = *Hadtörténelmi közlemények.* 113. évfolyam, III. szám. 613. (2000. XI. 20.)
- ⁵⁶⁵ *Karatnai Protocollum.* I. 6–9.
- ⁵⁶⁶ *Felső-Háromszék a szabadságharcban.* Szerkesztette Kocsis Károly. Kézdivásárhely, 1999. 51.

- ⁵⁶⁷ *A karatnai elbunytak anyakönyve. (A. Csoboth János irathagyatéka. Másolat.)* A szabadságharcról egyéb feljegyzés nemigen maradt a karatnai egyházközség irataiban.
- ⁵⁶⁸ *Karatnai Protocollum.* II. 30–31.
- ⁵⁶⁹ *Karatnai Protocollum.* II. 60–61.
- ⁵⁷⁰ A római katolikus Cassagrande Antal, aki később Nagyházira magyarosította a nevét, jelen volt a karatnai és a feltorjai egyházközség 1888. április 15-én tartott együttes közgyűlésén. A Karatnán lakó család elsőszülött fiait mindig Antalnak keresztelik.
- ⁵⁷¹ *MOL.* P 1610.
- ⁵⁷² Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek.* 61; és *NyIRK.* 1958/II.
- ⁵⁷³ *NyIRK.* 1958/II. 214.
- ⁵⁷⁴ *A. Csoboth János irathagyatéka.*
- ⁵⁷⁵ *NyIRK.* 1958/II. 215. (Mind az öt adat.)
- ⁵⁷⁶ *MOL.* P 1610.
- ⁵⁷⁷ Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése 2. *Háromszék.* 76.
- ⁵⁷⁸ *Pesthy helynévgyűjtés.* 10^v. Cs. Bogáts Dénes helyismeret híján vagy figyelmetlenségből Altörja határában lévőnek írta az 1722-ben előforduló *Akasztófánál kihágón* felvolálai helynevet. (*NyIRK.* 1958/II. 214.)
- ⁵⁷⁹ Az *Akasztófa* helynév szinte minden háromszéki falu határában előfordul. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek.* 54.) Néhány példa: 1813. *Albisi akasztófa.* (Uo. 59.); 1799. *Az Tekenős fején az Albisi akasztófánál.* (*MOL.* P 1610.); 1607. Étfalva. *Az Akasztófánál.* (*NyIRK.* 1958/II. 214.)
- ⁵⁸⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 4^v–5^v. Amely tételekhez nem fűztünk megjegyzést, a későbbi vizitációk idején is megvoltak, még 1824. május 10-én is.
- ⁵⁸¹ *Pesthy Helynévgyűjtés.* 217^v. *Hosszu a' falu szélétől a' Karatna patakára hosszan nyulik, elnevezését nyerte innen.* 1808, 1827 *Karatnai Hosszu.* (*NyIRK.* 1958/II. 215–216.) Karatnai Bárdi Gáspárt 1722. március 6-án (Coroi Artur: *Altörjai Márton Miklós deák feljegyzései, 1702–1734.* 115.) és 1731. június 16-án is említik. (*MOL.* P 1610.) A felsővolálai határkertnek ez a legrégebbi említése, a karatnai határkertet és kaput az 1748-ban kelt falutörvény említi először. Lehetséges, hogy Felvolálnak 1756-ban már volt valamilyen határrendtartása. Metr. = metreta = véka. Egy vékás föld 200 négyszögöl.
- ⁵⁸² A szántó az 1759-es vizitáció jegyzőkönyve szerint a másodlábban volt. (*Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 37.)
- ⁵⁸³ 1775-ben megjegyezték, hogy ez kenderföld a másodlábban. (*Nr. 6. Fasciculus*] VIII^[actio]. *Litt[er]a*] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.) A határ többi részétől külön kerített területről ez az egyik legkorábbi adatunk.
- ⁵⁸⁴ A szomszéd birtokos az 1759-es és az 1775-ös vizitáció jegyzőkönyve szerint Bodo Péter junior. (*Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 38; *Nr. 6. Fasciculus*] VIII^[actio]. *Litt[er]a*] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁸⁵ Az 1767-es és az 1775-ös vizitáció jegyzőkönyvében ez áll: *A templom előtt a cinterem kapujára jövő lábban egy darabocsa szántó föld metr. 2, vicinussa ab utraque parte Kün Sigmond ő kegyelme.* (*Kézdi Vizitációk.* II. Fol. 189; *Nr. 6. Fasciculus*] VIII^[actio]. *Litt[er]a*] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁸⁶ *Pesthy Helynévgyűjtés.* 218^v. *Szármány: Karatna községe határ részei között legmagasabban emelkedett, szántós dűlő: agyag seppedékes természetű, jó részt ez előtt sármány nével.* A leírás csak csapadékból évekre és a dűlő egy részére érvényes, a magyarázat népetimológiai: A Szármány kopasz dombot, hegyet jelent. A Szármány név előfordul 1747-ben, 1811-ben (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki hely-*

- nevek. 56, 61.) a 17. század végén, 1749-ben és 1808-ban is. (NyIRK. 1958/II. 216.) Az 1748-as karatnai falutörvény is *Szármánynak* nevezi. (Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. 390.)
- ⁵⁸⁷ Ehhez 1775-ben hozzáfűzték: *kiis igéri hogj ha Sorte Divisionis az a föld az urnak részébe jut Szakaszt ki a magatéból az ekkl[ész]i áéhoz két véka fereit, hogy osztan az ekkl[ész]i ae ki tellyek ad cub[ulus] 1.* (Nr. 6. Fasciculus] VIII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁸⁸ Ez a tétel az 1759-es, az 1767-es és az 1775-ös vizitáció jegyzőkönyvében nem szerepel. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 38, 189, 190; Nr. 6. Fasciculus] VIII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.) Később a két zágoni eredetű asszony földet ajándékozott az eklézsiának.
- ⁵⁸⁹ 1759. *Kut fejiben; Völgyre menőben.*; 1791. *Ábrán hídja nevű helyben a Kutnál a Karatnai határon.* (NyIRK. 1958/II. 215–216.) *Völgy: a' Karatna és Peselneki magoson emelkedett határ részek között el nyulo lapályos kaszáló hely.* (Pesthy helynévgyűjteménye. 217.) Bodó András földet ajándékozott az eklézsiának, de 1775-ben ennek a darabknak a szomszédja már Bodó Antal. (Nr. 6. Fasciculus] VIII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁹⁰ Az 1759-es és az 1767-es vizitáció jegyzőkönyvében a szomszéd birtokos *Kún Farkasné* asszony, (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 38, 189.) 1775-ben *Kun István ö k[e]g[ye]lme.* (Nr. 6. Fasciculus] VII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.) Ebben a határban volt a *Kincses* nevű láb.
- ⁵⁹¹ Az 1759-es vizitáció jegyzőkönyvében a szomszéd birtokos *Kun Miklós*, az 1775-ösében ismét *Kun László*. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 38; Nr. 6. Fasciculus] VII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁹² Kézdi Vizitációk. II. Fol. 38. Az 1767-es vizitáció jegyzőkönyvében az első két tétel nem szerepel. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 190.) 1824. május 10-én ez a négy darab föld is megvolt.
- ⁵⁹³ *Czangoné: régi elnevezés, különben ezen szántokból álló dűlő egy magoson emelkedett hely, némely helyeken szívos sárga agyag 's más helyen sárga agyagal vegyült fejer nyír föld gödrös mit mosta vápás hely igen silány természetű föld alappal bír.* (Pesthy helynévgyűjteménye. 10°.) 1761. Czongonévápja. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 56.) 1751. Czongonéban. 1761. Czongoné vápja. 1792. Czongoné. 1805. *A Czongoné tetőn.* (NyIRK. 1958/II. 215.)
- ⁵⁹⁴ Az 1775-ös vizitáció jegyzőkönyvében ez a darab nem szerepel. (Nr. 6. Fasciculus] VII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁹⁵ Az 1767-es vizitáció jegyzőkönyvében ez a tétel másfél vékás földet tüntet fel. (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 190.)
- ⁵⁹⁶ Az 1767-es vizitáció jegyzőkönyvében ez a tétel ugyanígy szerepel, (Kézdi Vizitációk. II. Fol. 190.) 1775-ben azonban megjegyezték: *nunquam fuit in Possessione eccles[i]ae, neque Ministri.* (Nr. 6. Fasciculus] VII^{[scia]vo}. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–100.)
- ⁵⁹⁷ Kézdi Vizitációk. II. Fol. 189.
- ⁵⁹⁸ Az ilyen fákat nem csak gyümölcsükért ültették, hanem a mezei munkában megpihenőknek nyújtott árnyékukért is, ezért szigorú védelem alatt álltak. (Coroi Artur: *Adalékok Háromszék és Altorja történetéhez*. 244.)
- ⁵⁹⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 1°. *A Templomnal* után két, az olvashatatlanságig áthúzott szó következik. Az 1740–1744 között adományozott darabokat az egyházközség valószínűleg elcserélte más földdarabbal. 1761. *Szász út.* (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 56.) 1777. *Szász út.* (NyIRK. 1958/II. 215.) Bors egy néhai karatnai család neve. Az egyházközség tagjai által ajándékozott földek fel vannak sorolva 1824. május 10-én: Dónáth Antal 1801-ben adta ajándékba a nevezett földet. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.)

- ⁶⁰⁰ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, a C., 20. jelzetű iratban.
- ⁶⁰¹ Ekkor küldhették el a bizonylatot az 1775. április 3-án tartott vizitációról. (Nr. 6. Fasciculus] VIII^{ta} Littera] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. 99–101.)
- ⁶⁰² Nemes Alsóvölgyi Illyés János és Czirjék Joseff hadnagy és Milit[aris] Proc[uror] az Illyés familia nevében a Szármány mögötti 4 köblös földjéből egy köből férejt az eklézsia alapítólevele által kötelezve örökösén átad az eklézsianak. (Az eredeti, C., 12. jelzetű szerződés megvan a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.)
- ⁶⁰³ Bodó Ferenc a Szármánybeli Középső völgyön kívül lévő két vékás földje egyik felét ingyen, másikat a Szármánybeli Felső völgyön kívüli egy vékás darabért cserébe az eklézsianak adta. (Az eredeti, C., 11. jelzetű, 1804. IV. 21-én kelt szerződés megvan a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.)
- ⁶⁰⁴ A Karatnán lakó birtokosok a közönséggel egyben a karatnai református eklézsia papjának adták a Nagy völgy felső részében, a Csigolyabokor, a felvölgyi határ és a szentléleki út között fekvő szénafüvet, amelyet a Könczeiek molnára, Raduj János két lova ellopattatásáért foglaltak le: a megyebíró kifizette érte a 90 magyar forintot az eklézsia pénzéből. (Az eredeti, jelzet nélküli szerződés megvan a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.)
- ⁶⁰⁵ Az eklézsia a templomba járó út melletti földjét cserélte el Kiss Boldizsár Nagyrészbeli, Padlábán lévő földjével; Kiss Boldizsár az eklézsianak conferálta Bodó Sándor 6 magyar forintért zálogban bírt földjét is. (Az eredeti, C., 13. jelzetű szerződés megvan a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.) Kiss Boldizsár a templomba járó út melletti földet a vele szomszédos földéhez kertele, de a kertet az eklézsia levághatta, ha az megszükitette volna a templomba járó utat: Kiss Farkas 1853-ban is bírta ezt a földet.
- ⁶⁰⁶ Az eklézsia a mesteri ház melletti Kenderes Telekbeli félvékás kenderugarát cserélte el Kun Zsigmondnak a felsővölgyi határon lévő két vékás szántó és kaszálójával és a Nagyrészből, az uton az Apor hossza felé keresztül szökő tíz kupás szántóföldjével. (Az eredeti, jelzet nélküli szerződés megvan a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.) A bennvalók és a határbeli földek cserearánya annakidején 1/3 vagy 1/4 volt.
- ⁶⁰⁷ Gróf Mikó István rendeletére a karatnai ev. ref. eklézsia javairól, a parochialis fundusról, a pap és a mester által bírt szántókról és kaszálókról, a Templom Bódika nevű erdejéről 10 tanút hallgattak meg. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.)
- ⁶⁰⁸ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁶⁰⁹ Karatnai Protocollum. I. 52–53. Nem tudjuk, Karatnán végrehajtották-e azt az 1807-ben kelt császári rendeletet, amelyre 1827-ben hivatkoznak és amely szerint a közhelyek felosztása előtt azokból ki kell szakítani a papi bennvalóval arányos canonica portiót. (Felsőbb rendletek könyve – 1827–1923. 1.) Az Egyházi Főtanács 1862-ben elrendelte, hogy ha az egyházközségnek A betűs úrbéri kötelezvény volna a birtokában, azokat cseréltesse ki szelvényesekre. (Felsőbb rendletek könyve – 1827–1923. 137.)
- ⁶¹⁰ Felsőbb rendletek könyve – 1827–1923. 147–152, 155–156.
- ⁶¹¹ Ezen földlábbal kezdődnek a határbeli birtokrészek. Kertes: ezen szántókból álló határ rész kaszáló kertekre rug. (Pesthy helynévgyűjteménye. 10.) 1760, 1762. Kertes vagy Merítőre menőben. (NyIRK. 1958/II. 214.)
- ⁶¹² A templom és a temető területe a falu külterületének számított.
- ⁶¹³ 17. század vége; 1827. A karatnai határon a Szentléleki útra jövőben. (NyIRK. 1958/II. 215–216.) Szentlélek utra jövő: ezen dülő a' Kézdi Sz[ent] lélek község felől Karatnára jövő utra rug. (Pesthy helynévgyűjteménye. 217.)

- ⁶¹⁴ *Voláli ki hágo: ezen határ részben a szántó földek, hoszában begyre rugnak ki. (Pesthy helynévgyűjteménye. 10'.)*
- ⁶¹⁵ *Pál Bíró: Bíró Pál birtokostól nevezetett. (Pesthy helynévgyűjteménye. 217'.)*
- ⁶¹⁶ 1761, 1794. *Karatna patak. (NyIRK. 1958/II. 215–216.) Karatna pataka egész a Torja vizébei szakadásig ezenn névvel eredetét veszi a' Karatnai erdő részéből. (Pesthy helynévgyűjteménye. 217'.)*
- ⁶¹⁷ 1761. *Csikbércz. (NyIRK. 1958/II. 214.) Csikbércz ezen erdőség Csikkal határos, hova felmenő utis vagyon annak gerenczén. (Pesthy helynévgyűjteménye. 11'.)*
- ⁶¹⁸ *Karatnai Protocollum. I. 74–75.*
- ⁶¹⁹ Az eredetiben a telekkönyvi szám kivételével az egész sort áthúzták.
- ⁶²⁰ *Karatnai Protocollum. I. 75–77.*
- ⁶²¹ Ezt a sort az eredetiben áthúzták.
- ⁶²² A Bódikában lévő erdő, szántók és kaszálók külön tárgyalatnak.
- ⁶²³ *A Református Főkonisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott. 682/1886. Az adatok tagosítás előttiek. A 804. és 805. helyrajzi számú papi laktelekbe nem foglaltatott bele a Deák Antaltól vásárolt belsőség.*
- ⁶²⁴ Ezt Kőnczei Dávidtól örökölte az egyházközség.
- ⁶²⁵ *Közgyűlési Jegyzőkönyv. Kolozsvárott, 1882. Függelék. 30.*
- ⁶²⁶ *Karatnai Protocollum. II. 34–35.*
- ⁶²⁷ *Karatnai Protocollum. II. 96–97.*
- ⁶²⁸ *Karatnai Protocollum. II. 126–127. Az arányosítás 1871-ben indult. (Imreh István: A törvényhozó székelyfalu. Bukarest, 1983. 183.) A leendő tagosításról már 1858-ban szó esik. (Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923. 126.)*
- ⁶²⁹ *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan lapok. A sok visszaélés miatt a Székelyföldön a tagosítást és az arányosítást újból el kellett végezni.*
- ⁶³⁰ *Kézdi Vizitációk. II. Fol. 59–61; Kézdi Vizitációk. III. Fol. 34, 38; Kézdi Vizitációk. III. Fol. 98; Kézdi Vizitációk. II. Fol. 190; és Karatnai vizitációk – 1756–1885. 5'–5'. (Lásd a 148. és a 150–154. jegyzetnél.)*
- ⁶³¹ *NyIRK. 1958/II. 215.*
- ⁶³² Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek. 61. Cs. Bogáts Dénes helyismeret híján vagy tévedésből 1761-ben Feltorján jegyzi a Bódika vápáját. (NyIRK. 1958/II. 214.)*
- ⁶³³ *A karatnai ev. ref. eklézsia tilalmas csereerdeje. (ErdOkI. 605–606.) Nyilván a Bódikáról van szó.*
- ⁶³⁴ *NyIRK. 1958/II. 216.*
- ⁶³⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 36'.*
- ⁶³⁶ *Bódika. A Karatnai ev. ref. megye erdeje. (Pesthy helynévgyűjteménye. 217'.)*
- ⁶³⁷ *NyIRK. 1958/II. 215–216.*
- ⁶³⁸ Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek. 61.*
- ⁶³⁹ Az összterület 10,5 hektárnyi lehetett: kb. 3,7 hektár erdő, kb. 6,37 hektár szántó és valamivel több, mint 0,43 hektár kaszáló.
- ⁶⁴⁰ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ⁶⁴¹ *Bodóké: A Bodó család erdeje. (Pesthy helynévgyűjteménye. 217'.)*
- ⁶⁴² A rész-egészekből szerveződő községekről lásd Imreh István: *A törvényhozó székelyfalu. 44–46.*
- ⁶⁴³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 36'.*
- ⁶⁴⁴ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁶⁴⁵ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁶⁴⁶ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁶⁴⁷ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.

- ⁶⁴⁸ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ⁶⁴⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 48–49.
- ⁶⁵⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 52–53. A szálakat araszra adhatták el, mint 1852-ben, de ezalkalommal a faanyag szál vagy ág mivoltán kívül talán a szálak vastagságát is figyelembe vették.
- ⁶⁵¹ *Karatnai Protocollum*. I. 54–55.
- ⁶⁵² *Karatnai Protocollum*. II. 8–9. Feszi = fészsi = fejsze. Háromszéken ma is így mondják.
- ⁶⁵³ *Karatnai Protocollum*. II. 10–11.
- ⁶⁵⁴ *Karatnai Protocollum*. II. 12–13. A szerződést mint tanú Vajna Lázár falusbíró írta alá, *Dóbra András nevét leírta Máté Barabás tanu*.
- ⁶⁵⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 16–17.
- ⁶⁵⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 90–91. A karatnaiak 1788-ban az egyik „nyíl-erdőt” marhalegelőnek használták, tehát a Bódika erdejét valószínűleg a pásztorral vagy pásztor nélkül legelő marháktól is védeni kellett. (Imreh István: A törvényhozó székely falu. Bukarest, 1983. 210.)
- ⁶⁵⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 175–177. A Bódika erdeje, szántói és kaszálója őrzésére vonatkozó további feljegyzéseket lásd a kaszálóról szóló bekezdések után.
- ⁶⁵⁸ *Karatnai Protocollum*. II. 56–57. Az Erdőtörvényt 1879. június 14-én hirdették ki. (*Jegyzőkönyv 1881-től*. 12.)
- ⁶⁵⁹ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 12–13.
- ⁶⁶⁰ *Karatnai Protocollum*. II. 143–144. A hektolitert először 1877-ben (*Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 67*), a litert 1885-ben használták Karatnán. (*A Református Főkonvizitátorium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.)
- ⁶⁶¹ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. Az egyháztagok akkori anyagi nehézségeinek okát nem ismerjük.
- ⁶⁶² *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. Az erdőgondnokot név nélkül 1908. február 11-én, Albu József erdőrt 1909. október 17-én említették.
- ⁶⁶³ Lásd a Bódikai kaszálóról szóló részben.
- ⁶⁶⁴ Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. 169–172, 402, 462; és *NyIRK*. 1958/II. 223. A burgonya a 19. század derekán már a módosabb karatnaiak számára is fontos termény lehetett, bár arra nézve nem találtunk adatot, hogy állateledként, vagy közkedvelt emberi táplálékként használták.
- ⁶⁶⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 12–15.
- ⁶⁶⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 47–49. (1856. II. 13; 1856. II. 22.)
- ⁶⁶⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 1.
- ⁶⁶⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 22–25. toloszni = tallózni
- ⁶⁶⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 2–3.
- ⁶⁷⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 14–15.
- ⁶⁷¹ *Karatnai Protocollum*. I. 2–3. A pityókaásás idejét feltehetően október hetediké utánra tűzték ki.
- ⁶⁷² *Karatnai Protocollum*. I. 4–5. Egy huszas = 40 dénár.
- ⁶⁷³ *Karatnai Protocollum*. I. 12–13.
- ⁶⁷⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 14–15.
- ⁶⁷⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 20–23.
- ⁶⁷⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 60–61.
- ⁶⁷⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 10–13.
- ⁶⁷⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 50–51.
- ⁶⁷⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 62–63.

- ⁶⁸² *Karatnai Protocollum*. I. 152–153.
- ⁶⁸³ *Karatnai Protocollum*. I. 26–27. Az árendát 1856-ban az 1855. esztendő Szent György napjától 1856 Szent György napjáig terjedő időszakra szedték. (*Karatnai Protocollum*. I. 48–49.)
- ⁶⁸² *Karatnai Protocollum*. I. 28–29. A táblázatba a pap és a mester részét nem írták be. Az újabb darab feltörése csak terv maradt, mert az oszporások továbbra sem részesültek a Bódika nyilaiból.
- ⁶⁸³ *Karatnai Protocollum*. I. 52–53.
- ⁶⁸⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 54–55.
- ⁶⁸⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 54–55. inch = hüvelyk (kb. 25–27 mm.); 12 hüvelyk = 1 láb (kb. 32 cm.); 6 láb = 1 öl (kb. 1,90 m.) A 19. század második felében, a méterrendszerre való áttérés előtt a mai Torja község területén a láb és a hüvelyk használatának egyelőre csak Karatnán találtuk a nyomát. (Lásd a 432. jegyzetnél.)
- ⁶⁸⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 76–79. Ez a parcella valószínűleg szemesgabonával volt bevetve.
- ⁶⁸⁷ A korábbi haszonbérlo, Bodó Lázár nevét áthúzták.
- ⁶⁸⁸ Könczei Józsefné örököse lehetett.
- ⁶⁸⁹ Bodo Sigmond örököse lehetett.
- ⁶⁹⁰ Bodó Zsigmondné örököse lehetett.
- ⁶⁹¹ A fél nyíl szavakat az eredetiben áthúzták.
- ⁶⁹² Bodó Elek örököse lehetett.
- ⁶⁹³ *Karatnai Protocollum*. I. 136–139.
- ⁶⁹⁴ Balfelől odaírták az árverésen nyertes Bodó Sándorné nevét, ami azt jelenti, hogy a feleség nem feltétlenül örökölte a férje nyilát.
- ⁶⁹⁵ Balfelől odaírták: *Volt a Gidofalviné asszonyé.*
- ⁶⁹⁶ A Pap szavakat az eredetiben áthúzták.
- ⁶⁹⁷ Bartók Zsigmond örököse lehetett.
- ⁶⁹⁸ Bodó Károly örököse lehetett.
- ⁶⁹⁹ Incze Ferencz örököse volt.
- ⁷⁰⁰ A korábbi birtokos, Bodó Gergely neve át van húzva, fölé íratott az *elárverezendő*.
- ⁷⁰¹ *Karatnai Protocollum*. I. 177–181. Elírás: valószínűleg ifj. Bodó Ferencznek adatott a megfelelő rész. 1794, 1803. *Bódika vápája*. (NyIRK. 1958/II. 215–216.) 1863. *Bódika vápája*. (Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 61.)
- ⁷⁰² *Karatnai Protocollum*. I. 182–183.
- ⁷⁰³ Az 1881-ben elhunyt Könczei Elek örököse lehetett.
- ⁷⁰⁴ Az eredetiben Peti Lukács áthúzott neve áll a Bodó Miklósé alatt.
- ⁷⁰⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 32–33.
- ⁷⁰⁶ A név alatt *Szántó Lá és Könczei Kelemen* áthúzva. A következő öt nyílról és a kilencedikről nem esik szó: valószínűleg azokat is elárverezték.
- ⁷⁰⁷ Id. Bodó József örököse lehetett.
- ⁷⁰⁸ Vagy a lelkész, vagy a fia bírta.
- ⁷⁰⁹ Id. Bodó Ferentzné örököse lehetett.
- ⁷¹⁰ Az eredetiben Pilbárt József áthúzott neve áll a Bodó Imréé alatt.
- ⁷¹¹ Lehetséges, hogy ekkor ő volt a szentegyházi.
- ⁷¹² *Karatnai Protocollum*. II. 60–62.
- ⁷¹³ *Karatnai Protocollum*. II. 62–63. Valószínű, hogy a hat kiadatlan nyíl közül háromnak végül gazdája került. A véka 16 kupás ürmérték, a 8 kupa félvékát teszen.
- ⁷¹⁴ *Karatnai Protocollum*. II. 151–152.

- ⁷¹⁵ Az itt következő bejegyzést – 1893-ra, azután 1 forint – áthúzták.
- ⁷¹⁶ A másfél nyilért fizette a 3 forintot.
- ⁷¹⁷ Vagy a lelkész, vagy a fia bírta.
- ⁷¹⁸ *Karatnai Protocollum*. II. 153–156.
- ⁷¹⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 52–53. (1857. december 21.)
- ⁷²⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 44–45.
- ⁷²¹ *Karatnai Protocollum*. I. 140–141.
- ⁷²² *Karatnai Protocollum*. I. 54–55.
- ⁷²³ *Karatnai Protocollum*. I. 62–63.
- ⁷²⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 78–79. Eredetileg a folyó év Sz[ent] György napján kezdve hat egymás után folyó évekre szólt a szerződés, de a 6. évre újból elárverezték.
- ⁷²⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 138–139. A gyűlés kevés résztvevője miatt április 11-éről április 19-ére, majd május 9-ére halasztották az árverést. Valószínűleg kalapácsütéssel jelezték, hogy a kaszáló elkelt: Bodó Ferencz aftyánkfjára üttetett egy évre. A nyertes aláírta a jegyzőkönyvet.
- ⁷²⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 148–149. Eredetileg Incze Lászlót írták nyertesnek, de azután áthúzták a nevét. Nem tudni, 1871-re ki nyerte el a kaszálás jogát.
- ⁷²⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 160–161. csak is ezen folyó 1872^{ik} évi széna és ha lesz sarju termése is,...; a fenn írtakat neve aláírásával erősíti.
- ⁷²⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 166–169. azaz Szent Mihály napján. Dóbra András haszonbérlet nevével leírta ifj. Czírjék József.
- ⁷²⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 168–169. Aláírás: Köntzei Bénédi haszonbérlet.
- ⁷³⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 178–179.
- ⁷³¹ *Karatnai Protocollum*. I. 188–189. Fizető kezességet vállaltak Bodó András fizető kezes, Köntzei Elek kezes.
- ⁷³² *Karatnai Protocollum*. II. 22–23. Az egyházközség jegyzője alá is írta a szerződést.
- ⁷³³ *Karatnai Protocollum*. II. 36–37.
- ⁷³⁴ *Karatnai Protocollum*. II. 157–158. az egyház felelősséget nem vállal ha egybeült is meg tudja kaszál-tatni. Aláírás: Bartók Lajos.
- ⁷³⁵ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A Györke töve helynevet – ehhez tartozik a Györke orra is – 1751-ben és 1760-ban Felvolál határában említik. (NyíRK. 1958/II. 215.) 1865-ben egyiket se említik a mai Torja területén.
- ⁷³⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁷³⁷ *Jegyzőkönyv 1937–1949.*
- ⁷³⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 104–107. A tolvajsággal megvádolt és hivataláról lemondott Deák Antal iskolamester részéről van szó.
- ⁷³⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 22–23.
- ⁷⁴⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 170–171. A csorda útja vagy a szarvasmarhák legelője tehát ezek közelében lehetett, a sertéseket is a közelben járatják. A sertéseket eleinte a termés betakarítása után a megye tagjai a ptyókaföldre hajthatták, később azonban az egyháztanács ezt megtiltotta, ugyanúgy, mint a Bódika erdejében való makkoltatást: a ptyókaugar betakarítás utáni legeltetése jogát és a makktermést esetenként elárverezték.
- ⁷⁴¹ *Karatnai Protocollum*. II. 8–9. Bodó András nyílnak a sánca akkor egyik felől a Bódika, másik felől a Karatna pataka volt.
- ⁷⁴² *Karatnai Protocollum*. I. 92–93. A nagyajtai falutörvény (1774–1775) a határpásztornak engedte át az egyforintos büntetést, ha képes volt azt a kihágás elkövetőjén a bíró segítségével behajtani. (Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. 433.)

- ⁷⁴³ Imreh István: *A törvényhozó székelő falu*. 390.
- ⁷⁴⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 140–141.
- ⁷⁴⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 158–161.
- ⁷⁴⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 174–175. Aláírás: *El fogadom, Köntzei Bénéiam*.
- ⁷⁴⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 180–182. *elválalta azon feltétel mellett, hogy az erdőrészt csak is Január 1re 1876ra tartozik őrizni*. A gyűlés úgy határozott: *tartozik ezen őrzést October – 15re folytatni*. A hajtópénz összegének indoklása: *Mint hogy a községtől távol esik Bódika*. Aláírás: *Elváltam, Köntzei Bénéiam*.
- ⁷⁴⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 188–189. *El válaltuk és + nyomásunkkal megerősítjük válalkozásunkot*. A határpásztorok tehát írástudatlanok voltak.
- ⁷⁴⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 14–15. *Tapasztalván egyházi tanácsunk hogy az elmúlt évben volt határpásztorok, Erdő Sándor, Fogarasi [József], Olá Feri, Incze János, a széna bórdáskor a széna tetején csere ágat hordtak, a marhákkal praevaricáltak, ez okból: egyházi tanácsunk a folyó 1877re Bódikába pásztoroknak megfogadta stb*. Ezen határpásztorok is írástudatlanok voltak.
- ⁷⁵⁰ *Karatnai Protocollum*. II. 34–35. *Elfogadom + ifj. Bonus Josef + Lembényi András*. A határpásztorok tehát írástudatlanok voltak.
- ⁷⁵¹ *Karatnai Protocollum*. II. 40–41. Aláírás: *Elfogadom, Bartók Lajos*.
- ⁷⁵² *Karatnai Protocollum*. II. 62–63. A pásztor további fizetését lásd fennebb, az 1887. évnél, a pityókaugaroknál. Aláírás: *Bartók Lajos, elfogadom*.
- ⁷⁵³ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁷⁵⁴ *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ⁷⁵⁵ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ⁷⁵⁶ *Az Ecc[lesi]a Penzivel akik adosok igj következnek pro Anno 1756. (Karatnai vizitációk – 1756–1885. 5re)*
- ⁷⁵⁷ Egyedül és testvéreivel, Lázárral együtt is földet ajándékozott az eklézsiának.
- ⁷⁵⁸ A 9-est áthúzták: a végösszeg nélkül 37 forint 12 dénár.
- ⁷⁵⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 40re–40re*. A + feltehetően valamilyen emlékeztető jel. A lajstromon szereplők többsége alapító tagja volt a karatnai, többnyire nemesek alkotta anyacgyház-községnek.
- ⁷⁶⁰ A keresztnévet áthúzták.
- ⁷⁶¹ 1737. VII. 14. *Thomae Illyes de Also Volaly*. (MOL. P 1886.)
- ⁷⁶² Az egész sort kihúzták, az 1 forintot nem számították bele az összegbe.
- ⁷⁶³ Az eredetiben a családnevet áthúzták.
- ⁷⁶⁴ Azonosnak véljük a nagyenyedi Bethlen kollégiumban 1751. VI. 12-én subscribált Stephanus Kunnal. (*Jakó – Jubász*. 160.)
- ⁷⁶⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 9re–10re*.
- ⁷⁶⁶ Férje földet ajándékozott az eklézsiának.
- ⁷⁶⁷ 1737. VII. 14-én egy tanúvallatásban találkozunk az ő vagy az apja nevével. (MOL. P 1886.)
- ⁷⁶⁸ Az Incze András adóssága után a Nagy Ferenczel kezdődő adósság tartozásának pontatlanössze-sítése következik.
- ⁷⁶⁹ Ezt a számot az eredetiben áthúzták.
- ⁷⁷⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 10re*.
- ⁷⁷¹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon. Az általunk kerek zárójelbe tett szót az eredetiben áthúzták, a summát 435 rénesforint 62 dénárnak számolták.
- ⁷⁷² *Karatnai Protocollum*. I. 20–21; és *Karatnai Protocollum*. II. 6–7, 18–19, 38–39, 52–53, 60–61.

- ⁷⁷³ *Karatnai Protocollum*. II. 145–148, 161–162. Az egyházközség az 1890-es években gyakran fordult hasonló kérésekkel az előjárósághoz. Az országos közalaphoz a karatnai egyházközség 1900-ban 5,50 forinttal, 1903-ban ugyanannyival, 11 koronával járult hozzá. (*Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.)
- ⁷⁷⁴ *Karatnai Protocollum*. II. 54–55.
- ⁷⁷⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 96–97, 102–103, 108–109, 114–121, 124–125.
- ⁷⁷⁶ *Karatnai Protocollum*. II. 118–121.
- ⁷⁷⁷ *Karatnai Protocollum*. II. 134–135, 138–139.
- ⁷⁷⁸ *Karatnai Protocollum*. II. 120–125, 140–141, 151–152.
- ⁷⁷⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 152–153.
- ⁷⁸⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 10^v.
- ⁷⁸¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 43^v. Mohai Zsigmond és Köntzei Gábor más iratokban is előfordul. (MOL. P 672. 1773. XI. 23; 1817. I. 10.) Köntzei Gáborné azon karatnaiak egyike lehetett, akik a feltorjaiakkal együtt járultak hozzá a császár háromszéki látogatásának költségeihez 1818-ban. (MOL. P 1610.) Az ifj. Köntzei Gábortól végrehajtással nyert, majd az *Alsó Karatnai Ekklesiának* legált összeg kamatja az 1785. I. 6-án kelt *Testamentum* szerint a *Templom szükségére* fordítandó: Mohai Zsigmond Fogaras vármegye Olton inneni alsó circulussának főszolgabírája volt. (Az eredeti, C., 9. jelzetű végrendelet megvan a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.)
- ⁷⁸² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 17^v–18^v. A *lévén* az eredetiben is ismétlődik, a *haram* őrszó. Karatnai Kun Pált 1766-ban együtt említik Köntzei Farkassal. (MOL. P 672.)
- ⁷⁸³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 25^v; és 1775. XII. 15. *Sigismundus Illyés nob[ilis] de Alsó Volám[anu] p[ro]pria*. (MOL. P 1610.)
- ⁷⁸⁴ MOL. F 138. *Homagialia*. 2^v.
- ⁷⁸⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 44^v.
- ⁷⁸⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 20^v. Egy susták = 12 dénár.
- ⁷⁸⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 28^v.
- ⁷⁸⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 20^v.
- ⁷⁸⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 48^v–49^v. A *Visgá* őrszótágok. Azonos lehet azzal a Bodó Józseffel, aki 1851. május 16-án Háromszék táblabírája volt. (MOL. P 672.)
- ⁷⁹⁰ Kovátsi Sámuel kantai nemes az adományozó okirathoz csatolta az eredeti szerződést és a panaszlevelet: 1835-ben Simon János altorjai gyalogkatonának adta kölcsön az összeget, amelyet 1836-ban kellett volna visszakapnia. Mivel nem kapta vissza, az ezredparancsnoksághoz panaszt nyújtott be. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapokon.)
- ⁷⁹¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 52^v.
- ⁷⁹² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 53^v.
- ⁷⁹³ *Karatnai Protocollum*. II. 44–45.
- ⁷⁹⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 43^v.
- ⁷⁹⁵ Állami Levéltár. Kolozsvár. *Székelly Nemzeti Lada*. Commissiones I. 64. 1698. dec. 18; Veszely Károly: i. m. 356–365; és Coroi Artur: *Altorjai Márton Miklós deák felfejgyzései 1702–1734*. 107. *Anno 1717 die 13 9[novem]bris*. ...adósságáról ennek előtte constál az D[e]l[e]i[b]eratu[m], de mivel annak utánna jött kezibe arról az adósságról való Regestum az Megye Birájának hogy maradtott volt adóss... flo 2//97 ab Anno 1695 cum Interesse tartozik ő k[e]l[e]g[y]lme meg fizetni. az derek summa lévén flo 2//97 Annak 22 esztendőktől fogva való Interesse sex per centu[m] facit ex gratia sedis flo 4//16. mely in tota summa facit flo 7//13.
- ⁷⁹⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 25^v.

- ⁷⁹⁷ *Karatnai Protocolum*. II. 6–7, 102–103.
- ⁷⁹⁸ *Karatnai Protocolum*. I. 124–125.
- ⁷⁹⁹ *Karatnai Protocolum*. II. 36–37.
- ⁸⁰⁰ Mivel az évi elszámolás minden felsőbb utasítás ellenére mindig a következő év elején történt, az 1756-os adatok az 1755-ös évi összegeket jelentik és így tovább, hacsak megjegyzést nem fűztünk hozzá.
- ⁸⁰¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 2°–2°. Vélhetően mindvégig magyar forintban számoltak.
- ⁸⁰² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 6°. A karatnai regestrumban többször is rájavítottak az eredetileg beírt összegre, de ez tűnik véglegesnek. Az 1759-es vizitációs jegyzőkönyvben 47 magyar forint 71 dénár az összeg. (*Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 39.)
- ⁸⁰³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 7°.
- ⁸⁰⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 12°–12°.
- ⁸⁰⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 15°–15°. Ezen elszámoláshoz megjegyzéseket is fűztek: *Ennek felete, Különös obligatio vagyon Kun László Uramnál flor hung 3. Ismét An[no] Praesenti 1772 Die 11 febr[uar]ii] Mező árrából Conferalt kész pénzt flor 1. D. 50. ezt kész pénzü adja által Donát Sigmond Ur[am] Megyebiro Kun László Ur[am]nak ad Elocandum. Es így in summa Capitalis, Interes penz Perselly pénzel megyen által Kun László Ur[am]nak Száz bárom forint Dr harmincz bat.* Más adatok szerint az 1767–1771-es időszak megyebírája, Donát Sigmond Kun Lászlónak 94 magyar forint 72 dénárt adott át, a költőpénz pedig a perselypénzzel együtt 9 magyar forint és 86 dénár volt, liquidáltatik 17 dénár. (Nr. 6. *Fasc[iculus] VIII° [sic] [sic]o*. *Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig*. 101.)
- ⁸⁰⁶ Kun László, az 1772–1744-es időszak megyebírája adta át az itt szereplő összegeket Bodó Simonnak. A 3. oszlopbeli összegben a költőpénz, a perselypénz, a kamat és a 17 dénár liquidum debitum is benne van, tulajdonképpen összesen 14 magyar forint és harmincadfél dénár. (Nr. 6. *Fasc[iculus] VII° [sic] [sic]o*. *Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig*. 101.)
- ⁸⁰⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 43°. A kamatból 3 forintot újból kiadtak kamatra.
- ⁸⁰⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 18°. Ebből a vizitációra elköltöttek 5 forint 81 dénárt.
- ⁸⁰⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 24°–25°. Az 1790-es elszámoláson nemigen lehet pontosan eligazodni.
- ⁸¹⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 25°.
- ⁸¹¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 25°. Az 1794-ben meglévő, Illyés Zsigmond 33 forintos és Kis Lukács 10 forint 80 dénáros adományával kiegészített összeg felhasználása.
- ⁸¹² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 26°.
- ⁸¹³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 26°; és *Kézdi Vizitációk*. III. Fol. 75. Az 1795-ös és 1796-os esztendő bevétele és kiadása, az 1796-ban kamatra kiadott összeg.
- ⁸¹⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 27°.
- ⁸¹⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 27°.
- ⁸¹⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 27°–29°.
- ⁸¹⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 29°.
- ⁸¹⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 30°.
- ⁸¹⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 30°.
- ⁸²⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 30°.
- ⁸²¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 31°.
- ⁸²² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 31°.
- ⁸²³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 31°.

- ⁸²⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 31°.*
- ⁸²⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 32°.*
- ⁸²⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 32°.*
- ⁸²⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 33°.*
- ⁸²⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 33°.*
- ⁸²⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 34°.*
- ⁸³⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 34°.*
- ⁸³¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 35°.*
- ⁸³² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 35°.*
- ⁸³³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 36°. 1822. III. 16. Jegyzés A jöendő Ratio alá a Bodikából, Csere, Nyír, és ág fákból jön bé 133 m[agyar] s[forint] 68 Dr. Mellyekről suo t[e]mp[o]re a T[ek]i[n] t[e]t[es] M[egye] Biro Ur ratiocinaljon. (Az összeg nem jelenik meg a következő évek számadásában.)*
- ⁸³⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 36°.*
- ⁸³⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 37°.*
- ⁸³⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 37°.*
- ⁸³⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 37°.*
- ⁸³⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 38°. A torony építése csökkentette ilyen mértékben az alaptóké.*
- ⁸³⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 38°. 1828. II. 12. Foenerans Capitalis a Torony építésre fel vételén nintsen.*
- ⁸⁴⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 39°. 1829. II. 27. Foenerans Cap[ita]lis ninc.*
- ⁸⁴¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 44°. 1830. III. 6. Foenerans Cap[ita]lis nintsen.*
- ⁸⁴² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 45°. 1831. II. 15. Foenerans Cap[ita]lis nints. A következő évről csak ennyi áll a jegyzőkönyvben: 1832. II. 9. Bodo Josef Ur mint fungens Megyebiro, ugy tanálatott, hogy többet erogált, mint p[er]cipiált 10 m[agyar] s[forint] és 14 D[énár]ral, melyet az Ecclesia az erogans ur[na]ljk vissza fizetni tartozik: e szerint látni valo Sz[ent] Visitationk előtt is, hogy ez uttal sem kész, sem pedig interező pénze az Eccl[esi]ának nints. (Karatnai vizitációk – 1756–1885. 46°.)*
- ⁸⁴³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 46°. 1833. II. 2. Foenerans Capitalis nints.*
- ⁸⁴⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 46°. 1834. II. 21. Foenerans Cap[ita]lis nints.*
- ⁸⁴⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 47°. 1835. II. 21. Foenerans Cap[ita]lis nints. A bevételek és kiadások összege a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.*
- ⁸⁴⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 47°. 1836. II. 6. Foenerans Cap[ita]lis nintsen. A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában külön lapon fennmaradt elszámolás töredékesnek tűnik.*
- ⁸⁴⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 47°. 1837. II. 25. Foenerans Cap[ita]lis nints. Magyar forintba számolva a bódikabeli cserefákért és ágaikért 39 forint 24 dénárt, karatnai bács Molnár Istvántól a legeltetésért 3 forint 60 dénárt, altorjai Lázár Antaltól és Pécsi Jánostól 21 forint 90 dénárt, továbbá 4 forint 46 dénárt vételezett be az egyházközség. (A bevétel és a kiadás a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.)*
- ⁸⁴⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 47°–48°. 1838. II. 10. Foenerans Cap[ita]lis nints. A bevétel és a kiadás a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.*
- ⁸⁴⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 48°. 1839. II. 11. Foenerans Capitalis nints. A perselypénz, az egyéb bevételek és a kiadások külön lapon a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.*
- ⁸⁵⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 48°. 1840. II. 27. Foenerans Capitalis nints. A perselypénz, az egyéb bevételek és a kiadások külön lapon a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.*
- ⁸⁵¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 49°. 1841. II. 12. Foenerans Capitalissa nintsen.*

- ⁸⁵² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 49°. 1842. III. 5. Tőke pénz nintsen. A következő évben csak ennyi áll a jegyzőkönyvben: 1843. I. 20. nem maradt sem kész pénz sőt 1[prim]o liquidaltatott 10 xr? 2[secund]o Tőke pénze nintsen. (Karatnai vizitációk – 1756–1885. 50°.)*
- ⁸⁵³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 50°. 1844. II. 16. Kamatolo Tőke nints.*
- ⁸⁵⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 51°. 1845. III. 3. Es így maradt adós az Eccl[esi]a a' Curator Urnak 11 mf. 10 pénzel, melyet az Eccl[esi]a refundálni tartozik.*
- ⁸⁵⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 51°.*
- ⁸⁵⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 51°.*
- ⁸⁵⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 52°.*
- ⁸⁵⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 52°. Részletezve: a kamatra kiadott tőkével együtt a bevétel 524 forint 60 dénár, a kiadás 48 forint 40 dénár, számadás alá vétetik 476 forint 20 dénár, a kasszában 20 forint 58 dénár van. A Kun Sigmondnál lévő 42 és a Bodó János árvánál lévő 24 forint kamatja haladéktalanul felszedendő, a Bodó Eleknél lévő 20 forinté még nem esedékes. (Karatnai Protocollum. I. 2–3.)*
- ⁸⁵⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 53°. Kossuth bankóban 21 forint volt a megye ládjában és 9 forint 48 dénár használatban lévő pénz. Bodó Sámuel maradvái, Bodó Juliánna kisasszony és Bodó Lajos 1850. V. 20-án elődjüknek az egyházközséggel szembeni adósságát béke útján akarták elenyészteni, 25–25 magyar forint megfizetésére kötelezvé magukat. (Karatnai Protocollum. I. 10–11, 14–15.) Az 1850. év februárius 24^{ai} kezdve bé jövő jövedelmek és kiadások részleges elszámolása külön is fennmaradt a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.*
- ⁸⁶⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 53°.*
- ⁸⁶¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 54°.*
- ⁸⁶² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 54°; és Karatnai Protocollum. I. 42–43. 1854. II. 22. az 1852^{ke} és 1853^{ke} let Bévetelekről, 's Kiadásokrol Számot vévén, tisztaba jött hogy marad... Exequalando Tőke 119 mf. 34 Dr.*
- ⁸⁶³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 55°.*
- ⁸⁶⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 55°.*
- ⁸⁶⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 56°.*
- ⁸⁶⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 56°.*
- ⁸⁶⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 57°. A 34 actív kötlevélen található összeget a 6. oszlopba, annak a készpénzzel összeadott összegét az 5. oszlopba írtuk. A megyegyűlés újraszámolás után a 34 actív kötlevélen (6. oszlop) 507 forint 24 dénárt talált, a teljes összeg tehát nem 581 forint 19 dénár. (Karatnai Protocollum. I. 56–57.)*
- ⁸⁶⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 57°.*
- ⁸⁶⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 57°–58°.*
- ⁸⁷⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 58°–59°. Az összegek váltó magyar forintban adatnak meg. Jegyzet: a' fenn írt 540 v[áltó] m[agyar] f[orint] 16 D[énár]. Tőke utánni 's 1861re fizetni lehéndett Kamatot nem infrálván a' Számadásba, a' jövő évi Számadásba léssen bé igtatandó.*
- ⁸⁷¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 59°.*
- ⁸⁷² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 59°.*
- ⁸⁷³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 60°–60°. Innen kezdve az összegek osztrák értékben adatnak meg. 197 f[o]r[ínt] és 2 kr[ajcár] tőkének 1864–évi be nem vett Kamatja – Észre vétetik, hogy 197 f[o]r[ínt] 2 kr[ajcár] Tőkének 1864re Kamatja nem vetetett bé, miértis a' jövő Számadásba mint Kamatozo Tőke tekintetődik ezen feül. Határozat Hivatalos Szeretettel hagyja meg visgálatunk M[egye] Biro atyáknak a' hátra lévő Kamat pontos fel hajtását és azt hogy jövőre a' Kellő időre a' Kamatokat bé hajjsa. Az egyháztanács 1865. III. 10-én 24 osztrák értékű forint öt tized krajcár készpénzkészletet rögzített. (Karatnai Protocollum. I. 88–89.)*

- ⁸⁷⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 60°–61°. Jegyzés: az 1865. Martz[ius] 1st 1886 Martz[ius] 1^a fizetni kellett Kamat nem adminisztráltak és így béveendő.*
- ⁸⁷⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 61°; és Karatnai Protocollum. I. 116–117. Tulajdonképpen 6 forint 24 $\frac{1}{2}$ krajcár a készpénz.*
- ⁸⁷⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 62°–62°. Még $\frac{1}{2}$ forint készpénz is volt. Az alaptőke az orgonajavító mesternek kifizetett 13 forinttal csökkent.*
- ⁸⁷⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 63°; és Karatnai Protocollum. I. 134–135. Még $\frac{8}{10}$ krajcár készpénz is volt. A volt megyebírónál maradt 6,15 forint és 10,80 forint orgonajavításra a megye tagjaitól felszedendő hátralék.*
- ⁸⁷⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 63°.*
- ⁸⁷⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 64°.*
- ⁸⁸⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 64°.*
- ⁸⁸¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 65°; és Karatnai Protocollum. I. 170–171. A kötlevélen lévő államsegélyi tőke 399 forint 30 krajcárt ér.*
- ⁸⁸² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 65°.*
- ⁸⁸³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 66°. Még $\frac{1}{2}$ krajcár alaptőke is volt.*
- ⁸⁸⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 66°–67°. A tételek között szereplő 293 forint 63 krajcár feltehetően kiadás volt, a 6 forintot utazásra költötték.*
- ⁸⁸⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 67°. Még 31 forint 75 krajcár Szerartás (feltehetően a vizitáció költségeit szerre fedezték az eklézsiák és most a karatnain volt a sor) és $\frac{1}{2}$ krajcár hátralék is volt.*
- ⁸⁸⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 68°.*
- ⁸⁸⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 68°.*
- ⁸⁸⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 69°.*
- ⁸⁸⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 69°. Azon észrevétellel, hogy a számadások részletesen az egyház jegyző könyvébe is bevezetessenek.*
- ⁸⁹⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 70°. Az 5. és a 6. oszlopban az összbevételt és az összkidást tüntették fel. (Karatnai Protocollum. II. 38–39.)*
- ⁸⁹¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 70°.*
- ⁸⁹² *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 71°. Az 5. és a 6. oszlopban az összbevételt és az összkidást tüntették fel. A megyebíró nem mutatta be elszámolását az egyháztanácsnak, amely a vizitáció segítségét kérte. A megyebíró a vizitáció alkalmával lemondott, de előbb elszámolt: a 112 forint 54 krajcár pénztári maradékból 60 forintot azonnal átadott, a többit részletekben fizette be. (Karatnai Protocollum. II. 46–51.)*
- ⁸⁹³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 71°. Az 5. és a 6. oszlopban az összbevételt és az összkidást tüntették fel. Más forrás szerint a hátralék 89,64, a pénztári maradék 57,54 forint volt. (Karatnai Protocollum. II. 50–51.)*
- ⁸⁹⁴ *Karatnai Protocollum. II. 104–105. A hátralékból befolyt 15 forint 21 krajcár, mégis 19 forint 46 krajcárt vett át az új megyebíró.*
- ⁸⁹⁵ *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan lapok. Az 5. és a 6. oszlopban az összbevételt és az összkidást tüntették fel, a pénztármaradék 20 forint 71 krajcár volt.*
- ⁸⁹⁶ *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan lapok. Az 5. és a 6. oszlopban az összbevételt és az összkidást tüntették fel, a pénztármaradék 22 forint 62 krajcár volt.*
- ⁸⁹⁷ *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan lapok. Az 5. és a 6. oszlopban az összbevételt és az összkidást tüntették fel, a pénztármaradék 44 forint 18 krajcár volt.*

- ⁸⁹⁸ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. Az 5. és a 6. oszlopban az összebevételt és az összkiadást tüntették fel, a pénztármaradék 30 forint 95 krajcár volt. Az esperes elrendelte, hogy a számadásokat ezentúl koronaértékben vezessék.
- ⁸⁹⁹ Hivatalos kimutatás. (*A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.)
- ⁹⁰⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 60^r. Az új mértékegységek 1877-ben való bejövetele után is általában a 4 vékás köböllel és a 16 kupás vékával számoltak.
- ⁹⁰¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 60^r.
- ⁹⁰² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 61^r; és *Karatnai Protocollum*. I. 116–117.
- ⁹⁰³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 62^r.
- ⁹⁰⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 63^r. 1869.február 16-án Bodó Sándor 6 1/2 kupa rozst ajánlódokozott a magtár gyarapítására és a megyebírói elszámolás szerint 56 véka 4 kupa és további, hambárokban letöltött 50 véka 13 kupa rozs volt az egyházközség birtokában. (*Karatnai Protocollum*. I. 130–131, 134–135.)
- ⁹⁰⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 63^r.
- ⁹⁰⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 64^r.
- ⁹⁰⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 64^r.
- ⁹⁰⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 65^r; és *Karatnai Protocollum*. I. 170–171.
- ⁹⁰⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 65^r.
- ⁹¹⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 66^r. Az egyházi tanács utasítatik, hogy a magtár készlet, ha költsön ki nem vétetnék: adassék el és kamatoztassék. Az építkezési alapon még egy félkrajcár is van.
- ⁹¹¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 66^r–67^r. A kötlevelek száma ekkor 22. A magtárban annyira meggyűlt a rozs, hogy bele nem értve a kötleveleken lévő mennyiséget, 20 köböl híján eladták, a többit kamatra kiadták. (*Karatnai Protocollum*. II. 3–5.) Más időpontban készült számítás szerint a magtárban 179 véka rozs volt, amely másfél év alatt 5 vékát apadt, amit az egyháztanács jóba vett, a 44 kötlevélen 485 véka 8 kupa rozs szerepelt, eladtak 33 1/2 vékát 30 forintért, a pénzt 10%-os kamatra kiadták. (*Karatnai Protocollum*. II. 6–7.)
- ⁹¹² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 67^r. A cserefaalapot itt közalapnak nevezik. Ismét jóváírtak 1 véka apadást, a megyebíró pedig eladott 61 véka rozst 73 forint 95 krajcárért, a pénzt pedig 10%-os kamatra kiadta. Itt bukkan fel először az új mérték, a hektoliter. 61 véka = 13 1/2 hektoliter. (*Karatnai Protocollum*. II. 16–17.)
- ⁹¹³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 68^r. A magtárba 1877-ben begyűlt még 44 régi köböl = 40 hektoliter rozs, majd 1878-ban is 65 véka 14 kupa rozs a régi 16 kupás vékával számítva: a megyebírónak egy héten belül el kellett adnia mindkét tételt, a bevételt pedig hamarosan kamatra kiadnia. (*Karatnai Protocollum*. II. 18–19.)
- ⁹¹⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 68^r. A tőkében még 8 véka rozs van.
- ⁹¹⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 69^r. Az egyház gondnoka szerint a tényleges magtári készlet 16 véka 4 kupával kevesebb. Az építkezési alap takarékpénztárban van. Megjegyzik, hogy Bodó Ádám három örököse cserefaalappal tartozik. A fizető kezesek, Pilbárt József és Deák Károly jelzik, hogy a Nagy Istvánnál, az altorjai Mike Istvánnál és Mike Sándornál lévő rozsalap és kamata veszélyeztetve van azok elszegényedése miatt: az egyháztanács a megyebírót utasítja, hogy 15 nap felmondási idő elteltével a tőkét és kamatját vegye fel vagy perelje be őket. A két fizető kezes jóállása mellett tanúkkal is alá kellett íratni a kamatra kiadott rozsról szóló kötlevelet. (*Karatnai Protocollum*. II. 28–29, 34–35.)
- ⁹¹⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 69^r. A befizetett tőke 8 véka 8 kupa, az 1880. évi kamat 46 véka 9 kupa. A megyebírót felhatalmazzák, a hátralékos kamatra rójon fel percen-

tet a nemfizetők kötelevele hátára és a fizetési határidő lejártakor azt is vegye fel. (*Karatnai Protocollum*. II. 34–35.)

- ⁹¹⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 70°. Az esperes a vizitáció alkalmával utasította a megyebíró, hogy az eladott gabona árát a pénztármaradékkal és a felszedett hátralékokkal együtt tegye takarékpénztárba. (*Karatnai Protocollum*. II. 38–39.)
- ⁹¹⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 70°. A takarékpénztárban van 36 forint 29 krajcár rozsalap, ehhez kiadandó 20 forint 70 krajcár.
- ⁹¹⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 71°. és ezenkívül 10. véka az apadás czimén bevezetett összegből. Előbb 11 véka apadást jelentett a megyebíró, de csak 10 vékát írtak jóvá. A 15 kötelevén lévő cserefaalap változatlan maradt, 9 kötelevén 613,69 forint rozsalap szerepelt, a takarékpénztári könyvben 220,99 forint volt. A leköszönt megyebíró a Bódikai haszonbérből 20, a cserefaalapból 39,44, a rozsalapból 54,24, a harangalapból 9,70 forint hátralékkal volt adós. A magtári készletből eladatott 53 véka 4 kupa rozs. Utolsó részletként 16,18 forint pénztári maradékot és 12 véka rozsot adott át utódjának. (*Karatnai Protocollum*. II. 48–51.) A magtári tartozást egy 1884. II. 17-én kelt egyháztanács határozat szerint pénzre lehetett váltani. (*Karatnai Protocollum*. II. 44–45.)
- ⁹²⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 71°. Takarékpénztárban van 134 forint 85 krajcár rozsalap. A cserefaalap összege 17 kötelevén van, ezen felül takarékpénztárban is van 40 forint. Más forrás szerint a 871,63 forint értékű rozsalap 12, a 76 véka 1 kupa rozs 13 kötelevén van. (*Karatnai Protocollum*. II. 50–51.) A következő évben az egerek pusztításai miatt 9 véka magtárkészletet el kellett adni. (*Karatnai Protocollum*. II. 54–55.)
- ⁹²¹ *Közzgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1889. 160. Az 1887-es évi számadást az egyháztanács 1888. január 20-án helybenhagyta és a megyei számvevőnek ajánlotta, de az a mellékleteket hiányolta, ezért a megyebíró 1888. április 7-én azt a mellékletekkel együtt ismét az egyháztanács elé terjesztette, amely ismét jóváhagyta. (*Karatnai Protocollum*. II. 82–85.)
- ⁹²² *Karatnai Protocollum*. II. 104–105. Új megyebíró választottak, ezért új elszámolás történt 1888. november 9-én. A rozsallappénz köteleveken volt, ezenkívül a 79 forintos pénztármaradékkal együtt 247 forint 25 krajcár volt takarékbán. A cserefaalapból ezenkívül 20 forint pénztármaradékkal együtt 81 forint 49 krajcár volt takarékbán.
- ⁹²³ A rozsalapban még volt 129 forint, de a kamatot a hagyományozó által kikötött időpontig tőkésíteni kellett; a cserefaalap kamata és a szántók haszonbérletéből befolyó 44,10 forint az egyházközség évi kiadásait fedezték. (*Karatnai Protocollum*. II. 112–113.) A karatnai egyházközség ebben az évben 35 forint 48 dénárral járult hozzá az egyházmegye kiadásainak fedezéséhez: előtörke (1,06), egyházkerületi utiköltség (5,40), kiscigitó járulék az 1888-as utiköltséghez (0,94), vizitációs díj (9,20), egyházkerületi jegyzőkönyv (0,85), konventi jegyzőkönyv (0,30), Központi Gyámintézet (2,00), Törvénykönyv (0,43), Névkönyv (0,55), ágensi díj (0,30), írópapír vizsgálati felekről (0,24), egyházmegyei könyvtár (1,00), levéltár (10,00), képezdei illeték (3,18).
- ⁹²⁴ *Jegyzőkönyv 1881-től*. Számozatlan lapok. A karatnai egyházközség ebben az évben 35 forint 48 dénárral járult hozzá az egyházmegye kiadásainak fedezéséhez, ebből előtörke (1,10), egyházlátogatási díj (10,50), egyházkerületi utiköltség (5,40), Központi Gyámintézet (2,00), Királyi akadémiai illeték (3,58).
- ⁹²⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 110–111. A törke összegét tüntettük fel, amelyből 301,75 forint a takarékpénztárban, 40,30 forint pedig két kötelezvényen volt.
- ⁹²⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A törke összegét tüntettük fel, amelyből 301,75 forint a takarékpénztárban, 40,30 forint pedig két kötelezvényen volt.
- ⁹²⁷ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A rozsalap hat kötvényen és egy külön tételen szerepelt, két kötvényen 40,30 forint cserefaalap, három takarékpénztári könyvön 518,34 forint, egy

regálékörvényen 150 forint volt, a bevétel és a kiadás is 52,21 forintra rúgott az egyházközség pénzügyeinek 1898. VIII. 14-én történt átadásakor.

- ⁹²⁸ *Közigyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1901. Melléklet. 59. A rozslappénz itt már koronában van megadva.
- ⁹²⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 130–131; és *Névkönyv 1896-ra*. Kolozsvárt. 1896. 257.
- ⁹³⁰ *Karatnai Protocollum*. II. 149–150.
- ⁹³¹ *Közigyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvárt, 1901. Melléklet. 18.
- ⁹³² *Közigyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1908. Melléklet. 50.
- ⁹³³ *Közigyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1909. Melléklet. 58.
- ⁹³⁴ A díjlevelekben megszabott kötelezettségeket lásd *A feltorjai-karatnai egyesült református egyház-község létrejöttéről* című fejezetben és alább, az egyházi személyek jövedelménél.
- ⁹³⁵ A szerencsétlen születések elkerülése végett 1832-től kezdve csak *examinált és diplomát nyert* bábák vezethették le a szüléseket. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 28, 38.)
- ⁹³⁶ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 52, 56.
- ⁹³⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 8, 10, 77. 1867-ben a politikai okokat mint házassági akadályt említik. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 182.)
- ⁹³⁸ Az 1903-as vizitáció megállapította, hogy bár 1895 óta lehetőség volt a világi házasságkötésre, a megye házasulandó tagjai mindannyian igényelték az egyházi esküvőt. (*Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.) A világi anyakönyvezést 1895–1896-ban vezették be.
- ⁹³⁹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 32. A dátumok a szándék kinyilatkoztatásának időpontját jelzik.
- ⁹⁴⁰ Az ugyancsak Karatnán lakó Bodó Ferenczcel, Sándorral, Gergellyel, Andrásal és Nagy Istvánal együtt részt vett az 1870. V. 5-ei követválasztáson. (*MOL*. P 1610.) Bodó József 1831-ben talán a nagyenyedi Bethlen kollégium felsős diákja volt. (*Jakó-fűhász*. 235.)
- ⁹⁴¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 51.
- ⁹⁴² Idősebb Bodó Ferencként más forrásban is előfordul. (*MOL*. P 672. 1851. V. 16.)
- ⁹⁴³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 115.
- ⁹⁴⁴ Az ugyancsak Alvolálban lakó Illyés Tamással együtt részt vett az 1870. V. 5-ei követválasztáson. (*MOL*. P 1610.)
- ⁹⁴⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 122.
- ⁹⁴⁶ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 123. Bodó Antal akkor már nem élt.
- ⁹⁴⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 145.
- ⁹⁴⁸ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 171–172.
- ⁹⁴⁹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 172.
- ⁹⁵⁰ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 200.
- ⁹⁵¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 215.
- ⁹⁵² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 217–218.
- ⁹⁵³ A többi házasulandóval szemben Pilbárt Ágnes írástudatlan volt.
- ⁹⁵⁴ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 219.
- ⁹⁵⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 228.
- ⁹⁵⁶ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 42.
- ⁹⁵⁷ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 42. Bodó Mária *édes atya*, Bodó Ferenc is aláírta a jegyzőkönyvet.
- ⁹⁵⁸ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 50. Lengyel András római katolikus; Zsuzsanna Varga András leánya; Márton Mózes írástudatlan.
- ⁹⁵⁹ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 50. Jankó Károly római katolikus; Klára Könczei Kelemen leánya.

- ⁹⁶⁰ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 51. Huntermájér római katolikus volt és akkor Bukarestben lakott; Ilona, Mihály leánya református.
- ⁹⁶¹ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 53. Ambrus János római katolikus, Ágnes, Mihály leánya református.
- ⁹⁶² *Jegyzőkönyv 1881-től.* 54. Vajna Ferenc római katolikus, Zsuzsánna, Ferenc leánya református.
- ⁹⁶³ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 54–55. Könczei György özvegy, Mária a nyugalmazott Szini János esperes leánya.
- ⁹⁶⁴ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 57. Gizella Bogdán Antal leánya.
- ⁹⁶⁵ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 58. Kis László a feltorjai községi iskola tanítója 1860. március 20-án született, 33 éves, elvált, katonakisztolált, Berta Könczei Beniam leánya.
- ⁹⁶⁶ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 60. Bodó Simon néhai Karatnai Bodó Gergely fia, Bartos Mária Bartos Lajosé, mindketten reformátusok
- ⁹⁶⁷ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 62. Innentől kezdve a házassulandók is aláírják a jegyzőkönyvet.
- ⁹⁶⁸ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 63. Elek Albert fia, Ágnes Bodó Mátyás községi jegyzőé, mindketten reformátusok.
- ⁹⁶⁹ Felül mindig a válni kívánó fél neve szerepel.
- ⁹⁷⁰ *Karatnai Protocollum.* I. 148–149.
- ⁹⁷¹ *Karatnai Protocollum.* I. 186–187.
- ⁹⁷² *Karatnai Protocollum.* II. 14–15.
- ⁹⁷³ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok. A tanúk: Szakács János lelkész, Máté Barabás jegyző, Karatnai Bodó András, Deák Károly és Bartók Lajos, Feltorjai Bodó József.
- ⁹⁷⁴ *Karatnai Protocollum.* II. 20–21. A jegyzőkönyvet aláírta az őrmester, Barabás Máté jegyző, Kolombán Károly, Remenyik István és Pilbárt János tanú. Utóbbi néviroja ifj. Czirjék József volt.
- ⁹⁷⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 76–77, 101–102, 127, 129, 178, 187, 194, 199, 201.
- ⁹⁷⁶ A feltorjai egyházközség Protocolluma I/13 kötete 89. lapján, 1809-ben esik szó először Torján a kötelező himlőoltásról, Karatnán 1832. március 21-én említik a *Vaccinationis Taxdt.* (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 13* – 14*.)
- ⁹⁷⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 153. A nevek előtt olvasható T a *tekintetes* rövidítése.
- ⁹⁷⁸ Karatnán lakott, részt vett az 1870. V. 5-ei követválasztáson. (*MOL.* P 1610.)
- ⁹⁷⁹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 154. Az eredetiben szereplő két további kérdésre itt sincs felelet. A nevek előtt olvasható T a *tekintetes* rövidítése.
- ⁹⁸⁰ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 155.
- ⁹⁸¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 154.
- ⁹⁸² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 156.
- ⁹⁸³ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 6. A gyerekek neve mellett valószínűleg a születési dátum szerepel.
- ⁹⁸⁴ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 6. A gyerekek neve mellett valószínűleg a születési dátum szerepel.
- ⁹⁸⁵ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 6. A gyerekek neve mellett valószínűleg a születési dátum szerepel.
- ⁹⁸⁶ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 7.
- ⁹⁸⁷ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 33.
- ⁹⁸⁸ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 37.
- ⁹⁸⁹ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 39.
- ⁹⁹⁰ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 39.
- ⁹⁹¹ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 48.
- ⁹⁹² *Jegyzőkönyv 1881-től.* Számozatlan lapok.
- ⁹⁹³ *Karatnai Protocollum.* II. 22–23.
- ⁹⁹⁴ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.

- ⁹⁹⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 3°.*
- ⁹⁹⁶ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott. 682/1886.*
- ⁹⁹⁷ *Commissiones Anni 1756. 4. pont.*
- ⁹⁹⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 7°–8°.* A második *Tagjainak* őrsz, az utolsó *tartoz[na]k* szót az eredetiben áthúzták. A nehezen olvasható szavak [...] talán *T[ek]j[ntel]es* Bodó.
- ⁹⁹⁹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon. Az Illyés familia mint alapító ajándékozott földet az eklézsiának.
- ¹⁰⁰⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885. 13°–14°.*
- ¹⁰⁰¹ *Karatnai Protocollum. I. 1.*
- ¹⁰⁰² *Karatnai Protocollum. I. 4–7.* A kepe beszolgáltatása időpontját talán nem véletlenül tették a feltörjai templom katolikus időbeli védőszentje, Szent Márton napjára.
- ¹⁰⁰³ *Karatnai Protocollum. I. 56–57.*
- ¹⁰⁰⁴ *Karatnai Protocollum. I. 10–11.*
- ¹⁰⁰⁵ *Karatnai Protocollum. II. 36–37.*
- ¹⁰⁰⁶ Vohlgemuth kormányzónak szóló jelzet nélküli jelentés a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. A prédikátornak tehát 1850-ben sem volt meg a 9 köből féreji szántója.
- ¹⁰⁰⁷ *Karatnai Protocollum. I. 106–107.*
- ¹⁰⁰⁸ Veszely Károly: *A kepe a Székelyföldön.* Gyulafehérvárt, 1886.; és Pokoly József: *Emlékirat a székelyföldi kepe megváltása tárgyában.* Kvár. 1908.
- ¹⁰⁰⁹ Coroi Artur: *Altörjai Márton Miklós deák feljegyzései 1702–1734. 128–129. Anno 1726 die 16 Januarij... Tartozik Kis Gábor Ur[am] mind Házas Társával edgyütt az Alsó Törjai Fő Megye Bira Ur[am] előtt meg felelni, mivel Catholicus Emberek s-ide adnak bért, mint hogy Néhaij Benkő Bilit Ur[am] és Thuri Uraméki ide tartottak s-innen dependáltak.* Kis Gábor 1722-ben Altörja Felszegén, 1726-ban valószínűleg Karatnán lakott: a karatnai Kis(s) család egyes tagjai reformátussá lettek.
- ¹⁰¹⁰ A 19. század második felében Karatnán ugyanannyi volt a kepe és az iskolamester díjazása, mint az erdővidéki esperességhez tartozó udvarhelyszéki Kisbaconban. (Benedek Elek: *Édes anyaföldem.* Bp. 2006. 39–40.)
- ¹⁰¹¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923. 106–107.* A lajstromot nem az eredeti elrendezés szerint közöljük, az oszporások harmadik oszlopa a 107. lapon olvasható.
- ¹⁰¹² Ez a név kimaradhatott, ezért utólag szűrték be.
- ¹⁰¹³ Karatnán lakott, az ugyanodavalósi Bodó Lajossal, Károllyal és Gidófalvi Lajossal együtt részt vett az 1870. V. 5-ei követválasztáson. (*MOL. P 1610.*) Felesége Kőnczei Rákhel. (*MOL. P 672.* 1849. XI. 10.) 1848. VIII. 6-án kuriális zselléreire panaszkodott, akik már szóba se állnak földesurukkal. (Imreh István: *Erdélyi hétköznapiak 1750–1850.* Bukarest, 1979. 251.)
- ¹⁰¹⁴ Nincs kizárva, hogy 1836-ban a nagyenyedi Bethlen kollégium diákja volt. (*Jakó – Juhász.* 240.)
- ¹⁰¹⁵ 1850. III. 2-án segédbiztos volt. (*MOL. P 672.*)
- ¹⁰¹⁶ Feltehetően özvegy: férje, Bodó Antal 1836-ban még élt. (*MOL. P 1610.*)
- ¹⁰¹⁷ A megjegyzés erre és az előző személyre vonatkozik.
- ¹⁰¹⁸ *Karatnai Protocollum. I. 78–81.* A lajstromot nem az eredeti elrendezésnek megfelelően közöljük.
- ¹⁰¹⁹ *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan oldalak.* A névsort nem az eredeti elhelyezésben közöljük.
- ¹⁰²⁰ *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan oldalak.* A névsort nem az eredeti elhelyezésben közöljük.
- ¹⁰²¹ Az 1 korona 20 filléres és a 60 filléres összegek oszporát, a 3 és 9 koronások kepevátságot jelentenek.
- ¹⁰²² *Karatnai Protocollum. II. Számozatlan oldalak.* Az 1904–1937 közötti kepefizető-lajstromok is fennmaradtak a karatnai egyházközség irattárában.

- 1023 *Karatnai Protocollum*. I. 44–45.
- 1024 *Karatnai Protocollum*. I. 46–47.
- 1025 *Karatnai Protocollum*. I. 62–65.
- 1026 *Karatnai Protocollum*. I. 156–159.
- 1027 *Karatnai Protocollum*. I. 168–169; és *Karatnai Protocollum*. II. 8–9.
- 1028 *Karatnai Protocollum*. I. 124–125.
- 1029 *Karatnai Protocollum*. I. 182–183.
- 1030 *Karatnai Protocollum*. I. 67–71. A kihúzott részt az eredetiben is kihúzták, amit a jegyző aláírásával igazolt. Mindannyian sajátkezűleg írták alá a jegyzőkönyvet, a többségük egyháztanácsos volt.
- 1031 *Karatnai Protocollum*. I. 84–85.
- 1032 *Karatnai Protocollum*. I. 128–129.
- 1033 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1034 *Karatnai Protocollum*. I. 82–83, 88–89.
- 1035 *Karatnai Protocollum*. I. 120–121.
- 1036 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1882. 147.
- 1037 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1883. 36.
- 1038 *Karatnai Protocollum*. I. 144–145.
- 1039 *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886. Feltehetően a Könczei Farkas leszármazottai közé tartozó Jankó Zsigmond, Dénes és András testvérének, Károlynak felesége vagy özvegye. (MOL. P 672. 1851. V. 16.)
- 1040 *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.
- 1041 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. 1887. 29.
- 1042 *Karatnai Protocollum*. II. 86–87.
- 1043 *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 1159/1888.
- 1044 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1889. 166; és *Karatnai Protocollum*. II. 110–111.
- 1045 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1889. 160; és *Karatnai Protocollum*. II. 110–111.
- 1046 *Karatnai Protocollum*. II. 88–89.
- 1047 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1891. 123; *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1892. 120; és *Karatnai Protocollum*. II. 110–113.
- 1048 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1889. 160.
- 1049 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1891. Melléklet. 56.
- 1050 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1892. Melléklet. 61.
- 1051 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1898. Melléklet. 76.
- 1052 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1900. Melléklet. 206.
- 1053 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1901. Melléklet. 59. A karatnai egyházközség kepealapját 1930. július 2-án és 1932. I. elsején is említik. (*Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.)
- 1054 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1055 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A 803 négyszögöles papi laktelek magába foglalta a Deák Antaltól vásárolt bennvalót is.
- 1056 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1057 *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1912. Melléklet. 102.
- 1058 *Kézdi Vizitációk*. III. Fol. 73–74.
- 1059 Berecz Gyula: i. m. 121.
- 1060 *Karatnai Protocollum*. I. 82–83.
- 1061 *Karatnai Protocollum*. I. 110–113. Torján az ejtel a kupával azonos úrmérték volt.

- ¹²⁶² *Karatnai Protocollum*. I. 126–127.
- ¹²⁶³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 183.
- ¹²⁶⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 85–87. A *magát ki* és az *a to* szavakat, illetve szótöredéket az eredetiben áthúzták. A + jelet követő szót utólag szűrték be. Az aláírók nyilván az egyháztanács tagjai: azon aláírások is sajátkezűek, amelyek mellett ezt nem jelezték.
- ¹²⁶⁵ *Karatnai Protocollum*. II. 42–45, 84–85.
- ¹²⁶⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹²⁶⁷ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1882. 147.
- ¹²⁶⁸ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kolozsvártt, 1889. 160.
- ¹²⁶⁹ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 949/1890. Az *oskola tanító énekes* cím már 1869-ben is előfordul. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 189.)
- ¹²⁷⁰ *MOL*. P 1610.
- ¹²⁷¹ *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában*. Bp. 1896. 204. Magyar családot 28-at, román 3-at írtak össze. A falu szántóhatára 269 köblös, rétje 6 kaszás. Az 1717–1719-es éhínség és pestisjárvány bizonyára jelentősen csökkentette a lakosság lélekszámát.
- ¹²⁷² *MOL*. F 391. *Erdélyi adózó családfők kimutatásai 1767–1768*. Az egyházhelyi nemes családfők között 1, az adózó szabad családfők között 3, a jobbágy családfők között 7 özvegyasszonyt találunk. Letelepedett cigány családfőt ötöt számláltak, de a többtelkes nemesek hiányoznak.
- ¹²⁷³ *Az első magyarországi népszámlálás – 1784–1787*. Bp. 1960. Számozatlan lapok. (Szerk. Danyi D. – Dávid Z., Központi Statisztikai Hivatal)
- ¹²⁷⁴ *Az 1820. VI. 2-ai összeírás adatai a Maros Megyei Állami Levéltárban*. (XVIII. 558.)
- ¹²⁷⁵ *MOL*. F 392. *Erdélyi adózók 1831. évi kimutatásai*. Az egyházhelyi nemesek között 4, a jobbágy családfők között 7 özvegyasszonyt találunk, 15 éves nemesfi 4, jobbágyfi 27, 12 éves jobbágyleány 6 volt. Hiányoznak a többtelkes nemesek. 1829-ben a kormányzat intézkedett, hogy a moldvai és oláhországi pestis ne terjedhessen át Erdélyre, mégis apadni látszik a lélekszám. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 7^a.)
- ¹²⁷⁶ Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció*. Bukarest, 1981. 114.
- ¹²⁷⁷ *Az 1850. évi Erdélyi népszámlálás*. Bp. 1994. Ház 107, lakás 119 volt. A férfiak közül 120 nőtlen, 98 házasság, 8 özvegy és 16 közülük 17–26 éves. A nők közül 110 hajadon, 98 házasság, 11 özvegy. Római katolikus 264, görög katolikus 1, magyar 432, román 1, cigány 12 íratott össze; a lakoságnak 34 lova és 58 szarvasmarhája volt. A 2 távollévő lakos fogságba vetett honvédtiszt vagy az osztrák seregekbe újraserorozott közhonvéd is lehetett. Az állatállomány a szabadságharc idején és az azt követő időszakban a katonai rekvirálások következtében csökkenhetett. A reformátusok egy része bizonyára a feltorjai egyházközség tagja.
- ¹²⁷⁸ *Erdély 1857. évi népszámlálása*. Bp. 1992. 86–89. szerk. Danyi Dezső, Központi Statisztikai Hivatal; és *Névkönyv 1858-ra*. Kolozsvártt, MDCCCLVIII. 47. A népszámlálás szerint 227 református élt a faluban: ezek egy része a feltorjai egyházközséghez tartozhatott. Ház 129, lakás 168 volt. Távol volt 31 személy, a faluban 8 idegen tartózkodott. Pap 1, hivatalnok 2, katona 6 volt. A római katolikusok száma 438, a görög katolikusoké 8, az ortodoxoké (görögkeletiek) 3. Földbirtokos 70, iparos 8, mezőgazdasági segédmunkás 7, ipari 6, szolga 42, napszámos 69 volt. A felsoroltakon kívül 26 férfi volt 14 éven felüli. Nő és 14 év alatti gyermek 439 volt. Jelen van 313 férfi, távol 20, közülük 199 nőtlen, 120 házasság, 14 özvegy, jelen van 332 nő, távol 11, közülük 191 hajadon, 118 házasság, 34 özvegy. A férfiak közül 0–5 éves 41, 6–13 éves 59, 14–23 éves 59, 24–39 éves 72, 40–59 éves 73, 60 év fölötti 29, a nők közül 0–5 éves 50, 6–13 éves 50, 14–23 éves 75, 24–39 éves 87, 40–59 éves 53, 60 év fölötti 28.

- 1079 *Névkönyv 1859-re.* Kvár. MDCCCLIX. 48.
- 1080 *Névkönyv 1860-ra.* Kolozsvártt. MDCCCLX. 66.
- 1081 *Névkönyv 1861-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXI. 88.
- 1082 *Névkönyv 1862-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXII. 78.
- 1083 *Névkönyv 1864-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXIV. 101.
- 1084 *Pesthy helynévgyűjteménye.* 148^a.
- 1085 Orbán Balázs: *i. m.* III. 7.
- 1086 *Névkönyv 1869-re.* Kolozsvártt. 1869. 92.
- 1087 *A magyar korona országainak helységnevtára.* Bp. 1873. (A továbbiakban: *Helységnevtár*)
- 1088 *Helységnevtár.* Bp. 1877.
- 1089 *Névkönyv 1881-re.* Kolozsvárt. 1880. 144.
- 1090 *Névkönyv 1884-re.* Kolozsvártt. 1883. 93.
- 1091 *A Református Főkezsztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 682/1886.
- 1092 *Névkönyv 1888-ra.* Kolozsvárt. 1887. 100.
- 1093 *Névkönyv 1892-re.* Kolozsvárt. 1892. 129; és Berecz Gyula: *i. m.* 121. A lakosság magyar anyanyelvű, 438 római katolikus, 226 református, 2 görög katolikus, 1 unitárius vallású. A reformátusok közül 118 a feltorjai egyházközség tagja.
- 1094 *Névkönyv 1893-ra.* Kolozsvárt. 1893. 124.
- 1095 *Névkönyv 1894-re.* Kolozsvárt. 1894. 132.
- 1096 *Névkönyv 1896-ra.* Kolozsvárt. 1896. 257. Férfi 52, nő 50 volt a gyülekezetben.
- 1097 *Névkönyv 1897-re.* Kolozsvárt. 1897. 198. Férfi 50, nő 58 volt a gyülekezetben.
- 1098 *Helységnevtár.* Bp. 1898.
- 1099 *Névkönyv 1901-re.* Kolozsvárt. 1901. 198.
- 1100 *Névkönyv 1909-re.* Kvár. 1909. 124. Egész Karatnavolál lélekszáma.
- 1101 *Közügyűlési Jegyzőkönyv.* Kvár. 1913. Melléklet. 18. Egész Karatnavolál lélekszáma.
- 1102 Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció.* 26.
- 1103 Egyed Ákos: *i. m.* 25–34.
- 1104 *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában.* 202. Mind a kilenc család magyar és összesen 124 köblös szántóval, valamint kilenc kaszás réttel bír.
- 1105 *MOL. F 391. Erdélyi adózó családok kimutatásai 1767–1768.* A jobbágy családok között 3 özvegyasszonyt találunk. Letelepedett és vándorcigány családfőt egyet-egyet számláltak, a nemesek hiányoznak.
- 1106 *Az első magyarországi népszámlálás – 1784–1787.* Számozatlan lapok. Lásd a megfelelő esztendő megjegyzéseit Karatnánál.
- 1107 *Az 1820. VI. 2-ai összeírás adatai a Maros Megyei Állami Levéltárban.* (XVIII. 558.)
- 1108 *MOL. F 392. Erdélyi adózók 1831. évi kimutatásai.* A jobbágy családok között 1 özvegyasszonyt találunk, 15 éves nemesfi 1, jobbágyfi 13, újparasztfi 3 volt. Hiányoznak a többtelkes nemesek.
- 1109 Egyed Ákos: *i. m.* 114.
- 1110 *Az 1850. évi Erdélyi népszámlálás.* Bp. 1984. Szerk. Dávid Zoltán, Központi Statisztikai Hivatal. Ház 108, lakás 127 volt. A férfiak közül 22 volt 17–26 éves, 156 nőtlen, 114 házasság, 6 özvegy, a nők közül 139 hajadon, 115 házasság, 10 özvegy. A római katolikusok száma 448, a görög katolikusoké 31, magyar 505, román 31, cigány 4 lakott a két faluban. A lakosok 12 lóval és 82 szarvasmarhával rendelkeztek. Távol volt 17 lakos. Lásd a megfelelő esztendő megjegyzéseit Karatnánál.
- 1111 *Erdély 1857. évi népszámlálása.* 86–89. Ház 144, lakás 171 volt. Távol volt 23 lakos, 2 lakos katona. A római katolikusok száma 495, a görög katolikusoké 57. Földbirtokos 74, iparos 3, me-

zőgazdasági segéd 14, ipari 3, szolga 40, napszámos 73, a felsoroltakon kívül 14 éven felüli férfi még 40 van. A nők és a 14 éven aluli gyerekek száma 510. A férfiak közül jelen van 355, távol 18, 225 nőtlen, 143 házas, 5 özvegy, a nők közül jelen van 381, távol 5, 218 hajadon, 144 házas, 24 özvegy. A férfiak közül 0–5 éves 53, 6–13 éves 78, 14–23 éves 77, 24–39 éves 63, 40–59 éves 78, 60 év fölötti 24, a nők közül 0–5 éves 62, 6–13 éves 78, 14–23 éves 85, 24–39 éves 83, 40–59 éves 59, 60 év fölötti 19.

- ¹¹¹² *Pesthy helynévgyűjteménye*. 148^r.
¹¹¹³ *Névkönyv 1869-re*. 92.
¹¹¹⁴ *Helységnévtár*. Bp. 1873.
¹¹¹⁵ *Helységnévtár*. Bp. 1877.
¹¹¹⁶ *Helységnévtár*. Bp. 1898.
¹¹¹⁷ *A Horea vezette 1784. évi parasztfelkelés a források tükrében*. A bevezető tanulmányt írta és a forrásokat közölte Magyar András. Bukarest, 1984. 179.
¹¹¹⁸ Romániai Országos Levéltár Maros Megyei Igazgatósága, Marosvásárhely. Fond Mureș. Protocoale judiciare, 84/1784; Ranca Ioan – Moldovan Liviu: *Contribuții privind răspîndirea răscoalii lui Horea în partea centrală și răsăriteană a Transilvaniei*. Lungu, Ion az *Utunk*, 45/1984. számában, Glück Jenő a *Művelődés*, 9/1984 számában írt róla.
¹¹¹⁹ *Schematismus... pro anno 1903*. Bp. 117. 126. 368.
¹¹²⁰ Népszámlálási adatok; és *Catalogus... pro anno MCMX*. Gyulafehérvár. Az Erdélyi római katolikus püspökség kiadványa.
¹¹²¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 14^r.
¹¹²² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 64–65.
¹¹²³ *Karatnai Protocollum*. III. Számozatlan lapok; *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
¹¹²⁴ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon. (1822. III. 4.)
¹¹²⁵ *Commissiones Anni 1756*. 1. pont.
¹¹²⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 132–135; és *Karatnai Protocollum*. II. 3–5.
¹¹²⁷ *Karatnai Protocollum*. II. 94–97.
¹¹²⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 62–63.
¹¹²⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 163–166. és számozatlan lapok.
¹¹³⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 24^r–25^r. Tehát ekkor a vizitáció és talán az esperesség segédjegyzője volt.
¹¹³¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 24^r–25^r, 46^r, 49^r, 53^r.
¹¹³² Benkő József: *Transilvania*. Vindobonae, 1778. 576; Juhász István: *i. m.* 57; Pokoly József: *Az erdélyi református egyház története I–V*. Bp. 1904–1905. III. 157–158; Nagy Géza: *Egyháztörténelmi adattár*. Kvár. 1933. 136; *Erdélyi református zsinatok iratai*. III. 1771–1789. 257; *Erdélyi református zsinatok iratai*. IV. 1790–1800. Kvár. 2001. 9, 25, 44, 55, 68, 78, 82, 89, 98, 101, 105–106, 120, 141, 165, 186; és *Berecz – Bogáts*. 27.
¹¹³³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 72^r–73^r.
¹¹³⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 73^r–74^r.
¹¹³⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 6^r.
¹¹³⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 7^r.
¹¹³⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 8^r–9^r. A középső *exemptio* órszó. Egy poltura = 3 dénár.
¹¹³⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 114–115. Intze Pál már 1838. II. 9–én is hites egyházi volt. (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.) Incze László valószínűleg Incze Pál fia volt.
¹¹³⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 176–177. Ez nem a rendszeresen bérbeadott bódikái kaszával azonos terület.

- ¹¹⁴⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 58–59. Bár teljes megyegyűlésen határoztak, csak Köntzei Elek, Bodó József, Bartók Zsigmond, ifjabb Köntzei József, Bodó Ádám, Remenyik Gábor, Remenyik Ágnes, Illyés Tamás, Kun István, Kun Gábor, valamint a kántor-harangozó Deák Antal írta alá a jegyzőkönyvet. A közmunkák alól 1866-tól kezdve a kisebb egyházközösségekben egy egyházi és egy harangozó, a nagyobbakban két egyházi és egy harangozó felmentést nyert. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 173–174.)
- ¹¹⁴¹ *Karatnai Protocollum*. I. 184–185.
- ¹¹⁴² *Karatnai Protocollum*. II. 4–5.
- ¹¹⁴³ *Karatnai Protocollum*. II. 30–31, 40–41.
- ¹¹⁴⁴ *Karatnai Protocollum*. II. 151–152.
- ¹¹⁴⁵ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok; és *Karatnavoldali családkönyv*.
- ¹¹⁴⁶ *Karatnai Protocollum*. II. 6–7.
- ¹¹⁴⁷ *Kézi Vizitációk*. III. Fol. 74–75. A *fiscus* az esperesség számvevője lehetett.
- ¹¹⁴⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 94–97.
- ¹¹⁴⁹ *Commissiones Anni 1756*. 5. pont.
- ¹¹⁵⁰ *Commissiones Anni 1756*. 7. pont.
- ¹¹⁵¹ *Karatnai Protocollum*. II. 114–115.
- ¹¹⁵² *Karatnai Protocollum*. I. 10–13.
- ¹¹⁵³ Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. 385–386, 389–390, 395.
- ¹¹⁵⁴ *Karatnai Aranykönyv*, és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹¹⁵⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 49^a–50^a.
- ¹¹⁵⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 172–173.
- ¹¹⁵⁷ Ez a három szó azonos jellel a lap bal szélére van írva az eredetiben. Nem tudjuk, Hamar Lőrincz akkor épp milyen tisztséget viselt.
- ¹¹⁵⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 14^a. Valószínűleg ez a Donáth Zsigmond subscribált 1748-ban a nagyenyedi kollégiumban. (*Jakó-Juhász*. 159.)
- ¹¹⁵⁹ *Karatnai Protocollum*. II. 138–139.
- ¹¹⁶⁰ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1908. Melléklet. 50.
- ¹¹⁶¹ *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1909. Melléklet. 58.
- ¹¹⁶² *Közgyűlési Jegyzőkönyv*. Kvár. 1913. Melléklet. 69.
- ¹¹⁶³ *Karatnai Protocollum*. II. 165–166.
- ¹¹⁶⁴ A gyűlések dátumát a *Karatnai Protocollumokból* vettük: többségük máshol is szerepel, ezért a lapszámot itt nem tüntettük fel. A korábbi gyűlések időpontja nem alkot ilyen folyamatos sort.
- ¹¹⁶⁵ A nap nincs megjelölve.
- ¹¹⁶⁶ Bodó József megyebíró hívta össze a gyűlést.
- ¹¹⁶⁷ A pap nem volt jelen.
- ¹¹⁶⁸ A pap nem volt jelen.
- ¹¹⁶⁹ A jelentésével kezdődő megyegyűléseket valószínűleg maga a megyebíró hívta össze.
- ¹¹⁷⁰ Mivel neve az aláírók közt szerepel, neki kellett elnökölnie, bár ezt nem rögzítette a jegyző.
- ¹¹⁷¹ Feltehetően Szakács János pap elnökölt.
- ¹¹⁷² Feltehetően Szakács János pap elnökölt.
- ¹¹⁷³ Szent vizsgálat, azaz vizitáció volt Ferenczi János esperes jelenlétében.
- ¹¹⁷⁴ Feltehetően Szakács János pap elnökölt.
- ¹¹⁷⁵ A gyűlést a megyebíró hívta össze.
- ¹¹⁷⁶ Az egyháztanács gyűlése megyegyűléssé alakult át.

- ¹¹⁷⁷ Feltehetően Szakács János pap elnökölt.
- ¹¹⁷⁸ Az előző gyűlés folytatása lévén, nyilván ugyanaz a személy elnökölt.
- ¹¹⁷⁹ Nem tüntették fel az elnök és a többi résztvevő nevét.
- ¹¹⁸⁰ Innen kezdve a szokásos helybeli természetes anyagokból, elsősorban bodzabogyóból készült fekete tinta helyett kék vegytintával vagy indigóból készült tintával írták a jegyzőkönyveket.
- ¹¹⁸¹ Nem tudni, ki elnökölt.
- ¹¹⁸² A feltorjai egyháztanáccsal közös gyűlésen.
- ¹¹⁸³ A két utóbbi a feltorjai egyháztanáccsal közös gyűlés volt.
- ¹¹⁸⁴ Valószínűleg Szakács János lelkész elnökölt.
- ¹¹⁸⁵ A megyegyűlés után ugyanaznap egyháztanácsi gyűlés is tartott.
- ¹¹⁸⁶ Könczei Gáspár községi bíró is jelen volt.
- ¹¹⁸⁷ Zajzon Lajos feltorjai lelkész esperesi kiküldötként elnökölt.
- ¹¹⁸⁸ Az elnök nevének helye üresen hagyott.
- ¹¹⁸⁹ Innen kezdve Zajzon Lajos feltorjai lelkész mindvégig adminisztráns lelkészként elnökölt.
- ¹¹⁹⁰ Az egyháztanács gyűlését megyegyűlés követte.
- ¹¹⁹¹ Az egyháztanács gyűlését megyegyűlés követte.
- ¹¹⁹² Az esperes, az egyháztanács és a megye tagjai közös gyűlése zajlott.
- ¹¹⁹³ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 682/1886.
- ¹¹⁹⁴ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 129/1887; és *Karatnai Protocollum.* II. 64–65, 78–79.
- ¹¹⁹⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 121.
- ¹¹⁹⁶ *Karatnai Protocollum.* I. 130–131, 158–159, 186–187. Lásd az illető időszakban kiadott *Névkönyveket* és *Közgyűlési jegyzőkönyveket* is.
- ¹¹⁹⁷ *Karatnai Protocollum.* I. 164–167; *Karatnai Protocollum.* II. 24–25, 40–41, 52–53. Elhunyt 1886. II. 24. és 1886. III. 10. között. (*Karatnai Protocollum.* II. 54–55.) Elhunytáig egyházkerületi képviselő maradt. Lásd az illető időszakban kiadott *Névkönyveket* és *Közgyűlési jegyzőkönyveket* is.
- ¹¹⁹⁸ *Karatnai Protocollum.* II. 54–55, 108–109, 132–135 és számozatlan lapok. Lásd a megfelelő időszakokban kiadott *Névkönyveket* és *Közgyűlési jegyzőkönyveket.* (*Névkönyv 1896-ra.* Kvár. 1896. 252; *Névkönyv 1897-re.* Kolozsvárt, 1897. 198; *Névkönyv 1900-ra.* Kolozsvárt, 1900. 148. stb.)
- ¹¹⁹⁹ Lásd a megfelelő időszakokban kiadott *Névkönyveket* és *Közgyűlési jegyzőkönyveket.* (*Névkönyv 1909-re.* Kvár. 1909. 122; *Közgyűlési jegyzőkönyv.* Kvár. 1912. Melléklet. 69 stb.); *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 3231/1912; és *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹²⁰⁰ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 145.
- ¹²⁰¹ *Karatnai Protocollum.* II. 36–37.
- ¹²⁰² *Jegyzőkönyv 1937–1949.*
- ¹²⁰³ A ki- és áttérések nyilvántartására az 1903-as vizitáció külön felhívta a figyelmet. (*Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.)
- ¹²⁰⁴ Az ismert elbocsátó papok mindnyájan altorjaiak, az átvevők pedig természetesen karatnaiak.
- ¹²⁰⁵ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 41'–43'. Nem tudtuk egyértelműen tisztázni az 1782-ben szolgáló altorjai plébános kilétét, de lehetséges, hogy akkor még nem kellett a bejegyzését kérni, bár II. József türelmi rendelete már 1781-ben érvénybe lépett.
- ¹²⁰⁶ Eredetileg mindketten görögkeleti vallású jobbágyok voltak.
- ¹²⁰⁷ Kun Gyárfás Curator, Kun István Persona Consistorialis volt.

- ¹²⁰⁸ Eredetileg református volt, házasságkötésekor állt át a görög katolikus vallásra.
- ¹²⁰⁹ Eredetileg görögkeleti vallású jobbágyasszony volt.
- ¹²¹⁰ Eredetileg református volt, házasságkötésekor állt át a római katolikus vallásra.
- ¹²¹¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 92–93.
- ¹²¹² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 121–122.
- ¹²¹³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 133–135.
- ¹²¹⁴ Karatnán lakott, részt vett az 1870. V. 5-ei követválasztáson. (MOL. P 1610.)
- ¹²¹⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 170–171.
- ¹²¹⁶ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 204–205.
- ¹²¹⁷ A feljegyzés szerint székely nemes: felesége rendi hovatartozása ismeretlen. A plébános kivételesen beleegyezését adta.
- ¹²¹⁸ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 207–208.
- ¹²¹⁹ Erdő András karatnai lakos felesége.
- ¹²²⁰ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 209–210.
- ¹²²¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 211–212.
- ¹²²² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 213–214.
- ¹²²³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 216–218. Pilbárt Ágnes, József leánya nem római, hanem görög katolikus volt: az elbocsátó pap az altorjai görög katolikus plébános, Solnai András volt.
- ¹²²⁴ *Karatnai Protocollum.* II. 24–25. Az 1849. május 30-án született görög katolikus asszonyt valószínűleg Solnai András bocsátotta el és bizonyára Szakács János vette fel, bár ezt a jegyzőkönyv nem rögzítette.
- ¹²²⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 223.
- ¹²²⁶ Karatnán lakott, az ugyanodavalósi Incze Lászlóval együtt részt vett az 1870. május 5-ei követválasztáson. (MOL. P 1610.)
- ¹²²⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 226–227.
- ¹²²⁸ Jegyzőkönyv 1881-től. 37–38. Néhai méltóságos Horvát Elek özvegye még aznap eljegyezte magát tekintetes Könczei Kelemen karatnai földbirtokossal.
- ¹²²⁹ Jegyzőkönyv 1881-től. 40. Varga Ferenc 31 éves, nőtlen, testvére Mihály József 26 éves, nős, Veres András 25 éves, nős, valószínűen mindhárman karatnaiak voltak. A három férfi nem római, hanem görög katolikus volt: az elbocsátó pap az altorjai görög katolikus lelkész, Marozsián Miklós tisztelendő úr volt.
- ¹²³⁰ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 49. Varga József 1887. február 2-án kérte a görög katolikus felekezettől a reformátusba való átvételét, de katonai behívója miatt akkor az átvétel elmaradt.
- ¹²³¹ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 55–57. Katalin 27 éves, anyja Szabó Zsuzsanna, az írástudatlan Kádár Gergely névűje Bodó Imre, aki azonnal bejelentette házassági szándékát Szabó Katalinnal, ezért a sok tanú.
- ¹²³² *Jegyzőkönyv 1881-től.* 59–60. Apja, Pál András karatnai molnár, Gizella 25 éves. Néhai Karatnai Bodó Gergely fia, Gergely még aznap bejelenti Pál Gizellával tervezett házasságát, tanúk Kalit Mihály és Deák Károly. A házasság másnap megkötött, tanúk Kalit Mihály és Menyhárt Lajos.
- ¹²³³ *Jegyzőkönyv 1881-től.* 63–64. Az ifjú nem kellett eleget tegyen a szokásos formaságoknak, mivel elődei mind reformátusok voltak.
- ¹²³⁴ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* Külön lapon.
- ¹²³⁵ Eredetileg Zölde Miklós neve volt odaírva, a Miklóst áthúzták és fölé odaírták a Gergelyt.
- ¹²³⁶ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 229–230.
- ¹²³⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 231–232.

- ¹²³⁸ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 233–234.
- ¹²³⁹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 235–236.
- ¹²⁴⁰ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 237.
- ¹²⁴¹ U. o. 237. Mindkettőt 1918. Május 26-án bocsátotta el a görög katolikus lelkész. (*Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.)
- ¹²⁴² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 238–239.
- ¹²⁴³ *Karatnai Protocollum.* II. 94–95. és számozatlan lapok. Az 1903. október 27-én tartott kánoni vizitáció alkalmával például Kökössy Sándor lelkész, az egyházmegye számvevője Máté VII. 33. verséből kiindulva prédikált a háromnegyed tízkor kezdődő istentiszteleten. A vizitáció 11 órákor, a kántori lakon tartatott.
- ¹²⁴⁴ Mindkét elszámolás jelzet nélküli külön lapon a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ¹²⁴⁵ *Karatnai Protocollum.* I. 64–67. Az egyházközség 1862-ben szavazta meg az 1861-es sepsiszentgyörgyi zsinat határozatainak 13. pontja által előírt nagyobb hozzájárulást.
- ¹²⁴⁶ *Karatnai Protocollum.* I. 80–83, 102–103.
- ¹²⁴⁷ *Karatnai Protocollum.* II. 36–37.
- ¹²⁴⁸ *Karatnai Protocollum.* II. 52–53.
- ¹²⁴⁹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 26, 40–41, 46, 49–50, 66–79, 100, 111 stb; és *Karatnai Protocollum.* I. 94–95. 2008.
- ¹²⁵⁰ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹²⁵¹ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹²⁵² *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹²⁵³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.*
- ¹²⁵⁴ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* Címnap. A felsőbb rendeletek közül csak keveset idéztünk, de sokuk lecsapódott a helyi határozatokban és intézkedésekben.
- ¹²⁵⁵ *Jegyzőkönyv 1881-től.* Címnap. *Jegyző Könyve a Karatnai ev. ref. Egyháznak melyben a felsőbb helyről jövő rendeletek íródnak be – kezdődött az 1881. esztendőben.* (A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában. A továbbiakban: *Jegyzőkönyv 1881-től.*)
- ¹²⁵⁶ *Névkönyv 1896-ra.* Kolozsvárt, 1896. 256; és *A. Csoboth János irathagyatéka.* 1834-től kezdve minden évben le kellett tenni az anyakönyvek pontos másolatát a Tractus Archivumába, 1844-ben le kellett írni az eklézsia alapítóinak nevét, fennállásának és temploma építésének évét, az anyakönyvek vezetésének kezdetét, alapítványait, népessége számát stb., 1854-ben pedig szigorúan elrendeltetett, hogy a pap nem adhatja ki kezéből az anyakönyvet. (*Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 44, 81, 112.)
- ¹²⁵⁷ Fedelén a következő felirat olvasható: *Karatnavoldali Ref. Egyházközség Családkönyve 1826... 850... 880... 1900/1950.* (A továbbiakban: *Karatnavoldali családkönyv.*)
- ¹²⁵⁸ *Karatnai Protocollum.* II. (A Karatnai Ref[ormátus] Egyház Jegyző könyve használatba vétetett az 1876^{ik} év Januárus 30^{án}.); *Karatnai Protocollum.* III. 1937. évtől kezdve 1949. Márc[ius] 31-ig.
- ¹²⁵⁹ *Karatnai Protocollum.* II. 38–39.
- ¹²⁶⁰ Juhász István: *i. m.* +
- ¹²⁶¹ Sávai János: *Mesterek, missziók, licenciatások.* 124.
- ¹²⁶² *MOL.* P 5.
- ¹²⁶³ Berecz Gyula: *i. m.* 240.
- ¹²⁶⁴ *Jakó – Juhász.* 253; Demeter Lajos: Katona letterem nem bánom... Benedek Sándor levelei szüleihez, 1848/49-ből. = *ACTA SICULICA* 2009. Sepsiszentgyörgy, 2009. 462.
- ¹²⁶⁵ *MOL.* P 1602. *Győrbíró cs. lvt.*

- ¹²⁶⁶ Berecz Gyula: *i. m.* 121.
- ¹²⁶⁷ *Közigyűlési Jegyzőkönyv*. 1880. 117.
- ¹²⁶⁸ Benedek Elek: *i. m.* 30, 135–156, 158–164; Benedek Marcell: *Naplómat olvasom*. Bp. 1985. 18. (1894) Faragó József: Benedek Elek, a mesemondó. Utunk, 1956. 1. sz.
- ¹²⁶⁹ *Karatnai Protocolum*. II. Számozatlan lapok. Az írástudatlan Kertész Zsuzsanna és Incze Andrásné névirója Máté Barabás volt.
- ¹²⁷⁰ *Karatnai Protocolum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹²⁷¹ *Feltorjai JK*. 1801–1873. 2. (1750. I. 22.); és *Berecz – Bogáts*. 18.
- ¹²⁷² *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 2'.
- ¹²⁷³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 2', 6'.
- ¹²⁷⁴ *Continuatur eadem Levata sub titulis eodem Anno die 8[octa]va mensis Maji in ecclesia reformatorum Karatnaiensi presente Brachio spectabili ac generoso domino Alexio Bárdi de Karathna*. (*Kézdi Vizitációk*. II. 1759–1767. Fol. 37.) Karatnai Bárdi Eleket 1796. április 8-án és 1799. február 18-án is említik. (*MOL*. P 1610.) Amikor nem az egyháztanácsosok nevének felsorolását találtuk, azon egyháztanácsosok nevét soroltuk fel, akiknek a jelenlétét a jegyzőkönyvek rögzítették. Néhányszor jelezték a jegyzőkönyvekben, kik késtek el a gyűlésekről, de feltehető, hogy ez nem mindig történt meg, tehát az egyháztanács gyűlésein többen is ott lehettek, mint ahánynak a nevét rögzítették.
- ¹²⁷⁵ *Apor Művei*. II. 419, 434.
- ¹²⁷⁶ *MOL*. P 56. *Küküllővári Bethlen cs. lvt.*
- ¹²⁷⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 6', 7'.
- ¹²⁷⁸ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 10', 18', 41'; *Kézdi Vizitációk*. III. Fol. 73–74. (1797. március 27); *Erdélyi református zsinatok iratai*. III. 1771–1789. 55; és *Berecz–Bogáts*. 21.
- ¹²⁷⁹ Szabó Miklós–Szögi László: *Erdélyi peregrinusok* (1701–1849). Marosvásárhely, 1998. 79.
- ¹²⁸⁰ *Jakó–Juhász*. 155.
- ¹²⁸¹ Berecz Gyula: *i. m.* 105; és *A. Csoboth János irathagyatéka*. Cs. Bogáts Dénesnek Altorjai Csoboth Jánoshoz az 1920–1930-as években küldött levelében.
- ¹²⁸² *Jakó–Juhász*. 166.
- ¹²⁸³ *Jakó–Juhász*. 167.
- ¹²⁸⁴ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 7', 12'.
- ¹²⁸⁵ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 12', 14', 15'.
- ¹²⁸⁶ *Kézdi Vizitációk*. II. Fol. 188.
- ¹²⁸⁷ *Nr. 6. Fasciculus VIII[octava]. Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig*. 99–100. Donát Mihályról megjegyezték, hogy már elhunyt (*excessit a vita*). Brachium Gregorio Köntzei, Constitutus fiscalis Stephanus Kun de Karatna. Karatna első ízben szerepel in *Co[m]m[un]is t[er]rit[or]ii Albensi processuq[ue] soperioris*.
- ¹²⁸⁸ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 43'.
- ¹²⁸⁹ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 43'.
- ¹²⁹⁰ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 18'–19', 20'.
- ¹²⁹¹ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 25'.
- ¹²⁹² *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 25'.
- ¹²⁹³ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 26'–26"; és *Kézdi Vizitációk*. III. Fol. 75.
- ¹²⁹⁴ *MOL*. P 1610. 1794. Pünkösöd hava 14.
- ¹²⁹⁵ *Kézdi Vizitációk*. III. Fol. 73; és *Karatnai Vizitációk – 1756–1885*. 27'. Itt már egy másik Kun István volt a consistor.

- ¹²⁹⁶ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885.* 27°.
- ¹²⁹⁷ *Erdélyi református zsinatok iratai.* IV. 1790–1800. 142.
- ¹²⁹⁸ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ¹²⁹⁹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ¹³⁰⁰ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885.* 27°–28°.
- ¹³⁰¹ *Karatnai Vizitációk – 1756–1885.* 28°–29°, 30°; Lásd a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában lévő, 1802. június 26-án kelt szerződést is.
- ¹³⁰² A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, a C., 11. jelzetű külön lapon.
- ¹³⁰³ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 30°.
- ¹³⁰⁴ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 21°.
- ¹³⁰⁵ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 47.
- ¹³⁰⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 30°.
- ¹³⁰⁷ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 31°. Nem azonos az egyházközségnek földet adományozó Könczei Dáviddal: 1843. június 10-én már csak Karatnai Bodó Juliannát, az özvegyét említik. (MOL. P 672.)
- ¹³⁰⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 31°–31°.
- ¹³⁰⁹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, a C., 13. jelzetű iratban.
- ¹³¹⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 31°–32°.
- ¹³¹¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 33°–34°.
- ¹³¹² 1820. december 12. A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon; *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* Címlap, és 1–85; *Erdélyi prédikátori tár.* II. füzet. Kolozsváratt, 1834. XVI; *Erdélyi Prédikátori tár.* III. füzet. Kolozsváratt, 1835. XVI. Hasznan Pál egy 1840-ben kelt, Csiszér Sámuel által készített okirat fénymásolatát szíveskedett rendelkezésünkre bocsátani a Csernátóni Múzeum irattárából, amit ezúton köszönünk meg. Cs. Bogáts Dénes valószínűleg A. Csoboth János tájékoztatása alapján az 1818–1819. évi karatnai papot nem Csiszér Sámuelnek, hanem Csiszér Sándornak írta. (*Berecz–Bogáts.* 21; és *A. Csoboth János irathagyatéka.*)
- ¹³¹³ *Erdélyi református zsinatok iratai.* IV. 1790–1800. 187.
- ¹³¹⁴ MOL. P 5.
- ¹³¹⁵ *Jakó–Juhász.* 242.
- ¹³¹⁶ *A. Csoboth János irathagyatéka.*
- ¹³¹⁷ *Karatnai Protocollum.* I. 1, 5.
- ¹³¹⁸ MOL. P 1610. Mindkét adat.
- ¹³¹⁹ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³²⁰ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 61.
- ¹³²¹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 85. A fiatalokat Zajzon István feltorjai pap eskette meg a karatnai papi háznál, a tanúk Karatnai idősb Könczei József táblabíró és Imets Károly orbaishéki táblabíró voltak.
- ¹³²² Feltorjai Pethő Károly és Pethő István osztózólevele, dr. Petheő Károly birtokában, Budapesten. Másolata a szerzőnél.
- ¹³²³ MOL. P 1610.
- ¹³²⁴ 1820. XII. 12; 1824. V. 10. A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon; *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 35°, 35°–37°, 38°–39°, 44°–45°; MOL. P 1610; és *Karatnai Protocollum.* I. 50–51. Ha azonos az 1782-beli megyebíróval, akkor igen öreg lehetett. Feleségét még 1864-ben is említik.
- ¹³²⁵ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.

- ¹³²⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 45°.
- ¹³²⁷ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³²⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 46°–46°.
- ¹³²⁹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 46°, 47°.
- ¹³³⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 47°, 47°. A consistorok neve a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³³¹ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 47°.
- ¹³³² *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 48°–49°. Talán azonos Felső Fehér vármegye 1812. évi szolgabírájával. (MOL. P 672. 1812. II. 22.) Feltehetően ő az egyik karatnai személy, aki 1818-ban a feltorjaiakkal együtt járult hozzá a császár háromszéki látogatásának költségeihez. (MOL. P 1610.)
- ¹³³³ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³³⁴ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³³⁵ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³³⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 50°.
- ¹³³⁷ A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³³⁸ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 51°–51°.
- ¹³³⁹ Külön lapon a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ¹³⁴⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 23°.
- ¹³⁴¹ Az adatot itt köszönöm meg a Svéd Gyógyszerészek Egyesülete elnökének, Köntzey Tamásnak, aki hosszú ideje kutatja a család történetét.
- ¹³⁴² *Karatnai Protocollum.* I. 1–11; és *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 52°.
- ¹³⁴³ Külön lapon a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában.
- ¹³⁴⁴ *Karatnai Protocollum.* I. 1.
- ¹³⁴⁵ *Karatnai Protocollum.* I. 2–3, 8–9.
- ¹³⁴⁶ *Feltorjai JK 1801–1873.* 58.
- ¹³⁴⁷ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 93–228; *Karatnai Protocollum.* I. 8–189. és *Karatnai Protocollum.* II. 1–170 és számozatlan lapok.
- ¹³⁴⁸ *Névkönyv 1858-ra.* Kolozsvártt, MDCCCLVIII. 47; *Névkönyv 1859-re.* Kvár. MDCCCLIX. 48; *Névkönyv 1861-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXI. 88; *Névkönyv 1862-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXII. 78; *Névkönyv 1863-ra.* Kolozsvártt, MDCCCLXIII. 85; *Névkönyv 1864-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXIV. 101; *Névkönyv 1865-re.* Kolozsvártt, MDCCCLXIV. 129; *Névkönyv 1866-ra.* Kolozsvártt, MDCCCLXVI. 86; *Névkönyv 1867-re.* Kolozsvártt, MDCCCLXVII. 91; *Névkönyv 1869-re.* Kolozsvártt, 1869. 92; *Névkönyv 1870-re.* Kolozsvártt, 1870. 81; *Névkönyv 1871-re.* Kolozsvártt, 1871. 104; *Névkönyv 1872-re.* Kolozsvártt, 1872. 94; *Névkönyv 1873-ra.* Kolozsvártt, 1873. 56; *Névkönyv 1875-re.* Kvár. 1874. 111; *Névkönyv 1876-ra.* Kvár. 1875. 113; *Névkönyv 1877-re.* Kvár. 1876. 92; *Névkönyv 1878-ra.* Kvár. 1877. 106; *Névkönyv 1879-re.* Kolozsvárt, 1878. 126; *Névkönyv 1880-ra.* Kolozsvárt, 1879. 117; *Névkönyv 1881-re.* Kolozsvárt. 1880. 144; *Névkönyv 1882-re.* Kolozsvárt, 1882. 68; *Névkönyv 1883-ra.* Kolozsvárt, 1882. 97; *Névkönyv 1884-re.* Kolozsvártt. 1883. 93; *Névkönyv 1885-re.* Kolozsvárt, 1884. 93; *Névkönyv 1886-ra.* Kolozsvárt, 1885. 96; *Névkönyv 1887-re.* Kolozsvárt, 1886. 104; *Névkönyv 1888-ra.* Kolozsvárt. 1887. 100; *Névkönyv 1889-re.* Kolozsvárt, 1888. 117; *Névkönyv 1890-re.* Kolozsvárt, 1889. 116; *Névkönyv 1892-re.* Kolozsvárt. 1892. 129; *Névkönyv 1893-ra.* Kolozsvárt. 1893. 124; *Névkönyv 1894-re.* Kolozsvárt. 1894. 132; *Névkönyv 1895-re.* Kvár. 1895. 371; *Névkönyv 1896-ra.* Kolozsvárt. 1896. 257; *Névkönyv 1898-ra.* Kolozsvárt, 1898. 228; *Névkönyv*

- könyv 1900-ra. Kolozsvárt, 1900. 151; és *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886; 129/1887.
- ¹³⁴⁹ Berecz Gyula: i. m. 121.
- ¹³⁵⁰ *A. Csoboth János irathagyatéka*.
- ¹³⁵¹ *Karatnai Protocollum*. I. 8–9.
- ¹³⁵² *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 223, 225; és *Karatnai Protocollum*. II. 32–33.
- ¹³⁵³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 200.
- ¹³⁵⁴ *Jegyzőkönyv 1881-től*. 20.
- ¹³⁵⁵ *MOL*. P 1602.
- ¹³⁵⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹³⁵⁷ *Karatnai Protocollum*. II. 64–67.
- ¹³⁵⁸ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹³⁵⁹ *SzOkI*. Új sorozat. IV. 757; V. 296. Szakács János 1635. július 17-én Betfalván a szenterzsébeti lovasok közt szerepel a lustrában, 1653-ban Szakács Boldizsár sántasága miatt másodszor nem ment hadba (a moldvai hadjáratba), Szakács Márton ugyanakkor Bethlen Jánost szolgálta, 1679-ben Szakács György Daczó Uram, Szakács János Fejerwari J. szolgája, egy másik Szakács János exemptus, 1680-ban Szakács György Daczó Uram szolgája, 1692-ben Szakács György lovon szolgált. (*SzOkI*. Új sorozat. VI. 19, 334–335; VII. 285, 291; VIII. 78, 333.)
- ¹³⁶⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 8–9.
- ¹³⁶¹ *Karatnai Protocollum*. I. 10–11.
- ¹³⁶² *Karatnai Protocollum*. I. 10–11., továbbá a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³⁶³ *Karatnai Protocollum*. I. 10–11.
- ¹³⁶⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 14–15.
- ¹³⁶⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 14–15.
- ¹³⁶⁶ *Karatnai Protocollum*. I. 15–16.
- ¹³⁶⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 16–17.
- ¹³⁶⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 18–19.
- ¹³⁶⁹ *Karatnai Protocollum*. I. 20–21.
- ¹³⁷⁰ *Karatnai Protocollum*. I. 20–21.
- ¹³⁷¹ *Karatnai Protocollum*. I. 21–22. Bodó Gergely egyszemélyben consistor is.
- ¹³⁷² *Karatnai Protocollum*. I. 22–23.
- ¹³⁷³ *Karatnai Protocollum*. I. 22–23.
- ¹³⁷⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 24–25.
- ¹³⁷⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 24–25.
- ¹³⁷⁶ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 54°; és *Karatnai Protocollum*. I. 26–29.
- ¹³⁷⁷ *Karatnai Protocollum*. I. 30–33.
- ¹³⁷⁸ *Karatnai Protocollum*. I. 32–33. 1852. IX. 12. *Köntzei Elek m[anu] p[ropria]*. (*MOL*. P 672.)
- ¹³⁷⁹ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 93.
- ¹³⁸⁰ *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 54°–55°.
- ¹³⁸¹ *Karatnai Protocollum*. I. 34–39., továbbá a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség irattárában, külön lapon.
- ¹³⁸² *Karatnai Protocollum*. I. 38–39.
- ¹³⁸³ *Karatnai Protocollum*. I. 40–41.
- ¹³⁸⁴ *Karatnai Protocollum*. I. 40–43.
- ¹³⁸⁵ *Karatnai Protocollum*. I. 42–43.

- 1386 *Karatnai Protocollum*. I. 42–45.
- 1387 *Karatnai Protocollum*. I. 46–47.
- 1388 *Karatnai Protocollum*. I. 48–49.
- 1389 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 23^v–24^r.
- 1390 *MOL*. P 1610. 1846. IV. 26; 1855. április 23.
- 1391 *Karatnai Protocollum*. I. 48–53.
- 1392 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 56^r.
- 1393 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 56^v.
- 1394 *Karatnai Protocollum*. I. 54–57.
- 1395 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 57^r.
- 1396 *Karatnai Protocollum*. I. 56–57.
- 1397 *Karatnai Protocollum*. I. 58–59.
- 1398 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 57^v.
- 1399 *Karatnai Protocollum*. I. 59–61.
- 1400 *Karatnai Protocollum*. I. 61–63.
- 1401 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 58^v.
- 1402 *Karatnai Protocollum*. I. 62–63.
- 1403 *Karatnai Protocollum*. I. 64–65.
- 1404 *Karatnai Protocollum*. I. 65–67.
- 1405 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 59^r–59^v.
- 1406 *Karatnai Protocollum*. I. 70–73.
- 1407 *Karatnai Protocollum*. I. 72–73.
- 1408 *Karatnai Protocollum*. I. 78–79.
- 1409 *Karatnai Protocollum*. I. 81.
- 1410 *Karatnai Protocollum*. I. 83.
- 1411 *Karatnai Protocollum*. I. 87.
- 1412 *Karatnai Protocollum*. I. 88–89.
- 1413 *Karatnai Protocollum*. I. 88–89.
- 1414 *Karatnai Protocollum*. I. 90–91.
- 1415 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 60^v.
- 1416 *Karatnai Protocollum*. I. 92–93.
- 1417 *Karatnai Protocollum*. I. 93–95.
- 1418 *Karatnai Protocollum*. I. 96–97.
- 1419 *Karatnai Protocollum*. I. 98–99.
- 1420 *Karatnai Protocollum*. I. 100–101.
- 1421 *Karatnai Protocollum*. I. 100–101, 104.
- 1422 *Karatnai Protocollum*. I. 104–105.
- 1423 *Karatnai Protocollum*. I. 105–107.
- 1424 *Karatnai Protocollum*. I. 108–109.
- 1425 *Karatnai Protocollum*. I. 110–111.
- 1426 *Karatnai Protocollum*. I. 110–111.
- 1427 *Karatnai Protocollum*. I. 112–113.
- 1428 *Karatnai Protocollum*. I. 114–115.
- 1429 *Karatnai Protocollum*. I. 114–115.
- 1430 *Karatnai Protocollum*. I. 114–115.

- 1431 *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 61°.
- 1432 *Karatnai Protocollum.* I. 116–117.
- 1433 *Karatnai Protocollum.* I. 118–119.
- 1434 *Karatnai Protocollum.* I. 118–119.
- 1435 *Karatnai Protocollum.* I. 120–123.
- 1436 *Karatnai Protocollum.* I. 122–123.
- 1437 *Karatnai Protocollum.* I. 124–125.
- 1438 *Karatnai Protocollum.* I. 126–127.
- 1439 *Karatnai Protocollum.* I. 126–129.
- 1440 *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 62°.
- 1441 *Karatnai Protocollum.* I. 130–131.
- 1442 *Karatnai Protocollum.* I. 130–131.
- 1443 *Karatnai Protocollum.* I. 132–135.
- 1444 *Karatnai Protocollum.* I. 134–142.
- 1445 *Karatnai Protocollum.* I. 142–145.
- 1446 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 200.
- 1447 *Karatnai Protocollum.* I. 146–147.
- 1448 *Karatnai Protocollum.* I. 148–149.
- 1449 *Karatnai Protocollum.* I. 150–151.
- 1450 *MOL.* P 1610.
- 1451 *Karatnai Protocollum.* I. 150–151.
- 1452 *Karatnai Protocollum.* I. 152–153; *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 204–206.
- 1453 *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 63°.
- 1454 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 206, 208, 210. Innen kezdve valószínűleg mindig az ifjabb Czirjék József szerepel.
- 1455 *Karatnai Protocollum.* I. 152–153.
- 1456 *Karatnai Protocollum.* I. 154–157.
- 1457 *Karatnai Protocollum.* I. 158–159.
- 1458 *Karatnai Protocollum.* I. 158–161.
- 1459 *Karatnai Protocollum.* I. 160–161.
- 1460 *Karatnai Protocollum.* I. 162–163.
- 1461 *Karatnai Protocollum.* I. 164–165.
- 1462 *Karatnai vizitációk – 1756–1885.* 64°–65°.
- 1463 *Karatnai Protocollum.* I. 164–165.
- 1464 *Karatnai Protocollum.* I. 165–167.
- 1465 *Karatnai Protocollum.* I. 166–167.
- 1466 *Karatnai Protocollum.* I. 168–169.
- 1467 *Karatnai Protocollum.* I. 168–169.
- 1468 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 214.
- 1469 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 212, 215.
- 1470 *Karatnai Protocollum.* I. 168–171.
- 1471 *Karatnai Protocollum.* I. 170–171.
- 1472 *Karatnai Protocollum.* I. 172–173.
- 1473 *Karatnai Protocollum.* I. 172–173.
- 1474 *Karatnai Protocollum.* I. 172–173.

- 1475 *Karatnai Protocollum*. I. 174–175.
- 1476 *Karatnai Protocollum*. I. 176–177.
- 1477 *Karatnai Protocollum*. I. 180–183.
- 1478 *Karatnai Protocollum*. I. 182–183.
- 1479 *Karatnai Protocollum*. I. 184–185.
- 1480 *Karatnai Protocollum*. I. 186–187.
- 1481 *Karatnai Protocollum*. I. 186–187.
- 1482 *Karatnai Protocollum*. II. 3.
- 1483 *Karatnai Protocollum*. II. 3–5.
- 1484 *Karatnai Protocollum*. II. 4–7.
- 1485 *Karatnai Protocollum*. II. 6–9.
- 1486 *Karatnai vizitációk – 1756–1885*. 67*.
- 1487 *Karatnai Protocollum*. II. 8–9.
- 1488 *Karatnai Protocollum*. II. 8–11.
- 1489 *Karatnai Protocollum*. II. 10–13.
- 1490 *Karatnai Protocollum*. II. 14–15.
- 1491 *Karatnai Protocollum*. II. 16–17.
- 1492 *Karatnai Protocollum*. II. 16–19. Az egyháztanácsosok közül Könczei Lajos és Vajna Lázár nevét kék vegyintával vagy indigóból készült tintával kihúzták.
- 1493 *Karatnai Protocollum*. II. 18–19.
- 1494 *Karatnai Protocollum*. II. 18–21.
- 1495 *Karatnai Protocollum*. II. 20–21.
- 1496 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 216.
- 1497 *Karatnai Protocollum*. II. 22–23.
- 1498 *Karatnai Protocollum*. II. 24–25.
- 1499 *Karatnai Protocollum*. II. 24–25.
- 1500 *Karatnai Protocollum*. II. 26–27. Az egyháztanácsosok közül Könczei Albert nevét kihúzták.
- 1501 *Karatnai Protocollum*. II. 26–27.
- 1502 *Karatnai Protocollum*. II. 28–29.
- 1503 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 225.
- 1504 *Karatnai Protocollum*. II. 28–29.
- 1505 *Karatnai Protocollum*. II. 28–29.
- 1506 *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 225.
- 1507 *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886. A Vtag rövidítés feloldása bizonytalan.
- 1508 *Karatnai Protocollum*. II. 32–33.
- 1509 *Karatnai Protocollum*. II. 38–39.
- 1510 *Karatnai Protocollum*. II. 32–33. A jegyzőkönyvet utólag iktatták be a protocollumba.
- 1511 *Karatnai Protocollum*. II. 34–35.
- 1512 *Karatnai Protocollum*. II. 40–41.
- 1513 *Karatnai Protocollum*. II. 42–43.
- 1514 *Karatnai Protocollum*. II. 42–43.
- 1515 *Karatnai Protocollum*. II. 44–45.
- 1516 *Karatnai Protocollum*. II. 46–47.
- 1517 *Karatnai Protocollum*. II. 46–47.

- 1518 *Karatnai Protocollum*. II. 50–51.
- 1519 *Karatnai Protocollum*. II. 52–53.
- 1520 *A Református Főkonisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 682/1886.
- 1521 *Karatnai Protocollum*. II. 52–53.
- 1522 *Karatnai Protocollum*. II. 54–55.
- 1523 *Karatnai Protocollum*. II. 54–55.
- 1524 *Karatnai Protocollum*. II. 56–57.
- 1525 *Karatnai Protocollum*. II. 56–57.
- 1526 *Karatnai Protocollum*. II. 58–59.
- 1527 *Karatnai Protocollum*. II. 60–61.
- 1528 *Karatnai Protocollum*. II. 64–67. A feltorjai egyházköztség egyháztanácsával közös ülésen.
- 1529 *Karatnai Protocollum*. II. 66–67.
- 1530 *Karatnai Protocollum*. II. 70–71.
- 1531 *Karatnai Protocollum*. II. 74–75. A feltorjai egyházközséggel közös közgyűlésen.
- 1532 *Karatnai Protocollum*. II. 80–81. A feltorjai egyházközséggel közös közgyűlésen.
- 1533 *Karatnai Protocollum*. II. 82–83.
- 1534 *Karatnai Protocollum*. II. 82–83.
- 1535 *Karatnai Protocollum*. II. 84–87. A feltorjai egyházközséggel közös közgyűlésen.
- 1536 *Karatnai Protocollum*. II. 88–89.
- 1537 *Karatnai Protocollum*. II. 92–95.
- 1538 *Karatnai Protocollum*. II. 94–95. E napon esperesi vizitáció volt.
- 1539 *Karatnai Protocollum*. II. 96–99. Ugyanaznap a feltorjai és karatnai egyháztanács közösen is gyűlést tartott Könczei Kelemen megyebíró, Bodó Albert megkért jegyző, Bodó Ferencz és Könczei György egyháztanácsosok részvételével.
- 1540 *Karatnai Protocollum*. II. 100–103.
- 1541 *Karatnai Protocollum*. II. 104–107. 1888. november 11-én közös gyűlést tartottak a feltorjai egyháztanácsal.
- 1542 *Karatnai Protocollum*. II. 106–107.
- 1543 *Karatnai Protocollum*. II. 108–111.
- 1544 *Karatnai Protocollum*. II. 114–115.
- 1545 *Karatnai Protocollum*. II. 114–115. E napon esperesi vizitáció volt.
- 1546 *Karatnai Protocollum*. II. 116–117.
- 1547 *Karatnai Protocollum*. II. 118–119. Az 1890-es évekig az egyháztanács gyűléseinek és a megyegyűléseknek a jegyzőkönyvét általában csak a jegyző írta alá, az 1890-es évektől a lelkes is.
- 1548 *Karatnai Protocollum*. II. 120–121.
- 1549 *Karatnai Protocollum*. II. 122–123.
- 1550 *Karatnai Protocollum*. II. 122–123. E napon esperesi vizitáció volt.
- 1551 *Jegyzőkönyv 1881-től*. 51.
- 1552 *Karatnai Protocollum*. II. 124–125.
- 1553 *Karatnai Protocollum*. II. 126–127.
- 1554 *Karatnai Protocollum*. II. 126–127.
- 1555 *Karatnai Protocollum*. II. 128–129.
- 1556 *Karatnai Protocollum*. II. 128–129. E napon esperesi vizitáció volt.
- 1557 *Karatnai Protocollum*. II. 130–131. Bartók Károly egyháztanácsos 1891. augusztus 30. és 1892. március 7. között elköltözött Karatnáról.

- 1558 *Karatnai Protocollum*. II. 130–131.
- 1559 *Karatnai Protocollum*. II. 132–133.
- 1560 *Karatnai Protocollum*. II. 134–135.
- 1561 *Karatnai Protocollum*. II. 134–135.
- 1562 *Karatnai Protocollum*. II. 136–137.
- 1563 *Karatnai Protocollum*. II. 136–139.
- 1564 *Karatnai Protocollum*. II. 138–139. E napon esperesi vizitáció volt.
- 1565 *Karatnai Protocollum*. II. 140–141.
- 1566 *Karatnai Protocollum*. II. 142–143.
- 1567 *Karatnai Protocollum*. II. 143–144. A 143. oldalszám megismétlődik.
- 1568 *Karatnai Protocollum*. II. 143–146.
- 1569 *Karatnai Protocollum*. II. 145–146.
- 1570 *Karatnai Protocollum*. II. 147–148.
- 1571 *Karatnai Protocollum*. II. 147–150.
- 1572 *Karatnai Protocollum*. II. 149–150.
- 1573 *Karatnai Protocollum*. II. 151–154.
- 1574 *Karatnai Protocollum*. II. 155–156. E napon esperesi vizitáció volt.
- 1575 *Karatnai Protocollum*. II. 157–158.
- 1576 *Karatnai Protocollum*. II. 157–158.
- 1577 *Karatnai Protocollum*. II. 161–162.
- 1578 *Karatnai Protocollum*. II. 161–162.
- 1579 *Karatnai Protocollum*. II. 163–166 és számozatlan lapok.
- 1580 *Karatnai Protocollum*. II. 167–168.
- 1581 *Karatnai Protocollum*. II. 167–168.
- 1582 *Karatnai Protocollum*. II. 169–170.
- 1583 *Karatnai Protocollum*. II. 169–170. Innen kezdve nincs lapszámozva a jegyzőkönyv.
- 1584 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1585 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1586 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1587 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1588 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1589 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1590 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1591 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1592 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1593 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1594 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1595 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1596 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1597 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1598 *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- 1599 *Az Erdélyi Reformata Anyaszentegyház névkönyve 1863-ra*. Kolozsvártt, MDCCCLXIII. 84–85. (A továbbiakban: *Névkönyv*); *Névkönyv 1865-re*. Kolozsvártt, MDCCCLXIV. 128–129; *Névkönyv 1866-ra*. Kolozsvártt, MDCCCLXVI. 85–86; *Névkönyv 1867-re*. Kolozsvártt, MDCCCLXVII. 90–91; *Névkönyv 1869-re*. Kolozsvártt, 1869. 91–92; *Névkönyv 1870-re*. Kvár. 1870. 81; *Névkönyv*

- 1871-re. Kvár. 1871. 103–104; *Névkönyv 1872-re*. Kvár. 1872. 94–95; *Névkönyv 1873-ra*. Kvár. 1873. 55–56; *Névkönyv 1875-re*. Kvár. 1874. 110–111; *Névkönyv 1876-ra*. Kvár. 1875. 113–114; *Névkönyv 1877-re*. Kvár. 1876. 91–92; *Névkönyv 1878-ra*. Kvár. 1877. 105–106; *Névkönyv 1879-re*. Kolozsvárt, 1878. 125–127; *Névkönyv 1880-ra*. Kolozsvárt, 1879. 117; *Névkönyv 1882-re*. Kolozsvárt, 1882. 67–68; *Névkönyv 1883-ra*. Kolozsvárt, 1882. 96–98; *Névkönyv 1885-re*. Kolozsvárt, 1884. 92–93; *Névkönyv 1886-ra*. Kolozsvárt, 1885. 75–76; és *Feltorjai JK*. 1801–1873.
- ¹⁶⁰⁰ *Névkönyv 1901-re*. Kolozsvárt. 1901. 198; *Névkönyv 1902-re*. Kolozsvárt, 1902. 87; *Névkönyv 1903-ra*. Kolozsvárt, 1903. 94; és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰¹ *A. Csoboth János irathagyatéka*.
- ¹⁶⁰² *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰³ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰⁴ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰⁵ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰⁶ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. E napon esperesi vizitáció volt.
- ¹⁶⁰⁷ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰⁸ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁰⁹ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶¹⁰ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶¹¹ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A jelek szerint először fordult elő, hogy a megyegyűlésen asszonyok is részt vettek.
- ¹⁶¹² *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶¹³ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶¹⁴ *Névkönyv 1904-re*. Kolozsvárt, 1904. 105; *Névkönyv 1909-re*. Kvár. 1909. 124; és *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. A választás közeledtét már január 25-én jelezték és előbb február 27-ére tűzték ki.
- ¹⁶¹⁵ *A. Csoboth János irathagyatéka*.
- ¹⁶¹⁶ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott*. 3231/1912.
- ¹⁶¹⁷ *Karatnai Protocollum*. III. Számozatlan lapok.
- ¹⁶¹⁸ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923*. 230–239; és egy, a könyv lapjai közt lévő, 1905-ben kelt iratban.
- ¹⁶¹⁹ *Karatnavolái családkönyv*; és *Karatnai Protocollum*. II. és III. Számozatlan lapok.
- ¹⁶²⁰ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. E napon kánoni vizitáció volt.
- ¹⁶²¹ *Karatnai Protocollum*. II. Számozatlan lapok. E napon kánoni vizitáció volt.
- ¹⁶²² *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ¹⁶²³ *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ¹⁶²⁴ *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ¹⁶²⁵ *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ¹⁶²⁶ *Jegyzőkönyv 1937–1949*.
- ¹⁶²⁷ *Karatnai Protocollum*. III. 86; és a Karatnai Ev. Ref. Egyházközség honlapja.
- ¹⁶²⁸ Felsőcernátonban született 1913-ban és Kézdivásárhelyen hunyt el 1989-ben. (Bölöni András)
- ¹⁶²⁹ *MOL. F 1. XVI. Liber Regius Cathar[inae] Brandenburg[ensis] et Georgii Rákóczi I.* 187–188; és a *Liber Regiusok* 20. kötete (ugyanazon a filmtekercsen) 15/154 v.
- ¹⁶³⁰ Sándor Imre: *A csíkszentmihályi Sándor család levéltára*. Kvár. 1914. 78.
- ¹⁶³¹ *EOE. X.* (1637–1648) Budapest, 1884. 19–21, 155.
- ¹⁶³² Sándor Imre: *A csíkszentsimoni Endes család levéltára 1544–1848*. Kvár. 1910. 31.

- 1633 MOL. R 298.
- 1634 MOL. F 1. XXIV. *Liber Regius Georgii Rákóczi I. et II.* 301.
- 1635 MOL. P 672.
- 1636 MOL. R 298.
- 1637 MOL. P 672.
- 1638 MOL. Fénymásolata egyik példánya a szerző birtokában, másika Karatnai Bodó Attilánál Németországban.
- 1639 MOL. P 672.
- 1640 MOL. P 970.
- 1641 MOL. P 672.
- 1642 Sándor Imre: *A csíkszentmihályi Sándor család levéltára*. Kvár. 1914. 78; és *SzOkl.* Új sorozat. V. 158.
- 1643 Cs. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek*. 56.
- 1644 Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Bp. 1980. 196.
- 1645 Lásd Karatnai Tasaly Györgynél.
- 1646 MOL. Fénymásolata egyik példánya a szerző birtokában, másika Karatnai Bodó Attilánál Németországban.
- 1647 MOL. R 298.
- 1648 MOL. Fénymásolata egyik példánya a szerző birtokában, másika Karatnai Bodó Attilánál Németországban.
- 1649 A Korda család levéltára a Kolozsvári Állami Levéltárban. (A volt Erdélyi Nemzeti Múzeum, majd a Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Levéltára állományából.) Az adatot ezúton köszönjük meg Dani János főkutatónak.
- 1650 MOL. R 298.
- 1651 Apor Munkái. 15. stb. Apor Lázárt 1645-ben néhaiként említik. (*SzOkl.* VI. 175–176.) Apor Péter a kézirat, kódex-szerű írásművet nevezi könyvnek.
- 1652 Sávai János: *A Székelyföldi katolikus plébániák levéltára*. I–II. 912–915.
- 1653 A Kovászna megyei napilap, a *Megyei Tükör* melléklete, a *Fórum* 1978-as áprilisi száma 18–19. lapján közölt belőle részleteket Tompa Ernő. (A továbbiakban: *Fórum*, 1978. IV.)
- 1654 *SzOkl.* VI. 210–211.
- 1655 MOL. R 298. Mindkét adat.
- 1656 A. Csoboth János irathagyatéka.
- 1657 Kézdi Vizitációk. III. Fol. 33, 97, 184.
- 1658 Erdélyi testamentumok. Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és jegyzetekkel összeállította Tüdös S. Kinga. Marosvásárhely, 2003. 341.
- 1659 Állami Levéltár, Kolozsvár. A Kornis család levéltára, 12. fiók, VIII. fasciculus. 1722. október 13. Az adatot ezúton köszönjük meg Dani János főkutatónak.
- 1660 MOL. P 5.
- 1661 Apor Munkái. 309.
- 1662 MOL. P 2002.
- 1663 Berecz – Bogáts. 21; és Sebestyén Kálmán: *Erdély református népoktatása – 1780–1848*. Bp. 1995. 133.
- 1664 Berecz Gyula: i. m. 121.
- 1665 MOL. P 970.
- 1666 *Feltorjai JK.* 1801–1873. 52. Lásd a 504. jegyzetnél.

- ¹⁶⁶⁷ *Jakó-Juhász.* 188.
- ¹⁶⁶⁸ *A. Csoboth János irathagyatéka.* Szerződés-kivonat.
- ¹⁶⁶⁹ *Feltörjai JK.* 1801–1873. 61 (1834–1837).
- ¹⁶⁷⁰ *SzOkl.* Új sorozat IV. 184, 433, 598; V. 159.
- ¹⁶⁷¹ *A. Csoboth János irathagyatéka.*
- ¹⁶⁷² Karatnai Incze Sándor 1822-ben subscribált a nagyenyedi Kollégiumban, tanulmányai végeztével feltehetően szülőfalujában nyert rectori állást. (*Jakó-Juhász.* 225.)
- ¹⁶⁷³ Berecz Gyula: *i. m.* 121. Berecz szerint 1835-ig tanított.
- ¹⁶⁷⁴ *Karatnai Protocollum.* I. 44–45.
- ¹⁶⁷⁵ *Karatnai Protocollum.* I. 46–49.
- ¹⁶⁷⁶ Haszmann Pál szíves közlése és fénymásolat a Csernátói Múzeum irattárából; *Névkönyv 1858-ra.* Kolozsvártt, MDCCCLVIII. 47; *Névkönyv 1859-re.* Kvár. MDCCCLIX. 48; *Névkönyv 1863-ra.* Kolozsvártt, MDCCCLXIII. 85; *Névkönyv 1865-re.* Kolozsvártt, MDCCCLXIV. 129; *Névkönyv 1866-ra.* Kolozsvártt, 1866. 86.
- ¹⁶⁷⁷ *MOL.* P 672.
- ¹⁶⁷⁸ *Karatnai Protocollum.* I. 46–49.
- ¹⁶⁷⁹ *Karatnai Protocollum.* I. 58–59.
- ¹⁶⁸⁰ *Névkönyv 1861-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXI. 88; *Névkönyv 1862-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXII. 78; *Névkönyv 1864-re.* Kolozsvártt. MDCCCLXIV. 101.
- ¹⁶⁸¹ *Karatnai Protocollum.* I. 96–97, 102–105.
- ¹⁶⁸² *A. Csoboth János irathagyatéka.* Deák Albert állította 1932. február 7-én kelt levelében, hogy a család eredeti neve: Bagoly.
- ¹⁶⁸³ *Felsőbb rendeletek könyve – 1827–1923.* 145.
- ¹⁶⁸⁴ *A Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvárott.* 731/1880.
- ¹⁶⁸⁵ *Pesthy helynévgyűjteménye.* 11'–11', 218'.
- ¹⁶⁸⁶ *Karatnai Protocollum.* I. 108–111.
- ¹⁶⁸⁷ *Névkönyv 1867-re.* Kolozsvártt, MDCCCLXVII. 91.
- ¹⁶⁸⁸ *Névkönyv 1869-re.* Kolozsvártt, 1869. 92; *Névkönyv 1870-re.* Kolozsvártt, 1870. 81; *Névkönyv 1871-re.* Kolozsvártt, 1871. 104.
- ¹⁶⁸⁹ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁹⁰ *Karatnai Aranykönyv;* és *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁹¹ *Karatnai Protocollum.* III. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁹² *Karatnai Protocollum.* III. Számozatlan lapok.
- ¹⁶⁹³ Berecz Gyula: *i. m.* 121.
- ¹⁶⁹⁴ Berecz Gyula: *i. m.* 121.
- ¹⁶⁹⁵ Berecz Gyula: *i. m.* 121.
- ¹⁶⁹⁶ *Névkönyv 1881-re.* Kolozsvárt. 1880. 144; *Névkönyv 1884-re.* Kolozsvártt. 1883. 93; *Névkönyv 1888-ra.* Kolozsvárt. 1887. 100; *Névkönyv 1892-re.* Kolozsvárt. 1892. 129; *Névkönyv 1893-ra.* Kolozsvárt. 1893. 124; *Névkönyv 1894-re.* Kolozsvárt. 1894. 132; *Névkönyv 1896-ra.* Kolozsvárt. 1896. 257; *Névkönyv 1901-re.* Kolozsvárt. 1901. 198; Berecz Gyula: *i. m.* 121; *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok; és *Karatnavolái család-könyv.*
- ¹⁶⁹⁷ Berecz Gyula: *i. m.* 121.
- ¹⁶⁹⁸ *Karatnavolái család-könyv.*
- ¹⁶⁹⁹ *Karatnai Protocollum.* II. 122–123.
- ¹⁷⁰⁰ *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.

- 1701 *Névkönyv 1909-re.* Kvár. 124. A rövidítés feloldása bizonytalan = szolgálati?
- 1702 *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.
- 1703 *Székelyek naptára 1909-re.* Kézdivásárhely. 145.
- 1704 *Székelyek naptára 1909-re.* Kézdivásárhely. 140.
- 1705 *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok; *Karatnai Aranykönyv.*
- 1706 Berecz Gyula: *i. m.* 243.
- 1707 Berecz Gyula: *i. m.* 243.
- 1708 Berecz Gyula: *i. m.* 243.
- 1709 Mokos Gyula: Magyarországi tanulók a jénai egyetemen. Bp. 1890. 136, 204.
- 1710 Torma Zsófia levelesládája.
- 1711 *Karatnai Protocollum.* II. Számozatlan lapok.

Levéltári és egyéb kéziratok források

Altörjai Csoboth János irathagyatéka, Budapesten Csoboth Zita tulajdonában, fénymásolatok a szerzőnél;

– A karatnai elhunytak anyakönyve;

Altörjai római katolikus plébánia irattára;

A Budapesti Hadtörténeti Intézet térképtára, Budapest;

A Csernátoni Múzeum irattára, Csernáton;

– Csiszér Sámuel által készített okirat 1840;

A Református Főkonvizstórium Gyűjtőlevéltára Kolozsvár;

– Feltörjai Pethő Károly és Pethő István osztólevele dr. Petheő Károly birtokában, Budapesten

Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár;

– MS 415

Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)

– F 1, Liber Regius Sigismundi Báthori (1583)

– F 1, Liber Regius Georgii Rákóczi I. (1647)

– F 1, IV. Liber Regius Sigismundi Rákóczi

– F 1, VI. Liber Regius Gabrielis Báthori

– F 1, XVI. Liber Regius Cathar[inae] Brandenburg[iensis] et Georgii Rákóczi I. és Liber Regiusok 20. kötete (ugyanazon a filmtekercsen)

– F 1, VIII. Liber Regius Gabrielis Bethlen

– F 1, XII. Liber Regius Gabrielis Bethlen

– F 1, XXIV. Liber Regius Georgii Rákóczi I. et II.

– F 138, Homagialia

– F 391, Erdélyi adózó családfők kimutatásai 1767–1768

– F 392, Erdélyi adózók 1831. évi kimutatásai

– P 5, Rétyi Antos cs. lvt.

– P 56, Küüllővári Bethlen cs. lvt.

– P 297, Gyenge cs. lvt.

– P 612, Szádeczky-Kardos lvt. Altörjai Apór cs. Genealógiák

– P 616, Sándor cs. lvt.

– P 672, Cserei cs. lvt.

– P 970, Lécfalvi Asbóth cs. lvt.

- P 1602, Győrbíró cs. lvt.
- P 1610, Dálnoki Lázár cs.lvt.
- P 1874, Lécfalvi Gyárfás cs. lvt.
- P 1886, Szotyori cs. lvt.
- P 1995, Mikó cs. lvt.
- P 2002, Rétyi Székely cs. lvt.
- R 298, Erdélyi iratok
- R 302, Egyházi iratgyűjtemény
- R 319, Albisi Barabás cs. lvt.

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Budapest (OSzK Kt)

- FM. 1. 3814/A Pesthy Frigyes helynévgyűjteménye, 1864–1865-ből 24. Háromszék (Pesthy helynévgyűjteménye)

Karatnai Református Parókia – Karatnai Ev Ref Egyházközség irattára

- A Karatnai Ev. Ref. Egyházközség vizitációs jegyzőkönyvei 1756–1885. (Karatnai Vizitációk 1756–1885.)
- Karatnai Protocollum. I. II. III. – a presbitérium üléseinek 1847–1949 között vezetett jegyzőkönyve
- Karatnavoláli Ref. Egyházközség Családkönyve 1826... 850... 880... 1900/1950. (Karatnavoláli családkönyv.)
- Jegyző Könyve a Karatnai ev. ref. Egyháznak melyben a felsőbb helyről jövő rendeletek irodnak bé – kezdődött az 1881. esztendőben (Jegyzőkönyv 1881-től.)
- A Karatnai... Reformata Ekklézsia Könyve. (Felsőbb rendeletek könyve 1827–1923.)
- A Karatnai Ref[ormátus] Egyházközség Aranykönyve 1921. év Nov[ember] hótól. (Karatnai Aranykönyv.)
- Commissiones Sanctae Visitationis particularii Nobilem ad Ecclesiam Karatensem Die ultima Januarii A[nn]i 1756 factae et emanatae. (Commissiones Anni 1756.)

Kézdi Református Egyházmegye Levéltára (KIREL)

- Nr. 6. Fasc[iculus] VIII[octa]vo Litt[era] D. VISITATIONALE PROTOCOLUM 1775–1803-ig. (Vizitációs jzk. 1775–1803) osz.n.

Kézdi-Orbai Református Egyházmegye Levéltára, Kézdivásárhely. (KOREL)

- A Kézdi Református Egyházmegye Vizitációs Jegyzőkönyvei. (Kézdi Vizitációk.)
- II. Fol. 37. Fol. 38. Fol. 59–61. Fol. 65. Fol. 73. Fol. 185. Fol. 187. Fol. 188. Fol. 189. Fol. 190.
- III. Fol. 32. Fol. 33. Fol. 34. Fol. 38. Fol. 39. Fol. 73. Fol. 74. Fol. 75. Fol. 96. Fol. 97. Fol. 98. Fol. 183. Fol. 184.
- IV. Fol. 68.

Romániai Országos Levéltár Maros Megyei Igazgatósága, Marosvásárhely

- Fond Mureș. Protocele judiciare, 84/1784
- Az 1820. VI. 2-ai összeírás adatai

Romániai Országos Levéltár Kolozs Megyei Hivatala, Kolozsvár (Kolozsvári Állami Levéltár, KÁL)

- 12. fiók, VIII. fasc. A Kornis család levéltára
- Fond 340, A Korda család levéltára a Kolozsvári Állami Levéltárban.
- Fond 317, az Altorjai Apor család iratai
- Székely Nemzeti Lada. Commissiones I. 64.

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy (Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, SÁL)

- Fond 65/4. Fasc. IV. Gyulai cs. lvt.

Irodalomjegyzék

- A magyar korona országainak helységnévtára. Bp. 1873. 1877. – Helységnévtár.
- Az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház... Közzsínatának Jegyzőkönyve 1870, 1871, 1879, 1882, 1885, 1883, 1887, 1889, 1891, 1892, 1898, 1900, 1901, 1908, 1909, 1912, 1913 (Közzgyűlési Jegyzőkönyv)
- Az 1850. évi Erdélyi népszámlálás. Bp. 1994. szerk. Dávid Zoltán, Központi Statisztikai Hivatal
- Az első magyarországi népszámlálás – 1784–1787. Bp. 1960. szerk. Danyi D. – Dávid Z., Központi Statisztikai Hivatal
- Erdély 1857. évi népszámlálása. Bp. 1992. szerk. Danyi Dezső, Központi Statisztikai Hivatal
- Catalogus... pro anno MCMX. Gyulafehérvár. Az Erdélyi római katolikus püspökség kiadványa.
- Erdély története. II. Bp. 1988
- Erdély 1857. évi népszámlálása. Bp. 1992
- Erdélyi prédikatori tár. II. füzet. Kolozsváratt, 1834. XVI
- Erdélyi Prédikatori tár. III. füzet. Kolozsváratt, 1835. XVI.
- ETT = Erdélyország Története Tára. I.
- ERZsI III–IV = Erdélyi református zsinatok iratai. III. 1771–1789; IV. 1790–1800. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok, 1/3–4; sajtó alá rend. Buzogány Dezső, Dáné Veronika, Kolumbán Vilmos József, Sipos Gábor) Kvár. 2001
- EOE, X = Erdélyi Országgyűlési Emlékek (1637–1648), Budapest, 1884.
- ErdOkl = Erdészeti Oklevéltár, I–III (szerk. Tagányi Károly, Budapest, 1896)
- Fórum. Sepsiszentgyörgy, 1978. IV. A Megyei Tükör melléklete. (Kovácsna megyei napilap)
- Magyar Kurir. 1802/51. Bécs, 1802. december 24.
- Magyar Törvénytár I–II. (szerk. Bencsik Gábor, Magyar Mercurius, Budapest, 2006.) 1875–1876. évi törvénycikkek és 1877–1878. évi törvénycikkek
- MHH = Monumenta Hungariae Historica Diplomataria. 37. Epistolae et acta Generalis Georgii Basta. II. (Magyar Történelmi Emlékek) MTA Budapest
- MVH, I/I = Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, Series I Tomus I (Rationes Collectorum Pontificiorum in Hungaria, 1281–1375), Budapest 1887.

- Névkönyv = Az Erdélyi Reformata Anyaszentegyház Névkönyve Kolozsvárt. 1858-ra 1858, 1859-re 1859, 1860-ra 1860, 1861-re 1861, 1862-re 1862, 1863-ra 1863, 1864-re 1864, 1865-re 1864, 1866-ra 1866, 1867-re 1867, 1869-re 1869, 1870-re 1870, 1871-re 1871, 1872-re 1872, 1873-ra 1873, 1875-re 1874, 1876-ra 1875, 1877-re 1876, 1878-ra 1877, 1879-re 1878, 1880-ra 1879, 1881-re 1880, 1882-re 1882, 1883-ra 1882, 1884-re 1883, 1885-re 1884, 1886-ra 1885, 1887-re 1886, 1888-ra 1887, 1889-re 1888, 1890-re 1889, 1892-re 1892, 1893-ra 1893, 1894-re 1894, 1895-re 1895, 1896-ra 1896, 1897-re 1897, 1898-ra 1898, 1900-ra 1900, 1901-re 1901, 1902-re 1902, 1903-ra 1903, 1904-re 1904, 1909-re 1909
- NyÍRK = Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1958/2
- Székelyek naptára 1909-re. Kézdivásárhely. 145
- SchCITr 1844 = Schematismus venerabilis cleri diocesis Transilvaniesis pro anno MDCCCXLIV. Claudiopoli LXX.
- SzOkl = Székely Oklevéltár, I–VII, (szerk. Szabó Károly, Szádeczky Lajos), Kolozsvár 1872–98
- Székely Oklevéltár [VIII] 1219-től 1776-ig (Magyar Történelmi Tár, XXVIII; szerk. Barabás Samu) Budapest, 1934
- SzOkl Ús = Székely Oklevéltár, Új sorozat, I–VIII. (közl. Demény Lajos, Pataki József, Tüdös S. Kinga); Kritérion Könyvkiadó, Bukarest; Európa Könyvkiadó, Budapest; Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár; Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1983–2004.
- ACSÁDY Ignác
1896 Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Bp.
- ALTORJAI Csobot János
1939 Szent Márton Torja egyházközségének rövid története (részlet Torja monográfiájából). Kézdivásárhely
Cs. Bogáts Dénesnek Altorjai Csoboth Jánoshoz az 1920–1930-as években küldött levele
- ALTORJAI BÁRÓ APOR Péter
1863 Altorjai Bárá Apor Péter munkái. Közzéteszi Kazinczy Gábor. Pest, (Apor Munkái)
1903 Apor Péter Verses Művei és Levelei. I–II. Kiadja Szádeczky Lajos. Bp. (Apor Művei)
- BARANYAI Decsi (Czimor) János
1866 Magyar Históriaja. Pest
- BENEDEK Elek
2006 Édes anyaföldem. Bp.

- BENEDEK Marcell
1985 Naplómat olvasom. Bp.
- BENKŐ József
1778 Transilvania. Vindobonae
1999 Transilvania specialis. Fordította és közléteszi Szabó György. Kriterion
Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár
- BENKŐ Samu – DEMÉNY Lajos – VEKOV Károly
1979 Székely felkelés 1595–1596. Bukarest
- BERECZ Gyula
1893 Háromszék-vármegye népoktatási intézeteinek története. Brassó
- BÍRÓ VENCEL
1921 Erdély követői a portán. Cluj–Kolozsvár
- BZENTZKY, Rudolphus
1699 Syllogimena Transylvaniae Ecclesiae. Coronae, Pridie Kalendas Januarias.
Anno Christi Caput Decimum. Pars 5.
- COROI Artur
1998 Adalékok Háromszék iskolatörténetéhez. Cs. Bogáts Dénes bejegyzései Berecz Gyula: Háromszék-vármegye népoktatási intézeteinek története című könyvébe; Erdélyi Tudományos Füzetek, 225, közzét. Coroi Artur, Kolozsvár (Berecz–Bogáts)
2000 Altorja – a római katolikus egyházközség története. Csíkszereda
2001 Adalékok Altorja és Háromszék történetéhez. (Székely Falvak 1. szerk. és elősz. írta: Takács Péter), Erdély-történeti Alapítvány, Debrecen
2007 Altorjai Márton Miklós deák feljegyzései 1702–1734. = Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7. Szerkesztette S. Laczkovics Emőke és Szűcsné Gazda Enikő. Sepsiszentgyörgy–Veszprém
- CSÁKI Árpád
2009 Adatok a kálnoki református templom történetéhez. = ACTA SICULICA Sepsiszentgyörgy
- CS. BOGÁTS Dénes
1943 Szemerja község és ref. egyházának története. Sepsiszentgyörgy
1958 Adatok Háromszék történeti helynévanyagának ismeretéhez = Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
1929 Háromszéki helynevek. = Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy
- DÁVID István
1996 Műemlék orgonák Erdélyben. Bp–Kvár.

DEMÉNY Lajos

1977 A székelyek és Mihály vajda 1595–1601. Bukarest

DEMETER Lajos

2009 Katona lettem nem bánom. Benedek Sándor levelei szüleihez, 1848/49-ből. = ACTA SICULICA 2009 Sepsiszentgyörgy

EGYED Ákos

1981 Falu, város, civilizáció. Bukarest

ENDES Miklós

1938 Csík-, Gyergyó-, Kászonszékek földjének és népének története 1918-ig. Bp.

1997 Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. Bp.

FARAGÓ József

1956 Benedek Elek, a mesemondó. Utunk, I. sz.

GYÖNGYÖSSY János–KERNY Terézia–SARUDI Sebestyén József

1995 Székelyföldi vártemplomok. Budapest, Tájak – Korok – Múzeumok Egyesület

GYÖRFFY GYÖRGY

1987 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. Bp.

GYULAI Pál

1972 Torma Zsófia levelesládája, Kritérion

HAJDÚ Mihály–SLÍZ Mariann

2001 Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése 2, Háromszék. Szabó T. Attila kéziratos gyűjtéséből közléstesi Hajdú Mihály és Slíz Mariann, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest (HAJDÚ Mihály–SLÍZ Mariann 2001)

HUSZTI András

1791 Ó és Új Dacia... Béts

IMREH István

1979 Erdélyi hétköznapiak 1750–1850. Bukarest

1983 A törvényhozó székely falu. Bukarest

1987 Székelyek a múlt időben. Bp.

JAKÓ Zsigmond

1990 A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei I-II, közléstesi Jakó Zsigmond, Budapest

JAKÓ Zsigmond–JUHÁSZ István

1979 Nagyenyedi diákok 1662–1848. Bukarest (Jakó–Juhász)

JUHÁSZ István

1947 A székelyföldi református egyházmegyéek. Erdélyi Tudományos Füzetek. Kvár.

KARÁCSONYI János

é. n. Orosz-szláv lakosok Erdélyben. Lugos

KAZINCZI Gábor

1863 Hidvégi Mikó Ferentz históriája – 1594–1613. (MHH. Scriptores. VII.
Közli: Kazinczi Gábor) Pest

KEMÉNY József és NAGYAJTAI Kovács István

1857 Bors István krónikája = Erdélyország Történetei Tára. I. 1540–1600. Ki-
adja: Kemény József és Nagyajtai Kovács István. Kolozsvárt

KOCSIS Károly

1999 Felső-Háromszék a szabadságharcban. Szerkesztette Kocsis Károly.
Kézdivásárhely

LELKES György

1997 A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az or-
szágos községi törzskönyvbizottság iratanyaga alapján 1898–1913. Bp..

LE ROY LADURIE, Emmanuel

1997 Montailou. Bp.

MAGYARI András

1984 A Horea vezette 1784. évi parasztfelkelés a források tükrében. A bevezető
tanulmányt írta és a forrásokat közölte Magyar András. Bukarest,

MAKAI László–SZÁSZ Zoltán

1988 Erdély története. II. Bp. Akadémiai Kiadó

MIKLÓSVÁRSZÉKI Nagyajtai Cserei Mihály

1983 Erdély históriája 1661–1711. Bp.

MIKÓ Imre

1855 Erdélyi Történelmi Adatok. I. Szerkeszti és kiadja gróf Mikó Imre. Kvár.

MOKOS Gyula

1890 Magyarországi tanulók a jénai egyetemen. Bp.

MUCKENHAUPT Erzsébet

1999 A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Bp.–Kvár.

NAGY Géza

1933 Egyháztörténelmi adattár. Kvár.

1937 Akik kösziklára építettek. Kvár.

ORBÁN Balázs

1869 A Székelyföld leírása III. Pest

ORTVAY Tivadar

1892 Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegy-
zékek alapján feltüntetve. I–II. Szerkesztette Ortvay Tivadar. Bp. 1892. II.

POKOLY József

1904–1905 Az erdélyi református egyház története I–V. Bp.

1908 Emlékirat a székelyföldi kepe megváltása tárgyában. Kvár.

RANCA Ioan–MOLDOVAN Liviu

Contribuții privind răspîndirea răscoalei lui Horea în partea centrală și răsăriteană a Transilvaniei

RÉTHLY Antal:

1952 A Kárpátmedencék földrendései (455–1918). Bp.

SÁNDOR Imre

1910 A csíkszentsimoni Endes család levéltára 1544–1848. Kvár.

1914 A csíkszentmihályi Sándor család levéltára. Kvár.

SÁVAI János

1997 Missziók, mesterek, licenciátusok. Szeged

1997 A székelyföldi katolikus plébániák levéltára. I–II. Szeged

1997 A csíksomlyói és a kantai iskola története. Szeged

SEBESTYÉN Kálmán

1995 Erdély református népoktatása 1780–1848. Bp. Schematismus... pro anno 1903. Bp.

SZABÓ Miklós–SZÖGI László

1998 Erdélyi peregrinusok (1701–1849). Marosvásárhely

SÜLI Attila

2000 A nemzetörség szervezése 1848 nyarán és őszén. = Hadtörténeti közlemények. 113. évfolyam, III. szám. 613.

SZÉKELY Zoltán

1973 Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben. = Korunk Évkönyv. Kvár.

1988 Pecenegii în sud-estul transilvaniei. = Aluta XVII–XVIII. 1985–86 Sfintu Gheorghe

1990 Kora középkori települések a Székelyföldön. = Veszprémi történelmi tár. 1990/I.

SZEREDAI Antal

1791 Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae, ex antiquis ac recentioribus literarum monumentis eruta. Albae Carolinae, MDCCXCI.

TAKÁCS Péter

2002 Háromszék parasztvallomásai 1820-ból (Források Erdély Történetéhez, 3; sajtó alá rend. és kiad. Takács Péter), Debrecen

TEMESVÁRY János

1914 Erdély választott püspökei 1618–1695. II. Szamosújvár

TRÓCSÁNYI Zsolt

1980 Erdély központi kormányzata 1540–1690. Bp.

TÓTH István György

1994 Relationes missionarium de Hungaria et Transilvania (1627–1707) kiadja: Tóth István György, Budapest–Roma

TÓTH Sámuel

1887 A magyarországi evangélikus református egyház egyetemes névtára az 1886-os évre. Szerk.: Tóth Sámuel. Bp.

TÜDŐS S. Kinga

1998 A feltorjai református egyház jegyzőkönyve –1801–1873. ACTA 1997/II. Sepsiszentgyörgy (Feltorjai JK 1801–1873)

2003 Erdélyi testamentumok. Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és jegyzetekkel összeállította Tüdős S. Kinga. Marosvásárhely,

URSUȚIU Maria

1983 Rétyi Péter naplója. (elősz. és jegyz. Ursuțiu Maria), Bukarest.

VESZELY Károly

1860 Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok I. Kolozsvárt

1886 A kepe a Székelyföldön. Gyulafehérvárt

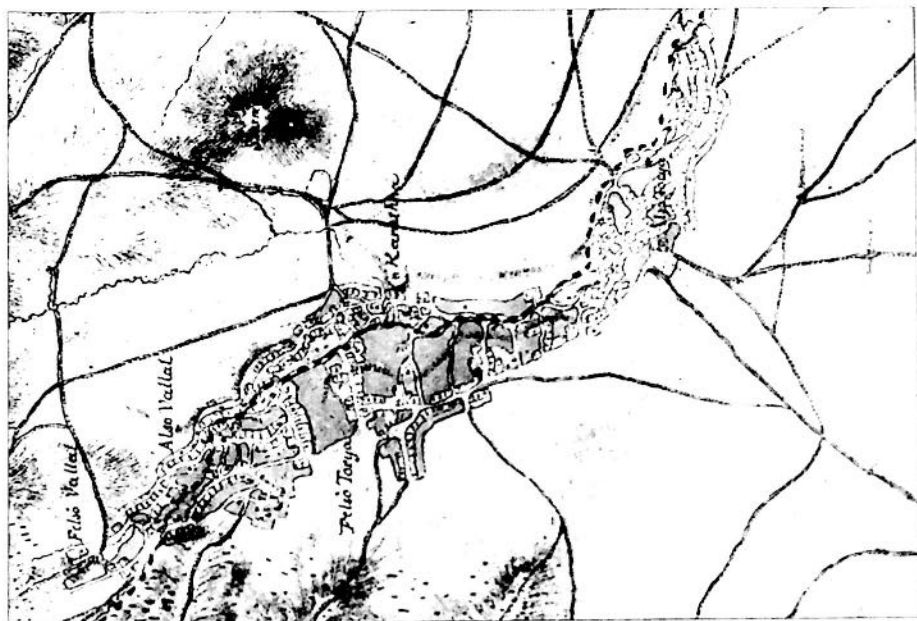
Tartalomjegyzék

Előszó	5
Karatna, AI- és Felvolál községek keletkezése	7
A karatnai anyaegyházközség kialakulásának előzményei	16
Karatna a reformáció útján	22
A karatnai református anyaegyházközség megalakulása	28
A feltorjai-karatnai egyesült református egyházközség létrejötte	39
A karatnai templom	43
A karatnai templom díszei és berendezése	67
A karatnai templom orgonája.	77
A karatnai templom harangjai	80
A karatnai papi és kántori lak a 20. századig.	87
A karatnai református egyházközség iskolája.	96
A karatnai református temető	101
A karatnai határbéli keresztek	104
A karatnai egyházközség ingatlan vagyona.	105
A Bódika	114
A karatnai anyaegyházközség e világi patronátusa	137
A karatnai egyházközség pénz- és egyéb alapjai	145
Az egyházi személyek kötelezettségei	151

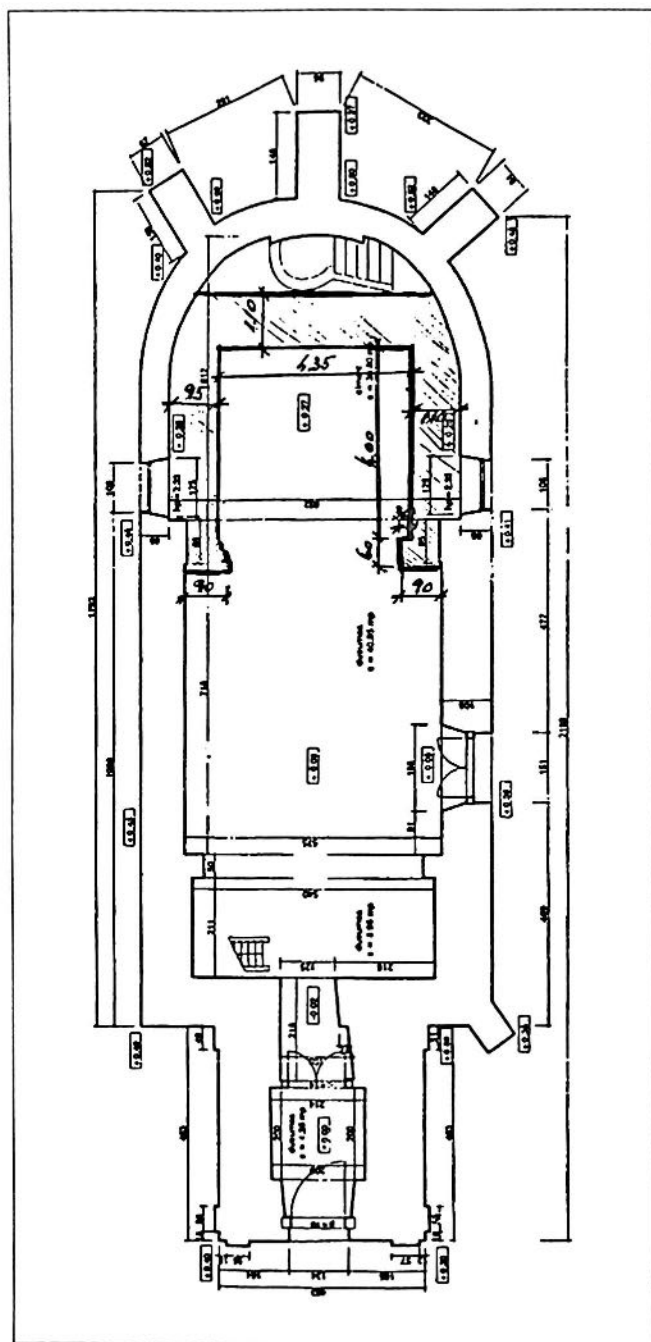
A karatnai egyházi személyek jövedelmei	159
Karatna változó társadalma a 19. század végéig	173
A karatnai református egyházközség belső szervezete	176
A karatnai református egyházközség a Kézdi traktusban és az Erdélyi református egyházkerületben	187
A karatnai egyházközség történetére vonatkozó iratanyag	192
A karatnai írástudók személyes és működési adatai	193
<i>Karatnai plébánosok</i>	193
<i>Karatnai református lelkészek és egyházi tisztségviselők</i>	193
<i>Karatnai tanítók és más írástudók</i>	216
<i>A karatnai községi elemi iskola tanítói.</i>	220
<i>A (fel)voláali iskola és tanítói</i>	221
Köszönetnyilvánítás	222
Jegyzetek	223
Levéltári és egyéb kéziratok források	283
Irodalomjegyzék	287

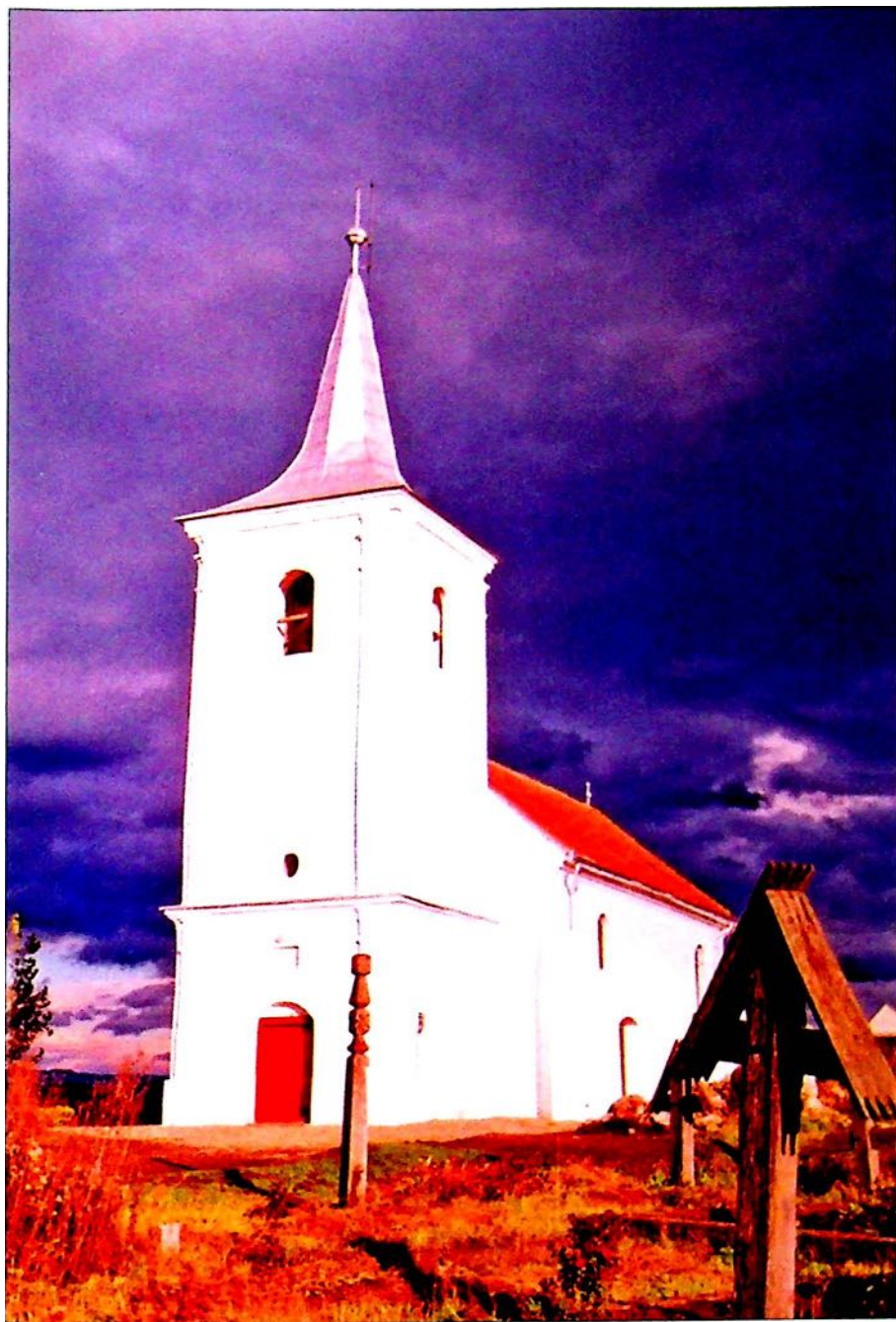
Torja és környéke

Karatna katonai térképen

A templom alaprajza

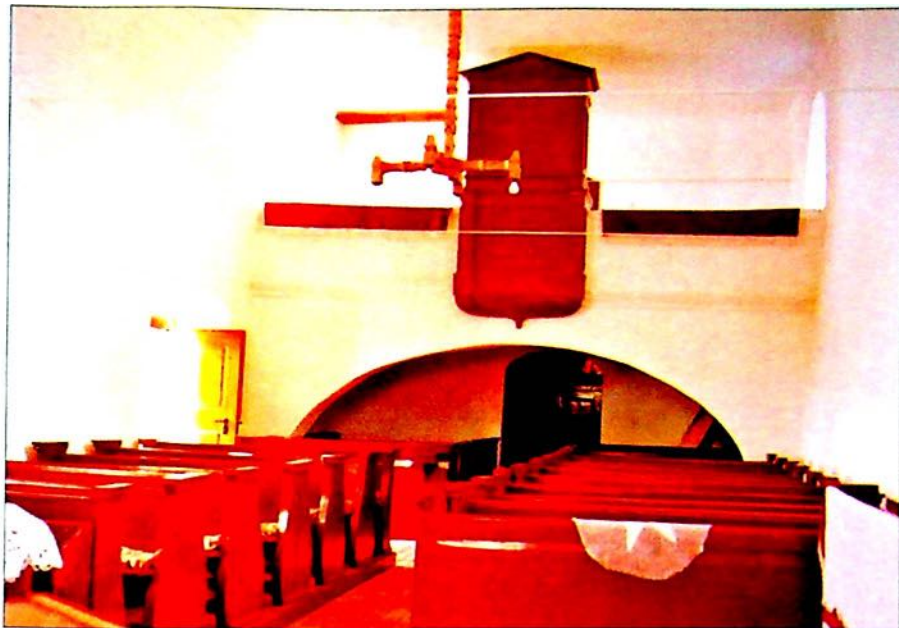
A karatnai templom

A karatnai templom előlnézetből...

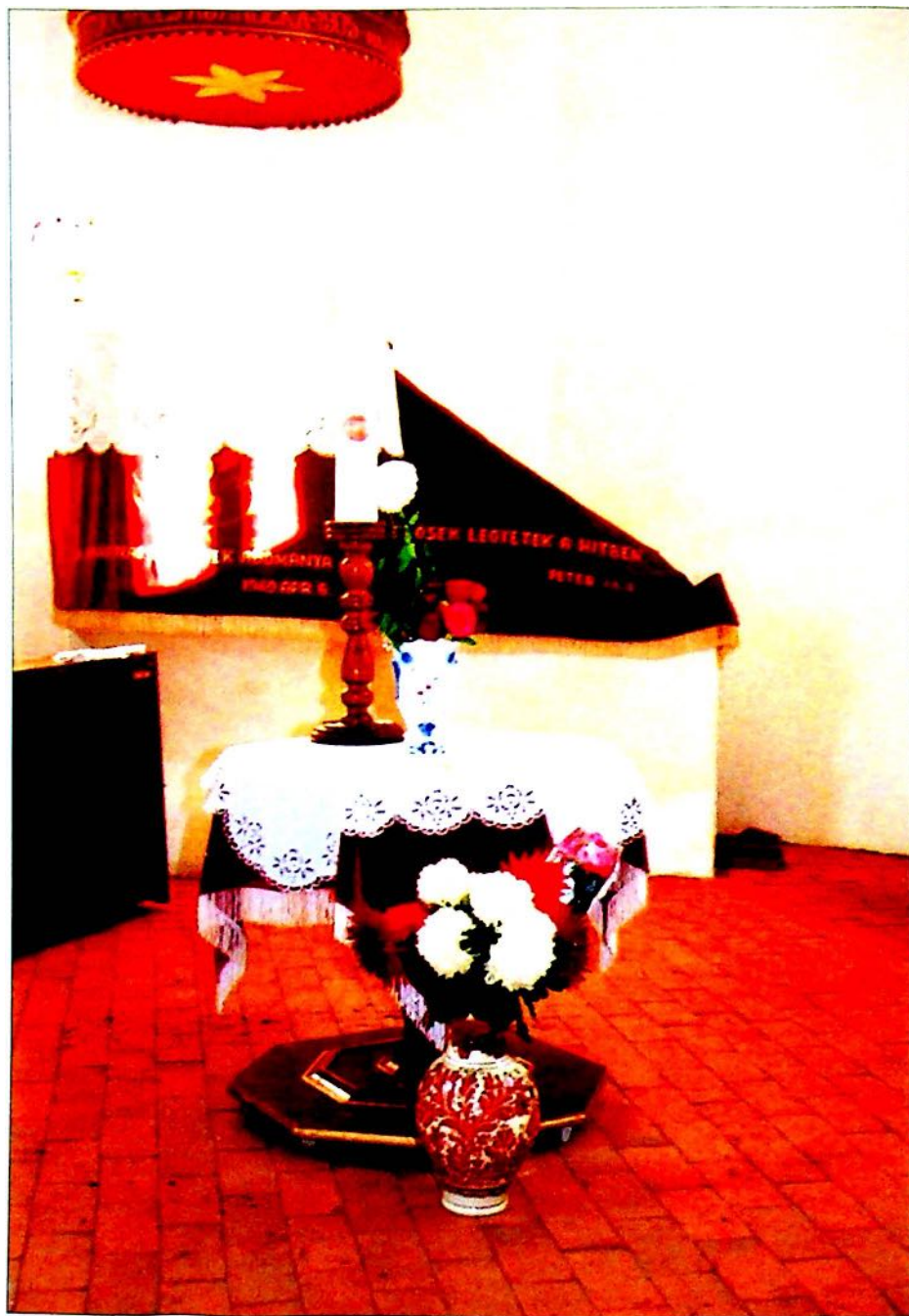
...és oldalnézetből

Templombelső karzattal...

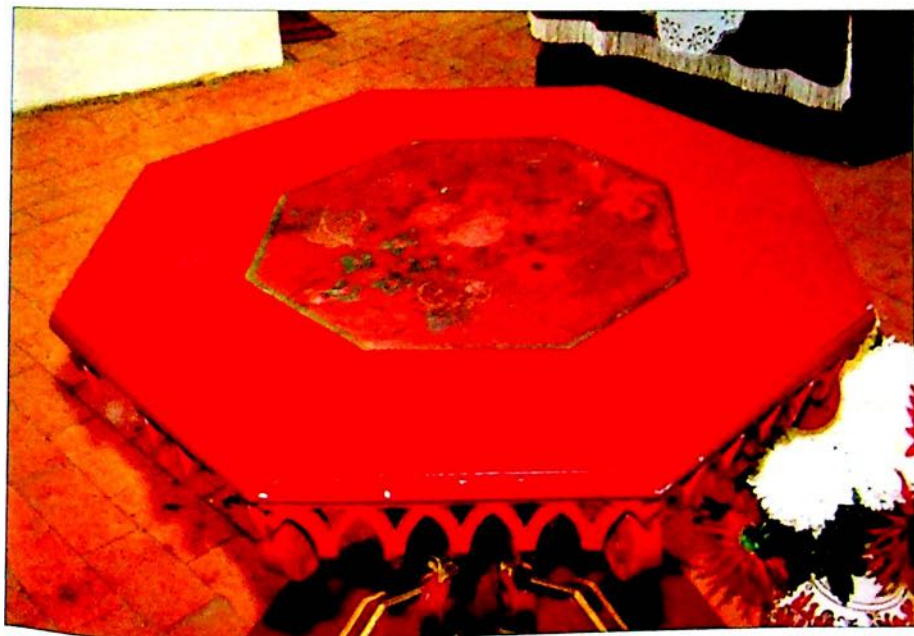
...és szószékkel

Az úrasztala és a szószék

Az írástala...

...és festett asztallapja

A 2003-as nagyjavítási munkák során feltárt négyzet alapú keletelt szentély alapfalai

A 2003-as nagyjavítási munkák során feltárt boltív

A 2003-as nagyjavítási munkák során feltárt négyzet alapú keletelt szentély alapfalai

A Benedek család síremléke

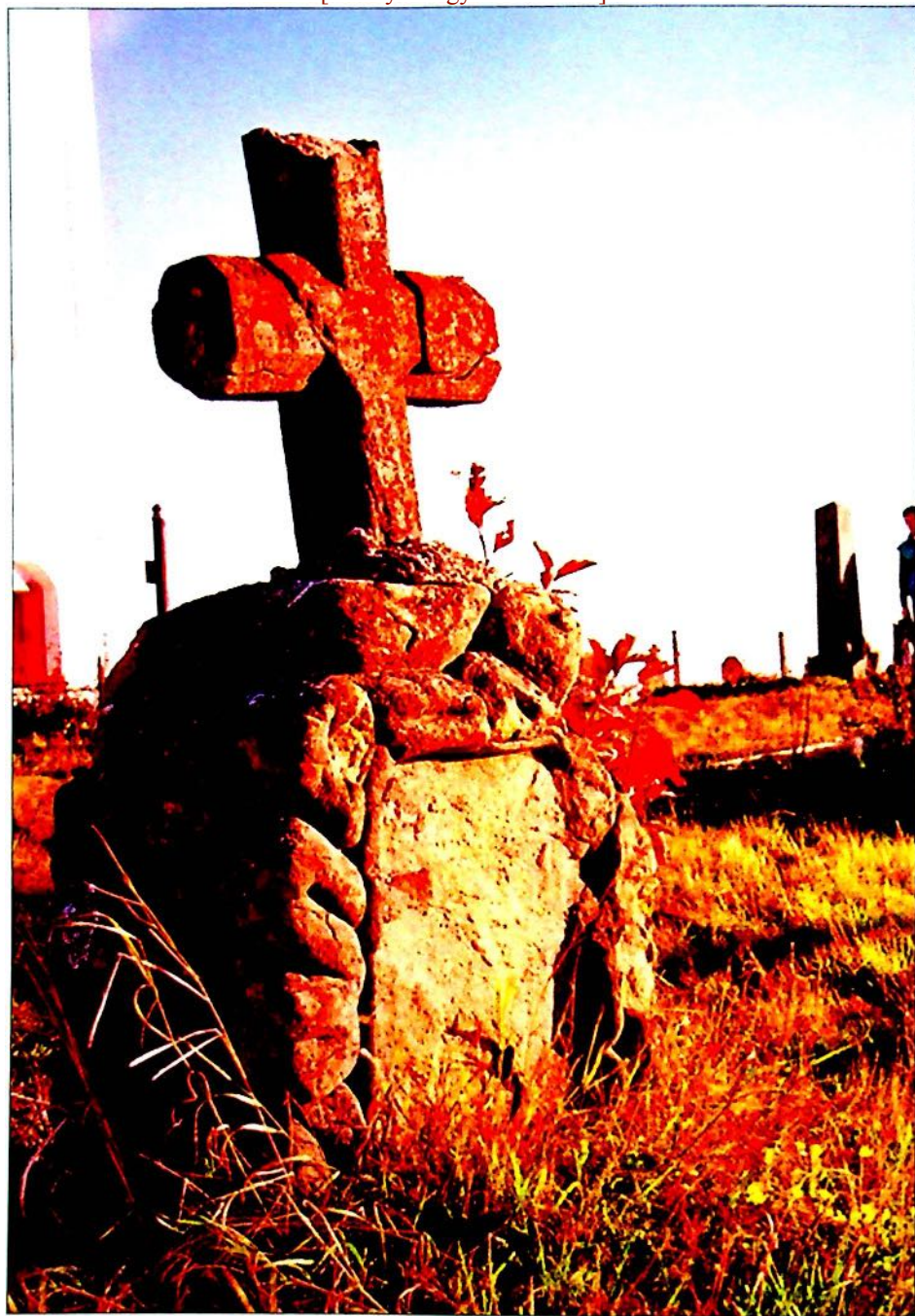
Karatnai Kun Gábor síremléke

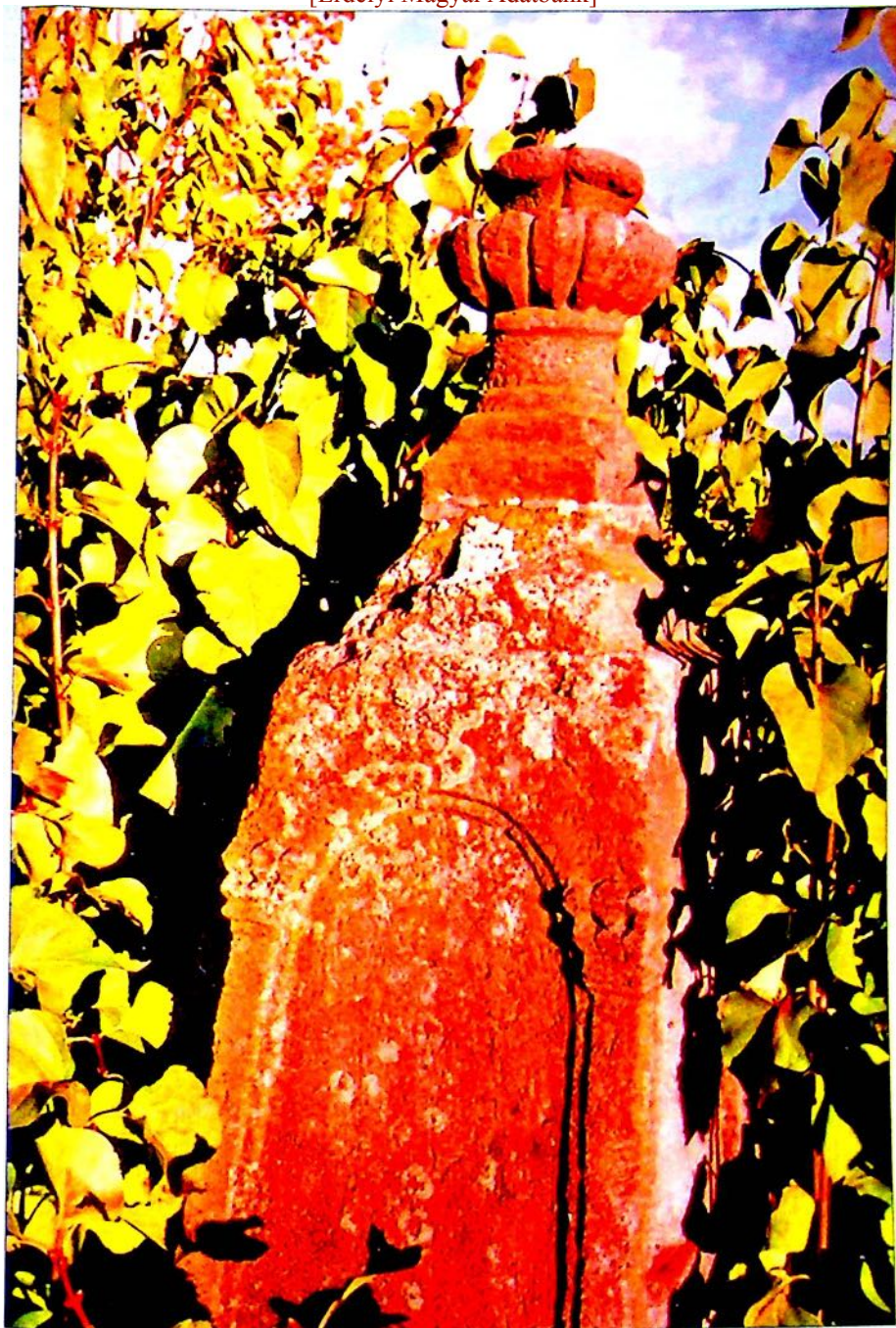
A karatnai temető

Bodó Simon és unokája, Köntzei Julianna sírköve

Régi sírkövek a karatnai temetőben

Régi sírkövek a karatnai temetőben

A karatnai papilak

Coroi Artúr 1971-ben költözött a háromszéki Torja nagyközségbe, ahol 22 évig élt. Ez idő alatt tanárként, községi könyvtárosként, polgármesterként dolgozott. Közművelődési tevékenysége mellett előkészítette és szervezte a Székely Nemzeti Múzeum torjai és kézdikővári ásatásait és tanítványával a munkálatokban is részt vett. Alkalma nyílt megismerkedni Torja történetével, helytörténeti kutatásokat folytatott.

1993-ban Magyarországra települt, s ez lehetőséget nyújtott neki arra, hogy folytassa Torjára illetve Felső-Háromszékre vonatkozó kutatásait, kiegészítse a Magyarországon fellelhető levéltári és könyvtári források segítségével.

Jelen kötet kézirata hagyatékából került elő, felesége és fia gondoskodott megjelenéséről.

ISBN 978-973-665-388-9

